

Едуар Калик

Амундсен – последният
ВИКИНГ

ВЪВЕДЕНИЕ

Ето че изпълних една задача, която си бях поставил на младини: да напиша някой ден биографията на Роалд Амундсен. И нека сега благодаря на всички, които улесниха моята работа.

Най-напред благодаря на покойния професор Харалд Улрих Свердруп, научен сътрудник в експедициите на Амундсен. Като директор на Норвежкия институт за полярни проучвания, той ми беше в голяма помощ не само с документацията, която постави на мое разположение, но и с ценните сведения, със спомените и впечатленията си от времето на своето сътрудничество с норвежкия изследовател.

Разговорите ми с ръководителя на френските полярни експедиции Пол-Емил Виктор и материалът, който той ми предостави, бяха за мен извънредно ценни.

Най-искрени благодарности отправям към господин Хокон Бюге-Морт, норвежки писател и съветник при посолството в Париж, за съветите му и за важните документи, които постави на мое разположение.

Особено съм задължен на господин Рихтер, библиотекар в Института за полярни проучвания в Осло, както и на моя приятел физика Тор Халворсен, с които се съветвах по историческите и техническите въпроси и които направиха всичко, за да пресъздадат пред мен истинския образ на Амундсен и на борбата му за изследването на нашата планета.

ЕДУАР КАЛИК

I

ЕДНА КАТАСТРОФА РАЗТЪРСВА СВЕТА

Над Арктика, май, 1928 година

Една гигантска пура пробива гъстата мъгла и прелита над безбрежното ледено поле. Върху тялото ѝ едва може да се разчете името „Италия“. В гондолата на колоса-дирижабъл, с вместимост повече от 19 000 куб. м, шестнадесет души воюват със смъртта.

Призрачният въздушен кораб е играчка на ветровете. В мъглата той изглежда като последния представител на някакъв предисторически звяр, който се бори да оцелее.

С грохота на моторите и свистенето на снежната буря се смесват дръзките разнотонии на някаква фантастична музика. Кошмарна симфония сред царството на бялата самота. Човекът и машината са се съюзили в тази битка срещу природата, в тези запазени периметри на Борей¹, който на времето запращаше на морското дъно пиратските кораби на викингите, дръзнали да се приближат до вечните ледове.

Колко много изследователи, чиито имена са записани завинаги върху леда, почиват в този подморски Пантеон!

Хората от „Италия“ знаят, че към тях са насочени погледите на цял свят. Те трябва на всяка цена да спечелят тази битка.

– Ние сме длъжни да изтърпим това изпитание и да го превъзмогнем! – зове комендантът своя екипаж. – Ако дирижабълът се разбие, това ще означава огромен провал за въздухоплаването! За нас – сигурна смърт, а за страната ни – скръб, защото този полет е символ на техническия напредък на нашата Италия!

В двадесетия век аргонавтите² на Дуче вече не плават като моряците на императора с галери, а кръстосват неznайни земи с въздушни кораби.

Италианският печат пише надменно по повод експедицията с „Италия“:

„Полюсът не е монопол на народите от крайбрежието на Северния ледовит океан. Ние ще покажем на какво са способни италианците. Ние ще открием непознати земи и ще забием нашето знаме върху оста на

1. Борей – бог на северните ветрове, син на Титан и на Аврора. – Б. пр.

2. Аргонавти – герои от митологията, които са дирили златното руно. – Б. пр.

света. През Полюса минава най-късият път между Европа и Америка и Полносът ще бъде стратегическото място, където ще се изправят един срещу друг САЩ и СССР.“

Хората от полуострова, обгорели от слънцето, смятаха, че са призовани да пробият ледените прегради и да повлияят върху съдбата на света.

Построен и командван от генерал Умберто Нобиле, „Италия“ е по-съвършен брат на дирижабъла „Норге“, използван две години по-рано от експедицията Амундсен-Нобиле-Ейлсуьрт, която през 1926 година прелетя от Шпицберген за Аляска над Северния полюс.

Днес „Италия“ се устремява на юг, към Свалбард³ (Студения бряг), към този печален архипелаг, подстъп за толкова настъпления срещу полярните крепости. От шестнадесетте човека, които съставляват екипажа, седем са участвували в експедицията с „Норге“. У тях не е заличен споменът за драматични мигове, изживени тогава, и преди всичко за онзи миг, когато над бреговете на Аляска дирижабълът за малко не бе свален от ветровете. Смъртта вече се беше докосвала до тях!

В онзи ден големият изследовател Амундсен беше предрекъл:

– Ерата на дирижабъла свърши, започва ерата на самолета.

Но Нобиле, конструкторът на дирижабли, отказа да признае правотата на тази присъда и уважението и сърдечната дружба, която италианецът дотогава проявяваше към Амундсен, се превърнаха в дълбока вражда, в омраза, от която „вълкът на Арктика“ беше жестоко оскърбен. Затова за Нобиле полетът на „Италия“ беше в същото време и разплата.

Само преди няколко часа, в 0,40 ч. на 24 май, Нобиле беше хвърлил над Северния полюс на света, сред голям ентузиазъм, три символични предмета: един дървен кръст от папа Пий XI – кръстът трябваше да напомня тук, на върха на света, за съществуването на християнството; едно флагче, подарено от град Милано, който бе подпомогнал с голяма сума експедицията, и едно италианско трицветно знаме, изразяващо волята на правителството да си осигури права в тази математическа точка на света, сред ледената пустиня.

Вече петнадесет часа дирижабълът се опитва да се съпротивлява срещу урагана, нахлул откъм югозапад. Мъглата се съгъстява. Стихиите са се развихрили срещу огромното чудовище: мъгла, сняг, ледена буря...

Едва на двеста метра над невидимата ледена маса, където го дебнат

3. Свалбард – Шпицберген. – Б. пр.

ледените тороси⁴, колосът с мъка напредва срещу белите залпове. Неговото огромно туловище е като сламчица, която ураганът всеки миг може да смачка. Въпреки своите 106 метра дължина, 24 метра височина и 20 метра ширина дирижабълът „Италия“ е вече мъртъв, а стените му са плащеница, която вятърът ще разпокъса. Само още миг и въздушният кораб ще се разбие върху дебелия лед, в който зее пропаст, дълбока 4000 метра.

Мъжете трябва да поправят без отдых – и то при какви опасности! – повредите по стените, причинени от ударите на ледени късове от набития по перките скреж ... През кратките затишия на вятъра пилотите се опитват да наваксат застрашителното отклонение, променяйки рязко посоката...

„Италия“ сляпо напредва, криволичейки и олюлявайки се-като кораб по огромните вълни на Атлантическия океан.

Скоростта му не надминава 40 км в час – половината от възможностите на дирижабъла; и при това трите мотора със 730 к.с. действат с пълен капацитет. В резервоарите нивото на бензина спада ... Разходът на горивото е застрашителен. Нобиле разбира колко голяма е опасността и вече мисли да сигнализира за помощ. Но не може да се реши да предаде този зов на отчаянието. Той се надява, че дирижабълът ще преодолее трудностите, но тъй като отговаря за живота на своите хора, дългът на ръководител му налага да изпрати на света първия сигнал.

В пилотската кабина на „Италия“ всички лица са напрегнати. Занемели, хората слушат хъркането на моторите и свистенето на вятъра...

Комендантът се опитва да внуши на своите техници спокойствие и доверие.

Нобиле: Е, Малмгрен, каква е прогнозата?

Малмгрен: Лоша, много лоша. Силен югозападен вятър със скорост 50 км в час и с тенденция към усилване. Никаква видимост. Никакви данни за местонахождението ни не могат да се дадат. Последните получихме само чрез изчисления от инженер Трояни.

Нобиле: Заместете го на височинното кормило, моля ви.

Малмгрен (в някакъв изблик): Ние сме загубени, коменданте, и аз се страхувам, че никога вече няма да видя моята родна Швеция ...

Той не казва нищо повече. Успява да се овладее. Отива да смени Трояни.

Нобиле: Лейтенант Мариано, с каква скорост се движим?

4. Ледени вълнообразни възвишения, високи от 3 до 10 м. – Б. пр.

Мариано: Четиридесет и седем километра в час, господин генерал.

Нобиле: И третият мотор ли работи?

Мариано: Уви, да, господин генерал. Просто да полудее човек!

Нобиле: Моля ви, лейтенант Мариано, спокойствие!

Сега Нобиле се обръща към Трояни, за да го попита какъв е разходът на горивото.

– Прекомерно голям. Трябваше да начена помощния резервоар № 1 – крещи Трояни сред трясъка на моторите.

– Говорете по-тихо! – казва комендантът спокойно и сочи с поглед стоящите нащрек мъже. После се обръща към радиста: – Биаджи, кога за последен път съобщихте местонахождението ни?

– Точно преди час и двадесет и пет минути. Предавах на 33 метра. „Италия, Гринвич, 25 май, 8 часа, SOS. Намираме се на 10 мили източно от остров Мофен. Пътуваме на юг към Североизточна земя.“

Дирижабълът изведнаж се наклонява назад, опашката му се устремява към леда. Мъжете се строполяват на пода на гондолата.

Вкопчан в едното кормило, Малмгрен крещи:

– Кормилото отказва да работи!

– Височина, височина? – вика Нобиле.

– 250 метра – отговаря нечий глас.

– Спрете моторите! – заповядва генералът. – Натезаваме ...

Мариано отваря вратата на гондолата като обезумял и търкулва в бездната варел с бензин. Изведнаж „Италия“ отскача право нагоре.

Нобиле командува:

– Хвърляйте баласта.

Заповедта се изпълнява незабавно. Лейтенант Мариано, опрял гръб о стената на кабината, се облива в пот... Нобиле механично отмества поглед от лицето на нещастника към окачения до него термометър: -15°.

Вик:

– Падаме! Падаме!

Спонтанно, единодушно движение – всички закриват очи с ръце ... После се разнася ужасяващ трясък.

Дирижабълът се е нагънал като хармоника. Огромни процепи зеят в алуминиевата му черупка. Вятърът хлуе през тях. Той отнася част от обвивката... Гондолата изчезва ... Облак от сняг ... от дим...

Потискащото мълчание на Арктика тегне вече върху част от италианския екипаж, паднал някъде върху леда.

Мъртви ли са хората? Или са живи?

ТРЕВОЖНИ ЧАСОВЕ...

Зовът за помощ на въздушния кораб е уловен от различни радиоприематели, пръснати по бреговете на Северния ледовит океан.

„Чита ди Милано“ – корабът, който трябваше да осигурява снабдяването на дирижабъла – също беше чул последния му зов. Настъпи голямо вълнение сред италианските репортьори, събрани на борда. Нима ще бъдат принудени да известят за неуспеха тъкмо когато се бяха готвили в хор да възхвалят превъзходството на италианското въздухоплаване?

Световният печат е разтревожен от епопеята на „Италия“. Във всички столици вестниците съобщават на първа страница с големи заглавия: „Катастрофа с експедицията на Нобиле! Италианският дирижабъл паднал върху леда!“

Географи, метеоролози, физици изказват в документирани статии мнението си за причината на катастрофата.

Изведнаж широките читателски маси не само разбират значението на събитието, но се запознават и с историята и топографията на полярните райони. Гласиолозите възбуждат още повече световната общественост, като започват да излагат сериозния проблем за разтопяването на ледовете в северните райони:

„Ако ледовете на Гренландия се стопят, нивото на океаните ще се повиши с осем метра, а това ще причини наводняването на всички брегове и всички земи, които не се издигат на повече от осем метра над сегашното морско равнище.“

Обществеността започва да се пита – защо са тези усилия да бъдат открити нови острови в ледения басейн и каква цел преследват? Защо Италия желае да има база в това безбрежно езеро, което отделя СССР от Северна Америка?

Отговора дават политическите коментатори:

„В епохата на въздухоплаването усилията за завладяване на Полюса имат изключително военно значение.“

Но други въпроси вълнуват много по-силно света:

„Експлодирал ли е дирижабълът? Ако е експлодирал – по какви причини? От гръмотевица? Или от внезапен пожар?... Или може би, на тежал от скреж, дирижабълът «Италия» е бил запратен от урагана върху леда?“

И ако екипажът е останал невредим, в какво ли отчаяно положение

се намират шестнадесетте нещастни корабкрушенци? Ако все пак са оцелели, как може да им се помогне по-бързо? Този въпрос си поставят всички.

В часа, когато първите радиограми, известяващи изчезването на „Италия“, се предават по цялото земно кълбо, в Осло има прием в чест на американските авиатори, прелетели Северния ледовит океан.

Тази вечер – 25 май – в салоните на Клуба на норвежката авиация цари тържествено оживление.

Председателят току-що е приключил словото си с думите:

– Уилкинс Ейлсън, щастлив съм, че мога да ви поздравя от името на всички наши другари и да ви връча най-високото отличие на нашия клуб – златния медал – за полета ви от 3200 км над Северния ледовит океан, от нос Бароу в Аляска до Кралския залив на нашия Шпицберген.

Възторжени аплодисменти изпращат заключителната част на словото. Сред вълнуващо мълчание авиаторът Уилкинс се покланя и взема думата:

– Господин председателю, дами и господа, извинете, че отговорът ми ще бъде кратък, но Ейлсън и аз не сме оратори, а хора на действието. Ако тази вечер можем да благодарим на Клуба на норвежката авиация и на неговите именити членове за честта, която ни оказват, то ние го дължим на този човек...

И с широко движение на ръката той посочва един човек сред множеството, към когото се насочват всички погледи. От всички уста се отронва едно име – Амундсен!

С възторжени аплодисменти присъстващите приветстват човека, който скромно: стои в залата. Уилкинс почтително продължава:

– Преди ние да отлетим, Роалд Амундсен с готовност ни даде безброй съвети, почерпени от неговия опит. Когато, изгубени върху ледените пространства, започвахме да губим надежда, ние си спомнихме, че преди три години, принуден като нас да кацне върху леда със своите два хидроплана, които се бяха повредили, Амундсен със свръхчовешки усилия успя да пусне отново в движение единия от тях. Той успя тогава да върне живи и здрави своите два екипажа на Шпицберген. Този подвиг бе извършен благодарение на енергията, волята и доверието, което този благороден човек успя да вдъхне на своите другари. Омдал, Рийсер-Ларсен и Дитрихсон ще подкрепят моите думи. Достатъчно ни беше в най-трудния момент да си спомним за този подвиг и смелостта ни се възвърна.

Докато Уилкинс говори, някакъв шепот се разнася из залата...

„Италия“, дирижабълът на Нобиле, е пред гибел, Нима е възможно? С такъв екипаж и след такава щателна подготовка?

Уви, няма място за съмнения, защото Амундсен току-що е получил телеграма, потвърждаваща катастрофата на „Италия“. В нея питат известния изследовател дали би се съгласил да участва в спасителна експедиция, която ще търси изпадналите в беда италианци.

При тази новина Амундсен онемява от вцепенение. Нито за миг не помисля за споровете и разногласията си с Нобиле, които не са тайна за никого. Обръща се към приятелите си и след миг на размисъл, миг, в който всички погледи са насочени към него, казва просто:

– Да вървим!

ЖИВИ ЛИ СА ОЩЕ?

Цяла нощ Амундсен изучава възможностите да се помогне на корабкрушенците от „Италия“. Не иска да повярва, че са загинали!

На другия ден, застанал пред огромна карта на полярните райони, той обсъжда заедно със старите си другари къде може да е станала катастрофата. Тук е верният Уистинг. Към групата се присъединява и Рийсер-Ларсен, който смяташе дирижабъла за най-подходящо средство за прелитане над Арктика. Именно той беше убедил Амундсен през 1925 година, когато извършваше своя подвиг с двата хидроплана, да купи от Италия дирижабъла „Норге“. Сега Рийсер-Ларсен е готов да отлети с обикновен самолет, за да открие къде се намира експедицията на Нобиле. Амундсен е убеден, че е необходим мощен самолет, за да докарат шестнадесетте души.

– Трябва да намерим самолет, който ще ни даде възможност да спасим всички – казва Амундсен.

– Ако още са живи – забелязва Рийсер-Ларсен.

В този момент Дитрихсон мисли само за честта, която шефът ще му направи, като го вземе със себе си.

– Ако тръгнете, и аз тръгвам с вас.

– А ти, Уистинг? – пита Амундсен.

Снажният верен капитан вдига рамене – въпросът е излишен.

Но къде да намерят самолет? Уви, героизмът не е достатъчен. За всяко начинание, дори и за най-хуманното, трябва пари.

Междувременно Амундсен отпразнува 25-годишнината от славното отплаване на „Йоа“, с който той се беше впуснал в опасното търсене на

нов морски път през лабиринтите от североканадски острови и архипелази. И какви награди му предложи светът за този подвиг? Наистина Амундсен натрупа ордени, медали и дипломи, но как да изплати дълговете-си? Нали именно прелитането над Северния ледовит океан с дирижабъла „Норге“ – неговият последен и най-голям принос към историята на полярните подвизи – му беше донесло страшни финансови затруднения и враждебността на Нобиле – човека, който днес е в беда.

Докато хората разграбват извънредните издания на вестниците, Амундсен предприема опит след опит да подготви спасяването на „Италия“. За обикновените хора Амундсен е национален герой, щастлив човек! А всъщност грижи терзаят великият изследовател ...

Този ден радиоприемателите не бяха уловили никакво ново съобщение. Амундсен чете големите заглавия на вестниците: „Пълно мълчание“.

Той смачква вестника и продължава отчайващото търсене. Влиза в едно кафене. По стените – снимки на крал Хокон, на кралицата, на Нансен и на самия него. Той пита къде е телефонът. Нито собственикът, нито посетителите познават великият човек в лицето на този скромен непознат. Амундсен се вмъква в телефонната кабина.

– Тук Амундсен. Свържете ме с кабинета на министър-председателя.

От другия край на жицата някакъв секретар отговаря:

– Не мога да безпокоя министъра, той е в съвещание. Но с какво мога да ви бъде полезен, капитане?

– Чакам отговор на писмото си до правителството. В него-настоявам да ми бъде даден веднага самолетът, който ми е нужен.

– Съжаляваме, но италианското правителство смята, че опитът за спасяване на експедицията предварително е осъден на неуспех. Обхватът на издирванията е прекомерно голям. И после, не смятате ли вие, че е вече много късно?

– Никога не е много късно, дори когато има само искрица надежда. Ние нямаме доказателство за смъртта на Нобиле и неговите хора.

– Капитане, вие прекрасно прилагате на дело опрощаването на оскъбленията! Припомнете си как Нобиле се отнесе с вас!

– Когато човек е в опасност, не бива да му се търси сметка. По-напред трябва да бъде спасен.

– Министерството ще ви държи в течение. Но, между нас-казано, капитане, не хранете големи надежди ...

Амундсен вече е окачил слушалката. Щом е така, той ще-се обърне

към приятелите си по целия свят.

Да се откаже? Никога!

Една седмица след изчезването на експедицията из цял-свят се разнася сензационна новина: „Италианците са живи!“ Един съветски радиотелеграфист уловил сигнали от „Италия“.

Сега вече е известно къде се намират катастрофиралите. Но Амундсен е принуден още цели три седмици да прави? упорити постъпки, докато постигне своята цел.

От френското посолство търсят норвежеца. Някои норвежци в Париж, узнали за напразните усилия на Амундсен, се обръщат към министерството на флотата. Веднага поставят на негово разположение „Латам“ – хидроплан, построен от Фарман и предназначен за прекосяване на Атлантическия океан. Съоръжават го съответно за кацане в арктическите-райони.

– Господин посланик, жестът на Франция дълбоко ме развълнува. Но мога ли да си позволя един въпрос: колко време ще бъде нужно на „Латам“ да пристигне дотук?

– Ние предвиждаме той да бъде в Берген на 17 юни и още на другия ден можете да отлетите за Тромсьо.

– Ще бъда там, ваше превъзходителство.

Като събира всичко, което смята, че ще му бъде нужно за спасяването на корабокрушенците, Амундсен намира малко – време да отиде и при адвокатата си и да уреди някои дългове с предстоящ падеж; той не иска да дължи никому нищо.

В дома му в Свартског край фиорда го заобикалят всички предмети, донесени от големите му пътешествия... Тази вечер повече от обикновено Амундсен мисли за миналото си. Мисълта за нещастниците, може би тежко ранени, останали без храна, без лекарства – му се натрапва, терзае го ... Но не за страданието на хората трябва да мисли той сега, а за самолета и за това как да им помогне. Какво ли представлява „Латам“? Той нищо не знае за него ...

Колко грижи са му създавали, досега тези машини, построени от човека, за да скъсяват разстоянията! Погледът му се плъзга върху снимките, които украсяват стените на стаята ... Тази, вече пожълтяла, е от 1903 година, когато той замина заедно с другарите си с кораба „Йоа“ да открие Северозападния проход. Тази пък е от 1910 година – от деня, когато като пръв завоевател на Южния полюс той заби там норвежкото знаме ... Какво тържествено посрещане му бе устроил град Осло!... Онази там е направена на кораба „Мод“ през 1918 година, когато бе

предприел продължителното изследване на сибирския бряг. А ето и една по-нова – на нея се виждат двата хидроплана, с които през 1925 година се опита да прелети над Северния полюс... Той дълго се замисля над това изпитание... Отново преживява трагичния миг, когато бе принуден да изостави върху леда единия хидроплан и да отлети с другия, в който се бяха настанили и двата екипажа. Макар и претоварен, хидропланът пристигна в Шпицберген... Голямата снимка, последната, е от „Норге“. Тя му напомня спора с Нобиле... Той отново чува острия тон, с който генералът настоява:

– Аз ще ви докажа, че дирижабълът е най-доброто средство за летеене над Арктика; моят въздушен кораб ще свърже един ден Стария и Новия свят.

Амундсен не е човек, който се поддава на влияние. Той напълно възприема мисълта на Вини: „Подвежда се посредственият човек, силните характери се борят.“

Да, часът за борба бе настанал. А да се бори в този момент, когато ще трябва да отлети с непознат самолет, означава да размисли ... Ще издържи ли самолетът това пътуване над Арктика? Какви са възможностите му? Какъв товар може да носи? ...

Амундсен затваря очи пред големия албум на своите експедиции, на своя живот... Замисля се за миг. Само за един кратък миг! После облича палтото си, затваря куфарите. Загасява лампата. Затваря градинската порта. Отправя се към своята съдба ...

ПОЛЕТ В НЕИЗВЕСТНОСТТА

Един самолет се стрелва като комета над фиордите, врязани в планините, и прелетява над островите Лофотен. Това е „Латам“, който отнася Амундсен и екипажа на мястото, откъдето те ще отлетят на помощ на пострадалите италианци.

Тромсьо, 18 юни 1928 година

На кея – мълчаливо множество. Рибари, жени в национални носии, деца, избягали от училище. Отделени от множеството с полицейски кордон, група официални лица, репортери и фотографи нетърпеливо чакат.

В залива големият бял хидроплан „Латам“ се люлее сред десетки риболовни и китоловни кораби. На хидроплана хора товарят и подреждат сандъци с припаси и дрехи.

Комендантът Гилбо и лейтенант дьо Кювервил, чиято ранена ръка е още в кожена ръкавица, наблюдават товаренето.

Изведнаж множеството се раздвижва. През него преминава шепот:
– Амундсен, Амундсен идва... ето го!

Кметът на Тромсьо и директорът на Института по геофизика придружават изследователя. Той е облечен в ботуши до колене, наметнал е пелерина с кожена гарнитура. До последния момент се е надявал да чуе в радиостанцията вест от „Италия“. С тежка стъпка Амундсен слиза на кея и се качва в лодка; офицерите го питат с поглед. Той вдига рамене и поклаща отрицателно глава. Тежка атмосфера цари сред членовете на експедицията.

Множеството не знае всичко: то вярва в Амундсен. Този човек, над когото са надвисвали толкова много катастрофи, непременно ще съумее след някой и друг ден да доведе италианците в Тромсьо. А репортьорите и фотографите вече мислят за срещата, която ще изправи един срещу друг върху плаващия лед двамата съперници – Амундсен и Нобиле.

На хидроплана се развяват френски и норвежки флаг.

Изследователят хвърля критичен поглед към хидроплана, чието तुловище е потънало дълбоко във водата.

– Можете ли да отлетите? – пита той Гилбо. Офицерът се колебае и не отговаря.

– Пределно тегло на товара?

– Три тона и половина.

– А взетият товар колко тежи?

– Три тона ... и дори повече.

– Седем човека на борда, средно по 70 кг. значи 490 кг...
Невъзможно!

След кратък разговор с дьо Кювервил погледът на Амундсен се спира на Дитрихсон и Уистинг. Той сякаш ги сравнява, претегля ги.
„Един от тях трябва да остане...“

Мъжете предчувствуват. Изборът е направен. Амундсен изговаря тежко:

– Стари приятелю Уистинг, ти ще останеш. Исполинът само прошепва:

– Роалд ...

С тези две срички той напомня колко пъти са срещали заедно опасността, изразява цялата си обич, отчаянието си.

Амундсен заговаря развълнуван:

– Да, зная, стари другарю, жертвам те... Мъчно е, но ти си най-

тежкият. Дьо Кювервил избяга от болницата, за да дойде с нас, не мога да го върна.

В пилотската кабина дьо Кювервил, шурманът, вече е разгънал картата си, Брати е при моторите, Валет – на радиопредавателя...

Дитрихсон и Амундсен се качват.

На кея остава само Уистинг. Сълзи се стичат бавно по хлътналите му бузи.

– Готово ли е всичко? – пита Гилбо.

– Готово, коменданте!

– Включи!

Черковната камбана удря четири пъти. Перките загребват въздуха. Туловището се разтърсва. Хидропланът напуска пристанището.

– Колко е тежък! – шептят зрителите. Или:

– Готово! Тръгнаха!

Приветствията на изпращачите заглушават шума на моторите и се възвисяват към небето. Виковете „ура“ на рибарите изпращат хидроплана, който изчезва в лазура на хоризонта.

Над фиорда блести следобедното слънце.

Върху последните вълни, предизвикани от хидроплана, се люлее рибарска лодка. Двама китоловци са се доближили до огромната машина, за да кажат още веднаж „сбогом“ на Амундсен. По-възрастният, червенобрадият Тор, бавно измъква лулата от уста и уверява другаря си Тригве:

– Ще изпия десет литра тран, ако нашият Роалд не докара още утре италианците с водната си птица.

– Сигурно ще се върнат; дори толкова е сигурно, че жена ми още отсега е запазила една прясна моруна за него и за Нобиле.

– Но чакането до утре няма да е леко! – въздиша Тор и пак захапва лулата си.

Линотипните машини в цял свят работят. На всички езици вестниците пишат: „Амундсен отлетя. Велико човешко дело.“

ТРЕВОГА ОБЗЕМА ХОРАТА

Преди да отпътуват „Италия“ и „Латам“, хората знаеха, че северните райони са царство на вечните ледове, на тюлените и на белите мечки и че в Арктика ескимосите живеят в своите иглу. И нищо повече.

Изведнъж нещата се промениха. Всички започнаха да се

интересуват от географията на арктическите райони. За мнозина беше цяло откритие, че Северният ледовит океан представлява огромен леген с 3 000 км диаметър, разположен на покрива на света, че го покрива леден похлупак с дебелина от два до четири метра, а земите и островите, които го обкръжават, са покрити с ледена кора, която при Гренландия е дебела 3 000 м, а при Шпицберген – 500 м. Статиите, които печатът помества, изобилстват с данни за тази безлюдна ледена пустиня, по която белите мечки скитат на стада или самотни.

Ледените късове, натрупани от вятъра и споени от студа, образуват чудовищно настръхнала преграда. Под общия натиск на водите и ветровете нови ледени блокове се откъсват от ледената маса и се отдалечават от брега към свободните води на Атлантическия океан. Същевременно под натиска на милиони тонове лед, раздвижени от слънчевата топлина, огромни блокове се отделят от огромната ледена маса и падат във водата. Повлечени от течението, тези айсберги също се понасят към Атлантическия океан. Така, заедно с плаващи ледени блокове и разнообразни по форма айсберги, те се понасят към южните води и се превръщат в ужасна опасност за корабоплаването.

Вестниците припомнят катастрофата с презокеанския кораб „Титаник“, който се бе разбил в една такава ледена планина край Нова земя. И всеки се пита при какви ли трагични обстоятелства се намират днес италианците.

Но все още всички са оптимистично настроени, защото от съобщенията става ясно, че експедицията се намира върху леден сал на няколко десетки километра от Шпицберген.

Амундсен вече е тръгнал. Той разполага с най-подходящи съоръжения за такъв вид експедиции. Читателите нетърпеливо очакват първите снимки на корабкрушенците от „Италия“. Те си ги представят вкопчани в плаващия лед. Духовете се разгорещават. Ала все още никой не знае нищо за съдбата на корабкрушенците ... Тревогата расте ...

Волята за победа е общочовешки инстинкт, стар като света. В случая с „Италия“ хората потръпват от вълнение при мисълта, че един човек като тях ще победи най-големите опасности.

Печатът успява да предизвика такова голямо въодушевление, че всички хора по света се чувстват свързани с пострадалите. Поражда се всеобщо съчувствие към тези мъченици, които се борят за живота си в безкрайната ледена пустиня. Амундсен отново беше станал герой на деня.

Фашисткото италианско правителство беше счело за необходимо

Италия да заеме добро място в международното състезание за завладяване на тази ничия земя и изведнаж бе променило напълно първоначалния проект на Нобиле – полет Рим–Буенос Айрес и обратно. По какви причини? Поради постоянното изменение на геофизиката, което развитието, на техниката още повече ускорява. Обмислена преценка, която историята потвърждава. Русите и американците не са ли сега съседи? Бреговете на Шпицберген и дантелените им ледници са свързани вече с бреговете на Аляска.

През 1926 година Амундсен прелетя с „Норге“ над Ледовития океан и установи връзка между двата океана – Атлантическия и Тихия – през Полюса. Изглеждаше логично Норвегия да се гордее, че е страната, която съдбата беше предопределила да обуздае суровата Арктика.

За зла участ сега „Италия“ е превърната в играчка на стихии и Амундсен лети заедно с французите с един хидроплан, за да спаси честта на дирижабъла.

Последното съобщение на Амундсен, предадено от „Латам“ още в деня на отплуването му, посочва местонахождението на хидроплана някъде над Мечия остров.

На 18 юни в полунощ радиопредавателят в Тромсьо и другите радиостанции в Арктика съобщават на света:

„Нямаме вече връзка с Амундсен.“

СВЕТОВНАТА ОБЩЕСТВЕНОСТ В ТРЕВОГА

Напрежението става неопишуемо.

Северозападният вятър духа като ураган и специалистите предвиждат гибелта на хидроплана – той ще стане жертва на бурята в Арктика.

Те се опитват да се успокояват, уповавайки се на запаса от спасителни средства, които Амундсен носи със себе си. Фактът, че радиовръзката е слаба и нередовна, сам по себе си не показва нищо. Нали и „Италия“ беше в такова положение?

Пък и не прекара ли Нансен осем месеца на Франц-Йосифова земя, без никой да го знае къде е?

При все това още на 19 юни сутринта специални спасителни команди започват да търсят „Латам“. Не откриват никаква следа от него – нито край Мечия остров, нито по бреговете на Шпицберген. Мястото и причините за изчезването на хидроплана са загадка. Дали екипажът е загинал след бавна и ужасна агония? Суеверните предполагат, че хората

са станали жертва на злите духове, които бродят около Мечия остров. Наистина тези зли духове съществуват – това са ураганите, които толкова често се развихрят между Шпицберген и Мечия остров.

След продължително и напразно търсене специалистите са принудени да съобщят на целия свят, че хидропланът навярно е катастрофирал. Тази новина действува като гръм.

Около вестникарските павилиони във всички градове по земното кълбо се трупат разтревожени хора, привлечени от огромните заглавия на извънредните издания ...

Как да повярват, че Амундсен, този ветеран на Арктика, и Гилбо, изпитаният пилот, са победени на свой ред от природата? Не! Не може да бъде!...

Бавно текат часовете. Цял свят чака, вярва ... Всеки се опитва да намери още някакви основания да се надява. Една искрица надежда остава: да се открие екипажът върху някой глетчер в Шпицберген или на някой плаващ лед край бреговете на архипелага. Но уви, колкото повече време минава, толкова повече се засилва убеждението, че е станала катастрофа.

Сега вече трябва да се търсят два екипажа – на „Италия“ и на „Латам“.

Хората се питат – подходящ ли беше „Латам“ за нуждите на експедицията? Дали Амундсен не се бе впуснал в авантюра, макар и да е познавал несъвършенствата на хидроплана? За норвежеца смелостта не е безумие. Стардите му другари добре знаят това. Та не казваше ли сам Ролд още на младини: „Смелост означава да решиш спокойно и с любов, след като зряло си размислил.“

За човек като него спасяването на изпадналите в беда колеги е най-повеляващият дълг. Обстоятелствата го бяха увлекли мимо волята му... Нямахме време за бавене! Да направи щателна техническа проверка на хидроплана, би означавало да отложи пътуването. А на Апенинския полуостров вестниците щяха да излязат със заглавие:

„Амундсен забавя спасяването на съперника си...“

Житейският опит беше научил норвежкия изследовател, че негодните да се издигнат до висотата на благородните души се опитват само да оскверняват онези, чието превъзходство чувствуват. Известни му бяха думите на Хайнрих Хайне, който пише в „Северно море“: „Някога в битките между хората древните богове вземаха страната на победителите, но съвременният човек има по-благородна душа и аз съм на страната на победените богове.“

Амундсен също застана на страната на ударения от гръм Титан; той летеше към Нобиле.

ВРЪХНАТА ТОЧКА НА ТРАГЕДИЯТА

Търсенето на изчезналите продължава. От всички държави към Тромсьо се отправят спасителни кораби. Френският изследовател капитан Шарко незабавно се устремява към северните води на Норвегия. Той също не иска да повярва, че е загинал човекът, който толкова пъти не се беше побоял от съдбата и чийто живот беше постоянна борба. „Защо не,?“ – си казва французинът в своята каюта и задържа поглед върху снимката, поместена в един вестник! на нея се вижда лицето на момченце, крето се рее сред строящи се кораби. Надписът гласи: „Роалд Амундсен на пет години в корабостроителницата на баща си в Борге в Остфолд⁵. Тук от двеста години насам живее неговият род.“

Какъв контраст с днешния Амундсен, чийто лик тъй много напомня лика на прадедите му моряци! И Шарко вижда пред себе си своя стар съперник и приятел. Студовете и ветровете са издълбали бразди на продълговатото му строго лице, светлите му очи са леко премрежени, но погледът му излъчва голяма доброта. Орловият нос, прошарените коси, неговите черти са чертите на прадедите му моряци – черти на истински викинг.

Колоните на вестника са пълни с информации от всички страни; те говорят за вълнението на широките народни маси: миньорите от Уелс, докерите от Рио, кулите от Шанхай, всички милеят за героя, отдал живота си за опознаването на нашата земя, чийто последен жест беше пример на човечност. Амундсен е завладял сърцата на младежта. Всяко дете, всеки юноша в Европа, Америка, Африка или Азия знае за „жеста“ на норвежеца. Една телеграма гласи, че в лицейте и в училищата учителите смятат за свое задължение да разискват полярните въпроси извън часовете и извън училищната програма.

Стари и млади говорят разпалено:

– Такъв човек не може да загине! Той е жив някъде върху ледовете!

Синът на една мъничка нация беше омагьосал човечеството.

5. Остфолд – на брега на Скагерак, в Южна Норвегия. – Б. а.

II

КАК РОАЛД АМУНДСЕН СТАНА ИЗСЛЕДОВАТЕЛ

– Стига вече! Нали ти бях забранил да работиш с празнични дрехи! – крещи Йенс Амундсен, изтръгвайки най-малкия си син Роалд от любимото му занимание – да вари катран в бащината корабостроителница.

И тази заран, както всяка друга, хлапакът – той не беше на повече от пет години – пак се беше втурнал „да помага“ на стария дърводелец Свенд Олсен.

– Искам да стана дърводелец и да се науча да калафатя! – проплака детето и хвърли тъжен поглед към огнището. – Оставете ме поне да сложа още едно дърво, иначе огънят ще изгасне!

Йенс вдигна рамене и измърмори:

– Върви! Сърцето ми късаш ти, момче!

Бившият мореплавател Йенс Амундсен, станал по-късно корабостроител, горчиво съжаляваше, че не бе имал възможност да получи техническо образование. Затова най-съкровено му желание беше да види сина си Роалд достигнал завидно положение в някоя свободна професия. Работата му вървеше добре, наследствената ферма, в която той живееше със семейството си, беше в цветущо състояние, Йенс се чувствуваше достатъчно богат, за да даде на четирите си деца солидно образование.

Навред наоколо – брегове, планини – прекрасни места за неутолимата жажда на детето да действа, да научава все нови неща и да се закалява.

Но вечно будните любопитство и жажда за знания у детето не се задоволяват от само себе си. Затова Роалд най-много обича да слуша разкази за живота на мореплавателите и работниците.

– И аз съм като тях, предпочитам чука пред перодръжката – доверяваше Роалд на стария Олсен, докато двамата седяха под сянката на един кораб, изтеглен на брега за поправка.

Но старият дърводелец поклати глава:

– Чукут е хубаво нещо, дете, но машината е още по-хубаво. Човек е направил всичко с ръцете си, но благодарение на главата си. Колкото повече е работил човекът, толкова повече се е развивал мозъкът му. Той е трябвало да намери дърво, да го отсече, да го рендоса, да свари катран, да опъне платна и да научи хората да плуват. А ето че днес парната

машина надмина платната; туловището на кораба се прави от стомана. За да се подготви и изработи всичко това, мускулите не стигат, нужна е работа на мозъка.

– Мозъкът мускул ли е?

– Ако щеш, тъй го кажи. Мускул, който командва всичките ни органи. Ако искаш да пуснеш в действие юмруците, ушите, очите си, трябва да използваш мозъка си, също както ако искаш да четеш или да пишеш. Всички действия на човека се управляват от мозъка. Много е трудно да се съди кое е по-полезно: главата или ръцете...

– Тогава какво?

– Трябва да накараш и ръцете, и главата да работят, момчето ми.

Над главите им в лазура летяха чайки – като перца, хвърлени от ръката на магьосник. Те крякаха. Роалд погледна към небето.

– Защо крякат?

– Нали виждаш, че разтоварват херинга? Там, където има херинга или моруна, има и чайки. Където има чайки, там са и нашите кораби, а в тях – бурета, пълни с риба – това живо злато, което нашите моряци извличат от океана. Без рибата нашият народ би измрял от глад. – Ами китовете? Тях чайките откриват ли ги?

– Не, китовете се откриват по водните струи, които изхвърлят. Погледни този кораб до нас, той е китоловен. Това буре горе на мачтата му се казва „наблюдателен кош“. Колкото по-високо е поставен той, толкова по-надалече наблюдателят може да обглежда морето.

– Че тогава защо не привържат към всеки китоловен кораб по един балон, който да се издига много високо?

– Ами бурите? Представяш ли си колко са силни те?

– Но моряците са смели. Нали отиват в далечни морета да ловят моруна, моржове, тюлени и китове? Когато аз стана моряк, ще поставя наблюдателя в балон.

И всеки ден старият Олсен и детето водеха подобни разговори.

Освен това в корабостроителницата на баща му много корабни капитани с охота разказваха на детето приключенията на дедите си и своите. Скоро думите на моряците престанаха да задоволяват безграничното любопитство на Роалд. Той започна да мечтае да се запознае с бордовите дневници, в които най-смелите, капитани бяха описали подвизите си.

– Можеш ли да ми намериш някой бордови дневник? – помоли той един ден Олсен.

– Защо ти е? – запита изненадан старецът.

– Аз искам да стана моряк, нали съм ти казвал. Преди да се кача на кораба, искам да науча колкото може повече неща за морето и за далечните земи.

– Само не споменавай това пред баща си! Той не иска да тръгнеш по моретата, нали знаеш?

– Но всички наши прадеди са били рибари и с това са осигурявали живота на нашата страна. Защо тогава да не замина и аз?

Роалд се снабди с книги. Когато не разбираше нещо, питаше хората от пристанището. После обмисляше думите им и ги съпоставяше. Впечатлителността и чувството му за справедливост го караха да разсъждава по всички проблеми и да се задълбочава.

Както всички норвежци, и баща му Йенс Амундсен беше едновременно моряк и селянин. По крайбрежието хората се занимават с онова, от което страната има най-голяма нужда. Строят платноходки, ремонтират кораби, занимават се с крайбрежно корабоплаване, тъй като водният път е най-сигурен и най-евтин. Вътрешността на страната – планинска и покрита със сняг през по-голямата част от годината – никак не улеснява обработването ѝ, но въпреки това тези селяни-моряци използват и най-малкото парче земя.

Именно този „амфибиен“ характер на Норвегия – страна, която се препитава еднакво от земята и от морето – улеснява развитието на Роалд. Ако се беше вслушал само в призиванието си, той много рано щеше да тръгне по моретата и нямаше да стане нищо повече от един обикновен моряк. Но майка му го насърчаваше да обогатява познанията си.

Тя му внушаваше да си избере професия, която да му осигури възможност, без да се отделя от бащиния дом, да задоволи на по-голяма висота желанието си за открития, да надрасне детските си мечти.

Роалд често беше слушал майка си да му разказва за суровия живот на моряците. Тя наблюдаваше на големите опасности, които крият пътешествията из далечни страни.

– Кажй една такава страна! – каза веднъж детето.

– Китай например ... Аз дълго живях там заедно баща ти. Ужасно е да се живее, в тази страна!

– Защо ужасно? Не разбирам.

Но майка му отклони въпроса, взе Роалд на ръце и горещо го целуна:

– Обещай ми, че няма да ме напускаш!

Тя не беше отговорила на въпроса му. Нейните недомлъвки далеч не успокоиха малкия, а, напротив, повече разпалиха желанието му да

открие тайната на опасната страна. Защо родителите му бяха напуснали загадъчния, тъй „ужасен“ Китай и защо най-сетне, за да направи удоволствие на майка си, той трябваше да се откаже от надеждата да странства по света?

Един ден, когато старият Олсен му подари малък макет на кораб, който беше изработил с много търпение, вместо да му благодари, Роалд насмешливо му подхвърли:

– Защо не ми направи един истински кораб, та да мога да замина за Китай?

Олсен отвори ужасени очи и промълви:

– Не произнасяй никога вече името на Китай! Ако те чуе баща ти, ще си помисли, че аз съм ти говорил за там.

Тези думи разпалиха въображението на Роалд. Детските приказки и играчките не го интересуваха вече. Той трябваше да разбули китайската загадка. Спомни си, че веднаж, когато попита баща си от какво му е дълбокият белег, който разсича лицето му, морякът бе отговорил сухо:

– Ти много разпитваш, момче!

И Роалд запомни веднъж завинаги: белегът на татко и Китай бяха забранени теми в бащината му къща.

ЗАМИНАВАНЕ ЗА СТОЛИЦАТА

Роалд е дете като много други, за чиито наивни очи всичко е постижимо. Когато слуша приятния ромон на неспокойните вълни на река Гломен, която се влива в морето недалеч от бащиния му чифлик, на него му се струва, че тези вълни са били негова люлка.

Жажда за знания изгаря момченцето. Историята на викингите вече не го задоволява, той иска да научи онова, което засяга собственото му семейство, особено да узнае защо баща му е могъл да стане капитан и да предприема далечни пътешествия в непознати страни, а на него не му позволяват да си избере моряшката професия.

Край село Вестен, до бащиния му чифлик „Томга“, някога б езическите времена е имало светилище. Думата Вестен иде от Ве Стейн, което значи камък за жертвоприношения. Наблизо е бил намерен, зарит в земята, един от прочутите пиратски кораби „тунескип“, с каквито викингите са кръстосвали моретата. Жителите от общината Борге имат основание да се гордеят със своите предци. Но Роалд – за свое голямо съжаление – установи, че прадедите му не са от Вестен. Праядо му Нилс

Микелсен, дошъл от граничната шведска област Бохюс лен, се заселил на Хвалерските острови и си създал там семейно огнище едва през 1668 година.

Дядо му Оле Амундсен⁶ направил сина си Йенс Ингебрет⁷ моряк. С пътешествия и корабостроене семейство Амундсен доста забогатяло, така че бащата на Роалд, Йенс Амундсен, могъл да си вземе за жена, според обичая, девойка от по-високопоставено семейство. През март 1853 той се оженил за Хана-Хенрике-Густава Салкист, дъщеря на кмета на Фредрикстад. Младоженците заминали на сватбено пътешествие за Китай, където прекарвали няколко години. Там се родил първият им син Антониус, а след него Густав (1868 г.), Леон (1870 г.). На 16 юли 1872 година в Томта се появил, на бял свят Роалд Ингебрет Гравнинг Амундсен.

Томта не беше само детска лолка на Роалд. Това бе един свят, в който той се чувствуваше щастлив и сред който у него се развиваше любовта към природата, към хората, към животните, които обогатяваше ума и душата му. Той имаше там и друг приятел освен стария Олсен. Едно малко коте. Един ден баща му го лиши от любимеца му. Това наказание дълбоко нарани детето, което захлипа и едва след няколко дни се разведри.

С колко мъка напусна Роалд Томта, когато баща му се засели в столицата!

Роалд беше на девет години, когато видя за пръв път бреговете на фиорда Християнин. О, той нямаше нищо общо с Борге. Шумът на столичните улици не можеше да се сравни със спокойствието и дъха на живописното норвежко село, където от морските простори долиташе ветрец, тъй скъп на хората, намирали препитанието си поколения наред в морето.

Роалд скоро откри, че има едно място в столицата, което го притегляше като магнит – пристанището!

Няма по-голяма радост за него от разходките по кейовете, където моряци разтоварват стоки от всички страни. По сандъците той разчита Надписи и мечтае за далечни земи, където диви зверове и фантастични растения се борят за живот. Един ден в Християнин пристигна пътуващ цирк. Роалд изтичва при майка си:

– Мамо, моля ти се, заведи ме да видя менажерията! Както

6. Оле Амундсен (1784–1868). – Б. а.

7. Йенс Ингебрет (1826–1886). – Б. а.

повечето норвежки деца, Роалд има слабост към северните животни. От всички той предпочита елените с изпъкнали благи очи; те сякаш привеждат глави под товара на несъразмерно големите рога. Но още повече той обича голямата полярна мечка и тромавото мече, което тя ближе с любов. Момченцето се бави, не могат да го откъснат от тази гледка; то съзерцава това майчинство, тази животинска нежност.

– Мамо, нали по света няма да се намерят толкова жестоки хора, които да убият бяла мечка?

– Намират се, детето ми, и я убиват, защото тя е кръвожадно животно.

– Кръвожадно животно ли? Аз, когато порасна, ще нося храна на малките бели мечета.

Отговорът на майката смущава детето. То не може да повярва, че тромавата мечка може да бъде толкова зла.

И майката и синът се връщат в жилището, което бащата е купил в едно от предградията. Роалд като че ли се отегчава в този нов дом. Същност жилището е твърде приятно. Къщата е едноетажна, дървена, боядисана в светли тонове. Обгражда я малък парк и я развеселяват гъсти лехи цветя.

Къщата била построена през 1851 година от корабния капитан В. Хафнер, когото крал Оскар I взел за възпитател на своя син – по-късно крал Оскар II. Като признание за качествата му на възпитател, кралят подарил на капитана това имение.

Хафнер нарекъл имението си Ураниенборг, защото освен капитан и възпитател той бил и забележителен учен. Под разни небеса през дългите часове на нощно дежурство на кораба той съзерцавал звездите. Увлечен в изучаването им, той си построил на един хълм близо до Християнин малка частна обсерватория и избрал за нейна покровителка Урания – музата на астрономията. И ето йенс Амундсен беше купил парцела с къщата на моряка-възпитател-астроном.

Подобно на първия собственик на къщата Роалд иска всичко да знае. Морето, небето, хората и животните привличат вниманието му. Той се учи в лиця. Когато баща му умира, Роалд още не е навършил четиринадесет години. И тримата му братя, вече са започнали да печелят и са напуснали бащиния дом. Роалд продължава да живее с майка си спокойно и затворено. Горката жена е обзета само от една мисъл: да не позволи някога любимият ѝ син да чуе на свой ред вълшебния глас на сирените. Безшумно, без стълкновения, е упоритостта на мравка тя се опитва да го насочи към някоя по-малко „опасна“ кариера.

Като капки вода, които падат постоянно на едно и също място, го разяждат неуморно повтаряните майчини думи:

– Да, Роалд, ти ще учиш медицина ... Болестите за жалост са толкова много на тази земя ... Има ли по-благородна задача от тая да ги лекуваш? ... И после, колко радостно ще ми бъде да чувам в неделя след черква да ми казват: „Вашият син, госпожо, е най-добрият лекар в страната; искам само той да ме лекува.“

Без да каже дума, Роалд нежно се вглежда със светлите си очи в издълбаното от бръчки лице; после пак се навежда над книгите си.

Вечер, преди да заспи, той взема любимата книга, разлиства я, прочита няколко страници и на светлината на нощната лампа започва да мечтае, да преживява онова, което е прочел. Любимата му книга – това е пътеписът на сър Джон Франклин, големия английски мореплавател, загинал из ледовитите земи на далечния Канадски север.

Книгата се плъзва на пода, Роалд не забелязва това. Фантазията-вълшебница вдига магическа пръчка и в мечтите на Роалд изплува неговият герой ...

ЕДНА КОШМАРНА ОДИСЕЯ

Младият лейтенант Франклин е натоварен от британското адмиралтейство да изготви карта на пустинните райони в съседство с Хъдсъновия залив. Безброй пъти той е устоявал на умората, на студа, на гладната смърт в гъстите гори. Искрящите от ледени кристали борове са същински коледни дръвчета. Сред тях, размахвайки камшик, дядо Мраз е подкарал бързо впрегнатите в шейната елени.

Осемнадесет дни офицерът и другарите му се хранят само с противен бульон от животински кокали, намерени в изоставен преди година индиански бивак.

Нападнат веднъж от тези червенокожи, станали човекоядци от глад, Франклин е принуден, за да не бъде изяден, да застреля нападателя с точен изстрел на дългия си пистолет ...

Сред най-сурови изпитания английският изследовател не губи кураж. Когато след шестгодишни усилия се връща в своята, родна Англия, той е убеден, че отвъд сто и петдесетия градус западна дължина, който той не е могъл да мине, има Северозападен проход. Още по времето на крал Хенрих VII англичаните Торн, Уйлоуджи, Хъдсън, Бафин, Рос и холандецът Баренц напразно бяха търсили този път.

Картините се редуват една след друга във въображението на детето. Тридесет години са изминали оттогава... Франклин е прекосил всички морета по земното кълбо. Ето го сега със златни нашивки на пагоните – адмирал и губернатор на Тасмания.

Той седи на, трон под една кокосова палма и държи в ръка като скипър далекогледа си. Приема почестите на тъмнокожи туземци със ситно къдрави коси и с промушени от дълги кокалени игли ноздри ... Но въпреки тези почести суровият моряк е обзет от носталгия към самотните безбрежни ледове. Той е шейсетгодишен и бакенбардите му са побелели. Англичаните искат да победят загадъчния Северозападен проход. И когато в Лондон вземат решение да изпратят експедиция да го търси, Франклин моли да възложат нему командването...

Всички мерки са взети, за да се осигури успехът на „похода“.

Двата кораба на кралския флот – „Еребус“ и „Терър“ – бяха показали устойчивостта си при едно неотдавнашно пътешествие на Джеймс Рос до Антарктика.

Провизиите в кантината ще стигнат най-малко за три презимувания.

Екипажите са пресети през копринено сито: подбрани са само хора, които са свикнали да се борят със северните океански вълни. Що се касае до ръководителите – само именната им са достатъчна гаранция: корабният лейтенант Крози е като у дома си в Арктика, също както и сър Джон Франклин.

На 25 май 1845 година двата кораба на нейно величество опъват платна. Скоро след това хората от един китоловен кораб съобщават, че са ги видели някъде на юг от Гренландия ...

Времето минава – седмици, месеци ...

Обезпокояват се за съдбата им едва три години по-късно. Времето за пребиваването им в Арктика отдавна е изтекло. Какво се е случило? Няколко експедиции са изпратени да търсят англичаните. С корабите „Ентърпрайз“ и „Инвестигейтър“ Джеймс Рос и лейтенант Маклинтък кръстосват надлъж и шир Бафиново море, проливите Ланкастър и Бароу ... Нищо!

По-късни експедиции през 1850 година обаче уверено докладват, че Франклин е зимувал на Бичи поинт. Три гроба са били открити там. Веднага тридесет и девет кораба подновяват търсенето. През 1854 година предават на леди Франклин сребърни прибори с монограма на адмирала, намерени у ескимоси. Туземците не са могли да обяснят как тези прибори са попаднали в ръцете им. Насърчена от тази следа, леди

Франклин подготвя кораба „Фокс“ и възлага командването му на Мак-линтък. Първата зима той прекарва на остров Бичи, където поставя надгробна плоча в памет на загиналите.

Размразяването дава възможност да се направи ценно откритие. Под купчина камъни е скрито описание на страданията на хората от „Еребус“ и „Терър“, написано от ръката на последния останал жив.

Тъкмо на остров Бичи експедицията на Франклин е прекарала първата зима; втората ужасна зима – на север от земя Крал Уилиъм. През юни сър Джон внезапно умира. Тази година размразяване въобще няма-ло поради непрекъснатия остър студ. Трябвало да се подготвят да издържат още една полярна нощ на същото място. Вече двадесет и четири души били загинали. Лишения, скорбут, инфекциозни болести, предизвикани от яденето на мечи черен дроб ... Епидемията продължавала да се шири ...

През пролетта на 1848 година лейтенант Крозиє решава да тръгне на юг, надявайки се да достигне с останалите живи свои другари Далечния канадски север, а след това и населени райони.

Те са вече само трийсет, после двайсет, после десет... Залъгват глада си, като дъвчат кожата на ботушите... Броят им намалява, докато в бялата безкрайна шир остава само една тъмна точка, която снегът постепенно покрива. Всичко е свършено! Последният оцелял прекъсва бележките, а заедно с това и изтезанието си.

ЕДНА МАЙКА ПЛАЧЕ

Зимният вятър прониква през пролуките на прозорците, наклонява пламъка на нощната лампа и по варосаната стена на стаята на Роалд заиграват подвижни колебливи сенки...

За детето, вторачило поглед в тях, те изобразяват трагичния път на Франклин и на хората от експедицията му, които бавно вървят към бялата смърт...

Един капак на прозорец се блъска. Привлечена от шума, майката влиза при Роалд; той се хвърля на врата ѝ, силно развълнуван:

– О, мамо! Защо не мога и аз да изживея страданията на Франклин! Толкова много искам да покажа, че съм смел като него!

– Успокой се, детето ми. Толкова сурови страдания, а може би и по-страшни, ти ще изживееш и тук, в Християнин. Няма нужда да ги търсиш далеч и да излагаш на опасност живота си ... Ако искаш да

докажеш, че си смел, ти правиш това от прекалена гордост, а това е грях, Роалд, гордостта е най-големият грях пред бога ... А уважението на хората се печели с почтен живот, не с авантюри.

– Авантюра ли е, майко, да искаш да опознаеш широкия свят, да се мъчиш да проникнеш в тайните му: защо има морски течения, ледове, ветрове, бури ... и защо китайците са опасни?

– Бог тъй е решил.

Думите са казани, не търпят възражение!

Момчето разбира безполезността на спора. То се мушка в леглото и се завива.

Майката чувствава, че то вече се е устремило по свой път, че изведнъж е закоравяло. Страхува се, че ще го загуби. Тогава – за да го приласкае и защото познава силата на сълзите – заплаква. Навежда се над него и като се старее да придаде убедителен тон на гласа си, проплаква на ухото му:

– Обещай ми, скъпи мой, че никога вече няма да ме тревожиш с такива желания! Те ме правят много нещастна. Братята ти вече се пръскаха по света и аз се надявам, че ти няма да ме напуснеш ... и чай-вече ... никога не ми говори за Китай!...

Тя хлипа; Роалд може да разбере само една дума в зададения глас на майка си:

– Кули, кули...

Роалд не може да устои на силата на сълзите, стремително привлича към себе си своята изтерзана, скъпа майка. Целува я и твърдо обещава:

– Приемам, мамо, никога вече няма да ти говоря за това!

Но когато тя си отива, малко поуспокоена, той пак продължава да мисли за тайните на Арктика и за тази дума „кули“, която накара майка му почти да се задуши.

Когато излиза от училище, Роалд скита из пристанището, възхищава се на платноходките със стройни мачти, бърби с моряците, разпитва за тюлените и за китовите рибарите, които спокойно смучат лулите си, седнали на кея, където е хвърлил котва солидният им кораб.

Вечерта той си припомня техните обаятелни разкази. Роалд знае за суровите условия на живот в Арктика: студ, който напуква кожата, заскрежава лицата, хапе носовете, слепя клепачите и разрушава тъканите. Той знае и за ослепяващата сила на отражението на слънчевите лъчи, и за еднообразната зимна нощ – било на борда на скованите от леда кораби, било в опушените и смрадливи убежища, в които шест месеца

трябва да се чака пролетта. Той знае също така и за ужасната скука, която изтощава нервите, поражда омраза и понякога довежда до лудост, до убийство ... Но го има представа също и за сладостта на неограничената свобода, за презрението към условностите, за вечната борба с животните и природата и за гордото задоволство, което човек изпитва след победата над тях.

От рибарите Роалд се научи на търпение, на примирение към всекидневната нищета, а от ловците дошли за няколко дни в големия град да прахосат цяло състояние, натрупано чрез лишения, се научи да презира парите и да цени практическия опит, толкова нужен на смелите изследователи на Арктика.

Роалд е слушал от всички тези хора разкази за техните мечти: тих, безбурен живот в дървена къщичка с градинка, която те да обработват сами, щастливи вечери с работлива стопанка и весели дечица под равната светлина на лампата. И все пак ги бе виждал една година по-късно един след друг отново да поемат омаяни към необятните ледени простори. Роалд е вече на петнайсет години. Използува всяка свободна минута да се разхожда по кейовете и да наблюдава сновящите платноходки. Види ли кораб да потегля към морската шир, той въздиша:

– Ах! Защо ли не вземат и мен!...

Един ден, когато гледаше как разтоварваха тюленови кожи, той не устоя на изкушението и заговори един моряк. Попита го как се ловят тюлени.

Морякът не чака да го молят. Разказа му как екипажът слязъл от кораба и избил цяло стадо тюлени някъде в Бяло море.

– Изклахме тюлените с ножове и ледът се покри с алена кръв.

– А, малките заклахте ли? – пита Роалд с треперещ глас.

– Ами че да! – отговаря морякът. – Кожата им струва два пъти по-скъпо.

– Не, не сте направили това! – казва детето възмутено. – Моето момче, знай, че там, в Арктика, ако искаш да живееш, трябва да убиваш.

В този момент Роалд разбира, че има три категории мореплаватели: моряк, рибар и изследовател. Решението е взето. Той никога няма да бъде изтребител на животни.

Единствените видове спорт, които момчето упражнява след училище, са ски и футбол. То си мисли главно, че ските могат да му бъдат полезни един ден. Та не е ли това необходимост за един полярен изследовател?

За да се закали, Роалд системно и сериозно тренира. В дългите

разходки той чувства силата на мускулите си и пълната свобода. Съседът му Карстен Борхгревинк често го придружава. Също като Роалд и той обича снега и чистия въздух. Каква радост изпитват двамата, когато се спускат заедно по заснежените склонове с добре смазани ски! Двайсет километра из планината за тях са играчка.

Но на връщане Роалд трябва да скрие ските си от страх, че майка му ще почне да се вайка. Не всякога успява обаче. Много често майка му го чака и го гълчи.

– Имаш ли ум, момчето ми, да се бавиш толкова на студа, когато всеки здраво е залостил вратата си и се е сврял на топло край огнището? Девет часът минава. Яденето отдавна е готово. Ти наистина смяташ къщата ни за хан. Какво ще кажат съседите? Че те възпитавам много лошо, докато аз се съсипвам, за да те отгледам както трябва.

Вечер, преди да заспи, Роалд безшумно става в тъмното и отваря прозореца. Вятърът започва да свири под вратата, събужда майка му и тя го мъбри:

– Да беша мечка, разбирам, но ти ще се простудиш, сине!

– Обичам чистия въздух, мамо. Не мога дълго да търпя на затворено.

При тези думи той затваря прозореца, но щом майка му си отиде, пак го отваря. Грижливо запълва пролуката под вратата с кърпа и си ляга.

Много често той прекарва вечерите над четива за пътешественици; вече няма нищо, което да не знае за пътешествията на Христофор Колумб, Васко да Гама, който заобиколи Африка, и за Америго Веспучи, който четири пъти се приближава до бреговете на Южна Америка. И в безсънните нощи Роалд размишлява: кое е дало сили на тези хора да победят природата? Роалд знае, че три условия са необходими: здраве, воля и трудолюбие. За да може човек да изпълни успешно задачата си, необходим е опит и успехът най-често е резултат на продължително чиракуване. И когато клепачите му натежат за сън, той си обещава:

„И аз ще стана изследовател!“

НЕГОВИЯТ ГОЛЯМ УЧИТЕЛ

Роалд още нямаше шестнайсет години, когато научи, че един голям норвежки изследовател – Фритьоф Нансен – се готви с малка група да прекоси Гренландия. Той започна да купува вестници и да се рови в

библиотеката да търси книги за полярните области.

– Честна дума, и ти си занесен като Нансен! – надсмя му се грубо библиотекарят.

Но един прекрасен ден вестниците известиха за успеха на Нансен. Ето че той изпълни своя проект. Успя да извърши подвиг, за каквото преди него никой не беше мечтал.

Роалд излезе от училище и с вестника в ръка изтича в библиотеката да съобщи новината.

– Да, момчето ми, винаги съм ти го казвал; уверен бях, че, Нансен ще успее! – твърди наперено библиотечният плъх.

Столицата е празнично украсена, за да срещне героя. Кораби и къщи са обкичени със знамена. Една лодка с младежи се хлъзга навътре в морето – Роалд бърза заедно с неколцина свои другари да посрещне кораба на Нансен „Язон“.

Роалд знае имената на всички от екипажа. Приближава се до кораба, сваля баретата си и пръв се провиква:

– Да живее Нансен! Да живее Свердруп! Да живее Дитрихсон! Да живее Кристиансен! Да живее Трана! Да живеят двамата лапонци Балто и Равна!

Скоро воят на сирените заглушава звънливите гласове на множеството:

– Добри дошли! Ура! Ура!

Нансен се завръщаше в Християния като национален герой!

Посрещането, което народът устрои на Нансен, дълбоко се запечата в съзнанието на юношата. Той имаше само едно желание: да следва примера на Нансен.

Но неговата майка още не беше изоставила мечтата си да направи своя син лекар, като стария им познат, който спокойно посещаваше пациентите си. За Роалд той беше професионалист, но не и учен. А майка му чакаше търпеливо годините, когато Роалд щеше да започне да изучава медицина.

– Още две години, Роалд, и ти ще получиш зрелостно свидетелство; няколко години по-късно ще имаш и лекарски диплом. Тогава ще отидем да живеем в Борге...

Роалд поклащаше глава:

– Колко е далече!... – шепнеше той с въздишка.

Години на очакване преди свободата. Какво полезно нещо може да върши, което да му послужи, като стане изследовател? И той започна да изучава чужди езици: френски, английски, немски. Двете години

минаха бързо.

Когато, изпълнен с гордост, той донесе зрелостното ой свидетелство, майка му го целуна и каза:

– Щастлива съм, сине. Ето че, дойде денят, когато ще можеш да учиш медицина. Това ще бъде лесно за теб, ти толкова обичаш хигиената!

– Да, мамо, медицината е прекрасна наука. Тя служи на човека, но има една много по-широка наука – науката за природата!

– Природата! Що за дума?

– Да, природата искам да изучавам. Майката рязко го прекъсна и после занаржда:

– Ти да не искаш всичко да научиш и всичко да знаеш да вършиш? Да имаш добър занаят, който да ти носи пари – това трябва да ти стига. Остави природата на моряците! Този копнеж: по неизвестното, по неизследваното е само стремеж към скитане и колежът го засили у тебе. Ах, колко съжалявам, че не скъсах всички тези картини, налепени по стените на стаята ти, е фантастични кораби, измислени от един от тия полудели французи.

Горката жена! Тя не подозираше, че синът ѝ несъзнателно беше изразил неудържимата сила на призванието си.

КИТАЙСКАТА ЗАГАДКА РАЗБУЛЕНА!

Желанието на Роалд да постоянства по пътя, който си беше начертал, се засили още повече, когато неговият брат му разкри тайната, упорито скривана дотогава от него. Роалд узна защо родителите му бяха направили именно в Китай сватбеното си пътешествие, защо тази страна винаги му бе представяна като варварска. Той най-сетне разбра защо в село Борге хората говореха за „кораба на смъртта“.

Тази нощ Роалд мисли за трагедията, която се беше разиграла посред морето на борда на „Константин“ – кораба, който баща му и чичо му бяха купили с точно определена цел: да забогатеят. По това време в Америка липсвала работна ръка. Пренасянето на кули от Китай в Новия свят можело да донесе изумителни печалби. В началото Амундсенови се задоволили да работят е платен екипаж на „Константин“. Но бащата на Роалд сметнал, че резултатите са незадоволителни, затова решил лично да контролира работата и поел командването на кораба. Любимият му девиз бил: „Когато искаш, всичко можеш да постигнеш“; а Йенс искал

да бъде богат.

През 1866 година той трябвало да направи един курс до Хавана. Наблъскали в трюмовете около триста измършавели същества, предназначени за работници в плантациите. Те виждали бял ден само по време на „разходката“ по мостика, където ги извеждали на групи по десетина за един час, и то само при хубаво време.

Тежкото им положение тласнало някои от тези „продадени души“ да нападнат офицерите, за да поемат управлението на кораба. Акцията им могла да излезе успешна само ако употребят насилие. Капитан Йенс Амундсен, подпрян на перилата на борда, наблюдавал хоризонта. Един човек, вероятно най-смелият от кулите, се приближил безшумно зад него и замахнал със секира... Инстинктивно Йенс почувствувал опасността и в момента, когато секирата се стоваряла върху него, той се обърнал... но не могъл да избегне удара. Бравата разсякла бузата му, капитанът се строполил окървавен. Помощникът му – суров човек – се притекъл заедно с екипажа на помощ и отблъснал разбунтувалите се кули, които се укрепили в трюма. Китайците отказали да се предадат и за да пресекат достъпа към трюмовете, запалили стълбата. Но моряците излезли по-хитри и заковали люка. За да не се задушат, китайците били принудени сами да загасят пожара.

Йенс бил пренесен в каютата си, където получил първа помощ. Жена му сама зашила раната. Но грозният белег му беше останал за цял живот.

Моментално била издадена присъда: кулите се задължават сами да накажат „престъпника“. Тъй като ударът му излязъл несполучлив, всички гласували смъртна присъда. Човекът бил обесен и веднага след екзекуцията хвърлили трупа му в морето.

– Акулите да го ядат! – трябвало да викат всички останали, треперейки от страх да не ги сполети същата участ.

За да се избегне ново произшествие, „разходката“ била отменена до дебаркирането.

Тази драма разстроила толкова дълбоко госпожа Амундсен, че тя настояла и склонила мъжа си да остави този „опасен“ занаят. След завръщането ой в Норвегия „Константин“ плавал вече само в Балтийско море.

Да! Роалд можеше да разбере отвращението на майка си от Китай и дори от мореплаването. Но за неговия критичен ум въпросът не се поставяше по същия начин. Той мислеше: морето не е опасно, Китай не е ужасна страна, а кулите са хора като всички други. Когато

предприемаме дълъг път по море, сигурността зависи от познанията ни и от съоръженията, с които разполагаме. Зависи и от това с каква цел отиваме в Китай. Именно поради страданията, които са понасяли кулите, насилието е било за тях единственото средство за спасение. А екипажът само е отбранявал живота си. Сега е неуместно да пита кой тогава е имал право и да спори с майка си. Това е въпрос на мироглед. Едно е сигурно – само премахването на робството ще доведе до изчезването на подобни трагедии. Нищо подобно нямало да се случи с баща му, ако той е прилагал в друга насока своята воля и трудолюбие. Ако един ден той, Роалд, замине за Китай или за други страни, той няма да отиде там, за да върши нечестна търговия или да потиска, а да помага и да лекува.

Разкриването на китайската загадка за Роалд е компас, който занаятчишият ще го насочва в живота. Защото той приема максимата на баща си: „Когато искаш, всичко можеш да постигнеш“. Защо да не стане той втори Нансен? Да, но как да съгласува надеждите на майка си със своя собствен идеал?

И той решава да се запише във факултета по медицина.

ЕДИН РЕВНОСТЕН СТУДЕНТ

„Защо пък да не уча медицина, която може да ми бъде полезна при мореплаването – мисли Роалд, – а още повече в борбата срещу безмилостната природа на Арктика? Едното не пречи на другото.“

По стените на стаята на Роалд литографиите от „Капитан Немо“ и „Робур – завоевателят“ отстъпиха място на лавици, отрупани с медицински книги.

Студентът по медицина си купува череп не толкова да изучава костите, а защото за него той е символ на метаморфозите на природата и му напомня за смелостта на онези, които са загинали под ледовете в името на своя идеал.

Роалд е чул, че голям глад се шири сред населението на Севера. Често вечер в полудрямка му се струва, че чува малки ескимосчета да молят за храна и това му звучи като монотонно молебствие ... Те викат за помощ! Трябва да побърза!... На масата черепът му служи за преспание. За да запомни по-добре имената на мускулите на латински, той ги произнася на висок глас. От червеникавото клише на оголената мускулатура на човешкото тяло му се повдига. Шумно затваря книгата и взема друга, в която се говори за хигиената на ескимоските племена.

Разлиства я и спира поглед върху снимките... Дребни хора с кръгли лица, с бляскав поглед, процеден през косия процеп на клепащите, му се усмихват. В обяснителните текстове могат да ги разграничават и да твърдят, колкото си щат, че ескимосите са американци, лапонците – европейци, а якутите, самоедите, зорианите, по-морите, чукчите, камчадалите, остряките – азиатци, всички имат един и същ морфологичен характер – монголски. Но за Амундсен всички са хора, и то хора от Арктика: две причини да му бъдат мили.

Свикнали на суровия климат, те живеят щастливо. Ободрен, Роалд вече не вдига глава от книгата. Той отбелязва всяка подробност, всяко сведение, което може някой ден да му послужи в борбата срещу студа.

Процеси: свиване на капилярите, понижаване на температурата на периферните клетки, срещу което противодействат тръпките; те повишават броя на калориите. Ако действието на студа е продължително, следват хипотермия, вцепняване, парализа, смърт.

Защитни средства:

а) волеви действия: движения, фрикции, масажи;

б) облекло: покриващи се една върху друга дрехи, прости, лесни за употреба, предпочита се кожената ескимоска парка пред непропускаемите материи. Свободната кожена дреха, осигурява достъпа на въздух и изпарението на потта. Напротив, тесните дрехи натрупват мазнина и кир и причиняват измръзване, защото потта не може да се изпарява;

в) убежища: палатки с двойни стени (юрти), иглу от сбит сняг, който е лош проводник;

г) хранене: нужно е едно топло ядене на ден. Растителна и животинска храна е предимство на месната (протеин и мазнини), но само тя е недостатъчна. Хранейки се само с месо през цялата зима на Франц-Йосифова земя, Нансен и Йохансен напълнели: Нансен с 10 кг, Йохансен – с 6.

Ескимосите ядат всякаква карантия с изключение на пикочния мехур, ректума, половите органи, които смятат за опасни. Те отказват да ядат също и мечешки черен дроб, който често причинява отравяне. Защо? ... През цялата зима и когато пътуват, по липса на прясно месо те ядат пемикан, в който хранителните животински вещества са примесени (не както в саздърмата на белите) с растителни вещества. Всичко е сварено и стрито на прах. Пемиканът на ескимосите се съхранява в тюленов мех. Той се приготвя от мечешко, еленово месо, месо от карибу, морж, тюлен, нарвал, риби, мекотели, както, и от тундрови растения и водорасли;

д) влияние на духа: моралното превъзходство на ескимосите над белите се дължи на това, че те не познават по-добър начин на живот от своя. Те са много по-малко податливи на психозите, каквито се появяват у белите през полярната нощ зиме и през продължителния ден лете (различни неврози, хипохондрия). Обаче се констатира временна налудничавост (кайакофобия – невъзможност да се качват в каяците си) или дори сисик. У тях няма повишено кръвно налягане, атеросклероза, язви, които са болести на цивилизованите.

Бързо минават часовете... Когато фитилът на лампата се овъглява, ученолюбивият студент се сеца, че му е нужна почивка.

На това влечение към полярния свят Роалд не ще устои. Той го знае. Ще дойде ден – това е сигурно, – когато, говорейки за него, хората ще казват: – О, да, Роалд Амундсен, изследователят на Арктика.

Но кога ще дойде този ден? Дано небето даде той да бъде близък! Какво да направи той, за да дойде този ден по-скоро? Да пътува по море, да стане моряк!

– И всяка вечер зад затворените клепащи едно и също видение преследва младежа: корабът, на който се е качил, пори вълните, люшка се... Излегнат на тясната кушетка, той чувствава, че се люлее в ритъма на вълните. Бели, призрачни, пред кръглото прозорче дефилират айсберги под беззвездното небе ... Леденият вятър духа и вие в мачтите ... Изведнъж – сухо пролукване. Голямата мачта е счупена...

С един скок Роалд става. Лунната светлина, която нахлува през прозореца, посребрява познатите вещи: черепа на масата, книгите, книгата. Момъкът разочаровано въздиша... Навън вятърът е блъснал капачка на прозореца...

След една такава неспокойна нощ още сутринта Роалд се доверява на един от своите другари. Открива му желанието си да постъпи във флотата.

– Но ти си луд, Роалд! Да станеш моряк, ти! Представяш ли си на какви опасности ще се изложиш? Бури, студ, глад, умора ... Морска болест.

– Много важно! Нека ме екове ледът, нека ураганът ме отнесе от кораба, нека гръм ме удари! Всичко приемам, всичко, пред това дребно делнично съществуване – яж, спи, яж, спи. Не, не съм създаден аз за такъв живот, избрах вече ...

– А майка ти? Мислиш ли за нея?

– Правя всичко да не я наскърбя... Уви, тя е упорита. Само като кажа „море“, изпада в транс. На кораба на баща ми тя е видяла ужасни

неща, това е вярно; затова не иска и да чуе за друг занаят за мене освен за някой, разбира се, почтен, но без опасности. Че искам да стана моряк-изследовател, за нея това е недопустимо.

– Но, добри ми приятелю, ти забравяш, че преди да станеш моряк-изследовател, трябва да изкараш военната си служба, а освен това знаеш колко повреди зрението си е това четене! Докторът дори ти предписа да носиш очила!

– Които не нося никога – отвръща Роалд живо. – Не отказвам да бъда войник. Напротив, считам, че казарменият живот ще бъде за мен превъзходна тренировка.

РОАЛД ВОЙНИК

Затова новобранецът Роалд Амундсен с радост се представя пред военната комисия.

Той е съблечен, чака реда си и през полуотворената врата вижда на стената таблото с различни по големина букви за проверка на зрението. Може би ще го отхвърлят?... Катастрофа!

В комисията не чака дълго.

Майорът, който го преглежда, се удивлява:

– Ей! Дявол да не вземе! Каква мускулатура! Поздравявам те, младеж!

– Много съм спортувал, господин майор. Обичам природата, живял съм на чист въздух.

– Затова си такъв здравеняк. Вижте това чудо! – казва лекарят, обръщайки се към колегите си. – Колко добре е сложен!

Потупвайки приятелски новобранеца по рамото, той постановява:

– Годен!

За преглед на очите не става и дума. Всичко минава много добре. Но излизайки от стаята, Роалд не може да се въздържа и хвърля предизвикателен поглед към проклетото табло.

Майорът забеляза това и го повиква:

– А очите ти? ...

Амундсен се колебае за миг, после отговаря твърдо:

– Отлични, като на орел.

– Не се учудвам.

Майорът му повярва. Лъжата хвана място. Но съвестта му не е чиста. Докато се облича, той търси оправдание. Измисля едно: „Няма нищо

общо между слабото ми зрение и моя идеал.“

Бързо тича да съобщи новината на майка си.

Тя нежно го целува, но още веднаж му шушне на ухото:

– Обещай ми, сине, че ще станеш лекар!...

Но вече пред нея стоеше войник и дори нещо повече – мъж, и то мъж, който гореше от желание да напусне бащината къща.

По това време Норвегия готвеше тържествено изпращане на Нансен. Изследователят възнамеряваше да предприеме нова битка с полярните ледове.

Нансен смяташе да преплава на дрейф през Северния ледовит океан въпреки огромното препятствие, което представляваха плаващите ледове. Завоевателят на Гренландия искаше да стигне до Полюса със своя кораб „Фрам“ („Напред“). Освен това той искаше да проучи морските течения и да провери дали в този океан има острови, дали на някои места има свободно море. Никой не се съмняваше в успеха на Нансен. Цяла Норвегия беше украсена със знамена и предвиждаше победата, а Роалд бе отчаян, че не може да тръгне със своя любим герой.

– Трябва да се въоръжа с търпение и да се задоволя с по-скромни проекти.

Но какво представляваше това огорчение в сравнение с мъката, която го очакваше!

Една вечер, като се прибираще у дома, той завари край леглото на майка си съседите и стария познат лекар. Майка му агонизираше. Докторът го дръпна настрана и каза тихо:

– Майка ви отдавна беше болна, но я крепеше желанието да види, че синът ѝ се е издигнал. Силите ѝ я излъгаха. Никой нищо не може да направи повече за нея...

Горката жена угасна тихо, спокойно. Роалд докрай и беше спестил мъката, че няма да тръгне по изборния, от нея път.

Беше на двайсет и една година ...

ПЪРВИЯТ „НЕУСПЕХ“

След смъртта на майка ой, колкото и да му беше мъчно, Роалд се почувствува освободен от едно задължение, което беше поел само от синовна обич. Занапред той щеше да се отдаде тялом и духом на призванието си: да опознае Арктика.

Той продава медицинските си книги ... и черепа. Книги по

корабоплаване и за северните райони заемат тяхното място.

Първата отпуска на войника Роалд Амундсен съвпада с коледните празници.

Той увещава брат си да преминат със ски планинското плато, което се простира от Християния до Гарен. Кой може да му бъде по-добър спътник от собствения брат?

През лятото лапонците идват да пасат стадата си по тези планински краища. Но зиме дебелият няколко метра сняг и силният студ прогонват лапонците и елените им към закътаните долини.

За Амундсен трудната и дълга обиколка представлява в умален мащаб експедицията на Франклин или на Нансен – неговите герои, – защото никой не би посмял, нито дори би помислил да прекосява платото в такава сурова зима.

Двамата братя вървят приведени, борят се с вятъра, който свири между клоните на искрящите от скреж борове и събаря на заледената земя гъсти облаци от снежен прах.

Когато за миг вятърът стихва, младежите забелязват в далечината светлина: насочват се към нея. Скоро пристигат в хижата „Моген“ – една от малкото хижи на платото.

По заскрежените прозорци се отразява слаба розова светлина. Хижата прилича по-скоро на гроб, над който гори самотна свещица, отколкото на жилище за хора ...

Почукват на прозореца...

Отвътре иде шум. Някой се движи, суети се. Вратата се отваря. Показва се някакъв мъж. Сянката му играе по осветената от огъня стена; в ръката си той държи пушка.

– Не стреляйте – вика Роалд, – ние сме заблудени пътници!

– Подигравате ли се с мене? Няма разумен човек, който да се реши да тръгне в такова време из тази ледена пустиня.

– Отиваме в Берген. Загубихме пътя. Пуснете ни да се стоплим поне за миг!

Откритите лица на младежите вдъхват доверие на човека.

– Влезте! – казва им той.

В хижата около огъня се струпани десет души. Две жени кърпят дрехи.

Правят място на младежите. Най-възрастният се навежда към Роалд:

– Защо сте дошли чак дотук? Бегълци ли сте, или сте решили да сложите край на живота си? – И добавя: – Вашето появяване доста ни

разтревожи.

– Напразно – възразява Роалд. – Ние минахме за тренировка сто километра за два дни.

– Сто километра за два дни в такова време?

– Сигурно са избягали от някой затвор! – провиква се един от мъжете.

Не е лесно да се обясни на тези хора що е алпинизъм и изследователска работа. За щастие планинците са чували да се говори за Нансен и всичко става ясно, когато Роалд обяснява, че иска като него да изследва Арктика.

Когато двамата братя свършват разказа за приключението си, старецът се обръща към огъня:

– Добре, тази вечер ще се постесним. Ще спите край огнището:

Силите на Роалд са изчерпани. Но въпреки това той възразява:

– Но ние не искаме такова нещо!

– Нищо, нищо. На госта винаги се дава най-хубавото парче от яденето и се отстъпва най-хубавото място.

За да не засегне чувството за гостоприемство на тези хорица, Роалд трябва да отстъпи. Младежите разгъват на земята спалните си торби. Когато се настаняват, Леон пошушва на брат си:

– Ох, ако горката ни майчица може да ни види отгоре, сигурно ще ни оплаче живи. Чувам я как се вайка. „Ох, децата ми! Как сте се нарешили! Това е пак хрумване на Роалд! Аз доста съм го предупреждавала да се пази от такива безразсъдства!“

– Чуй, Леон. Нашият преход потвърждава вечния конфликт между поколенията. Но ако успеем, ти ще почувствуващ радостта на нашата майка. Страшното е, че аз се задушавам, толкова е горещо тук ...

– Прекрасна тренировка за бъдещата ти работа край парните котли на проклетите кораби! – промърморва брат му.

На сутринта бурята е вече стихнала, трябва да тръгват. Домакините се опитват да разубедят младежите. Мъжете ги съветват да бъдат предпазливи и благоразумни, а жените горещо ги молят да не тръгват. Дори старейшината настоява: снегът и студът са врагове на пътниците... Нищо не помага.

Двамата младежи благодарят на домакините, слагат ските, нагласяват спалните торби и чантите си на раменете и потъват в сивобелия пейзаж на краткия зимен ден, дрезгав като здрач. Хижата се губи назад в мъгла, а Роалд и Леон още чуват гласа на стария, който вика: – Пазете се от злите духове!

Този ден те напредват, без да си позволят престой. Ските чертаят зад тях по кристално чистия сняг две двойни бразди, които се губят между фантастичните силуети на голите дървета. Пада нощ. В тъмнината оскъдната светлина на лампичката изведнаж угасва от северния вятър. Няма палатка да се предпазят от дъжда, който ги мокри до кости. Невъзможно е да разгънат спалните си торби върху заледената кал. Дори картата, която носят, не им е полезна, тъй като вятърът и проливният дъжд не им позволяват да запалят (спиртната лампа).

Случайността ги отвежда до една колиба. Вратата и прозорците ѝ са заковани е дъски. Но те успяват да разбият вратата. Очевидно това убежище отдавна не е обитавано. Пак духа леденият вятър. Студът е остър. Трябва да се погрижат да отпушат комина, запушен заради снеговете. За щастие в едно ъгълче намират малко дърва. Запалват огън. Дим изпълва колибата. Коминът не тегли. С насълзени очи, с пресъхнали гърла, коленичили край огнището, те духат и най-после с мъка разгарят огъня.

За да развесели капналия от умора Леон, Роалд весело подхвърля:

– Хайде, най-трудното мина! Остава ни път най-много за още два дни. Платото е само сто и десет километра, а днес ние изминахме много път.

– Твърде много – мърмори Леон, протягайки вкочанясалите си ръце към огъня.

Но той не може да се грее дълго. Роалд угасява огъня, преди да заспят. Младежите си спомнят, че белите пътища на Арктика са осеяни от трупове на изследователи, загинали от задушаване.

На сутринта снегът почти е затрупал колибата и едри снежинки продължават да засипват земята.

Роалд и Леон намират сандъче с малко забравено ръжено брашно и си приготвят не много вкусна, но подкрепяща силите супа.

Когато виелицата стихва, потеглят отново. Започва да вали мек сняг и ги мокри като дъжд. Влагата така е разкиснала картата им, че когато Роалд се опитва да я разгъне, тя става на парцали. Остава, им само компасът и те трябва да го пазят-като зеницата на очите си.

Вечерта Леон се чувствава изтощен до крайност.

– Край! Не мога повече! Предпочитам да заспя на снега, отколкото да продължа.

Прекарват нощта под открито небе, в спалните торби. Когато се събуждат, не могат да намерят чантите си; снегът ги е затрупал.

– Старият имаше право. Сигурно лошите духове са ги отвлекли –

избоботва Леон.

– Тъкмо ще имаме опит занапред. Следващия път, преди да заспим на снега, ще забодем щеките до чантите! – казва Роалд.

– Ти ум имаш ли? Не искам да продължаваме! Крайно време е да се връщаме!

– Нима ще клекнем, когато целта е вече съвсем близка? – Целта! Целта, както изглежда, е смъртта! Без чанти – няма храна, а без храна ние сме загубени!

– Песимизмът е лошо нещо. Ако човек му се поддаде, никои никога не би предприел нещо на този свят. Чантите не могат да изчезнат. Трябва да разчистим снега.

Ново мъчение за Леон. Разбира се, намират чантите. Но следващата нощ е още по-тежка.

За да се запазят от северния вятър, който пак се бе развихрил, Роалд построява нещо като иглу за един човек, вмъква се в него и се завива презглава в спалната си торба.

Снегът продължава да вали и да навява и на сутринта ледът е запечатал отвора, през който Роалд се бе вмъкнал в дупката. Той не може да се помръдне в този тесен ковчег от кристал и едва има сили да извика:

– Леон! Леон!

Но Леон не го чува и Роалд изгубва съзнание.

За щастие предната вечер Леон бе много изтощен и не се съгласи да си дълбае дупка. Той прекара нощта върху снега. На сутринта, макар и ужасен от изчезването на брат си, той можа да забележи някаква издутина на снега. Под нея бе погребан жив Роалд. Измъкна го и го свести.

– Още ли не си убеден, че е крайно време да се връщаме?

Роалд е непоколебим.

– Съгласен съм, че може би сбърках, но това съвсем не означава, че битката е загубена. Трябва да продължим!

– Прави каквото искаш – казва Леон. – Аз вече няма да вървя с тебе. Ще се опитам да се върна в хижата „Моген“.

– Вече не сме далеч от целта. По-малко опасно е да продължим пътя, отколкото да се върнем, като се има пред вид колко сме уморени!

– Ако се върна, поне знам къде ще стигна. А да вървя по-нататък... това може да означава смърт...

И той тръгва по обратния път, без да се обърне.

Роалд не се решава да го остави сам в белия безкрай. Втурва се след него.

Изведнъж Леон изчезва в някаква пропаст.

Под наставленията на Роалд той се измъква без големи трудности и невредим, тъй като снегът е отслабил удара.

– Да се върнеш, не значи непременно да се спасиш – забелязва Роалд с лек упрек в гласа. Той много добре знае колко труден ще бъде обратният път до хижата „Моген“: голямото разстояние, студът, вятърът, без достатъчно храна...

След изтощителен преход двамата братя като по чудо откриват някаква плевня, пълна със сено. Те се строполяват вътре и прекарват нощта сгушени на топло.

На сутринта Леон заявява:

– През целия си живот не съм спал тъй сладко. Роалд се смее:

– Виждам аз, че ще те направя истински спортист. Занаятът е добър и започва да ти харесва.

Докато се приготвяват да потеглят наново, един селянин ги забелязва отдалеч. Планинецът смята, че е видял призраци и побягва ... Младешите го викат и той се спира недоверчиво. После с цялото си добродушие ги поканва да го последват...

Скоро спасените пристигат в хижата „Моген“. Жените спират да предат, мъжете престават да дялкат простичките дървени фигурки... Всички гледат ужасени.

Парче огледало, заковано на отсрещната стена, обяснява на ново-дошлите защо домакините са тъй изненадани. Двамата братя са брадясали, хлътналите им очи блестят върху измършавелите лица, погледите им блуждаят... Старецът разсейва недоумението им.

– Трудно е да се повярва – казва той, – че вие сте двете здрави момчета, които посрещнахме преди няколко дни. Дано вече сте разбрали, че изследователският ви „занаят“ трябва да свърши е този ви опит!

– За нищо на света! – възразява Роалд. – Той сега започва. Ние не бяхме добре подготвени, това е всичко. Главното е всичко да се предвиди!

И понеже му се струва, че Леон одобрява думите на стареца, Роалд добавя, като го поглежда изпитателно:

– А също и да знаеш да избереш другарите си.

– Всичко това е много хубаво – отвръща Леон, – но забележи, че и ние за малко щяхме да свършим като твоя Франклин ...

По-късно Роалд можа да покаже на брат си, разглеждайки картата, че преди да се върнат по обратния път, са били само на петстотин метра от целта.

– Петстотин метра или по-малко, това все пак е неуспех! – отсъжда

Леон.

– Неуспех? Може би за тебе – да. За мен това е един опит повече.

– Това се казва опит! За малко не оставихме костите ой там!

– Да, драги ми Леон, но поне разбрахме, че упоритостта и добрата воля са нужни на този, който иска да постигне своята цел. По-необходимо от физическата издръжливост е да се закали духът – здраво да се закали!

Този ден Роалд се обогати с още един опит, и то крайно ценен за живота му: за изпълнение на начинания от изключително значение не са достатъчни само добра воля и интелигентност; при всички обстоятелства и в най-трудните моменти е необходимо самообладание. За да извършиш големи подвизи, трябва да умееш да подбереш бойните си другари и да можеш да възложиш подходяща задача на всеки, който ще участва в експедицията, тръгнала да изпълни паметни дела. Изборът трябва винаги и във всяко отношение да се прави съобразно качествата на хората, а не в зависимост от степента на роднинството!

ЧРЕЗ НАУКАТА НА ПОХОД КЪМ ИСТИНАТА

В същото време на стотици километри на север Нансен прекосява със славния си кораб Беринговия проток.

Успехът, който тон все пак успява да постигне в прекосяването на норвежкото плато, насърчава Роалд. Още щом се връща в Християния, той замечтава вече само да стане мореплавател. Но всичко е свързано: за да изследва полярните морета, му е нужен кораб; за да подготви кораба за път, са нужни пари, а за да води този кораб, той трябва да бъде моряк, истински моряк.

Затова той ще започне оттам. Останалото – по-късно ... Младият човек не си прави никакви илюзии: чиракуването ще бъде трудно. Той е убеден в това.

Роалд споделя мечтата си с един капитан и го моли да постъпи на работа на неговия кораб. Капитанът го предупреждава за трудностите. Роалд му отговаря:

– Аз размислих; имам нужда от подготовка. Колкото и да е трудно, предпочитам нея пред всекидневните лекции в Медицинския факултет.

– Ще промениш мнението си, момко, след като направиш първия си рейс.

– Сигурно не. Денят, в който за пръв път ще стъпя с чантата си на

кораба, ще бъде денят на моето освобождение.

Тези думи в устата на един интелегент са за капитана възнаграждение за суровия му труд. Изпълнен с гордост, той отваря прозореца на каютата си и заръчва:

– Уве, пригответи легло! Ще имаме млад доктор на борда!

До тази минута Роалд никога в живота си не е чувствал такава почит към някой работник.

Началото наистина не е леко.

Преди корабът за лов на тюлени „Магдалена“ да отплува, екипажът негодува:

– Защо, по дяволите, капитанът взема на работа някакъв си „учен“! Да беше взел моряк по-добре. Това момче ще си прекарва приятно времето, а ние ще бъхтим от сутрин до вечер!

Затова, по взаимно съгласие, моряците оставят най-мъчната работа за Роалд, а той, без да се смущава, приема и най-неприятните задачи. С еднакво спокойствие върти метлата, мие мостика и яде моряшката чорба. Накрая моряците разбират безсмислието на своето предубеждение и обграждат Роалд с нежни грижи. А капитанът, възхитен от собственото си умение да познава хората, не пести съветите си и на практика запознава Роалд с трудностите на занаята.

Така Роалд получава морското си кръщение.

Корабът за лов на тюлени бавно се придвижва към Шпицберген; този архипелаг, увиснал като леден парцал на 80-ия паралел, представлява за Роалд „обетована земя“. Моряците всеки ден нетърпеливо очакват момента, когато след работа ще могат да седят и слушат разказите на младия човек за Арктика.

– Преди сто милиона години по тези места са расли тропически дървета. Населявали са ги неимоверно големи животни, от които китът е последният оцелял вид. От намерените в Шпицберген вкаменелости се вижда, че тази пустинна днес земя е била някога една от люлките на живота.

Другарите му го слушат със зяпнали уста. Повечето от тях никога не са ходили на училище. И когато той свършва кратката си лекция, те го молят да продължи.

– Когато преди осемстотин години викингите открили този бряг, те го нарекли Свалбард (Студен бряг). Пет века по-късно датският изследовател Вилем Баренц го открил наново и понеже му напомнял остри зъби на трион, го нарекъл Шпицберген (Планина с остри върхове). Днес острите му върхове стърчат сред големи глетчери, по които се

разхождат само мечки и бели лисици. Към 1600 година холандците създали малко селище в северния край на острова. Топели там маста на китовете, които ловели наоколо. За френските пирати това било много изгодно. От време на време те обикаляли тези краища и грабели бурета с китова мас, която холандците добивали е не малко труд.

Руската императрица Екатерина Велика също искала да завладее тези земи, но от ловците и рибарите, нейни поданици, които тя изпращала по тези места, са останали само кръстове, пръснати из архипелага. Представете си, че дори австрийците, които нямат никакво основание се явяват по тези краища, открили заедно с хърватски моряци един остров, който нарекли Франц-Йосифова земя, и се опитали да се настанят там. Съдете сами тогава какви възможности и задължения имаме ние, норвежците, които живеем в съседство с тези брегове! Ние трябва да продължим делото на нашия велик Нансен и да си осигурим икономическата изгода, която той предвиди!

Очите на потомците на викингите блестят от въодушевление. Капитанът използва момента, за да под метне:

– Разбрахте ли сега, момчета, защо пуснах този младеж да си донесе торбичката на „Магдалена“? Той знае толкова много неща! ...

– Разбира се – одобряват моряците.

– Благодаря на всички за честта, която ми правите – отвърща скромно Роалд, – но капитанът пропусна да каже, че на мен пък ми липсва опит. Науката представлява верига от натрупан опит. А човек ще знае колко е здрава веригата само ако е видял как се закалява всяка нейна брънка. В корабостроителницата на баща ми един стар дърводелец често ми повтаряше, че е невъзможно да се каже дали умът е по-важен или ръцете. Преди да дойда сред вас, бяха склонен да мисля, че умът има предимство, а сега зная, че старецът е бил прав и съм горд, че мога да стажувам при вас...

ПЪТЯТ КЪМ ЗВЕЗДИТЕ Е ОСЕЯН С ТРЪНИ

След една силна буря в Баренцово море, по време на която целият екипаж си мисли, че е настанал последният му час, „Магдалена“ достига Шпицберген.

Спускат лодките в морето и хората, въоръжени с брадви и харпуни, приближават брега, където безброй тюлени се къпят под бледите лъчи на среднощното слънце. Напредвайки бавно срещу вятъра, за да не

почувствуват тюлените мириса на хора, моряците наскачват на леда и клането започва.

Одират тюлените и натоварват кожите на лодките. И Роалд взема участие в работата. Дисциплината то налага. Впрочем за него всичко е тренировка.

А когато по-късно старите моряци и ловци се оплакват, че е трябвало да дойдат пак по тези места на арктическата самота, защото не са имали грош щ джоба, Роалд ти слуша мълчаливо. От техните уста разказите за лов и риболов звучат като непрекъсната поредица от подвизи.

Роалд се чувства призван за една също тъй опасна съдба, както на ловците, но по-висша...

Сред тези сурови мъже той вижда тюлените да дебнат моруните – там, където ледените води на полярните морета се сливат с хладните води на Атлантическия океан. Анализира отделните моменти от чудната верижна работа на природата: слънчевите лъчи раздвижват водата и солта на океаните – движение, което позволява образуването на планктона – основна храна за рибите. Бялата мечка, която знае, че тюлените ловуват в тези райони и се движат по леда, на свой ред ги напада и унищожава колониите им. А човекът, лови и едните, и другите – кожите им се продават скъпо.

Тези кланета отвращават Роалд, но от тяхната неумолима неизбежност той разбира какво нещо е борбата за живот и осъзнава трагичния смисъл на твърдението: „Трябва да убиваш, за да живееш!“ Да, през този поход Роалд разбира много неща. Но всичко това не го задоволява. Той иска да разбере нещата докрай и да проникне в тайните на Арктика.

Още щом се завръща, прави постъпки да се присъедини към някоя арктическа експедиция. Норвежка или чужда, все едно – само да го отведе към неизследвани страни и незнайни морета.

И той изживява първото си разочарование: ръководителят на една експедиция, която тръгва към Франц-Йосифова земя, отказва да го приеме.

Без средства, но с несломима воля да пътешества по море, Роалд постъпва на кораба „Валборг“ ... като готвач и хлебар – единствената вакантна длъжност.

През следващата година той обикаля с велосипед Франция. Да се заеме човек по онова време с така наречения днес „велотуризм“, и то през 1895 година, по прашните пътища и с тежките тогавашни велосипеди – трябва наистина да бъде твърда глава и да притежава непреклонна воля.

Париж със своите паметници, Айфеловата кула, Триумфалната арка са за него същинско откритие. Младият човек много е слушал да се говори за свободолюбието на французите. И той върти педалите и си тананика „Марсилезата“.

Гробът на Наполеон не му прави впечатление. Но личността на Виктор Юго го очарова. Със своето географско положение и с традициите си Франция ще заема винаги важно място в съзнанието му.

Поразен от блясъка на столицата, той се чувства мъничък, но си мисли:

„Ще дойде ден, когато и аз ще мога да кажа нещо на тези синове на санкюлотите, които удивиха Гъоте със своята храброст по време на битката при Валми. Французите, повече от всички други, ще разберат влечението ми към неизвестното. Да, аз трябва да науча техния език!“

Роалд стига до Картагена в Испания. На пристанището норвежкият кораб „Оскар“ има престой. Капитанът е стар другар на баща му. На драго сърце се съгласява да вземе младежа като моряк на кораба по време на обратния курс към Християнин.

Когато се връща в Норвегия, Роалд узнава новината, че барон Герлаш е купил норвежкия кораб „Патрия“. Белгиецът възнамерява да предприеме дълга обиколка из южните морета и край бреговете на Антарктида веднага щом бъде ремонтиран корабът, който ще се нарича „Белгика“. Роалд веднага се обръща към брат си Густав: – Помогни ми, това е неповторим случай. Герлаш търси моряци за експедицията си.

Един представител на белгийския мореплавател следи работата по ремонта на тримачтовия кораб, пуснал котва в пристанището Сандефьорд. Двамата братя правят необходимото да се срещнат с него.

– Аз съм само чиновник. Не мога да ви дам препоръчително писмо. Ще трябва да разговаряте лично с г-н Герлаш в Анверс.

Братята бързо стягат куфарите си и след ден-два почукват на вратата на белгийския мореплавател.

– Аз нямам помощник и ще се радвам той да бъде норвежец. Вашите сънародници се славят като добри мореплаватели за полярните морета. Постарайте се, докато тръгна, да изкарате задължителния стаж, за да получите свидетелство.

Така на Роалд се усмихва щастието да бъде заангажиран като помощник-капитан. Той подписва договор за две години.

Разговаряйки с Герлаш, Роалд разбира, че познанията му по френски са много недостатъчни. За да усъвършенства езика и да опознае отблизо привичките на френските моряци, лейтенант Амундсен, който е в

принудителна почивка за няколко месеца, докато продължава ремонтът на „Белгика“, постъпва на работа на френския кораб „Рона“, който тръгва за Африка. По време на това пътуване Роалд ще изкара необходимия му стаж, за да стане офицер.

След пътешествието с „Рона“ той постъпва на кораба за лов на тюлени „Язон“, с който някога експедицията на Нансен пори водите към Гренландия и чието завръщане Роалд посрещна с такъв възторг.

Съдбата на големия изследовател силно вълнува младия офицер, защото по това време няма никакви новини от Нансен, който навярно се намира някъде из Северния ледовит океан. Някои дори твърдят, че е загинал.

През 1896 година Амундсен полага последния си изпит за офицер за далечно плаване. С това той е изпълнил условието, поставено му от Герлаш.

Той е на двадесет и четири години. Повече от всякога е убеден в правотата на своята максима: всичко е постижимо за този, който иска да работи.

ТРИ ИМЕНА, ТРИ ПОУКИ

Един ден от Северна Норвегия се получава новината, че Нансен се е завърнал жив и здрав.

Амундсен се залавя да изучи пътешествието на Нансен през Арктика, както бе изучил и други две сериозно подготвени експедиции, които също го вдъхновяват – експедициите на Норденскилд и на Уошингтън де Лонг. Заедно с изключителната експедиция на Нансен това са три големи опита.

През 1858 година шведецът Норденскилд беше станал професор по минералогия при Шведската кралска академия на науките. Той изучава Мечия остров, Шпицберген и Гренландия. През 1878 година предприема пътешествие до Карско море и се връща с намерението да открие прословутия Североизточен проход, който русите се опитват да открият още от 16 век насам, защото проходите представлява най-късият път към Америка и Китай. Всички адмирали на руския цар се бяха старали да намерят начин да разбият ледената покривка, за да осигурят мореплаването по Северния ледовит океан. Но въпреки техните многобройни неуспехи Норденскилд е убеден, че преминаването е възможно. Той успява да събуди интереса на краля на Швеция към своя проект. Достига с

кораба „Вега“ до нос Челюскин – най-северната точка на Азия, навлиза в устието на река Лена, стига до устието на река Колима и чак на 1 200 мили от Беринговия проток ледовете го блокират.

Принуден да прекара там зимата, Норденскилд изучава бреговете на Източносибирското море и нравите на местното номадско население. През лятото на 1879 година „Вега“ навлиза в Берингово море. На връщане Норденскилд бива посрещан навсякъде с голямо въодушевление. През 1883 година той предприема кратко пътуване през Гренландия и установява, че цялата ѝ площ е скована от лед. След това изследователят се посвещава на лабораторни изследвания и насърчава младите да продължат започнатото дело – изучаването на непознати земи. Благодарение на помощта на Норденскилд Нансен успява да достигне Гренландия със своя „Язон“.

Втората експедиция, която привлича вниманието на Амундсен, е експедицията на Уошингтън де Лонг.

След много разговори със свои колеги, плували по далечни северни води на лов за китове, капитанът на китоловен кораб де Лонг стига до извода, че откъм Японско море идва голямо морско течение и като излезе от теснината на Беринговия проток, тече на запад успоредно със сибирския бряг. Към 180° северна дължина то се натъква на ледена стена и търси път към север. Де Лонг разчита, че повлечен от това топло течение, корабът му ще стигне до Полюса или поне някъде наблизо.

Финансиран от Гордън Бенет – предприемчивия директор на „Ню Йорк хералд“, – на 8 юни 1879 година де Лонг отпътува от Сан Франциско с парахода „Джанет“ с 36 души на борда.

Още щом преминава Беринговия проток, параходът попада сред ледени блокове. Те го понасят в посока запад-северозапад, южно от остров Врангел, и на съдбоносния ден 13 юни 1881 година корабът потъва, смазан от ледовете.

Преди потъването хората успяват да спасят лодките. С надеждата, че ще могат да ги използват, когато на юг навлязат отново в свободни води, тридесет и седемте корабокрушеници се нагърбват с нечовешката задача да ги влачат по ледените полета. В началото съдбата сякаш им помага. Близко до остров Бенет морето се оказва свободно. Спускат във водата трите лодки. Първата изчезва веднага заедно със седемте моряци в нея. Втората – с десетима моряци под командата на офицера-механик Мелвил – стига до бряг при делтата на река Лена. Останалите моряци от третата лодка измират от умора, студ и глад. Де Лонг умира последен, на 30 октомври 1881 година. Спасените от групата на Мелвил намират

по-късно трупа му. Край него, на брега на реката, откриват и дневника му, в който той е записвал перипетиите на катастрофата. Три години по-късно, през 1884 година, ескимоси откриват югозападно от Гренландия останките от кораба „Джанет“. Разбитият кораб, изглежда, е бил прекошил Северния ледовит океан от запад към изток върху някой дрейфуваш леден блок.

И ето Нансен предприема въз основа на тези сведения славното си пътешествие от 1893 година. „Фрам“ има 400 регистър-тона⁸ водоизместимост. Туловището му е заоблено, за да не го смажат клещите на леда; между двойните му стени има дюшек от плът и корк, който ще му служи и като сигурна защита срещу студа; парната машина му осигурява самостоятелност в движението и топлина. Комендант на екипажа от тринадесет души е капитан Ото Свердруп, който пет години преди това беше участвал в експедицията на Нансен, прекосила Гренландия.

Поради особено благоприятните климатични условия тази есен ледовете сковават „Фрам“ чак на 25 септември. Тогава той се намира на 79° 5' северна ширина и 134° източна дължина – с близо 200 км по-напред от точката, която беше достигнал „Джанет“.

Отначало, повлечен по посока север-запад до 84° източна дължина, „Фрам“ стига само на 400 км до полюса, когато течението се обръща на юг. В края на втората зима корабът, носен от ледовете, ежедневно се отклонява от своята цел.

Тогава Нансен взема едно смело, дори дръзко решение: да прекоси докрай и бързо полярния район с шейни, а Свердруп да продължи да плава с „Фрам“ по течението и да се върне в Норвегия.

На 14 март 1895 година заедно с лейтенант Ялмар Йохансен, три шейни, 28 кучета и два каяка Нансен потегля право на север през огромната бяла пустиня. За нещастие пустинята се оказва подвижна. Нансен и другарят му вървят срещу движението като по пътуващ килим. На 8 април на 86° 13' северна ширина и 95° източна дължина двамата самотни спътници решават да се върнат. Положението им е ужасно. Трябва да избият или удушат изтощените кучета, за да запазят патроните си: те са им неизбежно необходими, за да се бранят от белите мечки. Когато стигат до морето и пускат във водата каяците си, двамата мъже убиват и последните две кучета.

Стъпват на суша на един от островите от Франц-Йосифова земя. Там презимуват девет месеца в една каменна дупка, подобна на

8. Един регистър-тон е равен на 2,83 куб.м. – Б. пр,

ескимоско иглу. Хранят се само с месо и спят колкото може повече в единствената спална торба, която използват и двамата. Когато на седми юни 1896 година решават да направят опит да стигнат с каяци до Шпицберген, срещат недалеч от нос Флора английския изследовател Фредърк Джексън, който ги връща в родината им.

„Фрам“ достигнал на дрейф 85° източна дължина, недалеч от Шпицберген. Свердруп отклонява кораба от плаващата ледена маса и го насочва към Норвегия, където Нансен го очаква вече от няколко дни.

Най-важното от неоченимите по своето значение наблюдения на Нансен по време на одисеята му в сърцето на Арктика е: много острови, архипелази, но никакъв континент.

Възхищението, с което норвежкият народ посреща Нансен като национален герой, оставя дълбок отпечатък в съзнанието на Амундсен.

През това време „Белгика“ подготвя пътешествието си до Антарктика. Герлаш е пристигнал в Сандефьорд, за да надзирава последните приготовления. И ето че един ден трима мъже се качват на тримачтовия кораб: Нансен, Свердруп и Йохансен.

Вълнение и радост обземат екипажа. Тримата прочути изследователи правят преглед на кораба.

– Корабът е в добро състояние, но плаването е трудно по тези морета, задръстени от движещи се ледове – забелязва Нансен.

– Взех си норвежец за помощник – отговаря Герлаш.

– Норвежец? Герлаш извиква:

– Лейтенант Амундсен!

– Пътувал ли сте вече в арктическите райони? – пита Нансен.

– Да. Дори съм бил в екипаж под ваше командване.

– Под мое командване?

– Бях с кораба за лов на тюлени „Язон“, а някои от моряците бяха пътували с вас до Гренландия.

Нансен се усмихва. Той притежава способността да познава хората и долавя качествата на младия офицер, който стои срещу него и вече има опит от полярните области.

Впоследствие в лицето на Свердруп, капитана на „Фрам“, Амундсен намира учител и приятел.

Пътуването до Антарктика е първото участие на Амундсен в научна експедиция, тъй като Герлаш си е поставил за цел да проучи магнитния полюс, да направи карта на бреговете на Антарктика и да издири оригинални видове от южната фауна. Каква програма за един бъдещ изследовател, жаден за знания!

„Най-сетне тръгваме!“ – пише той на брат си.

III ГОЛЯМОТО ИЗПИТАНИЕ

СПАСИТЕЛ НА ЕДНА ЕКСПЕДИЦИЯ

На „Белгика“ пътува истински международен екипаж: инициаторът на експедицията е белгиец, капитанът – французин, ръководителят на научните изследвания – румънец, а сътрудникът му – поляк. Имаше още петима норвежци и неколцина белгийци. Лекарят, с когото Амундсен завърза приятелство, беше американец. Той се казваше Кук. Името му ще се прочуе четвърт век по-късно, когато той ще оспори на Пири честта пръв да достигне Северния полюс.

Плаващата Вавилонска кула преминава Атлантика без произшествия.

Когато има малко свободно време, Роалд разговаря ту с доктор Кук, също като него запален да изучи полярните тайни, ту с капитана.

– Ще ви доверя нещо, драги ми Амундсен. Ако Жул Верн не беше написал романите си, аз сигурно никога нямаше да стана моряк.

Към което Амундсен добавя:

– Не сте вие единственият. Наистина за мен велик човек винаги е бил Франклин, но Жул Верн определи моето призвание. Той можа да си представи всичко, всичко да предвиди...

– Ние, моряците, имаме още една особена причина да го обичаме. Именно пред хората от нашия занаят той се е документирал.

Огромните океански вълни край нос Хорн вече силно разтърсват „Белгика“. Но той успешно навлиза в Магелановия проток. По това време никой друг освен Амундсен не се съмнява в способността на капитана. Но когато минават покрай Южните Шетлъндски острови и навлизат в Антарктика, проличава, че капитанът няма опит в мореплаването по южните морета.

Но за норвежеца Амундсен дисциплината е главен фактор за успех в една такава експедиция, затова той запазва своите впечатления за себе си.

Положението се влошава ужасно, когато в далечината се очертава Земя Грейъм. Айсбергите стават все повече, ветровете – все по-силни. Страшна буря се развихря, когато „Белгика“ плува между скалите над

това непознато морско дъно. Бреговете са покрити с ледове и всеки миг има опасност корабът да се разбие в някоя подводна скала.

Позовавайки се на своя опит от пътуванията си в полярните морета, Амундсен тактично съветва капитана да вземе посока към север; така, носен от урагана, корабът ще може да стигне до свободно море.

Герлаш, изглежда, не одобрява мнението му; капитанът – още по-малко.

– Ако ви послушам, лейтенант, ще загубим скъпо време. Смятам за нужно да ви припомня, че целта на нашата експедиция не е Северният, а Южният полюс. Вие като че ли сте забравили това.

Нямаше време за губене. На Амундсен не му беше до шеги.

– Когато се плава по неизвестни места – каза той, – най-добър е методът на алпиниста. Ако иска да изкачи трудна стръмнина, той пълзи.

– Именно това смятам да направя и аз, но на юг. Бурята ще остане зад гърба ни.

– Както искате.

И младият офицер се затваря в своята кабина, подобно на Ахил, който се оттегля в шатрата си.

Когато Роалд се качва на мостика да поеме дежурството си, „Белгика“ е скован между ледени блокове; започва дрейфуването. То продължава тринадесет месеца.

Да, цели тринадесет месеца при нечовешки студ, който заставя екипажа да стои само в трюмовете на кораба. Блъскан от ледовете, „Белгика“ се лута във водите край Земя Грейъм. Ребрата на кораба, пукат от страшния натиск и пъшкането им се смесва с гърма от блъскането на плаващите ледове. Грохотът е толкова силен, че става невъзможно да се разговаря, а принудителното мълчание още повече засилва тревогата на екипажа.

За да се отслабят ударите, които заплашват да разбият кораба, е нужен предпазителен пояс. Всичко би било наред, ако има дюшеци. Но няма. На Амундсен и Кук хрумва идеята да използват вместо дюшеци пингвинови и тюленови кожи, натъпкани със слама, които ще играят ролята на амортизатори...

Идеята е добра. Ползата от нея е, че се повишава духът на екипажа, а корабът се предпазва от разбиване.

Пингвини има достатъчно. Часове наред хората избиват нещастните птици, дерат ги и ги тъпчат със слама...

По заповед на капитана месото на избитите през тази Вартоломеева нощ пингвини и тюлени трябва да бъде хвърлено в морето. Но

Амундсен отказва да изпълни заповедта и складира месото в скривалища, „издълбани“ в леда.

Запасите от храна намаляват; хората от екипажа искат да вземат от тези месни резерви. Главният щаб на „Белгика“, от страх да не би месото вече да се е развалило и преди всичко от отвращение, забранява консумацията му.

Дажбите все повече намаляват. А времето тече. Изминават месеци. Появява се скорбутът – този бич за моряците... Кръвоизлив от венците и езика. Оголваме на зъбите. Силна треска. Двама моряци полудяват...

– Върнете ме колкото може по-скоро, иначе ще избия всички ви! – крещи единият от двамата нещастници.

Доктор Кук го хваща под ръка, отвежда го в кабината си и кротко и търпеливо се старае да го успокои. После болният пак започва да стене и да вие:

– Но ние всички ще измрем, пуснете ме да се върна!

– Ти виждаш, че сме заобиколени от ледове.

– Искам да взема храна, пушка и да си вървя.

– Почакай малко. Скоро слънцето ще стопли земята. Ледената кора ще се разпука, нашият кораб пак ще тръгне и ще се върнем с песен.

При тези думи, в момент на просветление, морякът заговаря спокойно:

– Кога ще стане това? Кога ще се върне слънцето?

– Скоро – казва Кук неубедено.

– Много е дълго вашето „скоро“!

Тъй като капитанът не отменява забраната да се яде тюленово месо, експедицията прилича на осъдена на смърт.

Съзнателно Амундсен и Кук си запазват правото да използват месото от скривалищата. Резервите от консерви са изчерпани и скорбутът сковава на легло и капитана, та накрая и самия Герлаш. А Кук и Амундсен си режат тюленово-месо и всеки ден си готвят печено, гулаш и други ястия, защото, докато беше работил като готвач на кораби с различни националности, Роалд беше станал „майстор“, когото биха одобрили дори и в кралските кухни. Герлаш беше заповядал да се пести максимално петролът, та хората от екипажа живееха на тъмно.

Един дан Амундсен слезе в каютата, където лежеше капитанът, и му поднесе канче, пълно с месо, което току-що той сам бе сготвил. Болният моряк не можа да устои на приятния мирис на рагу. Роалд му подаде канчето. Само след няколко минути болният набира сили да се качи на горната палуба с изпразненото канче. Там целият екипаж лакомо

поглъща рагу и фрикасе от пингвин. На масата е натрупан голям куп резени печено тюленово месо. Приятна миризма изпълва кораба. Капитанът без стеснение яде повторно.

Авторитетът на Амундсен и на Кук пораства. Постепенно болните се съвземат. И моряците са убедени, че дължат живота си на опита и предвидливостта на Амундсен.

– Те спасиха експедицията!

Роалд знае, че скорбутът се дължи на липсата на витамини. Той бе забелязал по време на пътешествията си около Полюса, че ловците и ескимосите ядат замразено месо и не страдат от тази болест.

Но не само това направи Амундсен за екипажа. На времето, прекосявайки норвежкото плато, той бе разбрал, че една битка се печели „в последния четвърт час“. Последният четвърт час за една полярна експедиция е моментът, когато дългата нощ преваля, когато снегът омеква и случаите на измръзвания стават по-чести и по-опасни.

Поради заседналия живот мнозина от моряците щяха да измрат от студ. По липса на одеяла ли? Не, одеяла не липсваха на „Белгика“ – имаше топли, дебели одеяла... Но капитанът не искаше да ги раздаде, искаше да си ги отнесе у дома нови-новенички... Според Амундсен беше много жалко да се оставят тези чудесни одеяла в трюмовете на кораба, който след зимните месеци беше заприличал на миризлива помийна яма.

– Скъперничеството на капитана ще погуби хората – каза Амундсен на доктор Кук.

– Имаш право. Има ли смисъл да се грижим толкова много за храната им, когато те изразходват калориите си заради студа!

– А кой ще тегли кораба, когато започне размразяването?

Нуждата от топли дрехи се чувства още по-силно, защото „Белгика“ не може да излезе от ледовете със собствени сили. Има опасност да се наложи второ презимуване.

Амундсен, подкрепен от Кук, настоява пред капитана да бъдат раздадени тези проклетни одеяла и накрая успява. Щом складът се поставя на разположение на доктора и на Амундсен, те се превръщат в шивачи... Кроят, подрязват, шият, превръщат всяко одеяло в прекрасна тога, достойна за римски сенатор. Екипажът надява новите дрехи за голяма изненада на пингвините. За тези любопитни птици дотогава модата се е свеждала до една-единствена дреха – фрака. Няма никакво съмнение, че те са изпитали най-голям възторг от изключителния модист Амундсен!

Същият възторг обладава и моряците на „Белгика“. Амундсен

тръгва да разучи къде има свободно море. Недалеч открива канал между ледовете. Връща се и обяснява на другарите си:

– Можем да се изтеглим. Сега е моментът да съберете всичките си сили.

– Сили! – повтарят унило моряците. Амундсен не се отказва от плана си.

– Щом човек загуби смелостта си, идва смъртта, трябва да знаете това. Не бива да се отчайвате сега, когато слънцето е вече наш съюзник!

Моряците си отдъхват с доверие:

– Ще слезем върху леда, ще го разчупим с брадви и експлозиви и ще достигнем свободно море, защото то не е далеч.

Очите на мъжете се проясняват:

– Той ни спаси от скорбут, той ще ни спаси и от студа!

В спасителната си акция Амундсен намира ценна подкрепа в лице на доктор Кук, чието главно качество е човечността.

– С върховни усилия ще можем да изтеглим кораба до свободно море.

– Командвайте, командвайте! – отговарят в един глас хората от екипажа.

Амундсен им беше вдъхнал от своята смелост.

Под негово ръководство хората подегат от все сърце изпълнението на задачата. На някои места ледът трябва да се взривява с динамит, а когато динамитът се свършва, започват да го режат с трион. Трудът възвръща на хората силите, които апатията беше отслабила.

„Суецкият канал на експедицията“ скоро е пробит.

– Свободни, свободни, свободни! Връщаме се у дома! – викат моряците, преизпълнени от признателност към Амундсен.

И „лудият“ като че идва на себе си. Той стиска за сетен път ръцете на Амундсен и повтаря:

– Ти ми върна слънцето. Най-сетне дойде това „скоро“ на доктор Кук.

„Белгика“ плува към Огнена земя.

Преминава Магелановия проток и в началото на ноември 1899 година се връща в Анверс след двегодишно отсъствие.

СЪВРЕМЕННИЯТ ТЕМИСТОКЪЛ

След завръщането на „Белгика“ Амундсен вече е по-добре

подготвен за бъдещето. Той бе успял да се справи с трудностите, с които човек трябва да воюва. Бе разбрал как се отразяват върху характера на човека най-трудните положения. Чувствуваше се годин да осъществи мечтата на своето детство: да открие Северозападния проход и да използва това „приключение“, за да изучи и земния магнетизъм, и то предимно около магнитния полюс. Свидетелството за капитан, което получава през 1900 година, и задълбочените му познания по геофизика ще улеснят успеха му.

Одисеята на Нансен, която той преценяваше като най-изумително събитие на своето време, изпълва по онова време цели колони на норвежките вестници. Тя го преизпълва с гордост, но гордост, чужда на шовинизма.

„Един народ, колкото и да е малък – мисли Амундсен – може, изучавайки опита от историята, и с воля да принесе своя дял към предприятиите по цял свят изследвания, и да даде своята дан за прогреса на човечеството.“

Тази склонност на Амундсен към интернационализъм далеч не притпява патриотичното му чувство, напротив, още повече го усилва. Младият човек отхвърля хегемонията на един народ над друг. Той вече е привърженик на каузата за независимостта на Норвегия от Швеция.

„Какво мога да направя аз за моята родина? – мисли той, преглеждайки статиите за шведско-норвежките разногласия. – Да работя над себе си както досега, означава да работя също за отечеството си!“

Размишленията на Амундсен за морското предопределение на Норвегия затвърдяват у него желанието му да осъществява по море връзката между континентите.

„Родът на викингите не е изчезнал – мисли Амундсен. – Тяхната кръв тече в моите жили. Ако някога нашите прадеди са тръгнали с пиратски кораби, както Язон тръгна с другарите си да завладява златното руно, и по такъв начин са си завоювали прозвището «войници на морето», днес, когато човекът воюва срещу природата, за да създаде един погостоприемнен свят, ние ще бъдем аргонавтите на мира!

Съвременната техника ще превърне нашата малка страна, изложена на суровия климат, в образцова градина, а нашите моряци – в пътеводители по океаните. «Моето откритие» ще бъде пътят, който минава покрай бреговете на Канада от Беринговия проток към Гренландия – Северозападният проход, чието съществуване аз усещам по инстинкт.“

Заедно със своята увереност Амундсен не пропуска случая да трупа точни познания по мореплаването в северо-канадския район на Арктика.

По време на един престой в риболовното пристанище Гриймзби, в желанието си да изясни причините за неуспехите на толкова опити да се открие Северозападният проход, Амундсен систематизира изводите от своите четива, разговори, от своето упорито и системно търсене. Той уточнява следното:

1. Корабите, проникнали в околностите на Бафилова земя, ограничават своя риболов само в Северните води.

2. От другата страна на американския континент китоловните кораби от Тихия океан преминават Беринговия проток и всяка година идват на риболов край северозападния бряг на Аляска, но никога не рискуват да навлязат по-на-вътре на изток. Дали съществува някаква преграда – суша, остров, скалиста верига – между тези два морски района?

Никой още не е доказал това!

От разказите на всички смели пътешественици се вижда, че щом навлязат в лабиринта на Канадските арктически острови, те винаги стигат до някакъв залив... Шотландецът Макклур, който тръгна от Беринговия проток, се завърна в Англия през Атлантическия океан, но той беше принуден да изостави кораба си, залутан някъде край тези негостоприемни брегове.

Пак в Гриймзби Амундсен идва до извода, че неуспехът на Франклин през 1845 година се е дължал на прекалено големите размери на двата кораба на експедицията и на твърде многобройния ѝ състав. Той си спомня, че персите загубиха битката при Саламин тъкмо защото използваша много тежки кораби в мъничкия Атически залив. Те не можаха да предприемат никакъв тактически ход. Също и в арктическите архипелази фрегатите „Еребус“ и „Герър“ не можаха да се движат. И както на времето Темистокъл, Амундсен по интуиция разбира, че трябва да се използват „малки дървени крепости“.

Североканадският район на Арктика и плаващите ледове издигаха дотогава своята неумолима полупрозрачна стена пред любопитството на хората. Но Амундсен се чувствава готов да срещне всички опасности и да ги победи, та макар и с цената на живота си.

Решението е взето. Още при първия случай той ще си опита щастието с малък кораб и малброен, но сплотен екипаж.

НАНСЕН: „ДА СЕ ЗАДЪЛБОЧАТ ЗНАНИЯТА И ДА СЕ ПОБЕДИ“

За да изпълни своя план, Амундсен се нуждае от подкрепата на човека, когото той счита за свой учител.

„Човек като него сигурно ще желае учениците му да продължат неговото дело“ – дава си той мислено кураж, когато отива при Нансен.

Големият пътешественик прие младия човек у дома си в Готхоб и го накара да му разкаже за участието си през тези три години в риболовните експедиции в Арктика и за експедицията е „Белгика“. Докато Амундсен изясняваше своя проект, великият Нансен си спомни как на времето и той беше отишъл да моли Норденскилд да поеме шефството над експедицията към Гренландия, която той, Нансен, възнамеряваше да предприеме.

– И тъй, вие искате да откриете Северозападния проход? А не ви ли е известно как са завършвали всички, които са се опитвали да сторят същото преди вас?

– Известно ми е. Но за мен това е още една причина да поема този риск.

– Наистина, от икономическа гледна точка е интересно да се осигури такава връзка между Изтока и Запада, но още по-важно е да се натрупат научни сведения в тази област.

– Аз възнамерявам да изследвам магнитния полюс.

– Прекрасна идея! Но опасявам се, че вашата научна подготовка не е по-добра, отколкото на един любител. Вие би трябвало най-напред сериозно да поработите върху метеорологията и електричеството в някой институт по геофизика и да усвоите необходимите теоретични познания. – Бих ли могъл да разчитам на вашата морална подкрепа през този период на учение?

– Не само моралната, но и на материалната ми подкрепа. Ако аз сам нямам възможност, вярвам, че ще намеря приятели, които ще бъдат в състояние да ви помогнат. Не сме ли всички ние войници в една и съща битка? Заловете се за работа! Когато се почувствувате силен и сметнете, че вече е дошъл моментът да организирате експедицията си, аз ще се обърна към своите познати.

– Как да ви се отблагодаря?

– Не, не ми благодарете... Между нас думите са излишни. Сполучете – топа е моето пожелание към вас. Вие ще имате заслуга към науката

и човечеството.

Вечерта Амундсен записва:

„За първи път най-съкровения ми мисли станаха нещо повече от обикновена мечта.“

Но постъпките, които предприема, не са много насърчителни. Той пише веднага писмо на директора на Обсерваторията в Кю, в което моли да бъде приет на работа при него. Молбата му е отхвърлена. Съветват го да отиде при директора на „Дойче зеварте“ – метеорологичната обсерватория в Хамбург.

Получил препоръчително писмо от Нансен, Амундсен пристига в голямото германско пристанище. Наема в един беден квартал най-евтината стая, която въобще може да се намери. Парите му са толкова малко, че той не може и да мечтае за удобства, а още по-малко за развлечения. Единственото му удоволствие е в свободните минути да се скита из пристанището и да съзерцава презокеанските гиганти, съоръжени с най-напреднала техника.

Когато се представя в секретариата на Георг фон Ноймайер, дори не го приемат. Секретарката преценява, че господин съветникът има по-важна работа, отколкото да приема някакъв непознат. Но едно от главните качества на Амундсен е упоритостта, благодарение на която обикновено той постига целта си. Той повторно се представя в кабинета на директора. Третия път, за щастие, секретарката отсъства. Амундсен използва случая, за да мушне под вратата на кабинета на фон Ноймайер препоръчителното писмо. Той е още на колене, когато вратата се отваря и един белокос мъж с обръснато лице благосклонно го пита какво желае.

Съвсем смутен още, младият човек обяснява накратко причините за натрапчивостта си.

– Аз имам желание да открия Северозападния проход. С днешните средства това трябва да е възможно. Прекарах тринайсет месеца в Антарктика с Герлаш. За съжаление не можех да правя научни изследвания, тъй като познанията ми са недостатъчни. Но възнамерявам да предприема в Арктика задълбочени наблюдения върху магнитния полюс, тъй като според съвета на господин Нансен...

Искреността, вдъхновението и смелостта на младия норвежец правят силно впечатление на фон Ноймайер. Той пристъпва към Амундсен и горещо му стиска ръката.

– Млади човече, ако вашето начинание успее, вие ще бъдете считан за благодетел на човечеството. Напълно съм готов да ви помагам и още

от днес можете да се смятате за член на колектива на Обсерваторията.

На другия ден ученият кани Амундсен да присъства на един голям обяд, на който е поканил всички хора на науката, намиращи се в Хамбург.

Амундсен трябва да признае на домакина, че никога досега не е имал случай да присъства на толкова блестящ прием. Старецът се усмихва и му казва:

– Вие ще има да присъствате и на други, още по-блестящи приеми, приятелю. Ние сме пред прага на голямата полярна зора, която скоро ще освети целия свят. Без съмнение тя ще открие пред хората още по-големи хоризонти: космоса.

За да благодари на учения за вниманието и любезността му, Амундсен иска да докаже, че е достоен за оказаното му доверие. Той пристига пръв в Обсерваторията и си отива последен. Усърдието, което проявява, му позволява само за няколко месеца да изучи основите на магнитните наблюдения и теорията на магнитните полета. Той стига до убеждението, че овладяването на Полюса е само един етап в изследването на света и че пионерите на бъдещето ще трябва да се насочат към небесата, за да открият тайните на космоса. Бъдещето ще трябва да докаже реалността на онова, което се роди във въображението на Жул Верн. Цялата вселена – Земята и другите планети, фауната и флората, хората и техните мисли – представлява едно огромно единно цяло. Тайните закони, които го управляват, са всеобщи. Човек трябва да ги познава, за да може да следи непрестанното развитие на науката към напредъка.

Така дойде денят, когато фон Ноймайер се обърна към Амундсен със следните думи:

– Мога само да ви поздравя за вашата работа. Ще имате нужда обаче да минете още два стажа: единия в Обсерваторията във Вилхелмсхафен, другия в Потсдам. Там ще допълните ограничените познания, които можахте да получите тук.

Амундсен се вслушва в този мъдър съвет: той прекарва по няколко месеца в тези два града, където се запознава с методите на работа и с най-модерните съоръжения.

Във Вилхелмсхафен професор Борен е очарован от своя ученик, който така вдъхновено се занимава с метеорологичните предвиждания. След това Амундсен отива в Потсдам, където минава един курс на обучение при професор Шмит и д-р Едлер. Но близостта е Астрофизическия институт подтиква младия човек да се заинтересува от вселената.

Каква радост изпитва, когато го пускат да наблюдава през

гигантските астрономически телескопи движението на планетите! Хилядите светлинни години, мярка за космическите разстояния, поставят пред него нови проблеми. Наученото от опит на борда на корабите, с които беше пътувал, е твърде малко в сравнение с висшата математика, обогатена от толкова много поколения учени.

Дървото на науката дава безчет плодове, но да се оберат всичките, са нужни години и години ... Целта на Роалд – откриването на Северо-западния проход – не му позволява да се бави в мечти по междупланетни полети. Нека остане за въображението на поетите този стремеж към завладяване на безкрая, но той предчувства, че един ден хората ще успеят да проникнат в тайните на космоса. Засега Роалд трябва да се задоволи с откриването на някои от безбройните тайни на земята, към която той все още е прикован, и да се опита да намери тяхното разрешение.

По време на престоя си в Германия той вижда извънредно голямото развитие на техническия напредък, който може само да улесни бъдещите изследвания. Интересува се от новите апаратури и води по тях разгрозени спорове.

Един ден, когато норвежецът разглежда със задълбочено внимание един точен измервателен уред, представителят, който го запознава е апарата, му казва:

– Вие обичате техниката като германец.

– Техниката не е монопол на един народ. Също както музиката или стратегията.

– Исках да кажа, че ние, германците, особено много се интересуваме от техниката...

– Съгласен съм, но другите народи не ще я отхвърлят. Човек не се ражда техник, а става техник. У вас условията са много благоприятни. Всичко зависи от образованието, което човек получава. Например: има ли по-миролюбив народ от скандинавците? И въпреки това нашите прадеди викингите са били считани за извънредно войнствени. Според смисъла на обучението техниката може да бъде насочена към мира или към войната. Всеобщо мнение е, че французинът обича свободата. Петнадесет години след революцията Франция си хареса нов господар, Наполеон, а Германия, която минава за войнолюбива, е люлка на най-големите музиканти. Аз вярвам в миролюбивата я благотворна роля на Германия, ако техническото ѝ обучение бъде насочено към благоденствието на човека.

След миг на размишление германецът му протяга ръце:

– Имате право. Техниката, използвана от хора като вас, трябва да

служи на щастието на народите.

Този ден Амундсен си беше спечелил един приятел. След известно време, когато посещава двореца „Сан Суси“ заедно с новия си приятел, Амундсен подхвърля:

– Фридрих Велики! Не мога да се възхищавам от него. Той обичал да строи както всички Хоенцолери. Ценял хубавите неща, мебелите, обичал изкуствата, но никак не се интересувал от труда на своите селяни.

Когато Амундсен се връща в Норвегия, усвоил немския език и запознат е германската наука, той вече е прибавил към своите знания за моретата и познания по физика. Сега лъкът му има две тетиви.

Двадесети век, векът на техниката, започваше, а заедно с него започваше и блестящият възход на Амундсен.

IV ЕСКИМОСИТЕ ЗОВАТ ИЛИ ГЕРОИЧНАТА ПОБЕДА НАД СЕВЕРОЗАПАДНИЯ ПРОХОД

– За какво се мисли този хлапак с тоя Северозападен проход? Да не би да си въобразява, че ще успее там, където толкова други са оставили костите си?

Такива думи се изрекоха, когато се разнесе слухът, че Амундсен щял да започне подготовката на експедицията.

Да, именно „хлапакът“ е убеден, че ще мине там, където другите са се провалили, макар че корабите им са били прекрасно екипирани.

Амундсен не можеше да мисли за построяване на специален кораб. Липсваха му необходимите средства... А освен това той не беше извес-тен. Финансирането на експедицията се оказа трудно.

Кораб той се надява да намери на вехто в Тромсьо. А що се отнася до парите – той има толкова приятели! Въпросът е да ги убеди в необходимостта! от експедицията. И Норденскилд, и Нансен в началото е трябвало също да търсят меценати. Впрочем Нансен предварително му бе обещал подкрепа и материална помощ. Думата на Нансен е препоръка. Много врати ще се отворят при това славно име... Но Роалд не иска да се обърне към Нансен, преди да е събрал малко пари.

Най-напред успява да предизвика интерес у една своя леля към проекта си, после се обръща към стария си приятел – аптекаря Цапфе, който се изненадва, че спокойното и студено момче изведнъж е станало красноречиво. Цапфе го слуша.

– На земята има безброй гладни същества и задължението да им се помогне е морален закон, чиято неумолима сила чувствава и най-изостаналият човек. За да се помогне на тези нещастници, лишени от всичко, трябва да се търсят не само причините за страданията им, но също и обяснение – по липса на извинение – за извънредно големите привилегии на други. Аз искам да изуча живота на ескимосите, тези номади на Севера, на тяхна собствена земя, за да опозная по-добре социалните закони, които действат сред изостаналите народи. С толкова повече жар ще сторя това и затова, защото съм норвежец. Нашият народ е беден; за да може да се подобри животът му, той трябва да преодолее многовековната си изостаналост. Безброй задачи очакват хората като мен, които

искат да допринесат нещо за щастието му. Само с любов към познанието и синтезирайки знанието, можем да се надяваме да издигнем малка Норвегия до равнището на най-големите нации.

Историята, географията, техниката – всички тези науки имат социално приложение. Без компас няма мореплаване! Без телеграф няма бързи съобщения! Без наблюдения на атмосферата няма метеорология! Всички открития служат на цялото човечество. Те трябва да се овладеят и да се поставят в служба на всички народи, като се има пред вид практическата им полза в днешния ни живот и особено в бъдещия ... Не е достатъчно само да използваме мускулите си, а трябва да раздвижим и мозъка си, ако искаме да осигурим по-добро бъдеще на своята страна.

Как може добрият Цапфе да остане безчувствен пред една такава изповед?

– Планът ти, Роалд, струва повече от всички завоевания на норманите. Колко ти трябват?

– Ще мога да ви кажа това едва когато се видя и с другите си приятели и когато узная цената на кораба, който разчитам да намеря в Тромсьо.

ТРОМСЬО – ТРАМПЛИН КЪМ АРКТИКА

Построен амфитеатрално на зелено островче, един град се оглежда в неподвижните води на фиорда, широк колкото швейцарско езеро. Острият като игла връх на кубичното фенерче на камбанарията на черквата сякаш се е забол в лазурната тъкан на небето; заснежените планини в дъното биха подчертали още по-ярко този езерен вид на пейзажа, ако оживлението около шестетажните магазини, хангарите за морски съдове, напомнящи строежи на ханзата, многобройните лодки е извити краища и кореместите платноходки не говореха за морското значение на това пристанище в Северна Норвегия. Това е Тромсьо, който напролет се превръща в изходна база на големи кораби за лов на тюлени, па китоловни и рибарски кораби, които тръгват към Север.

Град с девет хиляди жители, със стари и модерни сгради, с две редици едноетажни къщи по главната улица „Сторгатен“, с паркове и фонтани, които изненадват посетителя, осведомен за неспирните дъждове триста дни в годината.

При това Тромсьо е разположен на триста километра от Северната полярна окръжност, под 70-ия паралел, също както Мурманск в Русия,

където цари суров студ. Тази климатична разлика се дължи на Гълфстрийма, който минава покрай норвежкия бряг. Това топло течение смекчава температурата, не допуска образуването на ледове, прави възможно през цялата зима корабоплаването във фиорда и в пристанищата. С хладките си, изобилствуващи с риба води то осигурява благополучието на Тромсьо и на броеницата острови Лофотен край него.

Преди да стигне в Тромсьо, Амундсен вече е дошъл до изгода, че му е нужен здрав и същевременно лесно подвижен кораб.

Още с пристигането си той съзира в пристанището кораб, който отговаря на изискванията му. Не, това е по-скоро една здрава лодка – „Йоа“, с 47 регистър-тона, три метра потопена част при пълен товар, едномачтов кораб, с мачта, фок и кливер посред закръглената му кухня.

Разбира се, корабът има нужда от ремонт. Не е вече измежду най-новите. И какво съвпадение – построен е през 1872 година, годината на неговото раждане. Изборът му е направен.

– Колко струва?

– Седемдесет хиляди крони.

– Тази развалина?

– Да!

Спор ... Пазарлък! Продавачът отстъпва кораба за 60 000 крони.

Амундсен е смел, но не и луд. Наистина „Йоа“ е тъкмо кораб, който му трябва, „неговият кораб“, но цената е прекомерно висока. Все пак той иска срок да си помисли. Трябва да вземе съгласието на кредиторите си.

Запознат е избора му, Нансен като че ли няма нищо против, но това не е достатъчно.

А пък времето лети и определеният за отговора срок ужасно бързо приближава. Има опасност планът да се провали, когато идва един репортер от вестник „Морген-бладет“ – Лунд – и му иска интервю за вестника. Амундсен отказва.

– Нямам намерение да продавам кожата на мечка, която още се разхожда из Арктика.

– Но една статия би могла да заинтересува хора, които са в състояние да финансират вашата експедиция!

– Моята експедиция обаче не може да бъде „делка“ за тях.

– Да, разбира се, от финансова гледна точка. Но от суетност, от желание да се споменават имената им под благовидния претекст, че те подпомагат едно национално начинание, много богаташи са готови на жертви.

– Нека те не разчитат, че аз ще донеса злато оттам: не отивам на печалба в Арктика. Но ще имат възможност да подпомогнат едно похвално усилие – изучаването на един непознат край на земното кълбо, и един опит, който според мен трябва да бъде интернационален – да се създадат по-човешки условия за живот в северните райони. Ескимосите, свикнали със суровия климат, ще бъдат най-добрите помощници на белите, родени под по-милостиви небеса хора, при условие, че ние можем да им доставим храни и произведения, които са им нужни. Победата над полярните райони ще внесе нов елемент в нашите понятия за света. Пътят през Полюса ще стане кръстопът за народите от земното кълбо и ще улесни разбирателството между тях.

Макар и да изхожда от правилни разбирания, не се ли увлича в този миг Амундсен в прекален оптимизъм, подобно на всички идеалисти – защото имало ли е някога откривател, който да не е бил идеалист?

Така или иначе този разговор вдъхновява журналиста Лунд да напише една прекрасна статия и три дни след отпечатването ѝ Амундсен щастлив научи, че трима души от Фредрикстад му изпращат 30 000 крони.

– Благоприятен вятър за платната на „Йоа“! – шегува се Нансен, когато Амундсен го уведомява за този дар. – И тъй като хубавата новина никога не идва сама, аз мога да ви съобщя, че правителството ви отпуска четиридесет хиляди крони кредит срещу задължението да му предадете всички изследвания и записки от пътешествието си. Защото – помнете това, главното е научният резултат, който ще получите и които ще послужат на нашите съотечественици и на техните потомци.

Така „Йоа“ смени собственика си. Но веднага изникнаха нови трудности. Как да осигури ремонта на кораба; екипирането му, припасите?

Все едно – Амундсен дава заповед да се ремонтира корабът и да се създадат известни удобства, доколкото това е възможно за подобна орехова черупка. Преди да се реши да поеме този риск – какъвто е добросъвестен, – местните жители много пъти виждат Амундсен да! минава пътя от наетата за няколко дни скромна стаичка до пристанището, където стои закотвен корабът, и дълго да го съзерцава под дъжда, който се стича на струйки по мушамата му...

Вече е време да си набере екипаж. Ще пресее през копринено сито хората: те трябва да бъдат физически силни, със здрав дух и доколкото е възможно – да притежават технически умения. Всеки ще подпише договор за пет години, начинаей от идната пролет.

– Пет години, много дълго! – възроптава един от тях, но после

добавя: – Ба, с капитан като вас ще подпиша и за десет години!

За кучетата и за тяхната издръжливост Амундсен няма никаква грижа. Ото Свердруп се съгласява да му даде шест кучета „ветерани“ от своите пътешествия до Полюса. Роалд почва да прави поръчките си. Трябва да осигури препитанието на хората и животните за пет години. Не пропуска никаква подробност, та дори проверява всички доставки на консерви и мекан (смес от месо и други хранителни продукти) в лабораторията на университета в Християния, под личния контрол на датския професор Софус Торуп.

Щом пуква лято, преди да потегли експедицията, Амундсен се заема да провери издръжливостта на кораба с едно пробно пътуване из Ледовития океан.

Когато корабът пуска котва в пристанището на Християния, един от кредиторите му става изразител на всеобщото мнение:

– Истинска лудост е да се предприеме подобна експедиция с тази орехова черупка!

– По-добре орехова черупка, отколкото нищо! – възразява хладно Амундсен. – Подбрал съм го такъв с оглед на нуждите. Малките размери ще му дадат възможност лесно да преминава през тесните протоци на Канадските арктически острови. Одисеите на Колинсън и на Макклур, които плаваха из този лабиринт със своите корвети, са подвизи, които не би трябвало да се повторят. Спомнете си още, че малките и леки кораби на гърците сразиха тежките и мъчно подвижни кораби на Ксеркс.

Човекът вдига рамене.

Амундсен не обръща внимание па хорските приказки. Невъзмутим, той внимателно следи подготовката за експедицията. По негова заповед всички сандъци се коват само с медни пирони, тъй като железните могат да повлияят зле върху компасите и върху съоръженията за магнитни наблюдения.

Трудно е обаче да се подреди толкова много материал и всичко да бъде готово в предвидения за тръгване срок. Поради това забавяне и поради общия скептицизъм, който се проявява открито, „корабните доставчици“ се обезпокояват и предявяват искане незабавно да им се уредят полиците. Един от тях заплашва, че ще сложи възбрана на корабчето и ще издействува от полицията да арестува Амундсен като мошеник.

Пред експедицията отново възниква един основен въпрос – пак няма пари.

Амундсен събира другарите си и им излага положението:

– Каква да правим? Да оставим ли да продадат кораба на безценица, или да тръгнем, като отложим за после уреждането на дълговете? Приятели, ако съвестта ви забранява да отплувате при тези условия, да се откажем... Какво мислите?

Нито един от шестимата не се поколебава!

– Да тръгваме, да тръгваме!

ЩУРМЪТ ЗАПОЧВА

През нощта срещу 17 юни 1903 година прибягващи сенки се събират на кея близо до „Йоа“ ... Странно, Амундсен забелязва двама конници, които държат конете си за юздите.

Кой ли е пък това? ... Какви са тези обезпокояващи силуети? ...

Нансен и съпругата му са дошли да пожелаят добър път на малкия си приятел.

Другите скачат на корабния мостик, залавят се бързо за работа. Корабните въжета са развързани от кнехтовете ... Моторът кашля, потегля. Разнася се ритмичният му пукот. Леко раздвижване, витлото загребва водата. При загасени светлини „Йоа“ бавно потегля между безредно закотвените кораби. На излизане от пристанището запалват сигналните фенери. Използвайки силния западен вятър, опъват платната. Тогава седмината мъже избухват в шумен, щастлив, волен смях.

Голямото приключение започва.

На кея малцината изпращачи се разпръсват. Нансен и съпругата му яхват конете. Те се отдалечават и изчезват в прозрачната нощ... Не, кредиторите няма да вдигат шум! Това е сигурно. В портфейла си Нансен е прибрал квитанциите им. Той е откупил всички полици на Амундсен.

„Йоа“ се носи бързо; качествата му са поставени на изпитание. Дълъг път ги чака: 1500 мили отделят Христиния от нос Фаруел на остров Диско и още 600 мили според британското адмиралтейство – мили, с три метра по-дълги – само Нептун и Албион знаят защо.

На „Йоа“ всеки ще работи според възможностите си: Роалд Амундсен, ръководителят на експедицията, е капитан и лоцман; Годфред Хансен – офицер по часовниците, астроном, геолог и фотограф; Антон Лунд – първи лейтенант; Петер Риствед – механик и метеоролог; Хелмер Хансен – втори лейтенант; Густав Юел Вийк – специалист по магнетизма, и Адолф Хенрик Линдстрьом – матрос, готвач и момче за всичко.

Екипаж, в който не липсват кадри, както виждате. На борда няма

правилник, няма йерархия, всеки запазва своята независимост при свободен и абсолютно равноправен режим. Дисциплината се спазва доброволно. Хората не са кули, а мислещи същества. Свободата развива у тях инициатива, любов към труда и готовност за пожертвувателност. Тъй като не са подложени на никаква принуда, те влагат всичките си сили в работата; затова производителността на труда им е двойно по-голяма. Всички са единомислещи.

Денонощието е разделено на смени от по шест часа. Всеки поема своето дежурство за три последователни часа. На мостика двама се сменят на кормилото. Долу двама наблюдават моторите. В случай на нужда те се качват – а заедно с тях и готвачът – да помогнат на другарите си на мостика ...

Когато морето е спокойно, Амундсен се възползва да преподава теория на своите „моряци“. Дори готвачът Линдстрьом трябва да съзнава в каква борба се е включил. И капитанът се превръща в професор по история ...

КАК СЕ ПРОВАЛИ ПОХОДЪТ НА ПАРИ КЪМ ПОЛЮСА

– Скъпи приятели, още през 1815 година, веднага след като Парижкия договор и Виенският конгрес освободиха Европа и преди всичко Англия от Наполеоновата заплаха, британците се възвърнаха към своето морско призвание, вдъхновени от сър Джон Бароу, големия мореплавател, който по-късно основа Кралското географско дружество.

През 1818 година Адмиралтейството съоръжи корабите „Изабел“ и „Александър“ за изследване на Арктика. Командуването беше възложено на Джон Рос. Помощник му беше Уилям Едуард Пари. Когато се движеха край западния бряг на Гренландия, корабите бяха задържани от плаващата ледена маса при входа на Канско море. Те направиха полукръг, свърнаха към юг и шест месеца след тръгването се върнаха в Англия. Погледнете, моля, картата. Рос отказа да навлезе по-навътре в протока Бароу. Той взе това решение, защото пред тях се издигаха планини и преграждаха пътя им, въпреки укорите на Пари, който беше убеден, че това са гигантски айсберги.

Разгневен, Пари не се поколеба да хвърли върху своя шеф вината за жалките резултати от експедицията. Следващата година той тръгна на път с корветите „Хекла“ и „Грипър“.

Те стигнаха до пролива Ланкастър, в който нямаше ледове чак до остров Съмърсет. Бяха попаднали на цепнатина в плаващия леден блок: Пари вкара корабите си в нея и откри на северозапад архипелаг, който впоследствие беше наречен острови Пари. Той се настани на най-големия остров и го нарече Мелвил в чест на своя покровител. Настани се там и презимува. Поради силния студ заливът, в който бяха подслонени корветите, беше наречен по общо съгласие Порт Уинтър (пристанище Зима). Физическата дисциплина, която той наложи на другарите си, им осигури добро здраве; познавайки също опасностите за душевното равновесие на хората при тези географски ширини, той запълваше времето им със задължителни забавления: представления, Концерти, четения и издаване на вестник.

Ио въпреки енергията си той трябваше да се откаже от експедицията. Не бяха предвидени припаси за второ презимуване... Корабите се върнаха в Англия.

Както всички, които са изпитали изключителното обаяние на продължителната борба срещу природните сили, Пари не можа да се приспособи към по-спокоен живот; той предприе още три обиколки в ледените североканадски води: по време на първата, продължила две години, той изследва Хъдсъновия залив (1821–1823); при втората, която предприе през 1824 година, той проникна в проток Принц Риджънт; а през 1829 година третото му и последно пътуване го изведе до Шпицберген, след като беше заобиколил Гренландия.

Установи там база и малко по-късно, рискувайки всичко, се впусна право към Полюса заедно с 27 души, впрегнати в тежко натоварени шейни.

След тридесетдневна борба и невероятна умора – бордовият дневник отбелязва $82^{\circ} 45'$ – двадесет и осемте нещастни мъже са се намирили едва на 250 км от базата; поради дрейфа на плаващия лед, докато спели, те се връщали назад толкова, колкото извървявали през деня. Седемстотин километра ги делели още от полюса. Разочарован, но разумен, Пари заповядал да се връщат. Той пръв предприе спортни походи към Гвоздея на света – както казват ескимосите.

Но пътят до магнитния гвоздей на света, който Амундсен иска да забие по-дълбоко, е още далеч... Двадесет и четири дни след тръгването беговете на Гренландия все още се виждат.

– Имаме късмет – забелязва със задоволство капитанът, но бе прибрзал. Дрейфът започваше.

Корабът се плъзга между скалистите брегове на един мъртвешки

пейзаж. Пустинните пространства не тревожат Амундсен; той ги смята за естествен мост между Норвегия и Шпицберген.

Край огромните айсберги, запътили се към морето, мъничкият кораб е като черупка, която тези огромни ледени орехотрошачки могат да строшат всеки миг. Те се движат напосоки и това е още една опасност за крехкото корабче.

В момента, когато победата изглежда близка, Амундсен е принуден да води изнурителна борба.

– Няма ли да има край? Защо пътят към магнитния полюс е осеян с толкова спънки? – ръмжат хората от екипажа.

Амундсен ги насърчава:

– Скоро ще стигнем суша. Намираме се в една част на земното кълбо, където нашите прадеди са създали своите колонии. С две дузини кораби-дракони Ерих Червения, водач на исландско племе, е слязъл през 983 година на „зелената земя“, като довел и неколцина пионери. Но през следващите векове колонията загубила връзка с отечеството. Легендата разказва, че голямата ѝ част била опустошена от ескимосите, а малцината останали живи наши съотечественици се претопили с туземците. Какво въщност е станало, нас не ни интересува. Важно е само да проследим дирите на всички тези хора, които с малките си корабчета са дръзнали да плават по онова време в открито море. В 1000 година между Исландия, Германия и Норвегия се е водила оживена търговия. Но едва след 500 години испанците и португалците със своите големи кораби успели да стигнат новия континент. Докато нашите прадеди търсели „зелена земя“, Западът предприемал кръстоносни походи към Изток. Днес в пристанището Готхоб в Гренландия се намира представителят на Датската кралска търговия. Той ще ни помогне...

И наистина при първото спиране вземат на борда десетина кучета. У „ветераните“ появата на „новаците“ предизвиква силна ярост. Сърдито лаят и едните, и другите. За щастие клетките са здраво обковани, а Линдстрьом има камшик – най-сигурното средство срещу разприте.

„Йоа“ плава край западния бряг на Гренландия и след двадесет и четири дни път достига остров Диско. Двадесет и пет мили за двадесет и четири дни ...

В тези води, осеяни с подводни скали, напредването би било трудно без Линдстрьом, който много добре познава тукашните крайбрежия. Той оставя за малко тенджерите и клетките на кучетата и поема кормилото. Води „Йоа“ безпрепятствено през Бафиновия залив и през гъстата мъгла в залива Мелвил, съумявайки да избягва ледените късове; кара

покрай нос Дяволския палец, покрай остров Холм и нос Йорк.

Благодарение на неговото умение на 15 август „Йоа“ пуска котва пред остров Далримпъл Рок край един шотландски китоловен кораб, готов да отплава за Европа. Китоловците са завършили предсрочно своята работа. Варелите им преливат от китова мас. Капитанът на драго сърце дава на норвежците излишъка от припасите си.

Измежду мъжете, които пренасят храните на кораба, един привлича вниманието на Амундсен със своята интелигентност и усърдие. Той го пита:

– Ескимос ли си?

– Датчанин.

– Как се казваш?

– Расмусен, Кнуд Расмусен!

– Какво смяташ да правиш?

– Каквото прави Милиус Ерихсен, който е тук в момента. И аз като вас искам да опозная широкия свят...

– Кой край искаш да посетиш? – Моята Гренландия и ледовете й.

– Добре го каза, Расмусен, ние действително имаме същата цел. Искрено ти желая съдбата да те закриля.

Това беше великият Расмусен, онзи, който написа „От Гренландия до Тихия океан“ и чиято книга стана библия на полярните изследователи.

Двамата мъже си стискат ръцете и Амундсен търси да се срещне с Ерихсен. Това не е трудно. След като е стигнал до остров Сондерс, Ерихсен се връща в родната Дания.

Студовете наблизават! Амундсен не се бави: трябва колкото се може по-бързо да намери удобно място за зимуване.

Пред „Йоа“ се открива проливът Ланкастър. На 20 август той навлиза във водите му. Слънце и ледове заслепяват хората. В дъното ледниците, които Рос бе сметнал за планини, се възправят чудовищно високи.

Експедицията на Амундсен се приближава до магнитния полюс, за да почне наблюденията си. Амундсен не е забравил съветите на Нансен.

„Йоа“ се спуска на юг, тъй като магнитният полюс, вечно в движение, се намира близо до нос Кралица Аделейд. Корабът навлиза в протока Принц Риджънт. На 23 август преминава протока. Амундсен и другарите му спират на остров Бичи. После – отново на път.

Но когато плават през протока Джеймз Рос, северно от остров Мата, корабът засяда, килът му заорава в плитчина. За щастие вода не навлиза. Но корабът вече не се подчинява на кормилото. Приливът не е

достатъчен да го повдигне. Няма друго средство освен класическия изтощителен начин: разтоварване... а после, след като поправят кормилото – натоварване.

Нима прокобниците на нещастие са имали право?

– Пожар на кораба! – чува Амундсен нечий вик. Врвата от воя на изплашените кучета, опрели предните си лапи на решетките, вдига в тревога седмината мъже. С един скок, без да се замислят каква допълнителна опасност представляват кожените им облекла, те се хвърлят в борба срещу бедствието: изливат върху огъня големи количества вода, а Амундсен слиза да изолира машинното помещение. Пожарът е потушен!

Какво се беше случило? Една петролна тръба не е била затворена и петролът, който изтичал от нея, се възпламенил от топлината на моторите.

– Няма нищо – казва Амундсен, който се качва да успокои хората си. – Друг път ще знаете, че кранчетата на петрола са направени, за да се затварят.

След тревогата механикът Педер Риствед, другар на Амундсен от казармата, който за малко не бе изгорял жив, добавя:

– Добре се постоплихме!

На няколко кабелтова⁹ от брега на полуостров Бутия, близо до нос Христиан Фредрик, „Йоа“ пуска котва в един открит залив ... Внезапно вятърът докарва отдалеч купчина облаци, които се носят с бясна бързина. За миг небето потъмнява и скрива слънцето. Бурята застрашава закотвения „Йоа“. Барометърът спада на 720 мм... Много е късно да се търси завет. Брегът и подводните скали са близо, толкова близо ...

Амундсен и другарите му, макар и опитни мореплаватели, не бяха успели да забележат първите признаци на бурята – толкова неочаквана беше тя.

По заповед на своя шеф мъжете спускат бързо още две котви. Така ще устоят по-добре на ужасния северен вятър.

Вълните вече се разнищват на дълги езици, по-бели от снежна вихрушка, подгонена от ураган. Силна вълна удря кила и поваля хората в кораба.

Завързан, Амундсен държи кормилото ... Непрестанният вой на вятъра заглушава воя на кучетата. Разсичан в своя устрем от брони, подпорни греди, въжа по кораба, ураганът яростно шиба и свисти:

9. Кабелтов – морска мярка за дължина от 185,2 м. – Б. пр.

злочестият „Йоа“ пука, скърца, трещи. Мачтата, ребрата му стенат изтерзани. Внезапен рязък шум – скъсва се кабелът на едната котва; като чудовищна змия се удря в моста. За щастие другите две котви ще издържат до края на бурята ... Цели четири дни всички въздушни демони играят най-подлудяващата сарабанда...

Моторът пак е пуснат в действие, върти се в обратна посока, за да задържи кораба, който всеки миг може да се разбие в подводните скали между две вълни, „Йоа“ се люлее насам-натам, клати се напред-назад като в пристъп на безумие. Мъжете са се завързали, изнемощели, мокри до кости, позеленели от морска болест, полумъртви от изтощение, неспособни да направят каквото и да било движение. Лежат на мостика като дрипи, без да мислят, очакващи или да стихне бурята, или да дойде смъртта... Накрая „Йоа“ удържа победа над небесните и водните бесове.

Но злото никога не идва само – гласи поговорката.

В протока Рае – наречен на името на един лекар, издръжлив пешеходец, който на времето бе извървял повече от 200 км през вечния лед, за да търси Франклин – „Йоа“, носен от теченията, загубен в гъстата – с нож да я режеш – мъгла, засяда в една плитчина. Седмината мъже се впрягат в кабелите и малко по малко изтеглят кораба.

Сега „Йоа“ плава през белите и сини лабиринти, чиито брегове са осяяни с костите на толкова изследователи, тръгнали да търсят Северо-западния проход и загинали от студ, скорбут и глад... Амундсен добре познава историята на всички тези експедиции; той я разказва на своите другари, за да знаят какво би могло да ги постигне. Хората винаги искат от своя „професор по история“ „продължение“.

НА ПЪТ КЪМ БЕЛИЯ АД

– След неуспеха на Пари Джон Рос не искал да се признае за победен – шотландците са известни със своята упоритост. През 1829 година той получил от един фабрикант на уиски – Феликс Бут – достатъчно голяма помощ, за да съоръжи един кораб.

– Дали е смятал да продава уиски на ескимосите? – пита ироничен глас.

– Не зная какви са били намеренията на мистър Бут, но зная, че търговците не правят нищо току-гъй ... – отвръща Амундсен. После продължава: – Джон Рос си взел за помощник своя племенник Джеймз.

Семейната експедиция продължила четири зими при ужасни физически и морални условия. Корабът им се пропукал под натиска на ледовете. За щастие те успели да спасят една лодка. Когато настъпила пролетта, оцелелите хора от екипажа и двамата шефове опитали последната възможност: да тръгнат на юг – трагичен завършек на толкова много полярни експедиции. Полумъртви от изтощение, те били прибрани от един китоловен кораб, стигнал чак до Бафиновия залив.

Няма защо да ви разказвам за пълната катастрофа на експедицията на сър Джон Франклин. Ние говорихме за нея, преди да потегли „Йоа“.

В продължение на дълги години около четиридесет експедиции отдават своите сили да разбулят „загадката Франклин“. Не мога да не ви разкажа за страданията на сър Едуард Белчър и на Макклур. Първият тръгнал от запад, вторият – от изток, с намерение да открият прословутия проток, и се срещнали на половин път сред белия ад, без да са намерили протока.

– Да се надяваме, че и ние ще имаме късмет да срещнем тук други любознателни като нас – шегува се Линдстрьом.

– Бъди; спокоен. Край Аляска ще намерим хора. Там ловуват китолонните кораби.

Разказите за други пътешествия из тези краища на Далечния канадски север, пътешествия мъчителни и повечето трагични, не обезкуражава малкия колектив на Амундсен.

„Йоа“ бавно, но сигурно прониква в протоците на един район, който е сякаш краят на земята.

Студът се засилва, макар че времето се оправя. В ясното небе на триъгълни ята две гъски летят към по-милостиви земи, чарди северни елени, идващи откъм остров Елзмир, където са пасли лятото, се превърлят към пасбищата с лишеи на Далечния север. След няколко дни тъмната нощ ще се простре над полярния свят. Зимата настъпва!

На 12 септември „Йоа“ пуска котва в един добре защитен залив в югозападната част на остров Крал Уилиъм. Амундсен преценява, че никое място не може да бъде по-подходящо за зимуване и го нарича пристанище Йоа – Йоахавън. Сондата показва при най-ниско спадане на водата девет стъпки дълбочина – тъкмо подходяща за кораба. Освен това тук те се намират най-близо до точката, в която през 1829 година Джеймс Рос смяташе, че може да определи мястото на магнитния полюс: 69° 34' северна ширина, 94° 5' западна дължина.

Стояли толкова дълго затворени в клетките на борда на кораба, кучетата, свирепи по природа, сега съвсем освирепват. Трябва веднага да

ги освободят. Затова най-напред построяват кучкарник.

Едва след това хората помислят и за себе си и започват да си строят бараки, тяхната вила „Магнит“. Обзавеждат я, облицат стените ѝ с еленови кожи. „Обсерваторията“ издигат от сандъци, пълни с пясък. Отделно си построяват склад за експлозивните материали и хладилник за прясното месо.

Отпразнуват завършването на строежите с тост за процъфтяването на Норвегия. Амундсен използва случая да произнесе кратко слово:

– Ние няма да напуснем тези места, преди да завършим; проучванията си върху магнитния полюс: това е нашата цел № 1! Северозападният проход е само наша втора цел.

С това той ясно дава да се разбере, че няма амбиции да установява някакъв рекорд, а да получи необходимите сведения за развитието на една едва-що зараждаща се наука.

Практическата организационна работа не попречва да се започнат научните наблюдения. Те трябва да се извършват ежедневно до завършването на „Йоа“ в Норвегия и да бъдат систематизирани в най-пълната документация, дадена дотогава от изследователите.

Със своя труд Амундсен градеше дворец на славата за своята страна и величието на този дворец щеше да изуми човечеството. Амундсен ясно съзнава своята задача, докато някои от другарите му мислят само за „дребните ежедневни грижи“: храна, сън, обикновени наблюдения, а за развлечение – лов.

Докато Хансен и Вийк задълбочават своите изследвания, другите предприемат дълги екскурзии с шейни. Те търсят да открият някакъв възможен проход, по който да продължат, когато корабоплаването стане възможно.

През цялото пътуване Амундсен е не толкова „капитан“, колкото арбитър. Именно той всякога намира накрая разрешение на възникващите трудности. Дисциплината не е наложена на екипажа, а е просто инстинктивна. Никой и не мисли да фамилиарничи с Амундсен, макар той често да повтаря:

– На борда всеки е капитан и всички са членове на екипажа.

Според него в ежедневния живот всеки има право напълно свободно да си избере работата, която ще извършва, но е длъжен да проявява творческа инициатива за благо на колектива. Всеки трябва да може да прояви качествата си и всеки трябва да извършва онази работа, за която е най-подготвен. Настъпва момент, когато всички ясно разбират отговорността на онзи, който е натоварен да съгласува работата на

колектива, и оттогава всеки съзнава задълженията си.

Така вървят работите на „Йоа“.

Ръководейки се от принципа, че никоя работа не е унизителна, когато въз всекидневната си разходка кучетата се случеше да изцапат мостика, Амундсен сам вземаше кофа веда и пръчката с парцала. Ако някое корабно въже се отвърже от кнехта, той сам отиваше да го притегне ново. Държането му беше пример за подражание за членовете на екипажа, а постъпките му, винаги скромни, показваха на всички, че техният капитан е „истински демократичен“.

ПРИСТИГАТ ОПАСНИТЕ ЕСКИМОСИ

Първата зима преминава без сериозни премеждия. Дългата нощ, осветявана понякога от приказната северна зора, свършва. Прелетните птици започват да прелитат на север. И заедно с тях, сякаш по силата на неизвестен закон, пристигат млекопитаешите: елени, карибу.

С пристигането на животните седмината от експедицията усещат непреодолима нужда от крехко прясно месо – нужда, която са изпитвали всички мореплаватели по северните морета и която „превърща човека в същински звяр“.

Двама души от екипажа на „Йоа“ се наемат да доставят на другарите си печено месо. Амундсен се страхува те да не се загубят по движешите се ледове и тримата тръгват заедно с пушки в ръце към белия хоризонт.

Изведнъж тъмни петна привличат вниманието им...

„Канадски елени!“ – помисля си Амундсен.

Мъжете се прицелват.

– Много са далече. Да ги оставим да се приближат – съветва един от другарите.

Тримата ловци, скрити зад торосите, наблюдават движението на животните. Те са пет и някак странно се придвижват ...

– Не стреляйте! Не стреляйте! – извиква неочаквано Амундсен. – Това са хора, ескимоси.

Отсреща чуват вика на капитана. Дребните човечета се разтичват и се събират около един от тях – навярно вожда им. Те са въоръжени. Застрашително приготвят лъковете си...

Амундсен повторно зарича другарите си:

– В никакъв случай не стреляйте! Само по моя заповед! – Но те са

опасни и коварни. Гледат с недоверие на белите.

– Откъде накъде, те никога не са виждали бели! Стойте тук.

И той тръгва сам към дребните жълтокожи мъже. Хвърля пушката си и със знаци ги приканва да сложат оръжие.

Двамата ловци чакат с пръст на спусъка, готови да стрелят, ако ескимосите пуснат стрелите си... Местният вожд размахва своя лък и го слага до краката си. Дружината незабавно последва примера му, като на добър старшина ... Петте кожени топки приемат разоръжаването без нескончаеми речи!

Поведението на Амундсен може да се обясни само с вярата му в човека. Макар и да знае, че както за хората, така и за животните еднакво е в сила законът „да живееш, значи да воюваш“, той беше заложил против този закон и бе спечелил. Защо? Защото хората знаят, че да воюваш за живота, не означава взаимно унищожение.

Тези туземци, които за пръв път през живота си виждаха бели и които по своята цивилизация не се различаваха от предисторическите племена, се оказаха способни да изтълкуват жестовете и израза на човешкото лице и да постъпват честно.

Без да се съобразява с протестите на другарите си, които го съветват да не се доверява, защото „ескимосите са хитри“, норвежецът се приближава с голи ръце до „вожда“ ...

Двамата мъже застават лице в лице, гледат се, разбират се, черните и сините очи си говорят: „Ние сме приятели...“

Амундсен дава знак на вожда да го последва заедно с дружината си към кораба. Ескимосите се навеждат да вземат оръжието си, но Амундсен настъпва лъка на шефа и с усмивка клати глава наляво и надясно – знак, който почти за цялата човешка общност означава „не“.

Ескимосът избухва в смях. И този път той разбира. Произнася няколко думи на своя език и веднага прави знак, като че иска да каже: „Разбира се, ние оставяме оръжието си и се осланяме на вашето гостоприемство.“ Ескимосите тръгват по стъпките му и го следват до лагера.

Тук разстилат пред гостите разни дреболии от сандъците. Това предизвиква възторга и удивлението на „тия нещастни дяволи“ ... Те никога не са виждали събрани закуп толкова много богатства. Газената лампа – това малко слънце – им внушава почит, те нежно прокарват пръсти по стоманеното острие на една брадва, за да изпробват острието ѝ. Цветните стъклени мъниста очароват тъй силно ескимосите, че те започват да танцуват. Бъбрят нещо на своя език... Един от тях тича при останалите ескимоси от племето и ги вика да дойдат бързо да се

полюбуват па тия прелести ...

И те идват – десет, петдесет, после сто, мъже, жени. Всички проявяват най-голямо задоволство. За да изразят радостта си, те подаряват своите лъкове от балени, стрелите, търпеливо издялани от моржови зъби, ботушите, анорациите си от тюленова кожа ... За една празна консервна кутия вождът е готов да подари дрехите си с най-интересни шарки в геометрични фигури. Ескимосите предпочитат сечивата, които биха улеснили работата им, и когато им ги дават – танцуват от радост.

Това се казва празник на победата!

Селото им се намира на половин ден път: шест иглу, всяка с по шест до осем души. Обитателите му се наричат оглули, а областта – Ококут. И други племена живеят в този район: киилнермиуни, утки-укиалики, ячийли и итки-уакторвики. За тях белите са приказни герои, тъй като прадедите им са разказвали за своите срещи с хората от експедицията на Рос.

Много скоро имената на новите обитатели добиват ескимоско произношение. Амундсен става Амукеиа; Хансен – Ханикена; Риствед – Пило; Антон Лунд – Антони; Вийк – Мики; Хансен – Хелмери; Линдсгръм – Хенрики...

Ескимосите са готови да свалят – стига да имат – ризата от гърба си за норвежците... Но като гледа многобройните и големи подаръци, които им правят, Амундсен казва:

– Недостойно ще бъде за нас, които се хвалим, че превъзхождаме туземците, да продължаваме тази размяна. Не бива да злоупотребяваме с тяхното простодушие. Те лесно биха заменили всеки необходим им предмет, който изобретателно са изваяли като предмет на изкуството, срещу всяка друга вещь без стойност, чиято употреба им е непозната, само защото в наши ръце тя им се струва божествена. В суровата ежедневна борба за живот те са започнали да си изработват предмети за самозащита, облекло, а после, малко по малко, използвайки свободното време, са започнали по-грижливо да приготвяват дрехите и оръжията си. След това им е дошло на ум и да ги украсяват, да употребяват разнообразни материали, контрастни цветове, да им правят шарки от черти и точки. Вижте тези тъй красиво извити стъргала, наточени или по-скоро изхабени от триенето на някое сатърче от кост или от кремък, тези прекарно изработени харпуни с два реда зъбци.

Мисълта – отражение на действителността в нашето съзнание, все бърза напред; именно тя вдъхновява борбата за живот.

Произведенията – плод на труда на „майсторите“, които се

стараели да подобрят своята работа, допринасяли не само за улесняване на борбата за съществуване, но и за разкрасяването на живота. Щом осигурели храната, „майсторите“ насочвали усилия към усъвършенстване на своите съоръжения и горди от постигнатите резултати, ги подарявали на съпругите, на децата си и на онези, които особено почитат: старците и мъдреците. Във всяко племе един от мъдреците предава легендите от миналото и учи хората какво да правят. Такъв човек ние наричаме магьосник, а за ескимосите той е почитан вожд, заслужаващ най-ценните вещи и дрехи. Така се е родило изкуството – плод на най-различни конкретни нужди.

„Опасните бойци“ постепенно са се превърнали в миролюбиви художници.

ЕДИН „СВРЪХЧОВЕК“ СИ СЪЗДАВА ВРАГОВЕ

И ние като ексимосите сме винаги нашрек; в противен случай природата би ни погубила. Оттук и неуморимата борба на ескимосите за препитание. Отношението на Амундсен към жълтокожите се различава от отношението на моряците му. В разговорите, които води капитанът, се долавят човешка топлина и любов към лишените от всичко раси. Но хората от екипажа не могат да разберат защо, когато Линдстрьом предложи на един ескимос хляб и кафе, този вечен гладник захвърли хляба на земята.

Забелязал учудването на екипажа, ескимосът вдигна хляба и го подаде на своя съсед, който направи същия жест. Докато пиеше кафето, ескимосът току поглеждаше към парчето еленово месо на масата. Как да си позволим да съдим този човек? Като лошо възпитан или като див? Амундсен стана и каза спокойно:

– Ние трябва да разберем тези хора!

Когато той се връща с парче месо, ескимосът започва да се смее и да яде... Троши кокалите със зъби и шумно изсмуква мозъка от тях. След кокалите поднесоха печеното. За пиене – вода, която туземците поглъщаха в големи количества.

– Виждате ли – каза Амундсен, – тези хора не познават хляба. Идете в Средна Африка. Ако някой чернокож ви поднесе плодове, които не познавате, вие ще изпитате инстинктивен страх, че може да са отровни. Държането на ескимоса доказва, че тук не става дума за неучтивост, а за невежество. У нас има невъзпитани хора и въпреки това те живеят сред

цивилизваните. Ние не можем да се сърдим на северните народи, че не познават етикецията, тъй като те никога не са имали възможност да я научат от по-привилегированите хора. Да дадем възможност на всекиго да се научи на обноски, каквито трябва да имат хората – ето нашия върховен дълг. Нека постъпим тъй с ескимосите!

Изображенията, които туземците са възпроизвели от кожа, издялали от дърво или гравирани върху кост, са се превърнали във вещи, предназначени за изпълнение на магьосническия ритуал.

Оглулите веднага разбраха, че Амундсен е „вождът“ на белите, че той е „ангаткуки анги“ – велик, „ангекок“ – на гренландски – магьосник. За първобитните хора магьосник е човекът, „който знае“. Той познава висшите сили и тайните на природата. Заслужава особено внимание и като поиска нещо, то трябва да се изпълнява. Неговата воля изобщо е съвсем естествен закон, тъй като „мъдрецът“ е едновременно техен духовен и светски ръководител. За да може той повече да се харесва на свръхземните сили, на него се подаряват най-красивите предмети, накити, най-необикновената украса.

Религията им сякаш се свеждаше до убеждението, че лошите хора, егоистите, онези, които нямат чувство за общото, които мислят само за себе си, след смъртта си ще отидат в дълбините на земята, в едно тъмно и злокобно място, и там ще страдат от всякакви злини. А които са делили богатата си със слабите, ще отидат на луната и ще ловят там безбройните тюлени и елени.

Великият ескимоски магьосник, сивокосият „ангаткуки анги“, разказваше на норвежците, че самият той бил ходил на луната и че играл там важна роля.

– Най-добрите ще отидат на луната, посредствените – на звездите, а лошите – в земята – казваше той. И, разбира се, завършваше пророчеството си с думите: – Амукуна (Амундсен) ще замине един ден за луната!

За тези хора светлината е символ на щастие. Три месеца вече те живеят в мрака на полярната нощ. Как да не вярват, че луната е рай, щом като пръска светлина? Някои ескимоси причисляват към божествата и слънцето, „където вечно цари съвършено щастие“.

Макар че притежаваше изключителна наблюдателност и изпитваше искрена обич към ескимосите, по това време Амундсен далеч още не съзнаваше дълбокия смисъл на равенството между хората. Той бе твърде силно проникнат от своите четива за „примитивния живот и старинните нрави“ на цветокожите народи. Без да го съзнава по това време, той вярваше, че принадлежи към една висша раса: бялата. Всъщност

обичта му към ескимосите, които цивилизацията още не беше докоснала, бе предизвикана от състраданието, събудено у него от трудния им живот, а не защото той вярваше, че под кехлибарената кожа на тези първобитни хора тече кръв като на белите. Не съзнавайки до каква степен се беше повлиял от средата си, Амундсен направи няколко необмислени постъпки, които само още повече изплашиха ескимосите и им навредиха пред екипажа. Един ден той стреля и показа силата на своето огнестрелно оръжие. Ескимосите бяха смаяни от леснината, с която белите могат да убият елен или тюлен.

От това те си направиха извод, че норвежците са привилегирани. Като виждаха оръжията, които „бълват огън“ и убиват толкова лесно животните, и сандъците, пълни с консерви, ескимосите си казваха: „Белите имат твърде много неща!“ Един от тях реши да се заеме по-справедливо да разпредели храната. Веднъж магазинерът забеляза, че липсват няколко кутии консерви.

– Ако търпим тези крадци, загубени сме! – роптаеха хората от екипажа. – Трябва да се открие крадецът и да се накаже!

Амукена също се разсърди. За да спласи ескимосите, той реши да им покаже веднъж завинаги силата и превъзходството на белите. „Чудесата“ винаги са събуждали почит и възторг у изостаналите народи... Амукена реши да отведе неколцина ескимоси <в едно иглу, където „тайно“ беше прокарал електричество. Обърна се към тях и тихо им каза:

– Вижте, тук сме на тъмно. При една моя дума те блесне светлина

...

Изумени, туземците гледаха „белия магьосник“. Щом той произнесе думата „светлина“, едно пламъче, бликнало от само себе си, освети по-силно от луната хората, натъпкани между ледените стени. Чудото постигна целта си. Ескимосите побягнаха ужасени, викайки и призовавайки небето.

Петролната лампа те можеха да разберат. Самите те използваша кандилца с тюленово масло. Но тази неочаквана светлина им се струваше някакво чудо на тайните сили, обладаващи белия човек – вожда! Амундсен не спря дотук. Той събра хората на брега на залива.

– По моя заповед – каза им той – ледената маса там отсреща ще се вдигне въз въздуха.

Ескимосите устремиха поглед към мястото, което Амундсен им посочи с пръст. Той произнесе загадъчно няколко срички. Гръм отекна във въздуха. Огромни ледени блокове се пръснаха на хиляди късчета... Неколцина от нещастните местни жители паднаха по гръб от уплаха...

Дори и най-смелите се пръснаха по всички посоки ...

От този миг нататък всички бяха убедени във всемогъществото на капитана, който можеше, ако му хрумне, да превърне във въздух цялото племе. Той не внушаваше вече само почит, а преди всичко невяобразим ужас. Ескимосите биха предпочели да се махнат далеч оттук, от хората, способни да унищожат техните иглу.

Вождът ма племето много бързо откри човека, който си бе позволил да хвърли петно върху ескимоската гостоприемност. Слухът за тези чудеса се разнесе из цялата земя на ескимосите и един от тях доброволно върна шейната, която беше откраднал година преди това. Страхът от чудесата и множеството уреди, които улесняваха живота на норвежците, превърнаха белите хора в божества. Въпреки тази своеобразна почит Амундсен не можа да постигне целта си. Той загуби доверието на туземците. Те вече не смееха да идват доброволно в Йоахавън, а работата, която норвежците изискваха от тях, извършваха, треперейки от страх. Много по-късно, когато моряците им обясняват ползата от динамита, благодарение на който и най-дебелият лед престава да бъде пречка по пътя на „Йоа“, ескимосите, изглежда, се поуспокоя в ат.

Спомняйки си сблъсъка на баща си с китайците, Амундсен започна да съжалява, че бе всял ужас сред местното-население, и обясни на своя екипаж:

– Тези хора имат чувство за справедливост, равенство и почитеност. Ако се отнасяме към тях като приятели, те са доволни; ако ги уплашим или експлоатираме – ни ненавиждат. Трябва да се стараем да не ги разочароваме, защото веднага ще станат наши врагове. Ние сме само седми-на и ако останем още дълго тук, както се налага, трябва да променим поведението си. Интересът ни съвпада с нашия морал.

Първата зима мина без особени прекеждия. Дългата нощ, осветява-на понякога от приказната северна зора, беше към своя край. Ледена ко-ра покриваше мостика, мачтите и въжетата на „Йоа“.

Но щом измина месец „хикернун“, когато слънцето се връща (фев-руари), дойде хубавият „икиакпаруи“ – месецът, когато слънцето се кач-ва високо (март).

Прелетните птици започнаха да се връщат на север. След тях, под-чинени на природните закони, се върнаха млекопитаещите: кози и воло-ве, последвани от еленови стада и чарди карибу... след животните дой-доха и хората. Пристигнаха: нечиилите, облечени в по два костюма от еленова кожа един върху друг. Това са жителите на остров Крал Уили-ъм. Ескимосите мечтаят само за слънце и за месо, затова са нарекли

своите тринайсет месеца от годината така:

1. Каприда – студено е (януари)
2. Хикернун – слънцето се връща (февруари)
3. Икиакпаури – слънцето се качва високо (март)
4. Авониви – тюленът се ражда (април)
5. Нечийалерви – тюленчетата влизат във водата (май)
6. Каваруви – тюленчетата сменят козината си (юни)
7. Ноерук – ражда се канадският елен (юли)
8. Ичяви – птицата мъти (юли)
9. Ичиави – малките пилета се излюпват (август)
10. Амерайруи – еленът потегля на юг (септември)
11. Амерайруи – еленът потегля на юг (октомври)
12. Акаайарви – ескимосите трупат зимнина (ноември)
13. Хикериилун – слънцето изчезва (декември)

Ескимосите не са само месоядни, но и истински кръвопийци. Те обожават така наречения от изследователите „пудинг от кръв“. Този специалитет е смес от полусмляна храна, която се взема от топлото тяло на убит елен; към нея прибавят дреболиите и кръвта от сърцето. Всичко това, добре смесено, се яде веднага.

Старите викинги бяха срещали ескимоси в Гренландия; нарекли ги бяха „скраелингер“, име, което произхожда от прилагателното „скрал“ – слаб, жалък, беден. Викингите се отнасяли към туземците като господари, но когато „големият остров“ загуби връзките си с Исландия, оцелелите са се претопили в монголоидите.

Норвежците от „Йоа“ следвайки съветите на Амундсен, се държаха с ескимосите като приятели. Затова посещенията на местните племена много зачестиха. Туземците проявяваха добро разположение, но всички искаха подаръци и тъй като бяха много изгладнели, екипажът трябваше да ловува за тях. Гърмежите на пушките вече не ги плашеха, важен беше резултатът. А резултатът – това бяха пиршества с прясно месо.

Ескимосите идваха на такива големи групи, сякаш първите посетители съобщаваха на другите племена, че Йоахавън е благодатно място, както правят циганите от Европа, които предупреждават своите събратя, като бележат със специален знак чифлиците, където щедро са ги нагостили.

– Мили са, но са много досадни – мърмореха другарите на Амундсен.

Той само се усмихваше и предупреждаваше:

– Сега е пролет, а през лятото вярвам, че ще има още повече хора

тук.

Съвещаваха се: хората от екипажа предложиха да зимуват на същото място. Възхитен, Амундсен се съгласи:

– Отлично, но хубавият сезон приближава; трябва да го използваме...

Специална група спускаше сонди – търсеше най-безопасните места за преминаването на „Йоа“. Научната работа се извършваше в две направления: изучаване на земния магнетизъм и антропологията на северните племена.

ЧОВЕКЪТ ОТ ДАЛЕЧНИЯ СЕВЕР И ЖИВОТНИТЕ

Срещата на норвежците и ескимосите сякаш поднови някогашната среща на прадедите – викинги – с населението на Гренландия. Но имаше коренна разлика: викингите се биха с ескимосите, докато Амундсен идваше с цивилизаторска задача на земята на Огкокту, при тия нещастници, чиято върховна цел е храната. Между норвежците и ескимосите беше установен съюз.

На времето се смяташе, че народите на Далечния север живеят във върховно блаженство. Северните народи нямат история. Не е намерена никаква археологическа находка от тяхното минало. Съществува само хипотезата, че палеолитни племена са дошли в Арктика, когато ледовете се отдръпнали на север, следвайки еленовите стада, търсеци нови пасбища. И днес още лапонците се установяват да живеят там, където се спрат елените ...

Двете най-големи групи от тези народи са лапонците и ескимосите.

Лапонците имат мургав, почти маслинен цвят на кожата, широко и кръгло лице с изпъкнали скули, доста къс нос и присвити очи. Те са от същата раса като населението на Средна Азия. Ескимосите имат същите основни черти; те са монголоиди. Ескимосите от Гренландия са се смесили с норманите. Но в Далечния американски север те са се кръстосали с индианци и с ориенталци, преминали през Беринговия проток и през Алеутските острови. И най-сетне златотърсачи от всякакъв произход са дошли да обогатят още повече този коктейл на кръвта.

Ескимосите се препитават предимно с лов на тюлени. Месото и кожата на тези амфибийни животни са основата на храната и облеклото им. Ескимосите се движат с малки шейни, теглени от кучета, а по вода – с каяци от тюленова кожа. Зимно време кучетата не са нужни на

ескимосите и те не се грижат за храната им; горките животни са принудени да ядат кожата на каяците или човешки изпражнения.

Затова ескимосите са принудени да крият от кучетата, превърнати от глада в истински вълци, всичко, което може да им послужи за храна.

Условията на живот са много лоши, защото температурата често спада до -55° . Растителността е много бедна и само към обитаемата част на тази земя има гори.

На Север териториите са „мустег“ (блатисти), а пустинята Баренланд – вид тундра – се простира докъдето стигат очите. Основната храна на ескимосите са китът и тюленът, а на индианците – канадският елен.

Но ескимосите обичат също да ловят бели мечки. Щом забележат бяла мечка, те пускат кучетата си, които се втурват след нея и пресичат пътя ѝ към водата. Ако мечката продължава да бяга, кучетата се нахвърлят върху нея с риск да бъдат убити от лапите ѝ. Ако ескимосът има каяк, който се намира близо до свободна вода, той насъсква кучетата да подгонят мечката към водата. Тогава ловецът преследва мечката с каяка си, убива я с удар в тила, а после с кука я прикачва към лодката.

Използуването на огнестрелно оръжие от ескимосите, особено от ескимосите в Аляска, може да доведе до почти пълното изстребление на бялата мечка. Още по онова време Амундсен се безпокои при мисълта какво изстребление би настанало, ако, въоръжени с пушки, туземци почнат да избиват канадските елени и тюлените. Зоолозите преценяват, че преди голямата треска за злато в Аляска е имало пет милиона тюлени; в началото на века броят им е спаднал на сто хиляди, което не е достатъчно да осигури препитанието на 15 000-те ескимоси в Аляска.

Тази страна има общо 100 000 жители, което за северните райони представлява голяма населеност.

Не е трудно да си представи човек кипежа в Аляска в края на XIX век. През 1896 година Джордж Кармак и Робърт Хендерсън откриха златната жила в района на Клондайк. Две години по-късно една човешка орда тръгна на поход към това ново Елдорадо. Сто хиляди авантюристи се настаниха в Аляска да търсят скъпоценното самородно злато.

Но златото не беше достатъчно да се напълнят джобовите на тези хищници. Постепенно те започнаха да се побратимяват с ескимосите и индианците и бяха принудени да научат друг „занаят“ – лова.

Златотърсачите въведоха закона, който управлява отношението на човека към мечките и тюлените: брунингът и въжето уреждаха всички сметки.

Горките тюлени! И горките съомги! Защото реките изобилстваха със съомги – някои от които тежаха до 20 килограма.

Амундсен се радваше при мисълта, че ще може със собствените си очи да види възхода на Аляска. Колкото по на север се качват емигрантите, толкова по-актуална ще става Арктика и толкова повече хората ще си дават сметка за значението на неговия подвиг.

КЛУБЪТ „ЙОА“

За да създаде разбирателство между хората от екипажа и ескимосите, капитанът позволи на туземците да се качват на борда без ограничения.

Те идваха всеки ден да получават своята дажба месо. Кафето пиеха „от учтивост“, но не можеха да го понесат; то ги поболяваше. Не обичаха и захар, нито шоколад, но постепенно свикнаха да ядат хляб.

Малко по малко ще станат вегетарианци! – шегуваше се Амундсен, режейки филии за всеки от своите „гости“.

Линдстрьом, Лунд и Хансен приемаха ескимосите в предната част на палубата; Амундсен и помощниците му стояха назад.

Тримата мъже приемаха гостите с нежелание. „Отегчителни са и смърдят“ – казаха те. Но не можеха да ги върнат от страх, че ще се оплачат на Амундсен. Тогава капитанът непременно би им направил забележка:

– Деца, не така ще спечелим доверието на ескимосите!

Скоро те измислиха начин за самозащита. В часа на посещенията на гостите домакините затопляха до такава степен помещението, че ескимосите изпокапваха от жегата още с влизането си. Невъзможно им беше да понесат такава топлина и си тръгваха към своите иглу.

Риствед и Вийк не се церемоняха толкова. Когато виждаха „циганиите“ да приближават, те здраво затваряха вратата.

Ескимосите не познаваха тютюна, но инстинктът за подражание и преди всичко стремежът да подражават на онзи, когото считаха за висше същество, ги караше да пушат повече и накрая някои от тях в известни моменти дори предпочитаха тютюна пред месото. Организмът им не понасяше тютюна, а още по-малко алкохола; но ако им дадяха да пият, щеше да има много кандидати за постоянни пиянства.

Същото подражание важеше и за дрехите. За ескимосите дрехите на белите бяха безкрайно по-хубави от техните здрави еленови кожуси.

Амундсен съвсем не беше възхитен от това, че първобитните хора се приучват да пушат, но не каза нищо, защото знаеше, че забраната на тютюна ще се превърне в причина за враждебност.

Екипажът се пазеше преди всичко от любезностите на ескимосите. За да проявят обичта си към някого, те енергично търкаха нос в носа на онзи, когото искаха да поздравят. След известно време те вече смятаха ръкуването за съвсем естествено и злоупотребяваха с този израз на приятелски чувства.

Пет срещи, за един час – десет ръкостискания.

Една вечер Хансен си погледна часовника, за да види дали е наближило време гостите да си вървят, после посочи на един от тях първо часовника, след това брега, за да му каже, че трябва да си тръгне. Дребният жълтокож човек обидено му отговори „нака“ (не).

Хансен, се разсърди, взе една лопата и заплаши с нея ескимоса, ръмжейки: „Дет вар да фанден“ – което означаваше приблизително: „Върви по дяволите!“ Ескимосът бързо скочи от мостика и скоро едва се различаваше като черна точка в ледения безкрай. Но на другия ден пак дойде. С мимика попита дали е преминал гневът на Хансен. Норвежецът даде израз на гнева си, както се полага, но ескимосът съвсем сериозно му отвърна: – Дет вар да фанден!

От, този ден навред се чуваше само тази норвежка ругатня.

Тя цъфтеше по устните на жените, на старците и дори на децата от племето. Една жена я изрече веднаж по адрес на Линдстрьом. Амундсен беше изумен.

– Какво казва тя? Сигурно е научила тази ругатня в школата на Хансен – каза той с усмивка и продължи по-сериозно: – Това не са неща, на които трябва да се учат тези хора. Не трябва да ги учим да ругаят, да лъжат и да крадат!

– Думата ми се изплъзна в момент на гняв! – каза Хансен за извинение.

– Тъкмо когато човек е ядосан, трябва най-много да внимава! Ако родителите ругаят пред, децата си всеки път, когато им се разсърдят за нещо, животът в семейството не би бил възможен.

За невежите една злополучна дума или движение има по-голямо въздействие от любезностите. Твърде често мързеливците ни упрекват за дребни грешки, допуснати по невнимание!

Учете тези големи деца – ескимосите; размислете и ще разберете, че не бива да се отнасяте с тях като с низши същества, а като с хора!

ВЪШКИТЕ – ГОЛЯМ ДЕЛИКАТЕС

– Да, когато човек претендира, че е цивилизован, трябва да умее да разбира поведението на същества, които може да смята за по-низши. Много от постъпките им, които на пръв поглед изглеждат странни, постепенно ще започнат да ви се струват напълно нормални.

И, обратно, за ескимосите животът на хората от „Йоа“ ще стане в края на краищата приемлив. Те ни смятат за по-висши същества, защото си служим с огнестрелно оръжие, но нашето превъзходство не бива да се заключава в страха, който мажем да им внушим, а в любовта, която можем да им засвидетелстваме. Нашите оръжия, които бълват огън, за тях са свръхестествени сечива. Но забележете как те се радват, когато проявяваме приятелство към тях: не знаят какво да ни дадат, за да ни доставят удоволствие! – говореше Амундсен.

Няколко дни по-късно – беше неделя – Линдстрьом почиваше в каютата си, когато една ескимоска почука на вратата му и с крайна вежливост му подаде пълна шепа сива пепел с думите:

– Елипс кома пелити? (Искаш ли въшки?).

И тъй като Линдстрьом прояви твърде слаб интерес към предложението ѝ, жената скълца между ноктите си няколко въшки и ги налага с израз на най-голямо удоволствие, за да покаже на норвежеца от какъв вкусен деликатес се лишава. Ескимосите събират прекрасни колекции от въшки, за да ги подаряват на приятелите си, също както в Европа се поднасят бонбони и цветя.

ЛЮБОВ В СТУДА

Нравите на ескимосите ни се виждат странни, но всъщност те са продиктувани от условията им на живот.

Казват, че северните народи нямали никакво чувство за срам, нито за ревност. Но истината е много по-проста. Ескимосите живеят съвместно в своите иглу и в това тясно жизнено пространство човек не може да скрие много нещо.

Половият акт се извършва в полумрак в присъствието на всички членове на семейството, но двойката проявява все пак известна свенливост. Ласките между мъжа и жената, дори и да са младоженци, са непознати за ескимосите. В тяхното жилище от лед температурата е винаги под нулата. За да се предпазят от студа и за да избягнат грижите за

тоалета, които са трудни при такава температура, ескимосите лягат съвсем голи, силно се притискат един в друг, за да им е топло, и се отрупват с кожи. Разбира се, изборът на мястото за лягане става в зависимост от любовните чувства или физическото привличане. За да се избягнат споровете и преди всичко, за да се пести приятната човешка топлина, съпругът е напълно съгласен съпругата му да използва топлината на съседа. Случват се изневери. Но те не са правило, а по-скоро изключение, защото ескимосите изпитват любовното чувство също като пас и онзи, който изнасили жена, се смята за скот.

Жената принадлежи на мъжа, когото обича, но щом се променят чувствата ѝ, тя замисля да го смени, също както правят мъжете и жените от цивилизованите общества.

Всеки случай Амундсен твърди, че нечиилите изпитват повече свенливост по отношение на белите, отколкото ескимосите в Гренландия. Или гренландците бяха приучили вече посетителите датчани и норвежци на своите семейни интимности?

За ескимоса, както и за белия човек, е дълг да осигури препитанието на семейството си. Той ходи на лов, за да го снабди с необходимото. От тюленовите кожи прави дрехи, ботуши и каяци. Нечиилите пък си приготвяват дрехи от еленови кожи.

Ескимосът се проявява като истински – архитект, когато си строи иглу. Той нарежда блокове от пресован сняг спираловидно и поставя сводест връх. Докато той строи, жената наглежда лампата с тюленово масло. Грижи се за огъня като весталка, тъй като от топлината блоковете се слепват и жилището се споява херметически.

Тъй като ескимосът е по рождение номад, той добива голяма сръчност при строенето на своите „кемпинги“.

Можем дори да го сметнем за човек на разкоша, тъй като той често постила леда в жилището си с мечи и еленови кожи.

Една жена влезе в иглутото, което Амундсен си беше построил, и видя „ангекока“ да си вари шоколад. Тя веднага изчезна, мърморейки думи, които никой не разбра. Малко след това се върна със сина си, който носеше на гръб огромна бяла мечка кожа. Тя взе кожата, разгъна я и с движение показа, че е недопустимо един „мъдрец“ като капитана да стъпва направо върху леда.

Ескимосите добиват огън, като търкат едно о друго две парчета дърво. В тази работа те проявяват удивителна ловкост. Опитайте сами да направите това и ще се убедите. Когато Амундсен за пръв път даде кутия кибрит на един ескимос, туземецът я подаде на жена си, а тя

започна да пали клечка по клечка, за да се забавлява. Не беше разбрала, че драскайки една клечка кибрит, можеше да запали огъня си. Мислеше си, че тези малки парченца дърво са „играчки на белите“. Но когато разбра, че лесно се пали огън само с една кибритена клечка, тя вече не искаше да си прави труда да търка парчета сухо дърво и се караше на своето дете, ако посмееше да изхаби само една.

При ескимосите на мъжа се оказва почит в зависимост от приноса му в домакинството. Ако е лош ловец или мързеливец, той никога не може да се ожени, дори и да е хубав. Той, бедният, до края на дните си ще бъде лошо хранен и обличан. Няма да намери жена, която би приела да му шие „костюми“ от тюленова кожа, и ще трябва да се задоволява с дрипите, изхвърлени от други.

Такава беше злочестата съдба на „скитника“, на име Талурнакто, лош ловец, който не искаше да предприема дълги обиколки по леда и опасни екскурзии по море с каяк. Амундсен се интересува за него. Той се зарече да направи от Талурнакто полезен член на екипажа на „Йоа“. Ескимосът беше очарован. Позволи на Вийк да го измие, а Вийк използва случая да го подстриже. И за всичко това ескимосът получи храна и един костюм. Като видя, че тук се отнасят по-добре с него, отколкото съотечествениците му, той се стараше да работи сериозно. Въпреки добрата му воля обаче работата явно не му се удаваше, тъй като той никога дотогава не беше използвал ръцете си.

Ескимосите не са лишени от чувство за колективност, тъкмо напротив: когато някой ловец убие тюлен, отнасят убитото животно в селото и го разделят между всички жители. В знак на признателност ловецът има право да запази кожата и вътрешностите. Но този „комунизъм“ не е повсеместен. Местните жители не можаха да разберат преди всичко защо трябва дълго време да вършат за своите гости работа, която не им носеше непосредствена полза.

В Йоахавън някои ескимоси се проявяваха като истински паразити в колектива; ето защо Амундсен реши да ги превъзпита. В това отношение всичко зависи от физическите и умствените възможности на личността. Между първобитните имаше много интелигентни и много сърцати хора. Те бяха добри ловци и обещаваха да станат отлични работници. Имаше и хитреци, които се опитваха да живеят на гърба на другите. Но и едните, и другите проявяваха пълно неразбиране, когато трябваше да извършат работа, от която нямаше да имат непосредствена полза. Да изчистят снега от кораба, да направят пътека, им се струваше глупаво. Но убеден, че трябва да пробуди у тях чувство за колективност,

Амундсен приложи принципа: „Дай, за да получиш“. Ескимосите отлично разбраха, че като отплата за труда им белите подобряват техните условия за живот и затова дребните жълтокожи влагаха в изпълнението на възложената им работа ведростта и находчивостта на пчелата.

Веднаж Амундсен покани трима от най-лошите ловци на тюлени и им каза:

– Свършено е с мързела! Време е да тръгвате. Утре ще идете на лов за тюлени, за да доставите необходимата храна за своите хора!

– Нямаме достатъчно кучета.

– Вземете нашите.

– Но ако ни ги дадете, вие няма да си имате.

– Един от вашите ще ни ги доведе.

Тримата поклонници на безделието разбраха, че не им остава нищо друго, освен да изпълнят заповедта. Те отидоха на лов и върнаха кучетата два дни по-късно, след като успешно бяха изпълнили наложеното им наказание.

ЕСКИМОСКО ОТМЪЩЕНИЕ

Да се даде на тези хора петролната лампа и кибритът, не беше всичко. Успоредно с техническото развитие трябва да върви и умственото развитие.

„Хора, свикнали на свобода – мислеше Амундсен, – не могат да работят за нас по принуда. Ако ограничим свободата им, те ще страдат и в края на краищата ще влязат в конфликт с нас, защото ще предпочетат своя първичен начин на съществуване с родовите си предрасъдъци. Те трябва да разберат, че напредъкът ще ги освободи от страха, от дебнещия глад. Трябва да им се построят обитаеми жилища, в които ще могат да просъществуват, може би дори да процъфтяват по тези земи, които един ден сигурно ще бъдат решаващи за бъдещето на човечеството.“

Талурнакто съвсем не беше глупав. Той имаше разбиранията на своята среда. Обещали му бяха да го отведат в Норвегия и той неуморно съзерцаваше снимки от тази чудна страна. За него това беше благодатният край, за който говореха магьосниците. Това беше луната, където след смъртта си отиват добрите, и той изгаряше от нетърпение да се увери, че тя съществува. Един ден забелязаха, че от няколко капки алкохол той става много нападателен. Но питието му хареса и екипажът реши, че той е бъдещ пияница. Какво ли ще стане с него в Християнин?

Трябваше да го откъснат от мечтите му, да го върнат при ледовете, с които беше свикнал, и да го убедят да остане да си живее търпеливо в своето иглу. Един ден, когато Линдстрьом препарираше снежни яребици, Талурнакто се приближи до Хансен и попита какво прави Хенрики.

– Когато обработи кожата, Линдстрьом ще я натъпче със сух мъх и ще може да покаже на хората в Норвегия какви птици живеят сред ледовете.

– Разбирам, но трябва ли ви много такива птици? Аз мога да ви наловя.

– Излишно е. Но за да могат нашите хора да видят човек от твоята раса, аз ще направя същото и с твоята кожа.

Горкият Талурнакто остана като попарен и прошепна:

– Оанган елипси нуна писак. (Не искам да ида във вашата страна.)

– Иди го кажи на Амундсен!

Той изтича до каютата на Амундсен и повтори думите си. Амундсен се досети, че нещо се е случило, но не можа да разбере защо Талурнакто беше решил да не отива в Норвегия. Хората от екипажа не искаха да кажат истината. Младият ескимос остана още известно време сред тях, защото не беше съвсем сигурен, че непременно смятат да го препарират. Все пак отсега нататък той се качваше съвсем рядко на борда, а когато му се наложеше да дойде, хвърляше тревожни погледи към препариращите птици.

Между обичайните посетители Амундсен забеляза един ескимос – Умиктуалу, – който му вдъхна доверие. Той му даде муниции за лов. Ескимосът държеше пушката си винаги пълна, за да може да си послужи с нея всякога, щом му се наложи. Двете му деца – „законният“ и „осиновеният“ син – обичаха да си играят с ловната пушка. Веднаж пушката гръмна. Ловецът видя своя роден син окъпан в собствената му кръв; извън себе си от гняв и отчаяние, той изведе от иглутото осиновения си син и заби своя нож право в сърцето му. В гнева си ескимосите прилагат винаги закона на възмездие: око за око, зъб за зъб!

Драмата стана през зимата, а през пролетта, при едно от първите си излизания, Амундсен видя двата трупа, напълно запазени от мраза. Облечен в най-хубавата си дреха, законният син държеше в ръка своите стрели е върхове от моржова кост, а осиновеният лежеше съвсем гол, само ръцете му бяха с ръкавици. Без съмнение бащата не е искал да докосне тези ръце, опетнени от убийство.

Бащата осинови друго дете – Манираджа. Той искаше на всяка цена да го продаде на Амундсен срещу един голям нож и няколко въдички от

изкривени карфици. Това стана само няколко дни преди отпътуването на норвеждите от Йоахауън или както ескимосите го наричаха Окиокто. Манираджа също много обичаше да борави с пушка. Проявяваше се като изкусен ловец. Когато „Йоа“ се готвеше да преплава протока, хората от екипажа видяха един ден Мани – така опростиха името му – да стреля по пингвини. Той седеше в каяка си... Изведнаж изчезна! Намериха само каяка. Търсенето продължи няколко дни, но напразно.

Амундсен заръча да смъкнат наполовина знамето в памет на нещастния Мани.

– Ето, приятели мои – каза Амундсен, – два ясни примера, които показват, че на тези хора не бива да се поверяват пушки. Те играят със собствения си живот, смятайки, че играят с живота на други.

Още веднаж мъдростта говореше чрез устата на Амундсен.

СБОГОМ, ПРИЯТЕЛИ!

Освен етническите и психологическите проучвания и наблюденията върху земния магнетизъм работата се състоеше преди всичко в това да се опознаят съседните на Йоахауън области. Трябваше един ден да проникнат през протока, който Колинсъд сочеше в доклада си като непроходим. Насочвайки се към запад, една проучвателна група изследва канала между островите Крал Уилиъм и Ета. Там имаше плитчини! Но при прилив сондата показва 5,40 м дълбочина. Там, където друг кораб нямаше да може да мине, „Йоа“ можеше лесно да навлезе – Амундсен бе предвидил това още в Норвегия, когато подготвяше експедицията си. Тази победа ободряваше хората, които също както Амундсен горяха от желание да преминат Северозападния проход. Принципът на капитана – да започне изпълнението едва след като се проучат и използват всички технически възможности – още веднаж се оказа резултатен.

Лятото беше мъчително поради горещините, плюс 21°, и поради облаците от комари – един от най-жестоките бичове на тундрата. В началото на август размразяването беше пълно; можеха да тръгват. Такова беше и желанието на екипажа. Но Амундсен, недоволен от постигнатите научни резултати, обясни на другарите си по кои причини смята за необходимо експедицията да прекара втора зима на същото място.

– Поради постоянното местене на магнитния полюс – каза той, – ние не сме приключили наблюденията си.

Промените в климата, тъй капризни при тези високи ширини, още

не даваха възможност ако не да се определят законите на метеорологията в тези райони, то поне да се съберат достатъчно точни данни, за да се установят главните и принципи.

Моряците търсеха приключение, теорията ги отегчаваше. Но от приятелско чувство към капитана те приеха предложението му.

И зимата дойде отново. За разлика от предишната тя беше влажна и дъждовна. И в единия, и в другия случай не можеше да се излиза от бивака. Работа не липсваше, но духът не беше същият. Сънят бягаше от разтревожените умове. Нямаха охота и за най-вкусните лакомства. Дори игрите отегчаваха някогашните разпалени играчи. Толкова пъти бяха предъквали историите на всекиго, че те вече не будеха никакъв интерес. Никой не се решаваше да заговори. Думата „добър ден“ не се произнасяше повече. В дългата тягостна полярна нощ тя беше загубила оптимистичния си някогашен смисъл. Всеки четеше в погледа на съседа си онова, което щеше да каже: „До гуша ми дойде!“

Неочаквано едно непредвидено събитие промени настроението. През ноември 1904 година в Йоахавън падна „човешки метеор“. Появи се един непознат ескимос, твърде нетърпелив.

– Дайте ми тютюн! – бяха първите му думи.

– Кой сте вие? – попита го много учуден Амундсен.

– Аз съм мистър Атаигала. Разбирам от всичко. Превеждам бели пътници и чух да се говори за вашия кораб.

– Как пристигнахте в тази пустош?

– Минавам от единия край на Канада до другия. За мен времето и самотата нямат значение, интересуват ме само сделките.

Човекът продължаваше да се хвали, че може да телефонира и да телеграфира – нещо, което се стори преувеличено на норвежците.

– Знаете ли да пишете? – попита Амундсен, за да разбере е какъв човек има работа.

– И още как! – отговори бързо Атаигала.

– Напишете си името.

– На драго сърце ... Но за да го сторя по-добре, дайте ми малко уиски!

Разбира се, посетителят знаеше само да надраска няколко букви.

Но много скоро се разбра, че той можеше да бъде полезен, защото взе писмата им, за да ги предаде на офицерите от канадската полиция.

Безвездни нощи, дни без слънце, силен вятър, лют студ, ето при какви условия прекарваха зимата норвежците. Когато фарът светнеше и меката му светлина пробиеше мрака, това показваше, че животът бди,

че душата на моряка господства в нощта, че свети слънцето на полярната нощ.

Зимата беше извънредно сурова. Термометърът изведнаж спадна на -61° . Силните северни ветрове сериозно затрудниха наблюденията.

Февруари 1905 година беше отбелязан с връщането на слънцето ... и на ескимосите.

Атаигала се върна през май 1905 година много самодоволен.

– Добро утро, дайте ми пуша! – бяха първите му думи. – Пощата изпратена... Ще видите!

Този път той се съгласи да отиде до най-близката телеграфо-пощенска станция и да подаде телеграма, която да извести на света, че експедицията продължава задоволително работата си.

На 13 август „Йоа“ отново беше в стихията си. Хората нямаха заслуга за това. Ледовете се разтопиха и освободиха кораба.

Всичко беше натоварено бързо за голямо удивление на нечиилите. Когато „Йоа“ се отдалечи, за ескимосите сякаш настана краят на света. Те зовяха, крещяха:

– Год-да-! Год-да! – което на норвежки значи „годдаг“ – добър ден. (Моряците четяха в очите им:

„Как така след две години ще ни причините такова зло?“

Горките ескимоси не можеха да разберат, че запасите не могат да траят вечно и че „Йоа“ има и други цели, освен да създава приятелство.

Капитанът се прибра в каютата си и там си спомни някогашните спорове с майка си! Стори му се, че чува нежния й глас да произнася: „Кули, кули ...“

Нашата цивилизация има две страни: добра и полезна, лоша и опасна. Ето защо Амундсен записа:

„Пръв дълг на цивилизованите нации, които влизат в допир с ескимосите, е да покровителстват тези първобитни хора със строги закони и предписания, да ги пазят от лошите и опасни страни на цивилизацията; в противен случай ескимосите ще изчезнат, без да оставят следи. Датската кралска търговия заслужава да бъде поздравена за това, че се е отнасяла по такъв начин към своята гренландска колония. Да се надяваме, че другите нации ще вземат пример от датчаните и ще осъзнаят отговорностите си пред тези прекрасни чада на природата, които живеят тук, под полюса.

Пожелавам на нашите приятели нечиилите никога да не бъдат докоснати от цивилизацията.“

ВОЙНА ИЛИ МИР?

„Йоа“ плаваше крайно предпазливо. Един човек постоянно наблюдаваше от наблюдателния кош; друг, качнал на бушприта, проверяваше дъното на всеки метър. Амундсен държеше кормилото. И въпреки това на два пъти корабът попадна в затруднение: той заора в дъното пред острова на Кралското географско дружество и срещу остров Джени. Екипажът никак не се разтревожи от тези премеждия: за него главното беше, че „се движат“.

И дори така се движеха, че само след четири дни от погледите им изчезнаха стръмните брегове на прохода и някой се провикна:

– Открито море! Проходът беше преплаван. Амундсен записа:

„Мечтата от детските ми години е изпълнена. Силно съм развълнуван. Очите ми се пълнят със сълзи. Мисля за всички изследователи. Струва ми се, че ги виждам; те се приближават към мен да ме поздравят... На влизане в кают-компанията спирам пред портрета на Нансен: той сякаш ми се усмихва и симпатичното му лице изразява задоволство.“

Този кратък цитат говори по-ясно от дългите парафрази за изключителния характер на човека: за неговата скромност, отзивчивост и решителност.

Другарите му също бяха преизпълнени от радост. Те разбираха, че заедно със своя капитан ся извършили нещо повече от подвиг – велико дело.

На 27 август викът: „Платна!“; който се чува от наблюдателницата, събира всички на мостика на „Йоа“. Наистина! Прислонени край нос Уилсън, са спрели дванайсет китоловни кораба.

„Йоа“ се нарежда до един от тях. На кърмата му пише: „Чарлз Хаисън“ и отдолу – „Сан Франциско“.

– Вие Амундсен ли сте? – вика капитанът, когато „Йоа“ се приближава до китоловния кораб.

Екипажът изпитва гордост, като чува този въпрос. Целият свят говори за експедицията!

Капитан Маккена приема на борда на своя кораб, и то много добре, тържествуващите, но изтощени изследователи. Първата им грижа е да разпитат за Европа – близо три години, откак са я напуснали. Маккена сдържано им подава вестниците, с които разполага. Той явно е смутен: според вестниците Норвегия и Швеция били във война.

Новината предизвиква горчива изненада у Амундсен и другарите

му. Много дни ще минат, докато те узнаят, че за щастие информацията е била невярна.

Това е още една причина „Йоа“ да побърза. Корабът поема пътя си на запад, но малко след раздялата с американците се изправя пред ледовете на Кингз пойнт. Катастрофа: тя ще наложи още едно презимуване. Колкото и Амундсен да твърди, че провидението им изпраща това пременение, че то ще бъде полезно за техните научни изследвания, защото застоят ще им даде възможност да ги продължат, духът на хората) му е крайно понижен.

Все пак сега екипажът на „Йоа“ не е сам, загубен сред ледовете. Един американски кораб също стои блокиран наблизо; но срещите с китоловците не му донасят никаква утеха. Янките са имали богат лов и вече са били поели пътя към дома, когато неочаквано се видели принудени да прекарат зимата сред ледовете! На палубата и в кают-компанията на китоловния кораб лицата изглеждат смръщени и наоколо се чуват повече псувни, отколкото песни.

На 9 септември беше „избрана“ базата за презимуването. „Йоа“ се приближи до отбития на плитко повреден китоловен кораб „Бонанца“ на 7 километра от остров Хершел. На това място реките бяха нанесли дървета и екипажът можа да си построи къщичка за зимата.

На 15 септември коминът ѝ вече димеше.

Линдстрьом надмина себе си. Той готвеше прекрасни ястия от китово месо. Освен това запасите на „Йоа“ бяха достатъчни да осигурят прехраната на екипажа за известно време още. Моряците от китоловните кораби, сковани от ледовете, и ескимосите от околността скоро откриха, че хижата на норвежците е прекрасна странноприемница за гастрономи. Макар че някои от корабните капитани не искаха много да се сближават с тези „скитници“, от страх да не им увиснат на ръцете, героите на Арктика изведнаж бяха обсипани с похвали. Един веселяк от екипажа на „Йоа“ подхвърли:

– Всъщност кажете си истината: не ви привлича тук героизмът на победителите на Арктика, а майсторлъкът на готвача им!

Докаато моряците се гощаваха, Амундсен загрижено мислеше как да се свърже с родината. Той вярваше, че ако техният подвиг стане световно известен, това би укрепило духа на хората му. А освен това изгаряше от желание да научи истината за събитията в Норвегия.

Той беше узнал, че на няколкостотин километра от тях се намира Форт Юкон, където американците бяха създали свързочен пост. Реши да отиде на всяка цена там с шейна.

В края на октомври заедно с Мог, капитан на китоловния кораб „Бонанца“, и една съпружеска двойка ескимоси той тръгна на път. На едната шейна пътуваха ескимосите, на другата – Мог. Амундсен беше принуден да ги следва със ски при -50° студ.

Това пътуване посред зима с две шейни, теглени от кучета, беше много мъчително. Не само поради трудностите на пътя (700 км *in*пее необитаема земя) и защото трябваше да прекосяват планини над 3000 м, но и поради характера на капитана, който се оказа най-противният спътник. Тон не се съгласи с Амундсен да вземе необходимите припаси. Възпротиви се и когато Амундсен искаше да вземе пемикан. „Който пътува с мен, няма да носи излишен товар!“ – беше казал той. По-късно Амундсен трябваше да води кERVANA, прав на ските си, а когато искаше да си отдъхне, Мог негодуваше: „Нямам време за губене, аз плащам пътните разноски.“

Във Форт Юкон нямаше телеграф! Трябваше да изминат още 400 км на юг, за да стигнат форт Егберт – най-близката телеграфна станция.

Отчаян, норвежецът се раздели с Мог и се спусна сам през голямата бяла пустиня.

На 5 декември 1905 година при необикновен студ той стигна форт Егберт.

Началникът на станцията посрещна нечакания гост като някакво привидение. Той беше научил през 1903 година за отпътуването на „Йоа“, но както всички, беше убеден, че експедицията е приключила със смъртта на целия екипаж, докато неотдавна американските вестници бяха поместили извадки от писмата на Амундсен до братята му. Това бяха писмата, които преди една година Амундсен бе поверил на услужливия ескимос Атангала.

От началника на станцията Амундсен узна, че разделянето между Швеция и Норвегия е станало без кръвопролития и че Нансен участвувал в преговорите между двете страни.

Като изпрати телеграмите си и си отпочина напълно заслужено, Амундсен си тръгна успокоен обратно за Кингз пойнт на 3 февруари 1906 година. Той се върна на „Йоа“ в края на март 1906 година. Беше изминал почти 2000 км през неизвестни области – най-негостоприемните в света. От петмесечната си обиколка той беше прекарал три месеца на ските си.

Амундсен завари всички добре. С изключение на Густав Вийк.

Хората му бяха щастливи да научат новините и бяха възхитени от съобщението, че „пощальонът“ Атангала наистина беше изпълнил

възложената му задача.

Няколко дни по-късно Густав Вийк неочаквано почина в ръцете на Амундсен. Той беше най-младият от всички в експедицията. Издръжлив работник, когото обаче болестите на Арктика, дебнещи всички изследователи, сразиха.

Тази нощ капитанът си спомни как в детските години се бе качил на лодка, преди да се научи да плува.

Понякога, шибан от вълните, той виждаше бреговете да се губят в мъгла. А на другия ден слънцето оцветяваше с косите си лъчи най-хубавия път към осъществяването на мечтата му: да види какво има там, където потъва слънцето.

– Морето е живо! – казваше старият Олсен.

На брега корабите гният. Не е ли по-добре да загинат в буря?

Вийк загина славно за откритието тъкмо когато на другия край на тунела вече прозираше светлината.

Следните редове говорят за вълнението на Амундсен и за почитта му към неговия другар:

„Смъртта е навсякъде коварна гостенка. Колко по-жестока е тя при нашето усамотение. В продължение на деветнайсет месеца Густав Юел Вийк сам си издигна паметник със своите наблюдения върху магнитните смущения.“

Докато Амундсен и екипажът му пребиваваха в северо-канадския лабиринт, норвежкия народ беше завоювал своята независимост. Вийк беше първият герой на новата държава.

ПЪРВИЯТ НАЦИОНАЛЕН ПРАЗНИК

На отвъдния бряг на Северния ледовит океан норвежците от „Йоа“ честваха своя първи национален празник. Докато корабът плаваше към обитаемите брегове на Аляска, цяла Норвегия беше насочила мисълта си към смелите аргонавти, които завоюваха една от най-големите победи в изследването на земята.

Още през XII век след военната епопея на викингите Норвегия беше призната за велика държава. Тя господстваше над Исландия и Гренландия, а през 1252 година подписа в Новгород съглашение за руско-норвежки кондоминиум над земите между Лингенфьорд и Бяло море.

Дълго време Норвегия беше обединена с Швеция, но на 7 юни 1905 година Стортингът (норвежкия парламент) гласува за отцепването ѝ.

Страната заживя нов политически, икономически и културен живот.

Норвегия е разположена в западната част на Скандинавския полуостров. Дължината ѝ е 1750 километра; крайбрежието е 3500 километра, без извивките на фиордите, а като се прибави и тяхната дължина – става 20 000 километра. Заедно с обиколката на 150-те хиляди острова и островчета бреговата линия на Норвегия надминава обиколката на Земята.

Тъй че естествено е Норвегия да бъде страна на моряци и дребни селяни. По онова време населението и не надминаваше 2 500 000 души, принудени да живеят върху 324 000 квадратни километра безводна и неплодородна земя, само 5% от която обработваема и само 3% – обработена. И въпреки това 30% от населението се препитава от земеделие. По-голяма част от стопанствата притежават не повече от два хектара земя. Селянинът има по 2–3 крави, половин дузина овце или кози, пилета и кокошки. Това са богатствата на дребните норвежки собственици.

На времето много „специалисти“ се безпокояха за препитанието на това население „без земя“, но патриотите вярваха в „човека“. Те бяха убедени, че страната ще забогатява благодарение на развитието на хидроелектрическата енергетика, на флотата, на мореплаването. Развитието на риболова ще осигурява издръжката ѝ. Експлоатацията на горите и промишлеността ще бъдат нов резултатен принос за процъфтяването на страната. Норвежкият народ ще живее съгласна призива на Бьорнсон, изразен в националния химн:

Да, ние обичаме тази страна,
кръстосваща и шибана от ветровете,
така извисена над морето,
с хилядите ѝ огнища.
И както нашите прадеди с борба
са я спасили от нищета и са я извели към победа,
така и ние, щом потрябва,
ще се бием и ще защитим мира.

Хората на Амундсен декламираха тези стихове на борда на „Йоа“, когато узнаха, че отечеството им е свободно. Те издигнаха национално знаме в чест на двете победи: независимостта на родината и преминаването на Северозападния проход.

Амундсен разбираше значението на събитието, но разсъждаваше като прозорлив човек. Да се разчита, че независимостта ще донесе автоматически на народа благоденствието, към което той се стреми, според Амундсен означаваше шовинизъм.

– Ние не сме нито най-великите, нито най-способните, но с воля и с труд ще можем един ден да се мерим е народите, спечелили световна слава. Ако искаме да се развиваме по пътя, който историята ни е начертала, трябва да улесним първобитните хора да развиват своите способности. Когато достигнат равнището на нашата цивилизация, ескимосите ще станат мореплаватели, лекари, писатели. Ние никога няма да посегнем да ги унищожим, а ще се стараем да пробудим в душите им чувство за дружба между хората, което трябва да се проявява при пълно равенство в съгласие с принципа „всекиму според възможностите“. За възможностите ще се съди по извършената работа. Значителен брой малки народи не са дали своя принос за напредъка на човечеството, защото не са имали възможност за това. Но днес, овладели техниката, всички имат правото и дълга да вложат силите си в борбата за по-добър живот на човека. Ако всеки от нас положи усилия в тази насока, ние ще станем цветущ народ. Но нашето усилие трябва да бъде по-голямо, защото на нас ни се налага да догоним нациите, които използват миналите си открития.

ПОБЕДОНОСНО ЗАВРЪЩАНЕ

Едва на 10 юли 1906 година „Йоа“ можа да поеме обратния път. Точно един месец след тръгването, когато корабът се намираще срещу плаващата ледена маса край нос Манинг, силен ураган се появи и го повреди. Витлото беше изчезнало, гафелът на голямото платно беше изкъртен от силния вятър. Въпреки всичко на 30 август „Йоа“ премина Беринговия проток и на 31 август влезе в пристанище Ноум. Новината за пристигането на Амундсен бързо се беше разнесла: народът вече очакваше победителя на Северозападния проход.

Множеството беше изпълнило цялото крайбрежие. Хората поздравяваха моряците, прегръщаха ги. Развълнувани до сълзи, всички подеха химна „Да, ние обичаме тази страна“.

Амундсен отбеляза в дневника си: „Не намирам думи да опиша топлия прием, който ни оказаха в Ноум.“

За първи път един кораб беше преминал от Атлантическия океан в Тихия през Северозападния проход.

В Ноум Амундсен поръча нова мачта при един дърводелец, за да смени старата, която бурята беше направила неизползваема. Когато изпълни поръчката, занаятчията помоли Амундсен да му подари старата

мачта. Амундсен беше много доволен, че ще се освободи от непотребната вещ. Само след няколко дни екипажът на „Йоа“ можа да се убеди какъв търговски нюх имат американците. Мачтата, нарязана на тънки търкалца, се продаваше по един долар парчето. На всяко от тях имаше надпис: „Исторически спомен от първия кораб, който премина Северозападния проход“.

Вестниците явно бяха приветствали подвига на екипажа, щом като и в тези негостоприемни кътчета на Аляска хората бяха съгласни да заплатят скъпо за едно парченце дърво.

От Ноум „Йоа“ отпътува за Сан Франциско.

Когато малкото корабче навлезе в прекрасния залив, бяха изминали 38 месеца от деня на отплуването му от Християния.

Американците му оказаха тържествен прием. Но тъй като обичат новостите, те пренесоха на ръце храброто малко корабче в Гоулдън гейт парк в Сан Франциско, за да могат любопитните да му се възхищават. И „от върха на мачтите птиците запяха своите трели“.

След като много пъти беше устоявал на гладната смърт в самотата, сега Амундсен можеше да умре, задушен от тълпите, които се блъскаха да го поздравят, или от богатите пирове, които трябваше да председателства. Но той беше толкова търпелив и хладнокръвен, колкото и въздържан.

Верен на обещанието да изплати всичките си дългове, той определи приходите от беседите, които изнесе във всички големи градове на САЩ, за погасяване на своята морална ипотека, както сам считаше.

Във Фриско¹⁰ на приема, организиран в чест на Амундсен, приятелият му Херман Гейд взе думата:

– Преди четири години Амундсен ми определи среща за вечеря през първата седмица на ноември 1905 година. Сега сме седми. Има ли друг човек в света, който по-добре от него да може да удържи думата си?

Тази част от речта на Гейд имаше забавен ефект, но в същото време подчертаваше едно от главните качества на Амундсен: честността.

След Америка се въодушеви и Европа; Християния го посрещна е отворени обятия; всички бяха излезли да го посрещнат: млади и стари, селяни, работници и буржоа. Работниците развяваха червени знамена. Тази победа се равняваше на революция! Всички пееха. Както музиката, откритията и науката свързваха хората. Във всички столици го честваха,

10. Фриско – съкращение на Сан Франциско. – Б. пр.

отвсякъде го поздравяваха. Всички правителства му връчиха най-високите си отличия.

От ръцете на крал Хокон Амундсен получи „Големия кордон на свети Олаф“. На беседата, която изнесе през февруари в голямата амфитеатрална зала на Сорбоната, той носеше ордена на Почетния легион, който му беше връчен един месец преди това във френската легация в Християния.

Сега Амундсен беше великият човек на малка Норвегия. Но преди всичко той беше скромният човек, чиято най-голяма грижа бе доброто на ближния. Затова не само му се възхищаваха, но и го почитаха.

Голям патриот, но не политик, той обичаше да казва: „Норвежци... да си стиснем ръцете.“ Същата мисъл изрече на 17 май в Християния на Площада на цитаделата пред Стортинга. Този ден валеше сняг. Ораторът шеговито припомни, че снегът не може да го уплаши.

Думите му са весели, спокойни, образни, с лирична нотка, но винаги умерени.

Без да се възгордява, Амундсен можеше да се гордее с постигнатите резултати.

Възторг будеше у масите и спортното постижение: преминаването през Северозападния проход беше славен завършек на много опити, предприемани напразно цели четири века.

От друга страна научната документация, събрана от този екип от седем души само, съвсем не за сензация, предизвика удивлението и възхищението на специалистите. Тя слагаше завършек на някогашната мечта – практическото използване на един нов морски път. Защото доказваше, че зоната на Канадските арктически острови е плавателна най-много през две от всеки три години, и то само от средата на юни до средата на септември за кораби с малка водоизместимост. Не малко труд костваше на географите да поправят картите си и да нанесат земите, островите и планините, открити и наименувани от норвежците. Етнографите трябваше да поставят началото на ескимоската цивилизация е шест века назад. За геолозите донесената колекция от камъни беше извънредно рядко и ценно съкровище. А метеоролозите изучаваха цели двамазет години направените наблюдения върху ветровете, теченията, полярния магнетизъм. Нищо не би могло да определи по-добре моралното значение на това научно постижение – изследването и откриването на Северозападния проход.

Амундсен намери „свой собствен път“ към Китай и Индия. В своя опит той събра всички богатства на Изтока. Отсега нататък той ще

търси богатствата в собствената си страна. Норвегия няма нито череп пипер, нито злато, нито диаманти, но тя притежава ръцете и ума на всички хора, способни да се борят като него. Амундсен не бе търсил плодородни земи за жито или лозя както своите прадеди, нито бе търсил „ужасната страна“, в която събираха хора, за да ги продават като роби на другия край на света. Не! Амундсен намери Китай и Индия в скандинавските фиорди и скали.

На 17 май 1907 година Амундсен произнася реч в Християнин по случай националния празник на Норвегия. В нея той изразява наново верността си към идеята да се разработят с човешки труд „мъртвите“ или залежали капитали на територията на Норвегия:

– Планинските склонове трябва да бъдат разработени, блатата да бъдат пресушени и превърнати в плодородни равнини, силата на водата трябва да бъде превърната в електрическа енергия. Ние трябва да добием от нашите планини желязо, мед, сребро и други полезни метали, да ловим риба в морето. Железопътни линии и шосета трябва да кръстосват долините и да разсичат планините ни. На нашите кораби трябва да се вее норвежкият флаг и те да плават навсякъде по света и да разнасят норвежки стоки до всички търговски центрове. Тук, у нас, всички трябва да бъдем облечени доколкото е възможно в наши дрехи и да се храним с произведенията на норвежката земя. Тъй светлината ще се разлива в душите ни чрез науката и изкуството, а струите на културата ще достигнат до душата на народа.

В тази реч звучи силната вяра на Амундсен в техническото и културното развитие, във възможностите за благоденствие и независимост на една макар и „бедна“ страна, ако съумее да извлече полза от поуците на живота и се залови за неуморна работа.

Един ден на главната улица на Християнин Амундсен среща кредитора, който бе поискал да го предаде на полицията като мошеник преди отплаването на „Йоа“.

– Извинете, скъпи капитане – казва му той, – тогава аз ви изпратих призовката само за шега ... Много исках да видя как ще постъпите.

– За щастие ние не погледнахме леко на работата и постъпихме така, както бихме постъпили, ако беше сериозно!

Но дълговете отдавна бяха изплатени.

V

НАДПРЕВАРА КЪМ ЮЖНИЯ ПОЛЮС

Победата на „Йоа“ донесе на Амундсен не само гръмка слава, но и дълбоко вътрешно удовлетворение. Удовлетворение не е точната дума; това беше по-скоро етап в неговото духовно развитие. „Изгнанието“ в Канадските арктически острови му даде възможност да размишлява, да крои планове за бъдещето.

Амундсен се пренася във времето на сагите¹¹. Той беше последният от плеядата на славните викинги. Но с него започваше нова ера – ерата на съвременните викинги, които щяха да се впуснат да завладяват безкрайни пространства. Роалд не подозираше, че записва в историята на науката нова славна епопея. Науката – този огън, откраднат от съвременния Прометей, осветяваше пътя към земи, които някога хората смятаха за „finis terrae“¹² – край, в който още през древността Питей¹³ вярваше, че е стигнал мястото, където земята се слива с небето и с водата. Но Сенака Мъдреця предсказва в своята „Медея“, че когато земята остарее, ще бъдат открити нови – много по-далечни земи. Упоритата воля на Амундсен му помогна да открие нови „Ултура Туле“¹⁴.

Още докато „Йоа“ заслужено почиваше под сенките на Калифорния в Гоулдън гейт парк, Амундсен бе започнал да подготвя е подробности нов, по-смел план, отколкото откриването на Северозападния проход; да прекоси Северния ледовит океан от Аляска до Шпицберген през полюса.

Terra incognita ... На времето тези две думи означаваха на морските карти непосетените още от белия човек земи; те важеха и за Арктика, която не беше разкрила дотогава всичките си тайни.

Има ли суша някъде из Северния ледовит океан? Може би. В началото на XX век повечето географи твърдо вярваха, че на север от Аляска се простира полярен континент.

Амундсен се измъчваше от мисълта, че бъдещият му кораб ще

11. Saga – стара приказка или легенда (сканд.). – Б. пр.

12. Finis terrae – краят на земята. – Б. пр.

13. Питей – марсилски мореплавател от 4-ти век пр.н.е., изследвал моретата край северните брегове на Европа. – Б. пр.

14. Туле – римляните са наричали така един от островите край Северна Европа (вероятно Шетланд), който бележел северната граница на познатия свят. – Б. пр.

трябва да води жестока борба с ледовете, винаги заплашващи да обхванат като в клещи туловището и да го разчупят на парчета. Трябваше да намери начин да проучи плаващите ледени маси и да улесни пътуването на кораба през пролуците. Самолетът би бил прекрасно средство, но е много скъп. Летища също няма, пък техниката още не е стигнала дотам да се каца навсякъде. Амундсен мисли и за „по-левия от въздуха“ балон, но и балоните имаха много технически неудобства. Според него най-просто беше да се построи голямо хвърчило, което да издържа човек. Здравно вързано с тел, то ще може да служи за наблюдателница. Колкото по-високо на мачтата на китоловния кораб се намира наблюдателният кош, толкова по-надалеч по повърхността на водата ще може да забелязва той китовете. Амундсен мечтаеше да се издигне високо като чайките и да намери през ледовете път за своя кораб.

Още през 1909 година той се свърза с Ейнар Сем-Якобсен, родоначалник на норвежката авиация. Двамата построиха в Хортен хвърчило от леко дърво и платно.

За експедицията си през Северния ледовит океан Амундсен възнамеряваше да вземе като свой помощник Оле Енгелстад, ревностен привърженик на хвърчилото и ученик на французина Фербер. С назначаването на Енгелстад Амундсен искаше да покаже колко голямо значение придава на наблюдението от въздуха.

Според Од Арнесен първият опит сполучил. Хвърчилото издигнало Оле Енгелстад на 600 метра височина. Но на 23 юли 1909 година по време на едно упражнение, представляващо „патрул над леда“, излязла буря и счупила хвърчилото. Капитан Оле Енгелстад бил поразен от гръм.

Този опит – истинско възпроизвеждане на опита на Икар – принуждава Амундсен да измени проектите си. Трябва да направи всичко възможно да се сдобие със самолет. Самолетът осигурява възможност само за един час да се измени пространството, което с шейни и кучета може да се преодолее за дни... за месеци, и то при каква умора! А има и напълно недостъпни места.

Амундсен си спомни думите на Нансен: „Има минути, когато изглежда невъзможно за лишения от крила човек да напредва по-нататък и той следи с облажаващ поглед полета на чайката, мислейки за разстоянията, които би могъл да измине, ако летеше в небесата волно като нея.“

С НАНСЕНОВИЯ „ФРАМ“ КЪМ СЕВЕРНИЯ ПОЛЮС

Ето защо Амундсен реши да положи изпит за пилот и пръв в Норвегия получи диплом.

Той проучи основно документите, които Нансен и Ото Свердруп бяха донесли през 1898 година от едно свое пътешествие е „Фрам“, и отиде при своя „учител“. Разказа му, че възнамерява да предприеме пътешествие като неговото от 1893 година и тю неговия пример да използва дрейфа на ледовете.

– Съгласен ли сте да ми преотстъпите „Фрам“?

– „Фрам“? Но това старо корито е вече негодно...

– То ще ми послужи отлично, ако се ремонтира. Увереността, че ще предприема експедицията с този славен кораб, е достатъчна да ми осигури необходимата финансова помощ и ще бъде за мен най-сигурен предвестник за успех ... Впрочем аз ще направя всичко, за да го постигна.

– Зная това ... Познавам ви. Но смятам, че е невъзможно да се стигне до Полюса, като се прекоси натрупаният от години лед с шейни, теглени от кучета.

– Тъкмо това смятам да направя, но ще взема на кораба и аероплан ... – И Амундсен съобщи с известна гордост на Нансен, че е получил първия и страната диплом за пилот от гражданската авиация.

– Напълно съм убеден – подхвана той, – че един ден над полярните пространства ще прелитат тежки самолети.

– И аз също като вас мисля, че авиацията ще преобрази света и ще осигури възможност на човека на бъдещето да смени преданието за Икар е една действителност: покоряването на небесата! Но ние още не сме стигнали дотам... – забеляза Нансен.

– А французите? Адер, Воазен, Блерио умеят да се издигат във въздуха и вече свободно летят. Последните модели, които конструкторите ще представят на първата изложба на авиацията в Париж, между които и моноплана на Блерио, сигурно ще летят е повече от 60 км в час и ще се издигат на повече от 50 метра.

– Споделям въодушевлението ви. Но повярвайте ми, Амундсен, съдбата не бива да се предизвиква. Всяко нещо идва с времето си. Завладяването на полюса става постепенно. Може би на вас е съдено да стигнете пръв, ако Пири не ви изпревари ... Преди всичко не

здравяйте, че най-важното нещо за бъдещето на хората е задълбоченото, пълното научно познание. Одобрявам вашата работа и съм уверен, че ще донесете нови сведения за областите, които сам аз обиколих и чийто център – Полюса – нямах късмет да стигна. Предоставям ви „Фрам“ и ви желая пълен успех.

Нансен не изпитваше никаква ревност към младия човек, който искаше да достигне Полюса или по-скоро искаше да поднови едно дело, което той сам не бе успял да изпълни докрай.

– Вървете и ви желая успех! – каза Нансен, когато се разделяха.

ЦАРСТВЕНО ОТПЪТУВАНЕ

За успеха щедро се отпускат пари! Двете имена – Амундсен и „Фрам“ – бяха достатъчни, за да се разтворят широко касите.

Макар че изследователят се въздържаше да уточни намеренията си – той само отчасти ги беше разкрил в залата на Норвежкото научно дружество, – никой не се съмняваше) че и този път целта му е Северният полюс. Широката общественост знаеше, че Пири е предприел нова експедиция и силно се вълнуваше от тази голяма мирна надпревара. По щастливо съвпадение спортният дух и патриотичното чувство взаимно се допълваха.

Амундсен оставяше хората да си говорят. Той беше убеден, че въодушевлението на масите ... пък и щедростта им ще намалее, ако той набляга само на научното значение на експедицията си.

Неочаквано всичко се промени. Възторзите се изпариха! Даренията намаляваха все повече. Беше се разчуло за успеха на Пири.

На 6 април 1909 година в 10 часа сутринта той беше забил звездното знаме в ледовете и то се вееше над бездънните дълбочини на Северния ледовит океан.

Тежък удар за Амундсен! Той го понесе достойно, щом като можа, срещайки съперника си в Лондон, да го поздрави без да прояви и най-малкото огорчение. От разговора си с победителя на Полюса той запомни преди всичко: „Главното за успеха е да се печели време.“

Докато ремонтът на „Фрам“ продължава през цялата 1909 година в Арсенала на Хортен – правителството се интересува от подготовката на експедицията, – Амундсен отглежда рози в своята вила в Бонефьорд на двайсетина километра от Християния. Тази вила той бе нарекъл „Ураниенборг II“, за да му напомня за дома, в който бе преминало детството

му.

Това е едноетажна постройка, чиято единствена украса е сводестият вход. Много скромна, но удобна, с тоалетна с течаша вода, която Амундсен е докарал от фиорда. По стените на големия салон в приземието – пейзажи от Фриц Таулоу. Големият норвежки художник е изобразил отблясъците на течашата вода и отразяващата цветове на дъгата белота на снега и ледовете. В единия ъгъл е пианото; оттук изпод пръстите на Амундсен излитат арпезите на Григ или веселите мелодии на Планкет. На поставката е разтворена партитурата на „Корневилските камбани“.

Когато не е зает в Арсенала, където следи ремонта на „Фрам“, или в съседната дъскорезница, за да проверява как върви номерирането на дъските за голямата сглобяема къща, която е поръчал, Амундсен, облечен в бял костюм, прави дълги разходки пеш из околността. Голямото му сенбернарско куче Рейс върви спокойно край него, а Бас и Бела – двата фокса – лудо се гонят.

Тук в Боневьорд Роалд Амундсен прекарва най-спокойната година от живота си. Брат му Леон, който е представител на фирма за коняк, през свободното си време му е секретар. А снаха му Алина е прекрасна готвачка. Нейният баща – търговец от Берген – напуснал града и се преселил във Франция. Алина е израснала там. Амундсен много харесва френските ястия, които тя готви. Поднася ги старата прислужница на семейството Бети. Насред масата е поставена бутилка прекрасно бордо.

– Малко шведски пунш? – пита Алина.

– Защо не, никога никой не се е чувствувал зле от нето ... – отговаря със смях Роалд.

И всички вдигат чаши за успеха на предстоящата експедиция.

На 2 юни 1910 година крал Хокон VII и кралица Мод посещават кораба, пуснал котва пред Християния. Кралската двойка присъства при раздаването на подаръците, приготвени от норвежките дами.

Два дни по-късно, подмладен, старият кораб „Фрам“ пристига във фиорда пред вилата и пуска котва там. Натоварват голяма част от припасите и съоръженията, както и прочутата сглобяема къща, която предизвиква удивление и възторг у екипажа. Не забравят да закачат в каюткомпанията и клетката с канарчето Фритьоф – талисман на експедицията.

„Фрам“ напуска Берген на 23 юли 1910 година. Но Амундсен ще се качи на борда за голямото пътешествие едва след няколко дни в Криетиясанд. Там ще бъдат качени 97-те ескимоски кучета, които ще теглят

шейните. Амундсен трябва да приеме коменданта на „Лавоазие“, фрегатния капитан Лагревил, който му поднася благопожеланията на френския флот. После трябва да присъствува на бал. Един изследовател с неговата известност не може да избегне подобни светски задължения.

Амундсен се връща в „Ураниенборг II“ да прекара един последен ден. Свечерява се, пада нощ... една от тези скандинавски нощи – най-късите в годината, когато дъхът на розите ухае в полумрака ... Той е сам в градината, мечтае...

Може би никога няма да се върне в своя скъп дом? Дори съдбата да го пощади, тъй като беше принуден да ипотекира имението си, за да финансира експедицията. А освен тава дължи суми и а братята си. Доставка за експедицията кутии с мляко на прах, което произвежда в Ставангер по-големият му брат, и работата, извършена по ремонта на „Фрам“ в машиностроителните работилници „Аскер“, ръководени от друг негов брат, далеч не бяха всички кредити, които неговите роднини и приятелят му Цапфе му бяха отпуснали.

Какво ли означават в действителност телеграмите, които известяват: „«Тера нова» – корабът на Роберт Скот, отпътува на 1 юли от Англия за Южния полюс“? Англичанинът взел голямо количество материал – и британските репортери ги изброяваха. Скот също бе предвидил сглобяема къща 15 метра дълга, 7 метра широка, 2,70 метра висока. За пътешествието, което възнамерявал да предприеме към Полюса, той бе натоварил 17 манчжурски понита, 33 кучета, 3 моторни шейни!

– Защо Амундсен толкова грижливо се запознава с всичко, което пишат английските вестници, какво значение имат за него, норвежеца, приготвянията на английската експедиция? Без съмнение, осведомявайки се какви провизии е взел Скот – този специалист в полярните изследвания, Амундсен иска да се уверя, че сам той нищо не е забравил.

Идва брат му Леон.

– Прочете ли във вестниците, че Скот ще установи база в морето Рос в протока Макмърдоу – там, където беше и предишната му база?

– Да.

– Е?

– Нищо. Какво се говори за мен в града?

– Чудят ти се, че тръгваш сега. Смятат, че сезонът е напреднал и като преминеш два пъти екватора – веднаж в Атлантическия, после в Тихия океан, като минеш пасажа край нос Хорн, няма да можеш да стигнеш Арктика, преди ледовете да са сковали Беринговия проток ... Дори те критикуват!

- Ами!
- Твърдят, че не си обмислил добре работата си и че ще бъдеш принуден без нужда да презимуваш по път. Не знам какво да отговарям ...
- Утре се качваме на „Фрам“. Първа спирка – Мадейра! Ето моя отговор! Ти знаеш какъв ми е планът, гласува ми доверие и сега ще ме придружиш до Канарските острови.
- Амундсен леко слага ръка на рамото на брат си:
- Да вървим да спим, време е.

ПРОМЯНА НА ПЪТЯ

Хубаво е морето...

Амундсен стои прав пред широко отворения илюминатор на каютата си и гледа.

Пред очите му са Канарските острови: самотен и остър, на-фона на яркото небе над тропиците се откроява остров Тенериф. Норвежецът се обръща, поглежда една след друга четирите снимки, забодени с карфици на стената: кралица Мод, крал Хокон, Нансен... Задържа поглед върху последната снимка. Тя е направена на мостика на „Йоа“ през 1903 година, тъкмо преди отпътуването му – снимка, малко пожълтяла, малко наивна: шестима мъже, насядали един до друг, а сред тях капитанът в цивилно облекло стърчи над всички с високия си ръст.

Развеселен, Амундсен се усмихва на образа си. Дълга глава с две огромни запетаи – дълги мустаци, леко накривено над дясното ухо бомбе ...

От старите другари, взели участие в откриването на Северозападния проход, на снимката има само двама, които на времето са пътували с „Фрам“: Хелмер Хансен, ето го вляво – същински тип на моряк – набит, силен, брадат, и винаги верният Линдстрьом, Бедният Вийк лежи погребан там з ледената земя... Всички останали са се пръснали, всеки по своя път. Те пътешестват някъде по седемте морета на земното кълбо ...

Ето и пристанището ... Амундсен излиза от каютата си, качва се на мостика.

- Нилсен, нека хората дойдат на мостика.
- На предната палуба при мачтата ли?
- Не, при голямата мачта. Време е. След няколко часа пристигаме във Фуншал. Те трябва да са наясно ...

Полюлявайки се, момчетата пристигат едно след друго. Първо старите, после новодошлите: Йоханеен, Хелмер Хансен, Струбруд...

И те са юначаги – от хората на Нансен.

Недоумяващи, малко изненадани, всички се събират. Какво, по дяволите, ще им каже началството?

– Повиках ви, приятели, за да ви съобщя, че изцяло промених плановете си. Ваше право е да се чувствате свободни от всякакво задължение. Аз ви освобождавам, свободни сте. Тези, които искат да се върнат в Норвегия, ще слезат утре в Мадейра. Ще се върнат на моя разноска, разбира се, с първия кораб, който тръгва за Европа.

Мъжете клатят глава, полюляват се от един крак на друг, тежко, като мечки. Ех, че история! Кой ли е очаквал такова нещо? ...

Те са огорчени и разгневени. Невъзмутим, Амундсен продължава:

– Разберете ме добре, момчета! Северният полюс, както знаете, е вече открит. В този момент ние няма какво да правим там. Затова аз отивам на Южния полюс! Ще кажете: нали англичаните също са се насочили натам? Да. Но ние ще се опитаме да стигнем преди тях. Давам ви дума за това.

С тази експедиция ще направя всичко, което е по силите ми, да не бъде унижена Норвегия. Предупреждавам ви, работата „не е отсечена“. Англичаните се проваляха два пъти вече. Затова най-откровено ви питам дали сте съгласни да ме последвате!

Единодушно и вдъхновено „да“ беше отговорът на екипажа. Амундсен предупреди Скот с телеграма, че Южният полюс е и негова цел. Хората имаха на разположение два часа да пишат на близките си.

Единственият човек, който слезе във Фуншал, беше братът на Амундсен. От екипажа никой не отпадна. Всички до един отказаха да напуснат „Фрам“. На единия полюс или на другия – това нямаше значение за тях. Важното беше да следват Амундсен.

О! Тайната беше добре запазена... Торвалд Нилсен – капитанът, и Леон Амундсен, които я знаеха от няколко месеца, си бяха сложили, както се казва, катинар на устата.

Големите проекти винаги трябва да се подготвят тайно; крайната победа е по-голяма награда за героя от самохвалството и от болезненото натрупване на планове за осъществяване.

Докато англичаните публикуваха проекта на Скот и „Фрам“ вече плаваше към южните морета, Амундсен неуморно изучаваше условията, при които бяха действали досегашните експедиции.

Южният полюс беше събудил интерес у всички правителства. Той

бе една недостатъчно проучена област на земята и много експедиции си бяха поставили за цел да открият последните тайни на Антарктида. Нямаше време за бавене; всички държавни ръководители желяха някой техен поданик да забие националното знаме върху южната ос на света.

Защо великите сили да имат монопола върху изследването на тази област? Неуспехите на тези, които само се бяха приближили до целта, засилваха решителността на Амундсен да направи всичко възможно, за да успее. Освен това, за да може да продължи научната си работа, той трябваше да постигне някакъв сензационен резултат. Дълго време си мислеше, че обществеността ще разбере усилията му. Но трябваше да установи, че масите се интересуват само от подвига, а политиците ги насърчават с пропагандна цел. И Амундсен беше принуден да прави частични отстъпки, за да си осигури средства за бъдещите свои експедиции.

ЗАВЛАДЯВАНЕ НА НЕПОЗНАТАТА ЗЕМЯ

Амундсен не пропусна да се запознае с работата на всички предприемани досега походи и експедиции към южните морета.

През 1772 година лейтенантът от френския морски флот дьо Кергелен описва острова, който и днес носи неговото име.

Германската експедиция на Хазлебург определи местоположението на остров Кампбъл през 1810 година, а експедицията на Белингхаузен, предприета със средства на Русия, откри през 1821 година остров Петър I.

Направените открития предизвикаха изключителен интерес сред научните кръгове. Тези страхотни пустини – владения на снега и ветровете – станаха грижа номер едно на учените. В архипелага на Южните Оркнейоки острови, зареян в Южното полукълбо, на 60-ия паралел в Атлантическия океан, югоизточно от крайната точка на Америка, растат само лишеи, а Ленинград на 60-ия паралел аз Северното полукълбо е многомилионен град.

На 9 януари 1838 година Дюмон д'Юрвил, тръгнал с корабите „Астролаб“ и „Зеле“, достигна висок и стръмен бряг – опасен подстъп към Антарктида. Той откри Земя Адели.

Три години по-късно, на 11 януари 1841 година, Джеймс Рос забеляза суша – непристъпно високо ледено поле, а вътрешността му – настърхнала от остри върхове, целите покрити със сняг. Огромни ледници

изпълваха долините и се спущаха чак до величествените стръмни брегове, издигнали се над морето. На хоризонта се очертаваха една зад друга вериги от остри върхове, достигащи до 3000 метра. В чест на английската кралица Рос нарече тази необитаема суша Земя Виктория. Когато премина 74-ия паралел, той забеляза някаква планина, висока 4000 метра. Беше пристигнал в такъв сезон, когато слънцето, спуснало се на два градуса над хоризонта, изпраща розови лъчи над морската повърхност и ледовете.

На тъмносиньото небе – почти непрозрачен фон – се откриваха белите и чисти линии на този връх, целият покрит със сняг. Англичанинът беше изненадан: той установи, че през всеки час от върха се издигат силни струи гъст дим: вулкан! Пламъците се отразяваха по надвисналите облаци, небето и ледовете червенееха. Рос назова този вулкан Еребус – на името на единия от корабите си.

През 1902 година шотландецът Брюст изследва околностите на Антарктида с кораба си „Скотия“. Той стигна до огромно непознато пространство с повече от 14 милиона квадратни метра повърхност, т.е. колкото Европа и Австралия, взети заедно.

Повече от един век завоевателите на ледените пространства упорито се опитваха да стигнат до Северния полюс и едва в началото на XX век започна покоряването на Южния. Без съмнение изследователите предварително бяха обезсърчени от потискащата враждебност на мъртвия леден свят, който трябваше да завладеят.

Към 1900 година още се вярваше, че този континент, покрит с ледове, ще остане непобедим за човешките усилия. Въпреки това редица експедиции от англичани, шотландци, германци, французи се опитват едновременно да разрешат тайната на антарктическият сфинкс.

Амундсен се питаше защо само англичаните бяха успели да напреднат толкова на юг. Без съмнение те притежаваха по-подходяща екипировка. Освен това и базите им се намираха много по-близо до Полюса, отколкото биваците на другите експедиции. Открит бе път за проникване към Полюса, истински проход, образуван от неравен ледник, път, който водеше към Биг Нейл (Големия гвоздей).

През 1902 година, когато Скот наближи Антарктида, пред очите му се откри необикновена гледка. На хоризонта се появи Земя Виктория. Отвсякъде – огромни бели пространства сняг и лед. Тук-таме черните петна на скалите. Всяко от тях напомня, че под белия покров се крие морето. Дали Антарктида не е архипелаг, споен от вечните ледове? Кой би се осмелил да каже, че огънят е открай време враг на леда? Вулканът

Еребус бълва пламъци. Край кораба бавно се запътват айсберги, високи 30–40 метра, и заплашват да го обкръжат. Всеки миг „Дисквъри“ може да се разбие в бялата стена. За да го спасят от ледовете, използват брадви, търнокопи, кирки. А за да спести на хората скуката на монашеския живот и неизбежното обезсърчение, за да калява екипажа си, Скот организира футболни мачове върху леда, състезания по стрелба, спектакли, на които артистите се явяват гримирани. Издават и бюлетин „Саут полър таймс“. Колективът е съставен от учени, спортисти, журналисти. Тежките кожени облекла много измъчват хората – те поемат влагата много повече от вълната и непромокаемата тъкан. За подслон имат само една палатка! За храна – дажба, не повече от 800 грама, съставена предимно от бисквити и пемикан, говеждо задушено и сланина, какао и сирене. Готвят на газениче, което използват и за топене на сняг. Така получават водата за пиене.

Експедицията стигна едно място, откъдето Скот разчиташе да приеме с Шекълтън и доктор Уилсън настъплението към Полюса. Тримата тръгнаха с пет шейни и деветнайсет кучета. Носеха със себе си 750 кг припаси. Бяха принудени да изминават по три пъти едно и също разстояние, за да пренасят на части припасите, а кучетата, които ядяха само сушена моруна, се разболяваха и умираха. За осемдесет и три дни малката група беше изминала 1540 км, но не можа да достигне полюса: принудена беше да спре, тъй като полярната ѝ кавалерия бе погинала ...

Скот стигна до 82° 17' южна дължина, т.е. на 857 км от Полюса – разстоянието от Париж до Марсилия, – но по това време им се свърши газта. Положението беше много тежко.

Нямаше ли газ, нямаше и вода. Следователно трябваше да се връщат.

Мъгли обгърнаха изпадналия в беда керван; хората сами трябваше да се (впрегнат в шейните. Шекълтън заболя от пневмония и започна да храчи кръв. За щастие организмът му беше здрав и издържа на болестта.

И все пак експедицията постигна много важен резултат. Това беше решаващ принос за бъдещата победа. Скот се увери, че арктическата калота образува дълбока хлътнатина под морското равнище, обградена от стръмни планини.

Макар той да не успя да стигне до Полюса, голямата заслуга на Скот бе, че все пак намери път, по който можеше да се отиде дотам.

МЪЧЕНИЧЕСТВОТО НА ШЕКЪЛТЪН

Изненадан, че пътят за проникване към Полюса е относително лек и използвайки добития опит от участието си в експедицията на Скот, Шекълтън реши да предприеме самостоятелна експедиция за завладяване на Полюса.

Организирана в края на 1908 година, тази експедиция събуди най-жив интерес във Великобритания и целия свят.

В деня на отпътуването – 4 август 1908 година – крал Едуард VII дойде лично да поднесе пожеланията си на изследователя, а кралица Александра му предаде английско знаме, което той трябваше да забие на Полюса. Шекълтън отплува с кораба за лов на тюлени „Нимрод“, надлежно пригоден за пребиваване в Антарктика, и установи базата си на 20 мили северно от мястото, където беше зимувал със Скот от 1902 до 1904 година.

За транспорт Шекълтън реши да използва само автомобили и манчурски понита. Моторните коли можеха прекрасно да се движат върху плаващата ледена маса, но не и по ледниците, които бяха неравни. Настръхналата повърхност и температурата правеха движението на автомобилите невъзможно.

Когато Шекълтън ое изкачи на 3000 метра над морското равнище, той откри, по негова преценка, „най-голата и най-ужасната част на света“. Леденият вятър виеше непрекъснато. Отслабнали от глада и умората, с болезнено напукани лица, хората бяха полуослепели от блясъка на снега и отражението на светлината.

Тази вечна белота, това еднообразие причиняват непознати за умерения климат болести. Ето как Шекълтън описва една от тях:

„Отначало прилича на силна хрема. След това болният започва да вижда двойно. Зрението помътнява. Появяват се и други симптоми; разширение на кръвоносните съдове, дращене под клепачите като от пясък. Очите се притварят и сълзят.“

С голяма мъка Шекълтън измина 2750 километра за 126 дни. На 9 януари 1909 година той стигна на 178 километра от полюса на 88° 23' южна ширина.

Тук той си даде сметка, че да продължи пътя, е равносилно на самоубийство. Пое обратния път и от този миг започна неговото бягство срещу смъртта. Шекълтън извърши заедно с другарите си невероятен подвиг, като изминаваше по 40 километра на ден, за да стигне до

бараката, която Скот беше построил през 1902 година на Ледената бариера Рос.

Докато Шекълтън извършваше своя гладен поход, трима от другарите му се опитаха да достигнат Южния магнитен полюс.

На 16 януари 1909 година те забиха британското знаме в определената цел – 72° 25' ширина и 155° дължина, и професор Дейвид се провикна:

– От името на Британската империя завладявам този район, в който се намира Южният магнитен полюс.

Всички извикаха три пъти „ура“ в чест на негово величество Едуард VII, крал на Англия.

Шекълтън не достигна Полюса, но смелият му подвиг събуди интерес сред учените към един свят, пълен с потайности. Хората от екипажа, останали в базата, проучиха характера на вулкана Еребус, който е непрекъснато в действие. От неговия кратер с 800 метра диаметър ритмично изригваха облаци дим и сярна пара и всичко се придружаваше от глук и непрекъснат тътнеж.

Заедно с научните изследвания хората, уединени в ледените простори на Антарктида, обогатяваха своя всекидневен житейски опит.

За да запълнят свободното си време, членовете на експедицията слушаха фонографните цилиндри, които бяха взели със себе си, и издаваха вестник „Южна зора“.

Към този необитаем континент, където бяха се провалили две британски експедиции с големи възможности, подготвени с крайна грижливост, плаваше „Фрам“ с екипаж, почти не-познаващ Антарктида, и с ръководител, който съвсем нямаше богатия опит на британците, макар че беше пътешествал през 1897 година с „Белгика“.

СЕЛИЩЕТО НА „ФРАМ“

Още от самото начало пътуването към Антарктида се оказва крайно трудно за „Фрам“ и за екипажа му. Тежко натоварен, корабът не можеше да се движи срещу вятъра и в много схватки с него не удържаше добре посоката. Със заоблено като пресечено яйце туловище, той ужасно се клатушкаше и понякога се губеше в движещата се бездна на морската буря.

След едрите риби от топлите морета, след сребърните светкавици на хвърчащите риби, които с разперени перки кацаха по „Фрам“, сега

около норвежеца обикаляха морски свинчета, кашалоти, делфини.

Като отминаха Фолклъндските острови, ужасните западни ветрове край нос Хорн, които дълбаят гигантски вълни в океана, дъждът и градушката, които шибаха мачтите на кораба, и вихрушките от едър сняг отстъпиха място на гъстата мъгла, предвестница на Антарктида.

На 60-ия паралел отпразнуваха Коледа с истински норвежки бор, целия искрящ от светлини. Амундсен беше помислил за всичко! Пяха песни, канарчето Фритьоф им пригласяше.

На Нова година в зори се появи първият айсберг, а на другия ден, едва преминал Южната полярна окръжност, „Фрам“ се натъкна на първата ледена бариера, която трябваше да премине, за да навлезе в морето Рос. Дълги дълбоки канали прорязваха плаващия лед. Но огромните ледени ленти се движеха с ритъма на вълните и от натиска им „Фрам“ се люлееше тъй силно, сякаш плаваше в открит океан.

В тези краища живееха само китове и тюлени и огромни ята бърбиви пингвини в черни фракове. Те сякаш бяха зрителите на необикновеното надбягване на изследователите, дошли в тяхното царство.

Когато Амундсен пристигна в Залива на китовете, където реши да установи своята база, плаващата ледена маса приличаше досущ на скалист бряг, висок над 30 метра.

Ръководителят на експедицията отлично беше преценил своите възможности. Тъкмо от това място беше тръгнал Скот и от 1902 до 1904 година беше плавал с „Дисквъри“ по дължината на Ледената бариера Рос. По-късно също оттук, както казах вече, Шекълтън се отправи със своя кораб „Нимрод“ на път към безбрежното плато.

По картата Амундсен бе установил, че ако се тръгне от Залива на китовете, разстоянието до полюса е със 150 километра по-късо, отколкото от остров Рос (базата на Скот) до полюса.

Цялата му надежда беше в бързината на похода.

Според думите на Скот и на Шекълтън, които впрочем само потвърждаваха общоприетото мнение, ледът се движи – значи, може да се пропука. Същата опасност важеше и за огромния стръмен леден бряг на Ледената бариера Рос. Той също се люшка и може да погуби главната квартира на експедицията.

Но Амундсен разсъждаваше иначе:

„На известно разстояние от брега аз ще построя върху-леда моето норвежко село Фрамхайм. Заливът на китовете, който неговият откривател Джеймс Рос описа през 1842 година, изглежда, не се е променил от шестдесет и осем години насам. Може да се предположи, че тази

плаваща ледена маса е здраво споена за скалите на някой голям остров. Ако построим нашия: лагер на това място, ще бъдем по-близо до Полюса. Пътят изглежда удобен за кучета, а на връщане ще имаме по-малко грижа за храната им: Освен това ще можем точно да изчислим товара за шейните и мястото на складовете за припасите. За всяко куче ще вземем по 25 килограма месо. По пътя припасите ще намаляват и кучетата няма да ни са нужни. Ще ги убием, ще ги изядем, така че, като стигнем Полюса, ще можем по-лесно да се върнем в базата без тях.“

Амундсен беше решил да използва не понита, а само гренландски кучета, защото бяха леки и издръжливи, свикнали на големи студове, годни да се изкачват по заснежени стръмнини, по-лесно се изхранваха от понитата и се нуждаеха от по-малко грижи.

Амундсен най-старателно подбра стотина кучета. Взе осем шейни от ясеново дърво, дълги по четири метра, с обковани със стомана плазове, и двайсет чифта ски по 2,40 м дълги. 21 палатки и една удобна сглобяема къща с тройни дъсчени стени с луфт помежду им щяха да осигуряват достатъчна защита срещу студа.

Тази къщичка – 8 м/3,50 м и 3,50 метра висока – беше предназначена за главна квартира.

На 11 януари към обяд Амундсен забеляза през бинокъла голямо бяло петно: прословутата голяма Ледена бариера на Рос. Този исполински ледник, няколкостотин километра широк) и средно 150 метра висок, се възправяше над морето. Но имаше и места, не по-високи от 5–6 метра.

Към 17 януари групата на Амундсен започна строежа на лагера. Той беше разположен на 4 километра от морето. Къщичката на главната квартира приличаше на норвежка хижа с островърх покрив. Всичко трябваше да се предвиди, преди да започне походът към Южния полюс: строежът на лагера, мястото за складовете – изнесени колкото е възможно по-напред, времето за връщането в базата и храната за хората и животните.

Амундсен взе лично участие в подреждането на складовете.

Личният му пример още веднаж доказваше на хората ползата от труда. Амундсен съпоставяше своите предвиждания за времето с тези на другарите си. Грижливо ги отбелязваше и в края на месеца изчисляваше кой най-често е познавал какво ще бъде времето. Победителят получаваше награда: сребърен часовник или книга.

Амундсен искаше да започне настъплението към Полюса още в началото на август, но тогава беше извънредно студено. Дните минаваха, а

възможност за тръгване нямаше. Въпреки суровата зима, убедени, че още тази година ще стигнат до Полюса, „отшелниците“ запазиха бодрия си дух. От страх да не бъдат затрупани, трябваше непрекъснато да разчистват снега около бараката, засипана повече от половината. И болести ги дебнеха – колко изследователи и мореплаватели бяха победени от непредвидените препятствия – болести, причинени от храната или от непроветряване на помещението и преди всичко от най-големия им враг – студа!

Амундсен се беше погрижил да набави голямо количество пемикан, приготвен лично от него. Към месото и сушената риба той беше прибавил и сушени зеленчуци. „Магазинът“ беше снабден със запаси от херинга, шоколад, брашно, бакпулвер и вдъхваше доверие на хората му. „Гардеробът“ беше комплектуван с оглед на добития вече опит. Газта – същинска „кръв“ на селището (14 палатки) – беше най-ценната от всички стоки и трябваше да се използва пестеливо. Преди всичко трябваше да си запазят достатъчно количество за връщане.

Макар че „Фрам“ беше построен изцяло от дърво, и дума не можеше да става Амундсен да използва материала му, за да завърши прекосяването на Атлантическия океан, както беше направил капитанът на „Хенриета“ в романа на Жул Верн „За 80 дни около света“.

Скот беше приключил строежа на своята главна квартира и се придвижваше с моторни шейни покрай Ледената бариера Рос, където на различни места складираше припаси. И двете експедиции бяха установили своите бази в Залива на китове. Макар да се бяха разположили на около 600 километра въздушна линия от лагера на норвежците, другарите на Скот можаха да забележат присъствието на „Фрам“, когато се преместваха от едно място на друго.

Един февруарски ден, когато Амундсен напусна „селището“ и тръгна към кораба, той чу някой да го вика отдалеч:

– Капитане, върнете се, върнете се бързо!

Амундсен веднага се върна. Горе от стръмния бряг пред погледа му се откри неочаквана гледка: един кораб беше спрял край „Фрам“. Това беше „Тера нова“ – корабът на британската експедиция.

Представи му се лейтенант Пенъл с няколко души от своя екипаж. Посрещнаха ги топло. Това беше среща между рицари.

Британците се заинтересуваха с какъв материал разполага Амундсен и се учудиха, че в лицето на норвежците виждат свои неочаквани и опасни конкуренти. Преди всичко привлече вниманието им екипировката, а също и прекрасното състояние на кучетата: шумният лай, с който

те посрещнаха гостите, бе доказателство за качества на животните.

– Кучетата ви безспорно са особено здрави, но ние не смятаме, че са годни да изпълнят задачата, за която сте ги определили – заявиха британците.

На това норвежците възразиха:

– Вашите моторизирани шейни скоро могат да се окажат ненужни. Никой мотор не може да устои на този ужасен климат. Може би те са подходящи за плаващите ледове, но не и за планината; там живите същества превъзхождат машините.

– Ние имаме и понита.

– Те са прекрасни за Шотландия, но сигурни ли сте в издръжливостта им при тоя снежен и леден климат? Нищо не ви пречи да носите и килт¹⁵!

– Не се грижете, имаме всичко, което ни трябва, и то в излишък. Ако по някаква причина изпаднете в затруднение, можем да услужим и на вас.

Амундсен стана:

– Моля ви, преди всичко не допускайте грешката да тръгнете с понита. Съгласен съм дори, ако вие искате, да организираме съвместно пороряването на Полюса. Предлагам ви половината от моите кучета.

Англичаните не приеха това благородно предложение. Те бяха обмислили своята експедиция по съвсем различен начин от норвежците. Бяха избрали впрегатните животни с оглед на материала, който носеха със себе си, а норвежците съобразиха материала си с впрегатните животни.

Британците са много вежливи, но упорити. Те изказаха доверието си към подготовката на норвежката експедиция, но напушайки Фрамхайм, заключиха:

– Ние ще тръгнем с нашите понита.

– А ние с кучетата си – отвърна Амундсен, който държеше да каже последната дума.

От този ден нататък започна надпреварата между двете експедиции към Полюса. Оставаше само да изчакат хубаво време за тръгване.

Всеки ден слънцето пада все по-ниско и на 19 април изчезва на север сред същински пожар от пламъци.

До новото появяване на светлината екипажът ще живее затворен във Фрамхайм. Голямото жилище се състои от две помещения: едното,

15. Килт – къса поличка, която носят шотландските планинци, – Б.пр.

6 метра дълго, служи за спалня, столова и салон. Наоколо са наредени кушетки като в кораб; другото помещение, от два метра, служи за кухня. Необходимите съдове са на тавана, продуктите – в складовете, издълбани в леда и покрити с платнище. Тунели свързват къщата с избите. Там са складирани въглищата и газта. Построили са си дори и турска баня. Накратко казано, базата представлява малко пещерно селище, в което не липсват удобства. Навън студът достига -60° . Снегът е затрупал къщичката. Стърчат само тръбите ѝ за проветряване.

В десетте палатки са прибрани припасите и кучетата.

Експедицията беше тръгнала на път със 110 кучета, а сега те са 116; раждането на малките кученца е повод за ново празненство. В борбата срещу душевната депресия, толкова разпространена през дългата зима, Амундсен създаде нещо като „Министерство на забавленията“; редовно слушат концерти от фонографи, уреждат състезания по стрелба със стрелички, дори и карнавален бал.

Така изминават шест месеца и термометърът се заковава на -50° .

Слънцето колебливо се появява.

На 29 септември Амундсен записва в дневника си:

„Прелитат антарктически буревестници. Това предвещава пролет.“

НАДПРЕВАРАТА ЗАПОЧВА

Окончателният план за похода беше готов; трябваше да се започне изпълнението му.

Амундсен смяташе, че експедицията трябва да има две цели: едната – завладяването на самия Полус, а другата – изследването на крайбрежните райони на Антарктида около Залива на китовете и преди всичко – топографското обозначение на Земя Виктория. Извънредно важно беше да получат точни научни сведения. Капитан Преструд беше похватен техник, но не беше работил в ледовити земи. Затова Амундсен определи за негов помощник в научноизследователската работа специалиста Ялмар Йохансен, един от хората на Нансен. Към Полюса тръгнаха петима души, останалите трима се насочиха към Земя Виктория.

Кучетата са вързани, за да не паднат в някоя пропаст или да се сдаят.

На 23 октомври стигат първия склад на 160 километра от Фрамхайм. Кучетата изяждат тюленовото месо и тъй като изминатият етап бе труден, дават им два дни почивка.

25 октомври: Тръгване в ясно и относително меко време. Всяка от четирите шейни тежи около 400 килограма и е натоварена с 330 килограма припаси и други материали. Две шейни влечат 100 литра газ.

На всяка шейна е прикачено колело, което се докосва до снега. Кормило ли е това? Не, примитивен таксиметър, всяко завъртане на който отбелязва изминатото разстояние. Но този механизъм може да се използва само за измерване на кратки разстояния. За големите остават в сила научните методи.

За да означи изминатия път, Амундсен реши да правят пирамидки от сняг. На върха на всяка от тях забождаха бамбукова пръчка с малка черна шапка отгоре ѝ.

Групата на Хансен тръгва първа, следвана от другите три. За един час кучетата изминават 10 километра.

29 октомври: Керванът стига до втория склад, на 81-ия паралел.

31 октомври: Шейната на Хансен изчезва в една пропаст. Спасяването е възложено на Уистинг. Той изтегля другаря си с въже, даже и шейната – като по чудо.

1 ноември: -35° .

4 ноември: Кучетата галопират като бесни. На всяка цена трябва да стигнат до третия склад на 82-ия паралел; Успяват. Екипажът вярва, че ще удържи победата. Но трябва да се действа разумно. Един ден почивка за кучетата. Това е последната им ваканция.

6 ноември: Тръгване. Шелфов ледник Рос представлява все същата гледка: безкрайно, но проходимо плато. Определили са си етапите по 37 километра. Напредват планомерно със 7,5 километра в час.

Пак мъгла.

„Представете си – пише Амундсен – безкрайна равнина, забулена в гъста мъгла, и навсякъде гладък сняг, никаква гънка.“

Дотук се водеха повече по жалоните, поставени по време на разузнавателните рейдове, отколкото по компаса.

Изследователите скиори се държат за въжетата; завързани за шейните, и се плъзгат.

Мъглата е толкова гъста, че на няколко стъпки е невъзможно да се различи каквото и да било. Цялата околност е набраздена по всички посоки с дълбоки пукнатини като счупено стъкло.

Небето сякаш цялото ще рукне в снежни пороища, а земята се надига в гъсти снежни вихрушки, които ужасният вятър праща към небето. Своенравен и груб, леденият вятър шиба лицата на чергарите из

снежната пустиня.

Една шейна, теглена от тринадесет кучета, се движи първа и прокарва пътя. Изведнаж – тревожни викове, викове на отчаяние: шейната е изчезнала в една пропаст, раззинала в коварния лед.

Всички се притичват на помощ на Хансен и Хасел.

Уистинг още веднаж играе ролята на „сенбернареко куче“. За щастие уплахата беше по-голяма от бедата.

– Признай, че не съжаляваш, дето те изкараха от дупката – подхваля на шега Амундсен, обръщайки се към Хасел.

– Не мога да кажа, защото много си бях спокоен в този хладилник... – отговаря през смях спасеният.

Занапред се налага най-голяма предпазливост. Земята буквално цялата е нарязана в пукнатини. Да се отделят едни от други при тази мъгла би било лудост!

7 ноември: Там, на югозапад, близо до хоризонта, се очертава белезниква маса. Не са ли това парите, за които бълнува Едгар По и в които изчезва неговият герой, нещастният Пим?

Не, това не са нито облаци, нито ледници, а високи планини, сгъсени под снега. Същите, които Шекълтън и другарите му бяха открили.

10 ноември: След тридневен ход пред тях ясно се възправят отново със своя величествен блясък планините. Каква омая! Срещу тези стръмни склонове, срещу цялата тази сурова природа ще трябва да подемат борба.

Човешко око още не е съзерцавало тези върхове. Наистина Шекълтън беше стигнал до планинската верига, но на повече от 200 километра на запад. Норвежците имат чувството, че са се пренесли на друга планета. Планината е тъмносиня и само леденият ѝ купол се откроява бял.

Амундсен се обръща към другарите си и се провиква очарован:

– Никога не съм виждал такава вълшебна гледка! Планините се възвисяват като стена, под действието на миража те напомнят верига от приказни, омагьосани замъци...

Но еднообразието на огромната равнина и навъсеното небе поражда умора. А и хората са принудени да си пазят очите, тъй като матовият блясък на небето и сияещата белота, която ги обгражда, силно се отразяват върху ледения простор.

И после, как да се ориентират?

Отдавна вече запасите от бамбукови пръчки, с които бележат пътя, са се свършили.

Амундсен се досеща:

– В сандъците има сушени змиорки, дълги по един метър. Ще забучваме тях по пътя.

– А какво ще ядем? – обезпокоява се някой.

– Те не са загубени. На връщане ще си ги намерим. Възхитен, скептикът оттегля думите си:

– Късмет! Хем по-малко товар ще имаме, а няма никаква опасност друг да ги изяде!

– Стига да няма призраци! – казва пазачът на кучетата. И походът продължава.

Ще се намери ли проход, през който да преминат? Наричат двете успоредни вериги Нансен и дои Педро Кристоферсен в чест на благодетелите на експедицията.

До 15 ноември се движат към планините и ги приближават.

На 16 ноември Амундсен се обръща към другарите си:

– Ето че дойде време да започнем пристъпа. Според мен това е една от решаващите минути за нашата експедиция. И аз приканвам всеки от вас да каже мнението си. Оттук до Полюса и обратно има около 1100 километра разстояние. Като имам пред вид трудностите на изкачването и все по-голямото изтощение на кучетата, преценявам, че ще е ни нужни шестдесет дни да го изминем. Ще вземем храна за два месеца: пемикан, шоколад, мляко на прах. От 42-те кучета, които имаме сега, 10 са с отекли крака. За съжаление ще трябва да ги убием. Като стигнем Полюса, трябва да пожертвуваме още 14 и ще се върнем с три шейни и 18 кучета.

Всички са съгласни.

17 ноември: Жребият е хвърлен, започва пристъпът! Времето е прекрасно, пътят – превъзходен. Кучетата надминават себе си, колоната напредва по наклонено плато, заобиколено от върхове, високи 1000 и 2000 метра.

Върховете имат тъмночервени качулки! Слънчевите лъчи са оцветили снега. След 18 километра път норвежците са достигнали вече 600 метра височина. На малка ледена площадка между широки пукнатини Амундсен установява своя лагер.

18 ноември: Само едно изплющяване на камшика и кучетата се стрелват напред, сякаш чувстват, че трябва да имат дял в победата. След една теснина, преодоляна с мъка – бързо спускане надолу. Хората трябва да задържат бягащите кучета, за да не стане злополука. Отново изкачване на два огромни стръмни ледника. Изкачването и втория е най-трудният етап от целия път. Трябва да се удвои броят на впрегнатите

кучета, защото те едва се движат по мекия сняг. А и разстоянията са всъщност три пъти по-големи, отколкото изглеждат.

19 ноември: Групата се е изкачила на 2400 метра височина. Всички са обезпокоени. Ще има ли възможност да преминат мястото, където се срещат двата ледника? Амундсен дава заповед кучетата да починат, а трима души тръгват да изследват южния склон. Какво се крие зад хребета? Когато стигнат до най-високата точка, откриват падина, през която могат да заобиколят огромната ледена стена, преграждаща достъпа до полярното плато. Кристалната покривка положително ще бъде най-добрият път към горното плато.

Това плато, което Амундсен нарече Крал Хокон VII, е източната част на планината Кралица Мод; западната страна, открита преди това от Шекълтън, носи името на английския: крал Едуард XIII.

Една след друга идват трудностите: твърда ледена покривка обвива платото, по което движението със ски е невъзможно. Под стъпките на хората ледът кънти. Амундсен записва: „Имахме чувството, че вървим по празни бъчви.“

АМУНДСЕН НАЧЕЛО НА КОЛОНАТА

6 декември: колоната достига 3225 метра – най-високата точка в пътешествието. Започва спускане по слаб наклон. На слънце се върви бързо; то сякаш предвещава победата.

„Височината Шекълтън“ – точката, до която бе стигнала втората британска експедиция – преминават на 8 декември. Амундсен и другарите му вече са сигурни, че първи в света стъпват по тези непознати пространства. Досега човешки очи не са съзерцавали гордите върхове на Антарктида. Две английски експедиции се бяха провалили, третата е на път. Ще спечели ли малка Норвегия състезанието срещу една експедиция, подготвена и поддържана от една велика сила? Амундсен също вярваше в значението на „последния четвърт час“.

– Нашето последно усилие ще реши изхода от битката! – казва той, за да насърчи другарите си.

Ускоряват ход. Тридесет и пет километра на 10 декември!

14 декември: Хората са бодри и с повишен дух. Картата показва, че експедицията се намира на осем километра от Полюса.

Хелмер Хансен води колоната. Той спира кучетата, освобождава от каиша челното животно. Амундсен се обезпокоява:

– Не върви ли нещо, Хансен?

– Да, бих искал някой друг да дойде на мястото ми. Вече не мога да водя кучетата.

– Чудно, толкова добре вървяха досега!...

– Да, капитане, но мисля, че е време вече вие да застанете начело на колоната.

– Защо?

– Смятам, че на вас се полага честта пръв да стигнете Полюса.

Трогнат от вниманието, Амундсен се съгласява да води колоната. Продължават с тържествена походка. Кучетата тичат леко, като че са им поникнали крила.

След още една нощ лесно изминават осемте километра и Амундсен пръв стига Южния полюс... Той приканва другарите си да хванат дръжката на знамето. Издигат го високо и с един замах го забиват в леда. В дневника си Амундсен описва този миг със следните думи:

„Скъпо знаме, емблема на любимото отечество, ние те забиваме на Южния полюс на земното кълбо, а пространството, което ни заобикаля, наричаме плато Крал Хокон VII – в чест на нашия почитан владетел.“

ВОДЕНИ ОТ ЗВЕЗДИТЕ

Географите поддържат, че който е наближил на 10 километра до Полюса, е достигнал самия Полюс. За да са сигурни, че са стъпили на самата „дупка, през която минава земната ос“, норвежците утъпкаха земята по всички посоки в един район от осем километра.

По време на похода към Полюса експедицията продължи наблюденията си. Но когато премина 89-ия паралел, тя ги усили. Проверяваха резултатите едновременно с разстоянията и посредством един апарат – диастазиметър.

За наблюденията си на Полюса Амундсен си служи със секстант. За изкуствен хоризонт използваша един сандък. Точното местоположение определяха чрез наблюдение на слънцето по график.

Двадесет и седем часа Амундсен наблюдава географското положение. Единственото изменение, което забеляза, беше всекидневното отклонение на слънцето. Амундсен беше напълно убеден, че се намира на Южния полюс. В палатката, която опъна и назова Полхайм, той остави две писма: едното до крал Хокон VII, другото до Роберт Скот.

– Макар Скот да не е пристигнал още, няма съмнение, че ще бъде

тук през някой от следващите дни. Познавам упоритостта на британците и съм убеден, че той няма да се откаже.

На 17 декември започнаха приготовленията за връщането. Пътуването щеше да продължи 41 ден. С пълно съзнание за значението на изпълнената задача за величието на отечеството Амундсен записва на тръгване: „Развя се нашето национално знаме. Чувство на гордост ни изпълва пред символа на отечеството, а мислите ни летят към скъпата родина, към суровата земя Норвегия, която ние обичаме.“

Победителят на Южния полюс се надяваше, че малката група от трима души, начело с Преструд, ще извърши ценна научна работа в района на Земя Виктория; така експедицията като цяло щеше да бъде нещо съвсем различно от едно чисто спортно състезание.

Норвежците бяха тръгнали със 111 кучета, а се върнаха само с 11, които теглеха шейните.

Какво беше станало с другите 100?

„Трудно е да убиеш животно, след като дълго ти е служило и се е привързало към тебе като към свой господар – да го убиеш, защото е изнемощило от страданията по дългия път; но още по-тежко е да отнемеш живота на скъп другар, когото смъртта въобще не заплашва! – пише Амундсен. – Егоистичната постъпка, която ти дава възможност да оцелееш, поражда у теб угризения на съвестта, но суровата необходимост те застава и ударът на ножа, който изведнаж прекратява диханието на животното, налага на хората да отдадат последна почит на своите другари в страданията и борбата. Още по-трудно е да се храниш с месото им и за да устоиш на студа, да ядеш каша, застроена с кучешка кръв. Ако изпитваш някакво отвращение към тези малко варварски постъпки, спомни си стиховете на Виктор Юго от стихосбирката му «Съзерцания»:

Зная, че плодът пада, съборен от разтърсващия го вятър,
че птичката губи перата си, а цветето своето ухание,
че сътворяването е голямо колело,
което не може да се движи,
без да стъпче някого.“

Напредъкът се утвърждава само в движението.

За тези героични поклонници, чиито тяло и душа страдаха еднакво, всяка стъпка напред беше жертва. Благодарение на вярата в тяхната мисия, която ги крепеше, те можаха да понесат херкулесовски изпитания,

да пътуват из безлюдни пространства и да преодоляват разстояния, за които сякаш бяха нужни крила.

„Да гледаш нагоре, да проникваш в нещата, непрекъснато да търсиш и да се издигаш“ – тази мисъл на Пастър беше мисъл и на Амундсен.

На връщане изминаваха средно по 39 километра на ден. Амундсен и другарите му стигнаха във Фрамхайм на 25 януари следващата година. Бяха пропътували 2 400 километра, Половината от този път минаваше през планини, високи колкото най-високите върхове на Швейцарските Алпи.

Групата на Амундсен трябваше да прекоси един истински малък „Тибет“, покрит с вечни ледове, на едно разстояние колкото от Монблан до Триест.

На 28 януари „Фрам“ приближаваше Тасмания. Той спря в пристанището Хоубърт, откъдето Амундсен изпрати телеграма, която удиви целия свят: „Достигнахме Южния полюс на 14 декември 1911 година и го владяхме до 17 същия месец. Всичко е наред.“

На 23 май „Фрам“ стигна в Буенос Айрес. Той беше преминал 54 000 мили – 2,5 пъти обиколката на Земята. Научните успехи на експедицията бяха забележителни.

За едно кратко описание на експедицията, което предаде ла вестник „Дейли кроникъл“ по телеграфа, Амундсен получи 50 000 франка – голяма сума за онова време. Снимките от пътешествието щяха да му донесат още толкова. А още повече – многобройните сказки, които той изнесе в Съединените щати. От този миг финансовите грижи изчезнаха. Амундсен беше посрещнат в родината си като победител и обявен за национален герой.

Специалистите поведоха полемика около причините за успеха на Амундсен. За да омаловажат неговата победа, някои започнаха да подхвърлят, че норвежците били по-добри скиори от англичаните, че имали предимство, като са използвали кучета и са попаднали на по-удобен терен.

До този момент съдбата на британската експедиция беше още неизвестна. Тъй като нямаше новини от нея, световната общественост я сметна за изчезнала. Една спасителна експедиция хвърли светлина върху съдбата на съперниците на Амундсен.

ЧЕРЕН ПОХОД ПО БЯЛ ПЪТ

Докато Амундсен бързо напредваше към Полюса, пред Скот и неговата група изникваха какви ли не трудности. Още при първия разузнавателен излет експедицията загуби пет понита, т.е. една трета от „кавалерията“ си.

От нос Евънз до Полюса разстоянието е 1 370 километра по въздуха – колкото от Диег до Флоренция. С неизбежните отклонения и евентуалните усложнения Скот беше изчислил пътя на 3 000 километра отиване и връщане. Експедицията трябваше да измине това разстояние, преди да е настъпила зимата, т.е. за четири месеца.

На 2 октомври тръгна авангард от четирима души с две моторни шейни и провизии. Пет дий по-късно потегли на свой ред под ръководството на Скот главната група от десет души и десет понита, впрегнати всяко в шейна с по 276 килограма товар. След тях четирима души и шейните с кучетата карат провизиите. Всичко 18 души, повече от тях ветерани на Полюса, двайсетина кучета и моторни шейни. Отначало напредват бавно и трудно. Понитата вървят с голяма мъка по размекнатия сняг на Шелфовия ледник Рос. На 20 ноември експедицията достига 80° 15' южна ширина.

Колоната изминава едва около 15 километра на ден и не успява да стигне дори наполовина път до Шелфовия ледник Рос.

Ползата от моторните шейни се оказа по-малка, отколкото очакваха. Охладителите, действащи с въздух вместо с вода, поради полярните температури, работеха лошо, моторите се загряваха и често се повреждаха. Хората стояха при – 20° температура в очакване отново да потеглят. Трябваше горивото да се загрява с лампа и да се размразяват карбураторите. Накрая, след голяма умора и след като експедицията беше изминала само сто километра, Скот беше принуден да се откаже от „автомобилите“.

Докато хубавото време и по-късият път улесняваха Амундсен, англичаните трябваше да се придвижват при силни снежни виелици и да изминат по-дълъг път.

На 4 декември, когато стигнали края на Шелфовия ледник Рос, забушувал силен ураган, който продължил четири дни и затрупал със сняг конете и палатките, а хората трябвало да се справят с последиците от внезапното размразяване.

Внезапното размразяване е често явление в Антарктида; то се

дължи на чувствителното повишение на температурата поради духащите откъм ледниците и Полюса ветрове. Може би изглежда парадоксално, но в тези райони въздухът се затопля вследствие на силното налягане под напора на ветровете от високите планини, достигащи до 50 възли. От размразяването ледниците се превръщат в блата. За да не потъват понитата, Скот бил принуден да закове на копитата им ракетовидни дъски.

Щом преминали Шелфовия ледник Рос, фуражът се свършил. Петте оцелели понита били убити, одраи и месото им съхранено. Хората и кучетата трябвало сами да теглят шейните до Полюса. Англичаните си спомнили предсказанията на Амундсен, но за съжаление ... много късно.

За трийсет и осем дни Скот наистина преминал Шелфовия ледник Рос, но това е едва половината разстояние от нос Евънз до Полюса. А при това му оставала най-трудната част от пътя, изкачването на полярното плато. Трябвало да извървят 700 километра през планината е една разлика във височината от 200 до 3 000 метра. Преди да започне изкачването, Скот върнал кучетата с няколко души. Самият той и останалите дванайсет души потъвали до колене в снега. Те напредвали едва по един километър на час. Борбата продължила пет дълги дни. На 21 декември Скот стигнал началото на ледника – там, където тази ледена река се промъква към нанадолнището между две планински вериги. Четирима души се върнали обратно. Само осмина продължили пътя.

На 3 януари 1912 година експедицията била на 273 километра от Полюса. Скот връща още трима от другарите си.

Техният обратен път ще бъде още по-драматичен. Роберт Скот продължава заедно с д-р Е. А. Уилсън, капитан Оутс, лейтенанта Х. Р. Боуърс и подофицера Едгар Евънз. Дори след седемдесет и два дни нечовешки усилия петимата мъже били изпълнени е жар.

НЕУСПЕХ ИЛИ ПОБЕДА

Англичаните събират последните си сили. Те се задъхват от радост, че ще могат скоро да забият знамето на Великобритания на южната ос на земното кълбо. Неочаквано един от другарите помръква. Защо?

– Човешки следи...

Те виждат мачта, на която се развява норвежкото знаме, и едно малко флагче с надпис „Фрам“. Безмълвен, но многозначителен поздрав. Приближават и откриват една палатка. Влизат вътре и намират

двете писма: едното до Скот, другото до краля на Норвегия, един секс-тант, един изкуствен хоризонт и други вещи. Какви трофеи! Но какво разочарование, достигащо до отчаяние, за тези моряци, за тези герои! На другия ден небето е много ясно. Астрономическите наблюдения им дават възможност да определят мястото на Полюса на 925 метра от палатката на Амундсен. Скот нарежда да се направят много снимки. Това ще бъдат най-сензационните документи за илюстрираните списания в целия свят.

Трябва съвсем бързо да се поеме обратният път. Физическите и моралните сили на всички започват да отслабват. Евънз чувства, че отпада и че скоро не ще може да се държи на крака.

На 17 февруари той умира.

С неговата смърт започва агонията на целия керван. На Шелфовия ледник Рос студът е необикновено остър. Хората са толкова уморени, че скоростта на слизането им намалява средно дневно от 16 на 3 километра.

На 17 март Оутс капва на свой ред. Скот и другарите му се опитват да го спасят, но той предпочита да изчезне, за да не им пречи. Излиза от палатката. Леденият вятър го отнася...

В силна снежна буря тримата оцелели тръгват отново на път. Ураганът тъй силно се е развилнял, че са принудени да спрат. Имат припаси само за няколко дни. Ураганът духа непрекъснато вече десет часа и свири в ушите им погребален марш.

Заболели от скорбут, изтощени, с припаси, които намаляват от ден на ден, скоро нищо вече не може да им вдъхне сили, дори не и миражът на близката победа. Те изживяват ужаса на бавната смърт.

На 25 март Скот – единствен оцелял – събира сили да напише следния вълнуващ призив до своите съотечественици:

„Исправени бяхме пред опасности; знаехме, че ще се срещнем с тях. Всичко беше против нас. Нямахме защо да се вайкаме, а трябваше да се преклоним пред волята на провидението, решени да извършим докрай всичко, което бе по силите ни. Ако доброволно дадохме живота си в това дело, направихме го за честта на нашето отечество. Моля съотечествениците си да се погрижат да не бъдат изоставени нашите близки. Ако бяхме останали живи, щях да разкажа героична страница за твърдостта на моите другари, която би трогнала сърцето на всеки англичанин.“

След гигантска битка срещу развилнелите се природни сили героичните британци бяха победени. И Скот на свой ред бе отнесен от смъртта.

Осем месеца по-късно, на 12 ноември 1912 година, спасителна група, предвождана от д-р Аткинсън, тръгна да търси изчезналите и откри сред ужасяваща самота една палатка и една шейна – единствени вещи сред тази безкрайна шир. Платнището на палатката беше останало невредимо въпреки силната ледена буря; снегът лудо беше шибал стените ѝ, без да я засипе.

Ръководителят на спасителната група приближил пръв, повдигнал вратичката на палатката. Покъртителна гледка се открила пред очите му:

Стая на покойници... Трина души лежат вътре, сякаш са заспали; лицата им са стихнали и спокойни. Скот е прострян върху спалния си чувал близо до прага, навътре Уилсън и Боуърс почиват в своите.

Те са умрели първи. Макар и отпаднал, Скот е изчерпал последните си сили да ги погребее в кожените им плащеници и на свой ред е очаквал смъртта да отнесе и него. Лейтенант Гран от спасителната група пръв видял Уилсън точно срещу входа на палатката, полуизлегнат, подпрян върху стената на палатката. Усмивка озарявала лицето му.

С благоговение събрала спасителната група материалите от палатката: геоложките образци, дневниците с наблюденията, бележниците и трогателното послание на Скот до съотечествениците му. Хората от малката спасителна експедиция прочели молитва за умрелите, после отвързали палатката от колчетата и тя покрила трупове на тримата герои. Над този саван натрупали ледени и снежни блокове на височина пет метра и на върха забили кръст, скован от две ски – сетна почит към загиналите, които ще почиват на мястото, където са издъхнали, докато майката родина прибере останките им.

Кои бяха причините за неуспеха на мъченически загиналата британска експедиция? Те трябва да се знаят, защото Скот и другарите му ще останат завинаги един от прекрасните примери на смелост и величие, с които се гордее цялото човечество.

На една обикновена, но крайно вълнуваща и завинаги безсмъртна страница Скот обяснява неуспеха си така:

„Нашата катастрофа се дължи не на организационни грешки, а на лошо стечение на обстоятелствата, при всичките трудности, които трябваше да побеждаваме.

1. Смъртта на понитата през 1911 година ме принуди да забавя тръгването и припасите, които бяхме взели, намаляха.

2. Лошото време на отиване – особено продължителната буря, когато се намирахме на 83° южна ширина – забави нашия ход.

3. Мокрият сняг по долните склонове на ледника Биърд-Мор забави още повече нашето придвижване напред.

Ние енергично воювахме срещу тези неблагоприятни обстоятелства и ги преодолявахме срещу голямо разхищение на нашите запаси. Припасите, дрехите, организацията на дълга верига от складове по платото и по целия път към Полюса, дълъг 1 300 километра, всичко отговаряше напълно на нуждите ни.

Групата ни щеше да стигне ледника Биърд-Мор в прекрасно състояние и с достатъчно припаси, ако не беше необикновеното изтощение на Евънз, от когото най-малко можехме да очакваме, че ще го напуснат силите. Никога живи същества не са страдали толкова, колкото ние през последните няколко месеца; въпреки лошото време щяхме може би да избегнем заболяването на капитан Оутс, ако не беше необяснимото намаление на припасите от гориво и най-сетне, ако не беше последният ураган. Той ни попречи да стигнем до склада, разположен на 20 километра по-далеч, където се надявахме да намерим необходимите припаси. Имало ли е някога по-лош късмет? Спрели сме на 11 мили (20 километра) от склада «One tone camp», имаме храна само за два дни, а газ само за едно готвене. Отпаднали сме; едва мога да държа перодръжката. Но не съжалявам, че предприех тази експедиция. Тя е доказателство за упоритостта на англичаните, за тяхната солидарност и потвърждава, че те смело могат да гледат смъртта в очите и днес, както всякога...“

Й той заключава:

„Тези бегли бележки и нашите трупове ще разказват за изпитанията ни и положително една велика и богата страна като Великобритания ще осигури подобавашо живота на нашите близки.“

Дневникът на Скот с посвещение „На жена ми“, след това собственооръчно изменено „На вдовицата ми“, е също така трогателен.

Кой не би изпитал дълбоко възхищение от този ръководител на експедиция, намерил сили в ужасните предсмъртни мъки да възвеличи своята родина и любовта към другарката си?

Един коментатор от онова време – Чарлз Работ – писа за дневника на Скот следното:

„Този откъслек, който може да се сравни само с най-хубавите страници на Плутарх, е величествен урок по героизъм и пламенен патриотизъм. И за да разпалят духовете на английската младеж, да засилят у нея патриотичната гордост, този дневник се четеше и се разглеждаше във всички държавни училища. Прекрасната смърт на Скот и другарите му предизвика тръпка на национална гордост в цялата империя и събуди

предприемчивостта на хората. Изследването на Антарктида, към което дотогава масите бяха безразлични, се превърна за всички в едно от условията за британското величие.“

ТРИ ПЪТИ „УРА“ ЗА КУЧЕТАТА

Лесно е човек да си представи популярността на Амундсен след разказите за адската одисея на британската експедиция, но също и завистта, която той будеше у някои!

– Всъщност той е минал по най-лекия път! – казаха невежите.

Амундсен се задоволи да отговори:

– Видели ли сте някога някой да изкачи планина по недостъпния ѝ склон?

Той беше прав. Победата му не беше случайна; делото му почиваше на научен метод.

Той спечели битката за Южния полюс, защото беше борец, защото не се губеше в подробности и дръзко крачеше към бъдещето. Той води тая битка като стратег и специалист. Скот беше принуден да заобиколи, Амундсен извърши своя поход почти по права линия.

Намериха се хора, дори в собствената му родина, които казаха:

– Амундсен отхвърли предложението на прочутия изследовател Елмар Йохансен да участва в неговата експедиция към Южния полюс, за да не трябва след това да дели с него славата от успеха.

Но истината беше съвсем друга. Целта на експедицията не беше само да стигне до Южния полюс, но и да донесе максимум научни наблюдения. „Защото ще дойде ден – мислеше си Амундсен, – когато норвежки или чужди изследователи ще използват Антарктида като изходна база за нови завоевания.“

По-късно Хансен лично ще напише в спомените си „Осемнайсет години с Амундсен“, че „разпределението на работата, което ръководителят на експедицията направи, като отдели петима души за похода към Южния полюс и трима за изследване на Земя Виктория, беше единственото възможно, единственото логично“.

Напук на клеветите, които не можаха да помрачат славата на Амундсен, той беше чествуван като герой на XX век.

Всички географски дружества по света го поздравиха. Той има честта да бъде поканен от Кралското географско дружество в Лондон. Франция му връчи знака на Почетния легион, а кайзер Вилхелм II го

награди с орден.

Но едно от тържествата в негова чест се превърна в истинска драма. Драма, предизвикана от стремежа на англичаните да се покажат рицари към своите конкуренти в надпреварата за завладяване на Южния полюс.

На 15 ноември 1912 година, като гост на Кралското географско дружество, Амундсен трябваше да произнесе реч в присъствието на лорд Кързън де Кедълстън, който беше негов председател.

Рядкотр внимание, което дълбокоуважаемите членове на дружеството проявиха към победителя на Южния полюс, можеше само дълбоко да го развълнува. Той с готовност се отзова на „вечерята“.

Още в началото на приема лорд Кързън изрази задоволството си, че Амундсен е стигнал до Южния полюс, а след това направи кратък исторически преглед на значението на това завоевание.

„Ние не познаваме завистта – заяви почитаемият лорд Кързън. – Въпреки голямата надпревара в областта на изследванията и макар че тази вечер чествуваме Амундсен, убеден съм, че и неговите мисли, като нашите, са насочени към нашия смел съотечественик капитан Скот.“

След това слово сър Ърнест Шекълтън и д-р Брюс от все сърце и настоятелно приканиха присъстващите да вдигнат тост за капитан Амундсен, а лорд Кързън стана и каза:

– Предлагам да приветствуваме сега една от най-интересните и, както точно се изрази сър Е. Шекълтън, една от най-скромните речи, които въобще сме чували някога. Бих желал в нашия възторг да отделим място на тези очарователни кучета с прекрасни качества, истински приятели на човека, без които капитан Амундсен никога не би достигнал Полюса. Предлагам ви да изразите съгласието си с аплодисменти. Предлагам троен тост за кучетата.

Амундсен изслуша тези думи на председателя, без да помръдне, макар че прозря в тях прикрито оскърбление. Защото, без никакво съмнение, ако англичаните бяха убедени, че могат да достигнат Южния полюс с кучета, щяха да го сторят. Но тъй като вярваха в превъзходството на понитата, и особено на автомобила, те използваха тях. Впрочем, ако Полюсът беше достигнат с автомобил, щеше ли лорд Кързън да предложи троен тост в чест на мотора с вътрешно горене?

Този случай се запечати в съзнанието на Амундсен. Той си запази правото да отговори след време. За момента се утешаваше с мисълта, че скоро ще иде във Франция; там няма защо да го посрещат с резерви.

През декември 1912 година в Париж хората на науката

организираха трогателно посрещане на Роалд Амундсен. В негова чест в Сорбоната се състоя тържество, на което принц Ролан Бонапарт му връчи Големия-златен медал от името на Географското дружество, на което беше председател. Министърът на народната просвета изрази с вълнуващи слова възторга на Франция и на правителството. Дълбоко развълнуван, Амундсен благодари на домакините за почестите, с които го отрупват и които в същото време са почести към неговото отечество. Той добави, че в съзнанието му никога няма да се заличи споменът за Франция, чиято литература познава; той е учил френски език от моряците на тази велика страна.

Защо честваха Амундсен толкова много?

Широките народни маси се възхищаваха от упоритостта, от смелостта, от постоянството му, а учените виждаха в негово лице пионера, който беше открил пътя на други изследователи. Защото неговите научни наблюдения представляваха за времето си голямо постижение, а именно:

1. Доказателство, че южната част на Земя Виктория е свързана с плато Крал Едуард VII. Лейтенант Преструд бе обходил е шейна сушата, която ги свързва.
2. Окончателно обяснение за характера на Шелфовия ледник Рос, който дотогава беше опорен.
3. Предположение, че съществува Антарктически континент.
4. Едногодишни непрекъснати метеорологични наблюдения, правени във Фрамхайм.

На своите близки сътрудници Амундсен довери:

„Ние не можем да предвидим стратегическото и геоложко значение на този нов неизследван континент, който всъщност е ничия земя. Но ще дойде ден, когато цял овят ще си оспорва този «леден лай».“

Като пророк или като учен говореше той?

В постоянната борба с природата и с живота Амундсен беше станал ясновидец. Както съумя да спечели мълниеносна и несравнима слава за своя народ, така той долавяше бързото настъпление на бъдещето, което ще си послужи с това плато за нови завоевания. Щом проучи земята, човекът ще се впусне да покори космоса. Затова Амундсен гори от жажда да открие и последните кътчета на земята, които човекът още не познава. Той желае да кове съдбата си със собствени сили, но съвместно с хората. Ако всеки прави като него, човечеството ще бъде по-щастливо. Лозунгът му е „Фрам!“ (Напред!). Дори когато спира пред трудностите, то е само за да си поеме дъх и да ги преодолее.

ЗАКОНИТЕ НА КОСМОСА

Колкото повече време минаваше, толкова по-подробно и грижливо хората изучаваха дневника на Скот.

Светът беше жаден да чуе как норвежките изследователи обясняват причините за неуспеха на английската експедиция.

Разбира се, причината не бяха само понитата, моторните шейни и по-дългият маршрут. Други неща бяха повлияли. Както отбелязва Амундсен, „голямата победа се печели със сбор от малки успехи, които често пъти изглеждат незначителни“.

Да заспиваш уморен, без да се преоблечеш, без да се измиеш – това изглежда маловажно, но се превръща в навик, а такъв начин на живот води направо до гибел.

След всеки изнурителен ден, за да не строят две палатки, англичаните се трупаха в една и заспиваха като заклани, без дори да се съблекат. А първата грижа на норвежците беше да си събуят ботушите и чорапите, за да избягнат замръзванията, причинени от натрупването на водни пари в тъканите.

След изнурителен преход английските изследователи харесваха всяка храна, макар и да не беше приготвена според правилата на кулинарното изкуство!/? Липсата на разнообразна храна – пемикан сутрин, пемикан вечер, пемикан седмици наред, – това прекаляване с пемикана не пречеше на изгладнените нещастници да смятат, че няма по-хубаво нещо от него. От диетична гледна точка храната трябва да съдържа всички необходими хранителни вещества, за да се предпазят хората от скорбут, а експедицията на Скот беше превърнала този проклет пемикан в единствена своя храна.

Фритьоф Нансен, чиято физическа устойчивост е несъмнена, писа, че истинският враг па Скот и на хората му е бил скорбутът. Английският изследовател не беше включил в предвижданията си тази коварна и бавна болест. И затова не беше в състояние да я победи, щом като загуби всякаква връзка със своите зимни квартири.

Очевидно предположението на Нансен за скорбута не можеше да бъде абсолютно потвърдено. Но подробният дневник на Скот, в който той пише с какви сериозни проблеми е трябвало да се справя, когато Евънз легнал болен и после умишлено изчезнал в полярната нощ, както изглежда, потвърждават предположенията на Нансен.

Знаем освен това, че ръцете и краката на Оутс са били

премръзнали, а тъкмо това е най-опасно при скорбута, тъй като кръвообращението се нарушава.

Амундсен също бе засегнат от тази болест по време на експедицията с „Белгика“, затова винаги беше крайно внимателен към качеството на пемикана, който вземаше за своите експедиции. За пътуването си до Южния полюс той достави съвсем различен, подобрен пемикан, в който освен сушено кълцано месо и сланина имаше и зеленчуци, и овесен булгур, а това го правеше по-апетитен и по-здравословен.

С една дума, благодарение на такива предпазни мерки Амундсен и другарите му запазиха отличната си физическа форма и можаха да се завърнат в базата си без сериозно отслабнали жизнени сили. Но и Скот можеше да научи на нещо своя по-щастлив съперник.

Всъщност в бележника си Скот беше записал още, че според него Амундсен не е забил норвежкото знаме точно на оста на земята. Според Скот Амундсен е допуснал грешка с около 900 метра. Трудно може да се приеме, че през 1910 година Скот е могъл да определи със сравнително голяма точност мястото на Полюса. Никакъв особен знак не го отличава, никакъв характерен белег за упътване няма. Оста на земята не е шиш, на който се набожда пиле, и нашата планета не се върти на слънчевите лъчи като печено на огън. Голямата „ос“ бе вълнувала още Сирано дьо Бержерак. Оста на земята е въображаема, нематериална линия. Но Полюсът съществува! Как да се определи мястото му? С компас? Но стрелката на компаса се насочва към магнитния полюс и непрекъснато играе! А магнитният полюс съвсем не съпада с оста на въртенето на земята. Напротив, тези две точки са на разстояние от около 2 000 километра една от друга. За да се определи мястото на Южния полюс, може в краен случай да се приложи геодезически метод, според който да се изчисляват тригонометрически разстоянията, като се измерват ъглите от една основна линия.

Така или иначе, Скот и Амундсен стигнаха и двамата до географския полюс на Земята. Те положително не са имали нито време, нито възможност да използват тригонометричния метод. Затова можем да се попитаме по какъв начин са стигнали и единият, и другият до точното място на Полюса? Може би ще ни се стори невероятно, но и двамата съперници са се ориентирали просто по звездите, като влѣхвите.

Ние знаем, че един метър е равен на една десетмилионна част от четвъртината на земния меридиан. Една четвърт от меридиана, описан от една точка на екватора до Полюса, е подразделена на 90° ширина. Всеки от тези градуси следователно е средно малко повече от 111

километра. Ако наблюдаваме дадена звезда, когато е в най-високата точка на своя път, т.е. над меридиана, може да се определи какъв ъгъл се образува. По принцип от определена точка на географската ширина могат да се правят без специален уред наблюдения, които дават възможност да се ориентираме. На времето се наблюдаваше сянката на вертикално поставен предмет. Такава роля са играли египетските обелиски. Днес секстантът – за щастие много по-удобен – сполучливо замества обелиските. С помощта на секстанта може да се измерва ъгълът, под който виждаме две отдалечени небесни тела. За ориентиране трябва да се използва напълно хоризонтална плоскост – огледало или живачна баня. С такъв способ Амундсен можа да определи мястото на своето прочуто селище Полхайм.

Портативният секстант допуска разлика от около 1 минута, т.е. една шейсета част от градуса. За земната повърхност тази малка разлика дава отклонение от около 1800 метра.

В бележника на Скот е отбелязано, че Полхайм се намира на 900 метра от Южния полюс, т.е. на 30 секунди отклонение. Но тъй като Амундсен изследва целия район, тези малки разлики в техническите изчисления нямат никакво значение.

Очевидно съществуват други трудности от научно естество за ориентирване в тези области. Така например мястото на звездите се мени. Засега такъв е случаят с Полярната звезда; в 4000-та година звездата У от съзвездието Цефей ще играе същата роля, тъй като ще бъде по-близо до Полюса. През 14 000-та година – звездата Алфа от съзвездието Лира...

В наши дни съвременните съоръжения – меридиановите далекогледа – допускат отклонение с една десета от секундата и дават 600 пъти по-голяма приблизителна точност от секстанта. Освен това специалистите установиха, че самият Полюс се мести по часовниковата стрелка в рамките на един квадрат. Изучавайки местенето на Полюса, учените можаха да изчислят и да определят средната плътност на земното кълбо.

Поетът казва: „Да вървим е очи, винаги устремени към звездите.“

Извън метафизическото ой значение този призив на синовете на Аполон отговаряше и отговаря също така на повелите на най-емпиричната наука. Изучаването на звездите дава възможност да се проверят най-новите геофизични теории, измененията на земната кора, като вулканичната дейност и земетръсите, които са последица от нея. Човекът, който дръзва да разкрие тайните на природата, трябва да обяви ожесточена битка на мракобесието и невежеството. Битката, която Амундсен

поведе срещу ледените сфинксове, изглежда авантюристична на невежите, но от неговата победа зависеше да се разкрие част от голямата тайна на Вселената. Тази битка принуди изследователя да развива своя ум към съвършенство, отговарящо на хармоничните закони на космоса. Пътят на такива хора, залутани в безкрайната пустиня на ледовете, говори за свръхчовешка воля. Какво са бързоходните ботуши на Петер Шлемил, които се родиха във въображението на Шамисо¹⁶, в сравнение със свръхчовешките преходи, които Скот и Амундсен осъществиха с толкова мъка?

Всяка тайна, изтръгната от Вселената, е за човека стъпало към този рай, към който се стремят страдащите, незагубили още всяка надежда.

Тази борба даде на човека опит и оръжие да обуздае източниците на енергия, които още крие нашият свят.

Задачата на ясновидеца не е да гони някакъв рекорд, а да премисля социалните закони и ролята на човека във вечното му развитие към съвършенство. Да чертае нови пътища по земята и в космоса, да служи на прогреса – такава е великата мисия на всеки човек, изпълнен от любов към ближния, без да разчита, че неговото усилие ще му донесе награда.

Да укрепва и закалява тази великолепна машина – тялото и душата на човека – такава е ролята на твореца, такъв е дългът на всички, които носят сърце. Но какво натрупване на сили е необходимо на човека, за да воюва срещу грубата материя, да използва тези сили и да ги вложи в борбата за все по-голямо издигане на себеподобните, без да се остави да бъде сломен от сарказма и ненавистта – горчиви плодове на невежеството!

Съзнаващ, че е служил на науката и на отечеството си, обсипан с почести, със слава, героят на ХХ век можеше да се почувствува удовлетворен и напълно успокоен, да се задоволи със спомена за подвизите си. Много други биха го сторили. Но той е от хората, които творят с вярата, че сами коват собствената си съдба, според собственото си схващане за живота. Те могат да вървят напред по пътя, който са си начертали тяхното правило си остава: спреш ли, то е само за да си поемеш дъх!

16. Адалберт фон Шамисо (1781–1838) – немски писател романтик и естествоизпитател. Най-известното му произведение е фантастичната повест „Чудесната история на Петер Шлемил“, – Б. пр.

VI ПЕСЕНТА НА СИБИРСКИТЕ БРЕГОВЕ

Амундсен отново е в домашното си огнище в Свартског, но не за да си почине, а за да подготви нова експедиция.

Въпреки успеха на неговата експедиция до Южния полюс неудовлетвореност се таи в душата му. Той си мисли:

„Не мога да кажа, че съм изпълнил онова, което сам си възложих в живота. От детинство съм мечтал за Северния полюс, а завоювах Южния!“

Каква тайна крие още Северният ледовит океан? Той влияе върху климата на нашите страни. Освен това в Северното полукълбо живее по-голямата част от човечеството. Има ли още земи в полярните райони? Трябва да се тръгне оттам, където спря Нансен! Колко ли години труд ще изисква това?

Още преди да реши да тръгне за Южния полюс, Амундсен предвиждаше, че изучаването на Северния ледовит океан може да продължи поне пет години. Сега той отново посвещава мислите си на този проект. През красивите нощи на норвежкото лято, когато уханието на розите от градината изпълва стаята му, неговите мисли летят към ескимоските племена – изоставените вече шест години негови приятели.

Но изследователят предпочиташе да се пренася в бъдещето, вместо да се остави спомените да го люлеят. Той предчувстваше, че арктическите области ще станат един дан спорни територии за страните, разположени край Северния ледовит океан. Гренландия, Северна Канада, Аляска той вече познаваше. Но тези сибирски брегове, земите, където руските царе изпращат на принудителен труд политическите затворници – какво развитие крие бъдещето за тях? Може ли Северният ледовит океан – единственото отворено руско море – да се превърне един ден в бели дробове на този обширен „Мамонтов хинтерланд“ – Сибир?

Може ли да се плава по Северния ледовит океан? Течението докарва голямо количество дървета край западния бряг на Гренландия. Откъде идват те? От северните сибирски брегове? По кой път минават труповете на брезите и боровете? Те идват откъм устието на големите сибирски реки и дори откъм Беринговия проток и преминават през ледената преграда на океана. Нали още Нансен беше казал: „По същия плаващ лед и по същия път трябва да може да мине и експедиция.“

Тази мисъл тласкаше Амундсен да предприеме нова експедиция и да приключи с успех одисеята на Нансен.

Скъпо струващ и смел план, тю може би лесно изпълним от финансова и техническа гледна точка. Сега Амундсен е известен и обществеността и правителството гледат сериозно на неговите планове. А има и нещо ново в света. Започнала беше ерата на авиацията. Първият полет на „по-тежкия от въздуха“ беше извършен във Франция през 1897 година, в деня, когато Клеман Адер летя със своя „прилеп“ пред военна комисия.

Разочарованието на изобретателя беше голямо, когато военните специалисти заявиха:

– Г-н Адер, машината, която сте нарекли „самолет“, не представлява никакъв военен интерес.

Полетът продължи само 12 секунди, а на офицерите от онова време сигурно им е била нужна веднага машина, която да може да лети няколко месеца!

Няколко години по-късно братята Райт, Блерио и още много други вече се прочуха като летци.

Това транспортно средство веднага привлича живото внимание на Амундсен – любител на всяко техническо нововъведение. Той следеше внимателно развитието на самолета. В Норвегия беше извършен първият полет между два града (Хортен–Фредрикстад). Амундсен можеше да се гордее, че е първият норвежец, дипломиран като цивилен пилот. Той положи изпита, за да може да ай служи със „свой“ самолет при наблюденията през време на бъдещите си експедиции. Беше имал желание да използва самолет за пътешествието си към Южния полюс, но тогава нямаше средства да си го набави.

Сега на всяка цена му е нужен самолет. А също и добър кораб. За да може да се остави на дрейф при преминаването през Полюса, да изследва Северния ледовит океан и да донесе ценни научни сведения, един нов кораб и самолет му се струваха крайно необходими. Вместо да прекоси целия Тихи океан, за да стигне до Беринговия проток, беше по-изгодно да плава покрай сибирските брегове.

За такова начинание му липсваха пари, Ако ипотекира къщата си, няма да получи достатъчно, за да организира експедицията.

По това време тон получаваше много писма от свои съотечественици в Америка, които го канеха да изнася сказки: Създадени бяха специални комитети за посрещането му.

През 1913 година Амундсен замина за Съединените щати, за да

събере средствата, необходими за бъдещата му експедиция.

Но комитетите за посрещането му съвсем не проявиха разбиране към научната работа, която той замисляше. Искаха по-скоро да го показват „като чудо“, подобно на реклама за пътуващ цирк. По този повод Амундсен пише:

„Когато поискаха да се кача на една чудовищна кранта, украсена за случая с панделки, аз отказах.“

„Няма представления, няма долари!“ – дадох му да разбере организаторите.

Амундсен беше човек с такъв характер, който не му позволяваше подобни проявления, дори те да му донесяха необходимите средства.

Все пак той продължи приготовленията си за голямата експедиция – най-необикновената в живота му.

Амундсен си купи биплан „Фарман“. Беше 1914 година. Избухна Първата световна война.

Като добър патриот, той подари самолета на своето правителство. Според него войната беше ужасна диващина; обаче когато една страна трябва да се отбранява, прибегването до война е справедлива стъпка. Норвегия не беше заангажирана във военните действия, но над нея беше надвиснала опасност.

Постоянната драма на Амундсен – търсенето на средства за „пътешествието“ му, щеше още повече да се задълбочи.

Трудно може да си представи човек тягостното чувство на малоченност у твореца, принуден да хаби сили, за да търси пари за изследванията си. Моралните наранявания – накърнено честолубие, обезсърчение, – загубата на време, което налага търсенето на пари, са трагични моменти в живота на новатора. Дори най-осведомените хора често смятат борците, били те идеалисти или реалисти, за „чудаци“. Законът на бездушието играе важна роля в обществото. Пионерите са принудени често пъти да се държат като атлети, годни да вдигнат и най-тежките гири.

От хората, към които се обръща и от които очаква да го разберат, Амундсен чуваше вместо отговор следния – въпрос:

– Защо, по дяволите, сте си избрали професията на изследовател?

Само леля му го разбира. Тя чувствава, че племенникът не се е отдал изцяло на велико дело. Но нейната помощ не е достатъчна. Къде да се намерят пари?

„Ако някои трупат за себе си печалби от търговия – мисли Амундсен, – защо и аз да не правя сделки и да печеля пари, за да служа на

науката?“

Какво може да предприеме през войната? Познанията му по мореплаване са полезни за делото на съюзниците. Той е защитник на тяхната борба, защото е убеден, че австро-унгарската монархия е извършила агресия срещу Сърбия и че атентатът в Сараево е само претекст на германския милитаризъм да разпростре своята власт над цяла Европа. Норвегия, която толкова се е борила за своята независимост, не бива още веднаж да понесе тъжната участ от миналото.

Той реши да вложи във военния транспорт парите, с които разполагаше. Съюзниците плащаха добре и касите му доста бързо се напълниха.

Но светът страдаше и съвестта му се бореше с принципите на безкористност, на които беше посветил живота си.

През 1916 година Амундсен успя да събере достатъчно средства, за да продължи изследователската си работа и сам да финансира една добре организирана експедиция. Тъй като при щателна проверка се установи, че корабът „Фрам“ е в лошо състояние, Амундсен се реши да поръча нов кораб. Той щеше да има форма на половин яйце, разрязано по дължина. Дъното на кораба ще бъде заоблено, така че, когато попадне в челостите на леда, да не могат да го схрускат; корабът ще може да се издигне на повърхността на леда. С разрешение на норвежкия кралски двор новият кораб беше кръстен „Мод“ в чест на кралицата.

На 7 юни 1917 година започна строежът на кораба в корабостроителниците на Янсен в Ашер, край Християнин. Когато корабът „Мод“ беше пуснат в морето, вместо класическата бутилка шампанско във вълнореза му разбиха ледена висулка!

Амундсен предприе едно пътешествие, което трябваше да го отведе край северните брегове на Европа и Азия.

Сред плаващия лед той искаше да предприеме дрейф, успореден на този, който беше изминал „Фрам“, но с около 240 морски мили по на изток, тръгвайки от една точка, разположена на североизток от Новосибирските острови. Вдъхновявайки се от примера на Нансен, той си поставяше за цел да пресече полярния басейн, като се приближи с кораба си колкото е възможно повече до Полюса, а не както беше направил Пирри – с шейни.

Със своите скромни размери: 37 метра дължина, 12 метра ширина, 100 регистър-тона водоизместимост и с мотор от 240 конски сили, „Мод“ беше съвършеният кораб за такава експедиция. Той имаше шест единични каюти и един салон. Корабът беше натоварен с материали за океанографски, метеорологични и магнетични проучвания.

И тъй експедицията беше наистина най-голямата и най-добре организираната от всички преди нея. Вложени бяха един милион крони; от тях 200 000 отпусна държавата, а 150 000 бяха събрани с подписка. Амундсен се нагърби да уреди остатъка от сметката. Предвиждаше се пътешествието да продължи от 3 до 6 години.

ВОЙНА НА ВОЙНАТА

По време на приготвянето поканиха Амундсен да посети Западния фронт и той замина за Франция. Норвежкият изследовател далеч не беше привърженик на войната, но смяташе, че воюващите страни трябва да спазват общоприетите международни правила. Дълбока мъка му причиниха германците, които потопяваха неутрални търговски кораби. Дълбоката почит, с която се ползваха те в неговите очи заради поетите и философите си, заради учените и специалистите, изведнаж помръкна.

През октомври 1917 година един норвежки кораб беше потопен от германски подводници. Амундсен се яви в германското посолство и върна медалите, е които беше награден. Той изпрати писмо до принц Вид, в което пише буквално: „Никога вече няма да сложа тези медали, тъй като дарителят ми вдъхва само ужас и презрение и аз не отдавам вече никакво значение на тези награди.“

Той се ужасяваше от милитаризма. Хекатомбите са Западния фронт дълбоко го бяха потресли. Постоянна грижа за него беше разбирателството между народите. Какво можеше да допринесе той за това?

Само научноизследователската работа можеше да породи широко движение на международно сътрудничество. Експедициите му, организирани всякога с финасовата и моралната подкрепа на културните институти в другите страни, беше убедително доказателство за това.

Нобел създаде динамита, мислейки да облекчи труда на хората. Каква беше изненадата му, като разбра, че откритието му се използва за изтребление...

Ученият се успокояваше, че заплахите на политиците са напразни, защото беше убеден, че двама противници, които разполагат с еднакви средства за разрушение, няма да посмеят да ги използват.

Амундсен и повечето норвежци бяха убедени, че тази световна война ще бъде последна.

Те мислеха като Алфред Нобел, който още през 1892 година твърдеше:

– Навярно заводите ще сложат край на всички войни, а не вашите конгреси. В деня, когато два армейски корпуса ще могат за един час взаимно да се унищожат, цивилизованите нации ще отстъпят изумени и ще демобилизират армиите си.

Амундсен смяташе, че това време е дошло и че касапницата на войната ще поучи народите никога вече да не помислят за взаимно изстребление. Някога динамитът послужи на Амундсен да разбие ледовете и да освободи „Белгика“. Той би могъл да послужи, за да се разбият плаващите ледени маси и да се осигури корабоплаването покрай сибирските брегове. Руският вицеадмирал Макарон вече беше помислил да приложи този способ. Опитът на Нобел му показа, че науката и войната вървят заедно, не по волята на народите и на учените, а защото някои държавници и финансисти използват за своя изгода постижения, предназначени за човешкия напредък.

Нобел, този фабрикант на експлозиви и същевременно миролюбец, смяташе, че не е достатъчна заплахата от оръжията за взаимно унищожение; трябва също ревностно да се разширява разбирателството между народите и да се осъждат всички войни.

Науката, литературата и борбата за мир – ето средствата, които ще заставят държавниците да уреждат по мирен начин споровете си.

За това Нобел отпусна 33 233 792 шведски крони за награждаване на пионерите на науката, писателите и апостолите на мира. Всяка година Стортингът (норвежкият парламент) трябваше да присъжда една награда за мир, останалите награди бяха предназначени за шведските академии.

Делото на Амундсен е същински пример за ревностна борба за мир.

Да се изучат непознатите пространства на земното кълбо, Арктическият басейн, Аляска, Северна Канада, Гренландия, Шпицберген, сибирските брегове, тяхното икономическо значение и подземните им богатства – това означава да се постави науката в услуга на човека.

Да, ще дойде ден, когато единното човечество, осъзнало своето бъдеще, ще вложи всичките си сили не само за оползотворяване на арктическите райони, но и за превръщане на обширните негостоприемни земи на Канада и Сибир в използвани територии за общото благо. Норвегия – трамплин към тези земи, имаше да осъществи своя мисия.

Амундсен разбираше колко е скромен неговият принос. Той сравняваше своите експедиции с патрул на бойно поле. Светлите перспективи щяха да се разкрият по-късно. Прогресът е пропорционален на техническото развитие. Нужни бяха 23 века, за да се отмести северно от

Гренландия онази „Ултура Туле“, която Питей беше означил на юг от Норвегия; десетгодишни усилия бяха достатъчни да се завладе Северният полюс, докато десетки минали поколения не бяха успели да постигнат това.

Същото възмущение, което беше изпитал от страданията от войната, Амундсен изпитваше и от невежеството на народите, и от пропагандата, която го използва.

ПЕЧАТЪТ И БРАДАТА НА АМУНДСЕН

Когато Амундсен трескаво се готвеше да отпътува от Християния, един журналист, негов познат, в желанието ей да помогне на прочутия си съотечественик, поиска съгласието му да напише Статия за него за един голям американски ежедневник.

Амундсен се ужасяваше от рекламния шум, но правилно оценяваше значението на точната и сбита информация, защото в миналото сам той беше видял полза от нея. От такива информация той беше узнал много насърчителни неща за своята работа. От примерите, посочени в печата, той се запозна по-добре със законите, по които се ръководят хората и обществото. Но и печатът, като езика на Езоп, годен и за най-доброто, и за най-лошото, може не само да покаже човека в невярна светлина, но извращавайки обществената мисъл, може да реши съдбата на един народ и дори на цялото човечество! Ето защо Амундсен се отнасяше много скептично към вестникарската информация. Макар и с неохота, той прие обаче предложението на своя съотечественик.

– Това ще бъде едно изключително откритие, хубав принос; общественото мнение ще се осведоми правилно – каза журналистът, разделяйки се с Амундсен. А след известно време, като предаде на Амундсен статията си от четири страници, в която се говореше за научната цел на експедицията, той добави:

– Капитане, дайте ми още една снимка. Така страницата ще се оформи по-добре!

– Имам само тази, но както виждате, поради предстоящото отпътуване съм пожертвувал брадата си.

Обикновено Амундсен носеше остра брадичка по тогавашната мода.

Той очакваше с голям интерес да се появи статията в подкрепа на едно добро дело. Когато корабът му стигне до Беринговия проток,

хората ще научат, че е ударил часът за завоюване на Полюса по море.

Но какво беше разочарованието му, когато видя, че големият нюйоркски вестник беше представил неговата експедиция като някаква странна малка авантюра. От четирите страници на статията бяха поместени четири реда. Но затова пък снимките бяха увеличени и заемаха главно място; някакъв текст правеше опит да обясни по какви причини прочутият изследовател е премахнал „космената покривка“ от лицето си, и накрая се добавяше, че за да направи тази жертва, Амундсен е употребил самобръсначката марка „Х“.

Уверен, че кореспондентът съвсем не е виновен за това, Амундсен протестира пред директора на вестника, когото основателно подозираше, че е направил рекламна сделка с фирмата за самобръсначки. Директорът нареди да му отговорят, че за читателя са достатъчни четири осведомителни реда и че освен това нюйоркските читатели се интересуват повече от неговия нов естетически облик, отколкото от научните му изследвания.

Но това не беше всичко. След протеста редакцията реши да използва случая докрай и да открие конкурс с много награди за читателските си на тема: „С брада или без брада е по-хубав Амундсен?“

Този „важен“ проблем, предложен за обсъждане на прелестните американки, окончателно отврати Амундсен от печата. Погнусата си от този странен начин да се прави информация той запази и до последните години на живота си. Пословичното му спокойствие не устоя на цинизма на безкрупулните вестникари.

През юли 1918 година „Мод“ напусна Християния на път за Тромсьо. На борда бяха: Хелмер Хансен, Мартин Ръоне, Кнут Сундбек, Оскар Уистинг – все негови другари от „Фрам“, но имаше и нови хора: Раул Кнудсен, д-р Х. У. Свердруп, Петер Тесем, Емануел Тьонесен и русина Г. Н. Олонкин. Само Свердруп и Амундсен имаха научна подготовка.

По това време германските подводници още кръстосваха Северно море. Амундсен се страхуваше да не торпилират кораба му, но дори и през ум не му минаваше да предприеме някакви дипломатически постъпки и лесно да си осигури свобода на движение. Той реши да тръгне на 16 юли – рождения си ден – в 4 часа сутринта. Подводниците дебнеха. Забелязаха една от тях наблизко. Амундсен заръча на другарите си да бъдат готови и при случай да се спасят с плуване. Хората съблякоха кожените си дрехи, но тази предпазна мярка беше излишна. Лошата видимост помогна на „Мод“ да избегне опасността.

Научните наблюдения започнаха още в деня на тръгването.

Ръководеше ги Харалд Улрих Свердруп. Този учен беше и прекрасен готвач, макар че не беше получил титла „доктор но готварство“.

Машинната зала се оказа съвършена, също и кучкарникът, защото и този път кучетата щяха да докажат каква роля могат да играят и дори нещо повече – че са незаменими. Амундсен, Уистинг и Хансен бяха ходили заедно на Южния полюс и сега пак стояха заедно на мостика на „Мод“ пред нова и тежка задача.

„Мод“ се люлее край северните брегове на Норвегия. Нито едно дървче по скалистите хълмове, издигащи се край морето. Пръснатите тук-там покрай брега дървени къщички приличат на играчки, изоставени от дете. Чайките внасят малко живот в този неподвижен пейзаж. Бели като снежинки, те сякаш падат от терасите на черния скалист и висок бряг. Приближават се с крякане до трите мачти на кораба. От временна време някоя се издига или се отделя със силен замах на крилето, променя посоката и изведнаж се оставя да падне във водата. Уловила е риба! Другите чертаят на свой ред бели спирали в сивото небе и с хиляди се стрелкат към морето. Пронизващи крясъци, изпълват въздуха. Пръсне вода и жертвите затрептяват в човките на грабливите птици. Чайките също убиват, за да живеят! След подобна светкавична битка те продължават пътя си, докато открият нов рибен пасаж. И сцената се повтаря.

Отдавна „Мод“ е преминал отвъд $71^{\circ} 10'$ паралел – най-северната точка на европейския континент. Ивица от 300 метра срутени скали се губи в матовата мъгла и след няколко мига набитият силует на нос Нордкап изчезва напълно.

Вълните се пенят, реват. Шептенето на хората от екипажа и ревът на морето крият някаква загадка. Борей, чието име носят тези райони, шиба със силния си дъх плаващия лед и запраща своите бойни коне срещу кораба. „Мод“ бавно плува към неизвестни земи, където полярната нощ продължава няколко месеца и термометърът пада през зимата пониско от -50° . Той се движи по пътя, по който на времето бе плувал Баренц, прочутият мореплавател, който, след като откри Шпицберген, свърна на изток, където, недалеч от Нова земя, корабът му се блъсна в леда и той беше принуден да поеме обратния път. На връщане Баренц загина с почти целия си екипаж. Гробът му се нарича Баренцово море.

Амундсен едва спазва посоката и корабът се губи в преследващите го гигантски вълни.

Но той трябва на всяка цена да излезе от тези райони, които след няколко месеца ще потънат в сянката на Земята.

На 26 август „Мод“ навлиза в Карско море.

На 1 септември корабът плава край остров Диксон, осем дни по-късно е на най-северния край на Азия, а на 13 септември е скован от ледовете в малък залив и експедицията трябва да презимува (1918–1919). Амундсен не беше предвидил, че ще срещне стена от ледове отвъд нос Челюскин. Никой още не беше зимувал в този край.

Построиха бараки за кучетата и за хората, но без прозорци.

Заселниците на тази необитаема земя нарекоха мястото Модхавън. В „пристанището на кралица Мод“ главната грижа на екипажа бяха кучетата. Те бяха нужни за обиколките около базата и евентуално, за да стигнат с тях до някое селище на северния сибирски бряг. Лагерът се намираше на 350 километра източно от остров Диксон. Затворени в къщичките си, снежните отшелници прекарваха времето в разкази за живота си. Всеки, от тях имаше достатъчно спомени и можеше да учуди другарите, си със своите приключения. Разбира се – приключения от Полюса.

Полюсът действа на скандинавските изследователи като магнит на желязо.

По лицето на Амундсен се чете смесица от сила и сурово упорство, които го отличават от останалите. Природата и обстоятелствата го бяха превърнали в жив механизъм, който се ориентираше по тези безбрежни и всяващи ужас пустини по силата на най-първичните закони.

През зимата Свердруп започна да издава вестник „Таймир постен“ („Таймирска поща“). Абонатите бяха малко, а през зимата събитията бяха редки. Останал без новини, вестникът скоро престана да излиза.

Амундсен, винаги грижлив към своята „кавалерия“, имаше навик да пренася на ръце кученцата. Веднаж, като се качваше така натоварен по дъската, която свързваше плаващия лед с кораба, той падна и си счупи ръката над лакътя. Уистинг се зае да го лекува.

Боледуването на шефа не попречи на колектива да продължи научната си работа. Проверяха различни географски подробности и потвърждаваха някои от тях със сигурност. Така норвежците се увериха, че Вилкицки наистина бе открил Земя Николай II.

Зимата и пролетта, а и голяма част от лятото минаха, без „Мод“ да може да отпътува, защото ледовете продължаваха да го обграждат. Пролетта донесе светлина, слънце и топлина. На 1 април 1919 година Хелмер Хаисен и Оскар Уистинг тръгнаха на обиколка с шейна – първата от многото обиколки, които трябваше да предприемат през годината. Взеха продукти най-малко за 45 дни. Задачата им беше да слязат на юг, по западния бряг на полуостров Таймир, за да установят разстоянието.

Малко по-късно през същия месец Кнудсен, Тьонесен, Тесем и Олонкин тръгнаха да изследват и да нанесат на карта Остров Принц Алексис, „където не беше стъпвал човешки крак“.

Много рядко се срещат хора по тези брегове. Те идват от северната сибирска тундра, следвайки еленовите си стада, но когато бреговете са покрити със сняг – няма нито хора, нито животни.

НЕОЧАКВАН ПОСЕТИТЕЛ

В дните, когато слънчевите лъчи хвърлят дълги сенки сред златиста светлина, Амундсен отделяше по три часа на денонощие за ходене. Той знаеше, че движението е условие не само за добро физическо разположение, но и за душевно равновесие. Ала като бивш спортист, той спазваше ограниченията, които възрастта и сърцето му налагаха: не злоупотребяваше с упражненията, защото изтощението винаги е вредно; основното бе да си запази мускулите, придобити на младини. Почивката е еднакво важна както при физическата работа, така и за успешен умствен труд.

В 20,30 часа всички трябваше да бъдат в леглата. За да предотврати каквото и да било нарушение на това правило, Амундсен прекъсваше електрическия ток във всички бараки с ръчка, инсталирана до вратата му.

Ръката му вече беше почти излекувана.

За да се избегне второ премеждие като това, което се бе случило на Амундсен, екипажът беше построил нова „стълба“.

Якоб, кучето-талисман на експедицията, с часове тичаше из кораба. Този ден то слезе по стълбата и залудува на леда. Скоро се намери пред ледената стена, която хората бяха издигнали, за да се пазят от нежелателните гостенки – мечките.

Якоб започна яростно да лае. В паузите между две негови излайвания, се чуваше силно дишане. Откъм тъмнината се стрелна изплашеното куче; след него тежко стъпваше най-големият скитник на ледовете – бялата мечка. Като видя Амундсен, тя започна да се „умилква“, сякаш питаше: „Няма ли нещо за мен?“

Якоб незабавно беше офейкал и на Амундсен му се, искаше да направи същото. Той се опита да стигне до стълбата, но мечката му препречи пътя. Едно страшно ръмжене и една лапа се спуща надолу. Тежкия удар е толкова точен, че Амундсен пада зашеметен. Остава неподвижен

и се преструва на мъртъв. Мечката спортсменски го оставя. Норвежецът има късмет, защото, ако беше изкрещял или направил каквото и да било движение, мечката щеше да го, разкъса със зъби и с нокти. Но мачът не беше завършен. Като вижда господаря си в опасност, Якоб смело излиза на ринга със силен лай. Изненадана, мечката отскача назад. Амундсен използва това и се втурва към стълбата. Никога през живота си не се качвал толкова бързо. Намира дори сили да извика:

– Мечка! Мечка!

На виковете му се притичват Уистинг и Свердруп. Те нищо не знаят за случилото се.

– Мечка, мечка!...

Те са без оръжие, стрелват се да търсят пушките си.

Противникът е още там. Чака втория рунд. Дращи яростно по снега. Амундсен разтрива наранения си хълбок. Уистинг се прицелва в мечката, за да я убие, но тя се хвърля към него с вдигната лапа... Уплашен, той не я улучва. Свердруп му подава своята пушка... Този път мечката се сгромоляса.

Внезапно се появява четиримесечно мече: убили са майка му! То се хвърля върху нея; ближе я, яростно ръмжи срещу кучето Якоб, което тъпче около него. Не може и да се мисли да вземат мечето на кораба. Трябва да го убият; то вече има здрави зъби.

Уистинг – той изпълнява ролята на лекар – преглежда Амундсен, който е ранен в китката, кръв блика от хълбока му, жестоко разкъсан от ноктите на мечката. Уистинг най-грижливо превързва раната. Благодарение на своята здрава физика Амундсен бързо се възстановява.

Той вече се е съвзел. Срещу Нова година, когато изследователите се готвят да празнуват настъпването на 1919 година, една петромаксва лампа, която осветява новогодишната трапеза, избухва и подпалва бараката. Начело с Амундсен норвежците скоро потушават пожара.

„Мод“ можа да се освободи от ледовете едва девет месеца след тази тревога – на 12 септември 1919 година. Повлечен от силно течение, корабът не можа да тръгне на север, както искаха изследователите, а бе върнат на юг към континента, близо до устието на река Колима. Единнайсет дни по-късно отново беше скован в ледове, близо до остров Айон, при входа на Чаунската губа, на северозапад от Чукотския полуостров. Наложиха се да презимуват повторно (1919–1920).

Прекараха зимата на борда на „Мод“; едно от най-трудните задължения, което трябваше да изпълняват, беше поддържането на реда и чистотата на кораба. При такава експедиция, когато не само успехът, но

и животът на хората зависят от санитарните условия, чистотата е необходимост.

УЖАСЪТ ОТ САМОТАТА

Самотата съвсем не беше психологически стимул за всички кленове на екипажа. Напротив, тя причиняваше тежки смущения, особено у Петер Лоренц Тесем – 44-годишен. Студът, чуждата страна бяха причина за истинска трагедия у него. Той беше добър работник, но настроението му се менеше неочаквано и рязко. Още в началото на първата зима той изказа желание да напусне експедицията. Измъчваше го упорито главоболие и той говореше само за връщане в родината. Амундсен много добре си спомняше как бе полудял един моряк от експедицията на „Белгика“ в Антарктида; затова състоянието и а Тесем му създаваше най-големи грижи.

Раздражителният Тесем упрекуваше ръководителя, че го е повел в, едно безцелно пътуване.

Той не искаше да разбере, че една експедиция не може да се съобразява с интереса на отделната личност и че на борда трябва да господстват само постоянството и общият идеал. Колкото и да му обясняваха другарите, че трябва да се подчинява на ръководителя, че подчинените трябва да зачитат мнението на мнозинството, както и общата цел, все пак „Мод“ не беше военен кораб и всеки имаше право да го напусне.

Край устието на Енисей, на остров Диксон, русите бяха построили телеграфна станция. Амундсен смяташе, че е възможно разстоянието от 900 километра да се измине с шейни, теглени от кучетата. Освен това трябваше да намерят по пътя и склада с припаси, който Ото Свердруп беше приготвил през 1915 година, когато бе отнесъл материали на двата руски кораба „Таймър“ и „Вайгач“, принудени да презимуват на това място.

Амундсен не можеше да попречи на Тесем да се върне; и нещо по-лошо: не можеше да го остави да си тръгне сам. Всички предложиха услугите си на капитана, но Амундсен избра Кнудсен, участник в експедицията на Ото Свердруп, защото той знаеше къде се намира скривалището с припасите. Тесем и Кнудсен трябваше да отнесат писмата за норвежките научни институти с резултатите от наблюденията на експедицията през зимата на 1918–1919 година. Преди да тръгнат, Амундсен поръча на хората си да построят сглобяема къщичка, която да послужи

евентуално за убежище на двамата пътници. Дадоха им храна и гориво за една година и шейна с кучета.

– Не е ли по-добре да почакаш до пролетта? – попита още веднаж Амундсен.

Но Тесем настоя да си тръгне веднага. А дните ставаха по-къси и времето по-лошо.

Двамата тръгнаха на път.

Екипажът на „Мод“ не разполагаше с радио и веднага загуби дири-те на двамата пътници. Едва през април 1920 година Амундсен научи в Анадир (Берингово море), че двамата мъже никога не са стигнали до остров Диксон. Една експедиция, тръгнала от Норвегия да ги търси, намери-рила на нос Уилд писмо, в което Тесем и Кнудсен пишат, че са намерили скривалището, но че храната била развалена и те продължават пътя си към остров Диксон. Писмото беше от 14 ноември 1919 година. Дви-жейки се по брега на югозапад, спасителите намерили близо до нос Приметии останки от лагер, а малко по-далеч – следи от някогашен огън, голяма клада. В пепелта – кости и копчета от дрехи... Човек ли бе-ше изгорял? Недалеч от това място през 1922 година русинът Н. Уран-цев откри неузнаваем човешки труп и часовник с инициалите на Тесем. Той беше издъхнал само на 3 километра от станцията на остров Диксон. Как?

Предполага се, че той е изгорил трупа на своя другар, умрял от умора. Ако е знаел, че се намира толкова близо до руската станция, мо-же би е щял да намери сили да стигне дотам. Но самотата и гладът го бяха победили. По-нататъшните издирвания доказаха, че останките от шейна и пакетите, намерени на 30–40 километра от Диксон, са принад-лежали на Тесем. Подгонен от буря, той ги изоставил. Без съмнение не-щастникът беше паднал, защото трупът му бе открит под един стръмен склон. Край него бяха намерени напълно запазени телеграмите, които той трябваше да предаде в станцията.

През 1932 година съветският професор Самойлович, изследвайки околностите на нос Челюскин – най-северната точка на сибирския бряг, – намери прът от знаме, висок 4 метра. Той показваше мястото на лагера „Мод“. Под купчина камъни Амундсен беше оставил някои документи и, написано саморъчно, кратко изложение на главните случки на своята експедиция с кораба „Мод“.

ПРИ „СНЕЖНИТЕ ЦИГАНИ“

В новото селище идваха чукчи да продават на обитателите на „Мод“ прясно еленово месо, кожи от лисици и катеричките, им предлагаша също извънредно ценните мамутови зъби и бивни. В замяна получаваша тютюн, захар, чай. Понякога и норвежците посещаваха местните хора, които ги приемаха в своите огромни шатри – 50 стъпки в диаметър и 15 стъпки високи. Тук, насядали в кръг, всички от рода обработваха еленови кожи.

Д-р Свердруп правеше научни изследвания в района. Той-се свърза с чукчите, разпалени ловци та дивеч за кожи; по-късно той подробно описа техните нрави.

Когато земята се екове в лед, в северосибирския лед, ранната зима събужда чукчите, защото започва ловът.

Животните търсят убежище към бреговете. Полярната нощ обгръща цялата природа; само многоцветните пламъци на северната зора осветяват от време на време хоризонта.

Сребърни лисици, мечки, тюлени стават жертва на кланета! Дългите дървени шейни, теглени от елени, леко се хлъзгат по снега. От време на време нощем се чуват викове: „Е, е, е!“ Вик за насърчение на елените.

Чукчите отиват да обхождат капаните. И каква радост за обитателите на снеговете и ледовете, когато намерят някоя леко ранена лисица отчаяно да се дърпа в капана!

Моржовото месо е прекрасна примамка за лисицата! ...Колкото и да са гладни, чукчите винаги запазват няколко парчета месо и от тези млекопитаещи. Моржовото месо за тях е това, което за нашите селяни е зърното за посев.

Щом уловят две-три лисици, камшиците им заплущават във въздуха, вятърът вдига „пушилка“ от снега, свирки придружават нощната разходка. Но ловът не е развлечение, а уморителен труд, особено зиме, когато термометърът пада до -70° .

През лятото чукчите ловят моржове и китове.

Екипажът на „Мод“ можеше лесно да се разбира с чукчите. Тези „снежни цигани“, както на времето ескимосите, бяха надушили, че на белия кораб има много храна. А и норвежците, и техният капитан бяха твърде човечни и им помагаша според възможностите си.

Амундсен искаше да събере колкото е възможно повече предмети и

дрехи, характерни за народите на Северен Сибир, за да ги подари на норвежките музеи. Затова трябваше да прави размяна. От продължителния си допир с чукчите Амундсен разбра, че те са съвсем различни от ескимосите, тъй като живееха при съвсем други условия.

Когато искаше да се осведоми за живота на чукчите, той ги поканваше на кораба и пускаше фонографа. Организираще им истински концерти, за да наблюдава как ще реагират. После капитанът, екипажът и чукчите разискаха по всичко, което ставаше из света.

Чукчите изповядаха на Амундсен и преди всичко на Харолд Улрих Свердруп, отговорен за етнографските проучвания, цялата трагедия на живота си и цялата си несрета.

Този народ населява територията от Колима до Анадирския залив. През зимата част от техните братя остават в голата тундра, където влачат жалко съществуване, а през лятото се преселват пак на брега на Колима и се изтеглят чак до Чаунския залив. Друга част живее във вътрешността на страната и се качва лете по планините да търси пасища за елените. По-голямата част от чукчите живеят по крайбрежието.

Чукчите от крайбрежието нямат елени, но имат много кучета. Те се наричат ата-каурадлинген, тоест каурадлингени на кучета. Тези, които остават в тундрата, се наричат просто каурадлинген. Макар и да са номади, каурадлингените са смел, трудолюбив и упорит народ.

Чукчите наричат ламутите – своите най-близки съседи – карамкен. Много от ламутите живеят зиме с чукчите, но те имат друг начин на живот, друг език, друга религия, носят други дрехи. Техните вождове държат да запазят племенните си традиции чисти.

Западно от река Колима живеят якутите. Те имат много елени, крави и дори коне. Някои от тях водят заседнал живот, други са номади. Рибарите отиват лете на север чак до 75-ия паралел на остров Нов Сибир, на лов за мечки и да събират кости от мамути. Якутия е покрита с обширни гори.

Между якутите има един народ, който се нарича орго-карамкен. Карамкен – „с шейни“, които може би са тунгуси.

На изток, към Камчатка, живеят лиотаните, които отглеждат елени и си строят шатри, подобни на шатрите на чукчите. В една шатра живеят по няколко семейства, но спят поотделно, Лиотаните са много здраво свързани с чукчите. Те вероятно са коряки.

На изток, към морето, живее номадски народ, който дупчи бузите си, за да си окачва украшения: перли, миди и животински зъби. Това са ескимосите от Беринговия проток. По-далеч, отвъд морето, живеят

дараканите, чийто език прилича на птиче чуруликане. Те са бедни и се хранят предимно с риба и тюленово месо.

Чукчите разказват, че на другия бряг на Берингово море живеел народ на гиганти–ладлидлиани, – големи като планини; за тях мечката била като въшка, а птиците им можели да вдигнат кит.

Когато Амундсен питаше чукчите защо вярват в това, те му отговаряха:

– Вижте какви кости намираме тук; това са ноктите на тези птици.

И му показваха огромни рога на предисторически носорози, които се срещат по северните сибирски брегове и по Новосибирските острови.

Чукчите не знаеха какво става по света, но бяха чули да се говори, че Русия е във война с кайлаките – „лоши хора с човешко тяло и кучешка глава“. При това те не бяха виждали злокобната фигура на египетската богиня Секмет с лъвска глава и женско тяло, изложена в Лувър.

Русите, дошли по тези области, било като ловци или като политически заточеници, са се смесили с чукчите и са образували една изостанала група – милиетани. Тези руси, които обаче са запазили нравите и расата си, са повечето търговци; тю онова време ги наричаха ерокиили.

Чукчите познават също и американците, които наричат леквотгволен и които имат страшни ножове и пушки; те са чували да се говори за баснословно богат народ – лилирите, които не са други, а англичаните.

Чукчите не знаеха дали войната е свършила, или не, но ламутите много добре знаеха, че е свършила и че русите и американците са воювали срещу германците, за да им забранят да търгуват с чукчите и с ламутите... Затова те не можели да продават както искали месо и еленови кожи – стоки, които „много се ценели в Германия“.

Ламутът Киеменг беше видял в Якутск необикновени неща: зидани къщи, каруци, коли, които се движат без впрегатен добитък, и безжичен телеграф. Веднаж той попита Свердруп:

– Вярно ли е, че имате коне или китове, които могат да летят във въздуха?

– Не, още нямаме – му отговори Свердруп, – но може би ще имаме някой ден.

Киеменг беше чул да се говори и дори беше виждал на картина такива въздушни чудовища – самолети; но трудно му беше да повярва, че това са машини, построени от хората.

Сред якутите и чукчите има богати и бедни. Бедните нямат жени, а богатите имат по две или три. Девоjkите се продават още на седем или деветгодишна възраст. Младоженците живеят в шатрата на свекъра.

Понякога бедните се сприятеляват и си делят жените; често по три двойки живеят заедно; всички деца са братя и сестри, мъжете и жените говорят за детската „глутница“ като за свои собствени деца дори когато става дума за децата на другите.

Шаманите, които белите смятат за магьосници, а местните хора уважават като сановници в служба на боговете, разказват на народа, че земята е заселена с лоши същества – камаки, – божества на болестта и злото. Само шаманите могат да пазят от тях хората. Когато влизат в някоя шатра да молят божеството да прати изцеление, целият род тръпне и чака неговия отговор! Ако след молитвата шаманът каже на болния: „Далеч е твоят камак“, настъпва всеобщо облекчение: смъртта е далеч.

На шаманите трябва да се поднасят дарове, за предпочитане – еленово месо, защото те имат постоянна връзка със слънцето. Много жертвоприношения са нужни, за да бъде чута молитвата им, а всеки знае, че слънцето е велик господар на хората и животните, че то кара да никне по земята зеленината, която храни елените, елените с белите очи, които са негови представители на земята.

В Далечния север, където сянката и студът убиват всеки живот, се намират земи, докдето чукчите не могат да стигнат. Там е царството на мъртвите. Мъртъвците се полагат с лице към север, трупове им се насичат и се покриват с еленово месо.

Трудно е да се каже защо ... Може би някога шаманите са искали за погребалните обреди да им се заплаща с еленово месо? Всеки случай обичаят изисква да се поднася еленово месо в памет на умрелия, защото то е най-ценното благо. В полярната нощ този обред сигурно се харесва на мечките. С изключение на тази касапница, чукчите са много човечни: те учат децата си да не бият елените без причина.

В Арктика еленът изпълнява отчасти ролята на индийската свещена крава. Индийският селянин е научил от Веда, че е длъжен да храни шест крави – пет за браманите и една за себе си. Шаманите са браманите на Арктика. Не бива да се ранява или изтезава елен, защото природата веднага наказва човека. Легендата разказва, че един чукч ударил елен; следващата нощ той се разболял от възпаление на бедрото; това било наказанието му. Но чукчите доят по 20 елена, за да получат един литър мляко, а от карантията и копитата им готвят чорба по за няколко месеца.

Всичко това е естествено ...

Наблюдавайки живота на чукчите, Амундсен се научи да разбира тези неми диалози, които се изразяват чрез условията им за живот и чрез усета на всички човешки същества.

Чукчите отделят от устата си последната хапка моржово месо и я дават на шаманите, за да прогонят лошите духове, които са се заселили у болните. Но тяхната болест е само гладът. Магьосниците пеят и умоляват божествените сили, бият с ръце барабани, но болните не оздравяват.

Амундсен разказваше, че при едно гостуване на чукчите на кораба една жена изпила пет литра чай и искала още не толкова, защото ѝ харесвало, а от органическа нужда за топла напитка.

Хората непрекъснато търсеха храна и умираха от глад. Много излишни гърла! Отчаяните майки имаха един избор: или да убият децата си, или да се самоубият.

Амундсен беше ставал свидетел на ужасни сцени, плод на невежеството и беднотията. Той си спомняше как живеят хората в родната му страна и смяташе, че е прекрочил прага на ада; той си спомняше думите, които Данте беше чул от една дама от Римини:

Няма по-голяма болка от тази, в страданието
да си спомниш за щастливото време.

Той стоически понасяше тази несрета, убеден, че човекът ще успее един ден да се освободи от нея. Сурова битка за бъдещите поколения! Но Виргилий бе възкликнал още в своята „Енеида“; „*Audentes fortuna juvat*“¹⁷.

Амундсен знаеше, че много неща трябва да се променят, за да се издигнат хората на по-високо стъпало, знаеше, че тези нещастници не са виновни за своята беднота. Разбираше и мерките на новия режим, който искаше да направи чукчите равноправни с белите.

В района на нос Шелагски чукчите знаеха да произнасят по някоя английска дума – доказателство за близостта на Америка. Хората бяха примитивни и невежи, но крайно гостоприемни. Те не само даваха храна и убежище на моряците от „Мод“, но и доставяха месо, сланина и риба за кучетата на капитана. И всичко безплатно. Това беше голям късмет, защото Амундсен нямаше пари да им плаща. При това християнството и божие слово не бяха стигнали до тях. Хансен казваше:

– Ние се чувствахме засрамени от постъпките им, защото, преди да ги срещнем, бяхме убедени, че ги превъзхождаме в морално и културно отношение.

17. Съдбата покровителства смелите (лат.). – Б. пр.

ЛЮБОВТА ЦАРИ НАД ОКЕАНА

В околностите на Колим а Амундсен прекара най-интересните и най-знаменателни дни от живота си.

В този край на далечния Сибир съвсем неотдавна беше станала промяна на режима. Както личи от дневника му, Амундсен проявява крайна обективност към събитията, които стават, и към новините, които се получават.

Той осъжда царския режим, който държи народа в пълно невежество. Царят на цяла Русия не само не се е старал да издигне равнището на тези северни монголоидни племена, но и довел собствените си руски поданици до най-първобитно равнище. Много руси, с които Амундсен се бе запознал, ядяха месото и рибата сурови, като ескимосите.

Те оставаха изумени, че мъжът-ръководител готви. През зимата Амундсен с удоволствие готвеше за „децата си“. Вкусната храна, която поднасяше на своите „бели“ гости, напомняше на заточениците миналите дни, прекарани в Украйна, на Волга, е Санкт-Петербург или в Кавказ. Разказите на политическите изгнаници го трогваха; особено го вълнуваше присъствието на децата им.

„Достатъчно ми е да знам, че тези несретници не познават часовника, за да осъдя един режим, който ги е докарал до такава духовна нищета и ги държи в нея.“

Амундсен знае как бие сърцето на човек, който се бори за живот и не отстъпва дори при най-ужасни условия. Студът, който ужасява цивилизованите, е станал съюзник на тези закоравели хора. Вечната борба с природата им открива възможност да преживяват чрез риболов, лов, отглеждане на елени. Обработката на кожи и използването на шейни са улеснили тяхната борба за живот. Но какво бъдеще биха имали тези прекрасни теми, ако новият режим се загрижи за тях и ако хората, които са обикнали тази земя, решат да я обработват, да я направят производителна! Днес един кораб е могъл да стигне дотук, утре над цял Сибир може да има мрежа от въздушни линии, ако новите господари, както сами твърдят, положат сили за развитие на промишлеността. Първоначалният им план очевидно ще бъде да използват водата на сибирските реки за добив на електричество. Без съмнение те ще изследват подземните богатства, които и днес още са загадка.

Той строго осъди сделката на царя, който бе отстъпил Аляска на САЩ на смешно ниска цена – 780 000 долара, толкова повече, че според

неговите предвиждания техниката щеше да преобрази земното кълбо.

Наистина в северното полукълбо живее по-голямата част от населението на света и в него са събрани повече от четиридесет едномилionни градове, но центърът на това полукълбо не е нито Париж, нито Ню Йорк, нито Токио, нито Калкута, а ненаселеният Северен полюс.

Амундсен беше дълбоко миролюбив и вярваше преди всичко в икономическите възможности на този далечен сибирски и арктически север: подземни богатства, морски и въздушни бази. Арктическите райони ще станат път на дружбата между стария и новия овят, независимо от това дали той минава през Норвегия, Исландия, Гренландия или през Чукотския полуостров и Аляска.

В умовете на хората ще се родят гигантски планове за победа над студа, на Арктика. Може би ще помислят да отклонят Гълфстрийма, който се разлива в околностите на Мурманск, и да го насочат към Берингово море между Аляска и Азия или пък ще замислят да затоплят Северния ледовит океан с топлите води на Тихия океан, като ги изпомпват и препращат чрез електрически станции, построени на големите сибирски реки.

Въображаем план? Да приемем. Но кой можеше да мисли преди стотина години, че под пясъците на пустинята се крие „кръвта на нашата цивилизация, черното злато – петролът“?

Какви възможности биха се разкрили пред човечеството, ако усилията на различните страни, разпилявани за строеж на унищожителни оръжия, можеха да се съгласуват и общо да се финансират, не с оглед на дребните изгоди, а на общото бъдеще?

Арктика би могла да бъде най-добрият ринг за мирното състезание между народите в борбата за по-добри условия на живот за хората. И това състезание, първоначално техническо, би могло да се превърне в икономическо, дори в политическо разбирателство.

От тези небесни висини мечтателят Амундсен се връща към всекидневните грижи. Той умее да ги разрешава еднакво добре, както и да предвижда по-доброто бъдеще на човека. С добродушие, нелишено от дипломатия, той умее да се справя с противодействащите сили, с неизбежните недоразумения в един мъничък затворен свят.

Когато човек страда от студ, когато хоризонтът му е затворен в четирите стени на една каюта или барака, как да не се поддаде на нападателна ярост, предизвикана от продължително живеене далеч от дома? Как да не си помисли човек за удоволствието от добре подредената трапеза, за сладостта от мекото легло? Как да не му се стори, че чува

сребърния звън на черковната камбанка?

Амундсен долавя тази носталгия в очите или в постъпките на другарите си, уединени в най-северните брегове на Сибир. Но той е ръководителят и в сините му очи хората четяха доверие и увереност и смелостта им се възвръщаше.

Амундсен не излагаше на показ в дневника си своята човечност, а с поведението и с труда си изразяваше на дело най-дълбоките си чувства. Той живееше според един принцип, който може да се изрази така: не сме верни на живота си, ако не се стремим към по-големи дела. Други ще правят изводи за нашето дело и нашия пример. Трябва постоянно да се започва отначало. Нашата експедиция би била безпредметна, ако ние не разбираме физическите закони на природата и ако не се нагодим към тях. Човек е по-ценен от съдбата, която анархията на несъзнателните му отрещежда, и затова е длъжен да воюва. В борбата ние се усъвършенстваме. Колко глупости би избягнал всеки човек, ако би могъл или би поискал да гледа обективно на нещата! Да, наш дълг е, щом получим просветление, да проправяме път на слепите.

Нашето желание непременно да намерим разлика между това, което вече знаем, и това, което изследваме, е толкова голямо, че мнозинството от хората с удоволствие гледат нещата през призма, която изопачава действителността. Всеки лека да систематизира простите неща и да изгради нов свят не от любов към истината, а за слава на своите „открития“. Но както полярната мъгла не е вечна и настъпват дни, когато слънцето я пронизва и залива природата, така и някои хора виждат прозорливо нещата и обективно ни изясняват „екзотичните явления“ у другите народи и в другите страни. Навсякъде моретата и планините са еднакви, навсякъде блести същото слънце, навсякъде се води същата борба за живот. Явленията, които някои не могат или не искат да разберат, са тъй прости и логични! Те са дело на голямата машина – земята и космоса.

Народи, които цели векове не са изживели никаква промяна, които са яли сурова риба и живеят според законите, които са ръководили отношенията на древните ловци, щом влязат в досег с цивилизования човек, щом вкусят храна, донесена от други райони, щом видят по-усъвършенствани сечива, изведнъж ги обзема желание да се забавляват и да водят по-спокоен начин на живот.

В началото някои привилегировани отхвърляха цивилизацията не от невежество, а от страх да не загубят привилегиите си. Така те защитаваха своите традиционни права. Но скоро мнозинството разбра, че познанието увеличава силата на човека в борбата му срещу природата.

Но несретата е навсякъде. Океанът свързва континентите, а несретата – като Сатурн – навсякъде убива хората. Но както мълнията не е главната особеност на природата, така страданията и диващината не са обичайно състояние за човешките същества.

Делото на Амундсен изцяло се градеше на убеждението, че „царството на несретата“ и „страната на бялата смърт“ ще се превърнат един ден в „царство на възкресението“.

НОВА ТЕХНИКА – НОВА ИСТОРИЯ

Двете години усилия – за жалост безплодни – изчерпаха припасите на „Мод“. През пролетта на 1920 година експедицията беше принудена да отиде за припаси в Ноум – пристанище на северозападния бряг на Аляска.

Дрейфът към Полюса привличаше много Амундсен, но не беше достатъчна само волята. Той чувствуваше, че трябва да се нагоди към новото време, ако иска да спечели битката срещу ледения сфинкс. Така например „Мод“ беше принуден вместо на северозапад да се спусне бавно на изток, сред води, пълни с ледени блокове. Блясъкът на лятната зора, червените ѝ отражения върху тундрата, простряла се край брега, белият фаянс на айсбергите на прозрачно синия фон на небето, златните искри, запалени от косите лъчи на слънцето, пречупващи се по вълнообразното ледено поле – бяха всекидневният декор, когато норвежците навлизаха в Беринговия проток¹⁸.

Още веднаж Амундсен беше пред прага на новия континент. Дрежите му бяха втвърдени от солта. Облаци водни капки шибаха лицето му. „Мод“ се люлееше сред бурното море, по мостика се стичаше морска пяна.

Амундсен си спомняше за пътешествието на Колумб и на Магелан на Запад, към онази земя, която смятаха за Индия. А Марко Поло, поемайки пътя срещу изгряващото слънце, стигна до чудесна страна – Китай. Той също се беше насочил към Америка откъм север; спускайки се на юг, можа да стигне Япония и Китай. Беринговият проток пораждаше у него размисления за географското значение, което има и ще има един ден този кръстопът между Америка, Китай и Русия. Когато железопътни линии ще кръстосват голите пространства, щастието ще навлезе в

18. Витус Йонасен Беринг (1681–1741) – датски мореплавател на служба при руския цар Петър I. – Б. а.

колибите на чукчите и ескимосите. Какви възможности крият тези огромни територии за страните – резервоари на хора! Засега неговото пътешествие е самотно приключение, което много хора не разбират.

През пролетта на 1920 година „Мод“ пристигна в Ноум – арктическият град, – в чието пристанище „Йоа“ беше хвърлил котва, след като преплава Северозападния проход. Като се разчу новината, че Амундсен пристига с друг кораб, всички морски съдове от пристанището потеглиха да го посрещнат. Мъжете оставиха работата си и се завтекоха да поздравят славния син на Норвегия, но те не бяха сами; с тях бяха и жените им, стари и млади. Всички се изкачиха на борда. Смееха се, жестикулираха и задръстваха мостика тъй, че другите млади чукчи, които Амундсен бе взел на кораба като моряци, се слисаха. Не по-малко слисани бяха и останалите членове на експедицията, прекарвали цели две години сред ледените пустини. Фотографът се скъсваше от работа. Той карайте едни да отстъпят встрани, заръчваше на други да не мърдат, подготвяше апарата си и победоносно отнасяше към лабораторията негативите, на които хората стояха наредени като аптекарски шишета.

Норвежците прекараха в Ноум няколко извънредно приятни дни. Само Амундсен единствен не се отдаде на почивка. Как да екипира „Мод“, за да може да премине ледените полета и да се приближи до Полюса?

„Мод“ отпътува през август 1920 година към най-североизточния край на Азия – остров Врангел; предвиждаха пътешествието да трае пет години.

Когато корабът отмина нос Сердце камен, се случи голямо премеждие: счупи се витлото. Лишен от възможност да маневрира, корабът беше повлечен към брега. Екипажът трябваше да се примири с трето презимуване (1920–1921) край брега на Чукотския полуостров, на няколко километра от Беринговия проток. И третият опит пропадна както първите два.

През 1924 година „Мод“ беше скован в ледовете край брега на Сердце камен на около 60 морски мили от Беринговия проток. Един млад чукч, на име Какот, често идваше на кораба да търси работа. Той помагаше в кухнята и чистеше снега от мостика. Работи на кораба няколко седмици, а след това изчезна за няколко дни, като отнесе със себе си и храна. Когато се върна, водеше тригодишно момиченце.

– Дъщеря ми – каза той. – Майка ѝ умря.

Трогнат от любовта на бащата към детето, Амундсен, който съжаляваше, че няма свое дете, започна да се грижи за момиченцето. Нарече

го Законита или просто Нита. Поръча му дрехи. Детето чувствуваше бащинската му обич и дълбоко се привърза към него. Докато Амундсен се разхождаше по три часа всеки ден, момиченцето хленчеше и нетърпеливо го чакаше на мостика. Щом го забележеше да си идва, то изтичваше да го посрещне, хвърляше се на врата му и го придружаваше до каютата.

Тази зима Амундсен се запозна с австралийския търговец господин Карпендейл, който се беше заселил в едно чукотско село, недалеч от Беринговия проток. Австралиеца се беше оженил за чукча, която му бе родила 17 деца, между тях 12-годишната Камила. Господин Карпендейл имаше намерение да закрие кантората си и да се установи в щата Вашингтон.

Тъй като пътят на „Мод“ минаваше през Сиатъл, най-близкото пристанище на Съединените щати, Амундсен предложи да отведе Камила, за да може да започне училище още през 1922 година, преди баща ѝ да се е преселил.

Той се уговори и с бащата на Нита да я вземе със себе си и да и даде по-изискано възпитание.

Налагаше се да бъде извършен нов пълен ремонт на „Мод“. През 1921 година корабът влезе в сух док. Щеше ли да може Амундсен да издържи пътешествието, замислено още през 1918 година, когато напусна, Норвегия? Ръката му не беше още напълно оздравяла, сърцето също го безпокоеше и той се колебаеше да поеме командването на експедицията. За него това беше въпрос на съвест. Той трябваше да бъде сигурен, че няма нито да тежи, нито да пречи на другарите си.

Грижата, която екипажът полагаше за здравето му, още повече засилваше скрупулите и тревогите му. Освен това Амундсен смяташе, че е дошло време да използва самолет за изследването на Полюса.

Той отпътува за Сиатъл, изпълнен с желанието да купи самолет.

Първата му грижа беше да се свърже с управителя на „Къртис Еърплейн къмпани“ в Лонг Айленд – К. М. Кийс, който ръководеше работата на компанията. Амундсен така разпалено говори за намеренията си, с такава точност разпитваше за качествата на самолета – усъвършенствания, употреба на дуралуминий, капацитет на резервоара, – че Кийс на свой ред се вдъхнови. Той спортменски предложи на норвежеца един малък „Къртис Ориол“, който можеше да се използва за кратки разузнавателни полети. Но Амундсен искаше да купи голям самолет – „Юнкерс“.

Докато „Мод“ е на ремонт, който се извършва под наблюдението на

верния Уистинг, Амундсен тайно тръгва за Норвегия. Той има фалшива брада и мустаци, паспорт на името на някой си господин Джонсън от Ню Йорк и пътува, без никой да го познае. През февруари 1922 година той отива на лекарски преглед в Лондон. Лекарят категорично отсъжда:

– Край на експедициите. Трябва да избягвате резките движения и всяка умора. Сърцето ви е изхабено. Ако продължавате така, не ви давам повече от девет месеца живот...

Но един мъж със закалката на Амундсен не можеше да се съгласи с непълноценното съществуване на дребен пенсионер.

Той си мислеше:

„Девет месеца! Това време може да ми бъде достатъчно да постигна целта, която съм си поставил. Леките шейни и кучетата на Нансен аз ще заменя със самолет.

Времената се промениха. Девизът на днешния свят е: все по-бързо!“

На 17 март 1922 година той отпътува от Лондон за Съединените щати.

Там прави все по-енергични постъпки да се снабди с „Юнкерс“ – самолета, който тъкмо бе счупил световния рекорд с 27-часов непрекъснат полет. Качествата на самолета бяха точно такива, каквито изпитаният изследовател смяташе за задоволителни. Но откъде да намери пари, и то бързо, защото можеха да го изпреварят пилоти от други страни, които също мечтаеха да достигнат Полюса по въздуха?

Дотогава никой не беше в състояние да прелети от Аляска до Норвегия през Арктика, но очевидно интересът към едно такова начинание беше голям: това беше научен интерес. Полюсите, където се „обработва“ климатът на умерените райони, атмосферните течения, които всекидневно се въртят около земната ос, влияят по-силно от всичко друго – с изключение на слънцето – върху температурата на Ню Йорк, Париж, Москва. Затова познаването на географията и метеорологията на полюсите е необходимо за изучаването на общите атмосферни условия. И тъй научноизследователската работа на Амундсен ще се извършва за напред в две направления: „Мод“ търпеливо ще дрейфува по океана, а сам топ ще изследва от въздуха големите пространства между Аляска и Шпицберген.

Норвежки приятели помогнаха на Амундсен и той можа да се снабди с един „Юнкерс“.

За четвъртия комбиниран опит море-въздух Амундсен се споразумя с отдела по земен магнетизъм при Института „Карнеги“ във Вашингтон

за сътрудничество при изучаването на земния магнетизъм и атмосферното електричество.

Екипажът е обновен: девет норвежци и един ескимос. Уистинг ще бъде капитан, а Свердруп ще ръководи научноизследователската работа. Шведският метеоролог Малмгрен ще подсили изследователския колектив, а радиотелеграфистът Олонкин ще поддържа връзката на „Мод“ с далечната родина. Од Дал ще разучава пътя с малкия самолет „Къртис-Ориол“. Амундсен обаче мислеше само за своя голям самолет и за полета си над Полюса.

Когато самолетът отлети от Ню Йорк за Сиатъл, пилотското място заемаше изпитаният пилот Оскар Омдал; но поради нередност в мотора при едно принудително кацане в Пенсилвания самолетът се разби.

Заводът „Юнкерс“ се съгласи да завърши бързо строежа на нов „Юнкерс“, близък на претърпелия злополука. Той щеше да бъде доставен в нос Бароу с гемията „Холмс“.

В Сиатъл Амундсен следи товаренето на „Кристина“ – малкия самолет тип „Къртис“, който му бе подарен. Прея цялото време, докато продължава експедицията, малкият издръжлив самолет вярно ще придружава „Мод“.

След няколко пробни полета, които пилотът Од Дал сметна за достатъчни, „Кристина“ беше грижливо опакован и сандъкът бе качен на мостика. Мястото беше малко.

Изкалафатен и пребоядисан в бяло, с ремонтиран мотор, „Мод“ изглеждаше съвсем нов и по нищо не напомняше изморения кораб, съспан от престося си сред ледовете. Ремонтът беше добре извършен.

Корабът беше заоблен като търговските платноходи от XVI век, но колкото и стар да изглеждаше, той трябваше да проникне в тайните на този район на света и да проправи път на бъдещия технически прогрес. На 1 юли 1922 година „Мод“ отпътува от Аляска.

На 28 юли, когато той се намира близо до Пойнт хоуп на източния бряг на Аляска, Амундсен и Омдал напущат кораба. Те преценяват, че движението на ледовете, които ще го сковат, няма да отведе кораба към Полюса – главната цел на експедицията. Те ще отидат с гемията в Уейнрайт на северния бряг на Аляска на 100 мили от нос Бароу.

На 8 август „Мод“, скован в плаващия лед близо до остров Хералд, източно от остров Врангел, започна да дрейфува на север от Източна Азия и този дрейф щеше да продължи три години (1922–1925).

ДРАМАТА НА ЕДИН НЕУСПЕХ

Платноходката „Холмс“, която пренасяше юнкерса, беше изтеглена край едно малко ескимоско село. Честите бури край незащитените брегове безпокоят Амундсен. Как да разговарят „Елизабет“? Така бяха нарекли самолета, преди да го опаковат в Съединените щати. За щастие населението, което обитава тези брегове – ескимосите, – е много гостоприемно.

Щом забелязват „Мод“ от брега, цяла флотилия лодки се спускат към него като на състезание. Ескимосите са като децата. Поради своето невежество те обожават дрънкулките и „подаръците“ на белите.

Този път любопитството на ескимосите достига своя връх. Какво ли има в този огромен сандък? Те не знаят, но капитанът изглежда тъй съсредоточен, че те предугаждат колко е скъпоценно съдържанието му.

Знаят, че сандъкът трябва да се свали на брега. Един от ескимосите се разхожда на кораба. Питат се какво ли търси. Изведнаж, преливащ от щастие, той се провиква. Никой не го разбира. Човек би помислил, че Архимед вика: „Еврика“. Старият ескимос наистина е намерил нещо: дъски. Той крещи от борда; без съмнение издава заповед. Защото изведнаж лодките се събират една до друга като сал и скоро юнкерсът е положен върху този понтон от тюленови кожи.

Как да не се възхищава човек от този простодушен и толкова изобретателен народ?

– Добре дошли! – казват ескимоските жени, струпани на брега. – Ние днес празнуваме изобилието на риболова.

Скоро моряци и туземци образуват някакъв странен хор от разноръчна музика. Амундсен и другарите му присъстват на тържеството. Главното развлечение е да подхвърлят човек във въздуха върху опънато платнище. Този, който може да остане прав на краката си с опънати встрани ръце, след като са го подхвърлили, е победител. Един любезен ескимос предлага състезание. Амундсен признава превъзходството на ескимосите и отклонява поканата.

Самолетът е изваден от сандъка и сглобен, а „Холмс“ се готви да отплува. Наистина не бива да допуснат ледовете да я сковат.

Най-напред те заеха с мотора. Трябваше да положат големи грижи за него. Под ръководството на Амундсен ескимосите построиха за три дни хангар, за да приютят крехките криле на „Елизабет“.

Амундсен, предвидлив както обикновено, беше взел на кораба

сглобяема къща от четири стаи и кухня.

Строителството изискваше от Амундсен големи физически усилия. Но с това не свършиха мъките му. На 19 ноември 1922 година той тръгна пеша от нос Бароу за Коцьбю и извървя 750 километра за десет дни.

„Не искам да подценявам качествата на специалистите, нито сам да се издигам на пиедестал, но държа да подчертая превъзходната възстановителна способност на човешкото тяло“ – пише Амундсен в бележника си.

Той прекарва в Ноум част от зимата на 1922–1923 година.

През това време в Уейнрайт лейтенант Омдал се упражнява да пилютира „Юнкерса“, на който са прикачени ски за приземяване върху леда.

Нито Амундсен, нито Омдал имаха чувството, че са в опасност по време на гостуванията си при туземците.

Ескимосите имаха големи еленови стада и подобно на лапонците им слагаха отличителни знаци. Но те различно строяха кошарите: едните ги ограждаха с ледени блокове, а другите – с ограда от колове. Главното препитание на това население не беше животновъдството, а ловът. Те бяха превъзходни ловци. Със своите леки лодки и примитивно оръжие не се колебаеха да нападнат и китове. А не е играчка да преследваш такова животно с прост харпун от кост в ръка.

Измина дългата зима. Дори в тази ледена пустиня животът течеше и занимания не липсваха.

Амундсен имаше пълна вяра в успеха на своята експедиция през лятото на 1923 година. Само 3400 километра отделяха Уейнрайт от Шпицберген през Полюса, тоест 25 часа летене, средно по 180 километра на час. Всичко беше обмислено до най-малките подробности.

Единственият радиопредавател беше инсталиран на 600 километра разстояние в Нордвик, на Пойнт хоуп. Изследователят се досети да постави на определени разстояния по този път 30 ескимоса, които със светлинни сигнали да предупредят телеграфа в Нордвик за тръгването му.

Успехът на този полет над Полюса трябваше да го реабилитира пред световната общественост за напразните му четиригодишни усилия.

Ескимосите виждаха за първи път тази непозната птица.

Когато Амундсен им обясни, че за да се издигне нависоко, тази птица трябва да отлети от равен терен, те веднага се заловиха да изравнят терена и така беше построено най-северното летище за онова време. Ескимосите сами си импровизираха брани и валяци. Когато моторът започна да бръмчи, дребните жълтокожи хора се уплашиха да не се

запали. Те почувствуваха непознатата миризма на бензина, но тя много им напомняше миризмата та газта, е която бяха свикнали. Газената лампа и шевната машина бяха за тях две чудеса, донесени от белите.

С настъпването на пролетта, през май 1923 година, „Елизабет“ предприе първия си пробен полет.

Първия и последния. Той продължи петнайсет минути. Самолетът трябваше да се приземи. При кацането шасито се раздробя на парчета. Голямата ос на самолета се счупи. Невъзможно беше да се подмени. Вече не можеше и дума да става за летене. Ескимосите са във възторг; капитанът ще остане при тях, но той не знае какво да прави, колебае се.

Две години труд – за нищо. Но Амундсен не се предава. В един тъй здрав, тъй стремителен дух няма място за обезсърчаване.

Амундсен е принуден да се върне в Норвегия, без да е изпълнил задачата си.

Така злословеха по негов адрес, че на пристанището той трябваше да се прикрие зад черни очила и фалшива брада, за да не го познаят. Беше потънал в дългове и единствената му утеха беше обичта на двете чукски момиченца, които беше осиновил.

ФИНАНСОВО РАЗОРЕНИЕ – МОРАЛЕН УСПЕХ

В Норвегия върху Амундсен се струпаха неприятни грижи. Настъпи най-трудното време в живота му. Бизнесмените бяха настроили братята му срещу него. Упрекваха го, че се е доверил на някой си Хокон Хамер, който бе злоупотребил с името на прочутия изследовател и го бе довел до бедствено финансово положение.

И след несполучливия опит със самолета „Елизабет“ Амундсен продължаваше все така да мисли за своите изследвания с помощта на авиацията. В Сиатъл той има нещастieto да се срещне с Хамер. Този сладкодумен негов съотечественик-търговец го убеди, че той може да извлече големи печалби от своите предприятия, ако му даде генерално пълномощно да действа от негово име. Амундсен се съгласи да получи чрез Хамер самолетите, които му бяха необходими. Хамер поръча два самолета, но никога не ги заплати. Амундсен беше принуден да скъса с този изнудвач, който избяга в чужбина и следите му се загубиха.

Един от братята на Роалд, разгневен от неговата доверчивост, настойчиво му поиска 100 хиляди крони. Другите кредитори също побързаха да си поискат парите, които Хамер беше взел от тях за сметка на

Амундсен. Роалд подозираше, че брат му иска прекомерно голяма сума и поиска оправдателни документи. Брат му обаче, вместо да покаже книгата си, реши да продаде къщата на Роалд, преди да са го изпреварили другите кредитори. Амундсен беше изправен пред дилемата: да поиска документите чрез съда или да обяви фалит. Да заведе процес срещу собствения си брат, му се струваше немислимо. Но най-голямото му желание беше да изплати дълговете си. А това не беше тъй просто. През лятото на 1924 година беше обявен фалитът. Равносметката за шестгодишните му усилия завършваше с финансово разорение, но съвестта на Роалд беше спокойна. Той твърдо вярваше, че ще бъде първият човек, който ще прелети над ледената пустиня, и че научните постижения на експедицията с „Мод“ ще бъдат в услуга на човешкия прогрес. В най-трудните си минути Амундсен се опита да излезе от това объркано положение. Може би като изнася беседи и пише статии, ще може да спечели достатъчно пари и ще изплати дълговете си? Той се надяваше, че ще намери хора, които да проявят интерес към неговите планове. Замина за Америка, без да загуби вяра нито за миг. В края на 1924 година американският печат отдели видно място на проектите за прелетяване на Северния полюс и обясни, че опитът да се установи връзка по въздуха между стария и новия континент ще бъде подвиг. Напразно! Никой не предложи услугите си за финансиране на това начинание.

И ето че когато той най-малко очакваше, един загадъчен телефонен разговор го хвърли в треска:

– Тук Линкълн Ейлсуърт. Аз съм стар боец от Западния фронт. Ние се запознахме с вас, когато дойдохте да видите доброволците от ескадрилата „Лафайет“. Спомняте ли си?

– Отлично си спомням за това посещение, но съжалявам, че вашето име не ми напомня нищо.

– Току-що прочетох, че подготвяте полет над Полюса. Това е прекрасна идея. Тя живо ме интересува. Вие винаги сте били начело! Искам да се срещна с вас. Научих за затрудненията ви. Готов съм да се сдружа с вас.

Беше много хубаво, за да бъде истина!

– Готов съм да ви дам чек от 85 000 долара – каза безстрастно Ейлсуърт, когато се срещна с Амундсен.

– 85 000 долара! Какво искате срещу това?

– Нищо друго, освен да ме вземете със себе си.

– Тъй да бъде, ще продължим заедно борбата, която вие водихте на фронта. Животът, нали знаете, е както войната вечна борба.

Двамата мъже незабавно изготвиха плана за прелетяване на Северния ледовит океан.

Но парите, които даде Ейлсуърт, не бяха достатъчни, да се решат всички проблеми. Освен това съдбата на „Мод“ терзаеше Амундсен, тъй като кредиторите го бяха поставили под съдебна възбрана. Сумата, която Ейлсуърт отпусна, не беше достатъчна да се финансират две експедиции: едната с „Мод“, другата със самолета.

А Ейлсуърт се интересуваше само от успешното и незабавно прелетяване над Полюса. На Амундсен не му оставаше нищо друго, освен да се откаже от опита с „Мод“ и да насочи всичките си усилия към подготовката на експедицията по въздуха, която, ако излезеше успешна, щеше да разреши всичките му проблеми.

Той отпътува за Норвегия, за да се подготви. Смяташе да излети от Шпицберген. През това време „Мод“ беше скован от ледовете на Северния ледовит океан и не можа да стигне до „Нансеновото течение“ в околностите на Новосибирските острови. Ледът го обграждаше от всички страни. Туловището на кораба пропукваше, ребрата му сякаш стенеха. Ледовете притискаха „Мод“ и постепенно го изтласкваха нагоре, докато накрая той се издигна на повърхността на леда и остана там тринадесет месеца. За голямо щастие при последния ремонт в Сиатъл му бяха направили нов стоманен кил.

Малкият, самолет „Кристина“ беше от голяма полза. Пробният полет с Од Дал като пилот и капитан Уистинг като наблюдател излезе успешен. Първите полярни авиатори се запознаха с големите трудности на арктическата авиация. По време на полета пилотите нямаха възможност да определят характера на леда.

Всъщност нямаха и възможност да продължат проучванията си. При втория полет „Кристина“ се разби о един връх. Моторът беше смазан, шасито – неизползваемо. Доста работа се отвори на малката ковачница, построена върху леда за поддържане на съоръженията.

Преди откриването на сезона там се изработваха също и съоръжения за едър лов и риболов. Никак не беше трудно да си осигурят прясно месо. Истински празник за хората и за кучетата беше, когато имаха на закуска месо от бяла мечка.

Олонкин разполагаше с нов радиопредавател, който беше взел на борда от Сиатъл.

Цели три години остана „Мод“ в ледената пустиня. Ето какво пише сам Харалд Свердруп за това време:

„«Мод» въобще не можа да плува в арктическо море и от тази

гледна точка експедицията бе провалена. Но тя има много важни научни постижения с трайна стойност. Амундсен лично винаги е заявявал, че главната цел на експедицията с кораба «Мод» – е научноизследователската работа. Той винаги много се бе интересувал от изучаването на полярните райони: от една страна – разрешаване на трудни научни проблеми, а от друга – събиране на информации за условията в полярните райони.

От 1922 до 1925 година Од Дал постоянно усъвършенстваше нашите съоръжения благодарение на своята изобретателност, на уменията си като конструктор, на ловкостта и прецизността си на механик. Той можа да построи от една желязна кутия и няколко медни жици регистратор, снабден със сигнал за тревога. Той попълваше постепенно нашите съоръжения и това ни позволяваше да разширяваме изследователската си програма. Фактът, че всеки от нас беше в състояние да допълва нашия научен материал и че имахме няколко години на разположение за работа, улесняваше нещата.“

Амундсен много искаше да изплати дълговете, свързани с „Мод“, но не успя и когато през октомври 1925 година корабът пристигна в Ню-Йорк, кредиторите сложиха ръка върху него.

През януари 1926 година „Мод“ беше продаден на „Хъдсън бей къмпани“. Фирмата имаше намерение да го използва за пренасяне на съоръжения за своите агенции по северния бряг на Аляска. Но при първото пътуване за сметка на компанията през лятото на 1926 година корабът заседна в Къмбърленд бей, където и остана.

Няколко години го използваха за склад и за радиостанция, а накрая го изоставиха. Но в склада на заседналия кораб имаше газ и това представляваше опасност за риболова, тъй като ескимосите постоянно отиваха да демонтират от него всичко, което можеше да им влезе <в работа. Затова през 1930 година канадското правителство реши да вдигне във въздуха останките от кораба.

„Роалд Амундсен беше крайно доволен от научната работа на експедицията, макар че не я видя в окончателен, синтезиран вид. Едва през 1933 година резултатите от нея бяха обнародвани в пет големи тома, общо 2000 страници“ – пише Харалд Свердруп.

Но Амундсен разбра най-важното: през тези пет години бяха направени първите наблюдения на ветровете над 10 000 метра височина – ценен принос за бъдещите завоевания на полярното небе.

VII

ПОЛЕТЪТ КЪМ СЕВЕРНИЯ ПОЛЮС

Амундсен се завръща в Норвегия, настанява осиновените си деца в училище и заедно със своя пилот Оскар Омдал подготвя първия полет над Северния полюс.

Парите от Ейлсуърт не бяха достатъчни да съоръжи двата необходими хидроплана. Амундсен смяташе, че трябва да тръгнат поне с два хидроплана, защото можеше единият да се загуби. Норвежкото правителство има щастливата идея да постави филателията в услуга на науката и благодарение на „Норск-Луфтсейландс-Форенинг“ (Норвежко въздухоплавателно дружество) най-сетне проектът можа да бъде изпълнен. Шест марки, изобразяващи бяла мечка, която гледа летящ самолет – каква неударима съблазън за филателистите от цял свят, още повече пък и с печат отгоре: „Северен полюс“.

Тиражът беше 2 215 500 броя.

Един милион седемстотин деветдесет и пет хиляди броя бяха пуснати в продажба в полза на експедицията. Със събраните 225 000 крони закупиха два хидроплана тип „Дорние-Вал“, двумоторни с по 371 конски сили.

От Пиза, където ги построиха, самолетите бяха докарани в Тромсьо, който още веднъж стана изходна база за новото пътешествие на Амундсен към неизвестността.

На 9 април 1925 година корабите „Хоби“ и „Фарм“ (вторият кораб принадлежеше на норвежкия флот) напуснаха малкото северно пристанище с ценния си товар. Двата хидроплана бяха натоварени на „Хоби“. Големите сандъци, в които бяха опаковани те, стърчаха високо над фалшборда. Хората, запознати с корабоплаването в Арктика, изказаха опасенията си.

Само лоцманът Рийсер-Ларсен не се съмняваше в успеха.

Датският остров¹⁹ – на 1 165 километра от Полюса, беше избран за база за отлитане на двата хидроплана. Благодарение на богатия опит на Амундсен бяха взети всички мерки за случай на злополука. Нищо не липсваше: ски, шейни, палатки, спални торби, сгъваеми лодки по 11 килограма, годни да издържат един тон товар.

19. Шпицберген. – Б. пр.

Уверен, Амундсен се провикна:

– Този път тръгваме не на шега!

Сред общ възторг „Хоби“ и „Фарм“ пристигнаха в Ню Олесунд.

Макар че температурата беше -13° , хидропланите бяха сглобени с изумителна бързина.

Амундсен чакаше само благоприятни условия да отлети. Но заливът Ню Олесунд, известен с каменовъглените си мини, не е много удобна площадка за неустойчивите хидроплани. Сипе се ту сняг, ту пада гъста мъгла или пък шиба силен вятър.

Хидропланите бяха напълно готови, моторите бяха проверени и за да се уверят в устойчивостта на всяка част, пилотите бяха извършили кратки полети и много пъти се бяха приземявали успешно.

Атмосферните условия обаче продължаваха да бъдат отчайващи. Но на 21 май температурата се покачи, лек ветрец смени силните ветрове.

Започнаха товаренето бодро, нямаше повече от 500 килограма на човек! Въпреки умората всички, които участваха 13 товаренето, бяха оптимисти, но не проговаряха нито дума.

№ 24 се пилотираше от Лейф Дитрихсон с навигатор Ейлсуърт и механик Оскар Омдал. № 25 се пилотираше от Рийсер-Ларсен, навигатор беше Амундсен, а механик – Х. Фойхт.

№ 24 трябваше да отлети в 17 часа. Всичко живо, което можеше да ходи, дойде да ги изпрати.

Шестимата авиатори обядваха в „Сиелън“, който обикновено служеше за дърводелна на каменовъглените мини. Когато екипажите се настаниха в кабините, пуснаха моторите...

Най-сетне щяха да тръгнат!

Всеки искаше да им стисне още веднаж ръка, а фотографите ликуваха.

Чакаха знак от Амундсен.

17,10 часа! № 25 тръгва пръв. Рийсер-Ларсен го насочва към центъра на Конгсфьорд, откъдето ще отлети.

– Благополучно завръщане до утре! – бяха последните думи, които Амундсен чу.

Самолетът е тежък, ледът чуплив. Рийсер-Ларсен променя посоката и се насочва право към ледника в Кралския залив.

Безпокойство ... вълнение... Не, всичко е благополучно. Хидропланът се издига без преमेждия.

№ 24 потегля лошо. Лейф Дитрихсон си мисли: „Сега или никога.“

Пуска мотора с пълна сила, дърпа ръчката и скоро двата хидроплана летят към север един до друг.

В този миг Ню Олесунд – това загубено място – става център на света. Всички вестници съобщаваха за тръгването с огромни заглавия.

Амундсен трябваше да се върне на другия ден сутринта!

Но той не даваше признаци на живот...

Какво се бе случило и с петимата му другари?

Дали са били принудени да кацнат върху леда? Дали пък, защото бяха тежко натоварени, хидропланите не са се разбили о земята?

Изпълнявайки предписанията, които Амундсен беше дал преди тръгването, първата спасителна експедиция тръгна веднага от Ню Олесунд. „Хоби“ и „Фарм“ се отправят незабавно да ги търсят.

Всички кораби бяха осведомени по радиото за изчезването на шестимата. Предполагаше се, че те може би се опитват да преминат плаващия лед по посока към Гренландия.

Очакването продължи дни и нощи с надежда да се получат успокоителни новини.

Когато № 24 прелитал над плаващия лед, моторите му се повредили. Бензинът започнал да приижда неравномерно. Накрая Дитрихсон бил принуден да кацне върху удобна водна площ. Но хидропланът взел да потъва и пилотът едва успял да стигне до устойчив лед.

Същите неприятности с мотора имал и № 25; когато резервоарите били полупразни и Амундсен загубил от погледа си № 24, той се решил на принудително кацане върху леда. Амундсен и другарите му не знаели нищо за съдбата на № 24 до момента, когато, два дни по-късно, забелязали на около пет-шест километра едно знаме и крило на самолет.

Рийсер-Ларсен бързо размахал две флагчета и дал знак за тръгване.

Дитрихсон отговорил на тези знаци и веднага тримата другари от № 24 се насочили към № 25. Те се надявали, че ще могат с общи сили да поправят един от хидропланите.

На връщане Дитрихсон и Омдал едва не се удавили, тъй като ледът бил чуплив. И двамата били спасени благодарение на Ейлсуърт.

Неведнаж се опитвали да тикат продължително № 25, за да може да се издигне. Но всеки път напразно. Дните и седмиците им се стрували вечност, заети все с една и съща безплодна работа, а за да я извършват – все същите примитивни средства: една брадва, две лопати – една голяма и една малка, един щик и три ножа в ножниците; това било всичко, с което тези мъже разполагали, за да построят летище на 87° 43' северна ширина, притискани от толкова огромни маси лед, че за да видят какво

са извършили през деня, били принудени да се катерят върху ледените блокове, щом излезели призори от пилотската кабина на хидроплана.

Най-сетне построили писта, дълга около 500 метра. Опитали се да пуснат моторите, но ледът не издържал тежестта на самолета и товара му. Хидропланът ступил леда, както юмрук разчупва стъкло.

Амундсен разказва подробно за всички трудности на потеглянето и отлитането. „И този път усилията ни не бяха възнаградени, ледът се разчупи под тежестта на хидроплана, когато се хлъзгаше по повърхността, преди да отлети.“ Дали водната покривка, до която бяха стигнали, можеше да се използва за отлитане? Пак не!

Двадесет и четири дни двата екипажа бяха принудени да водят борба на това ледено поле. Нямаше време за губене. Плаващият лед се движеше и трябваше хидропланът да се защитава от прииждащите блокове. После трябваше да намерят място от „млад лед“, тоест гладка повърхност, образувана в един каньон, прорязан в дебелия плаващ лед посред купища ледени парчета. Извън тази вкаменена река разчупени ледени блокове – по десетина метра високи – дебнеха като наклеявали вълци крехкия хидроплан.

За да откарат хидроплана до гладката ледена ивица, трябваше да преминат стръмния бряг, който ограждаше тази писта за „отлитане“. Налагаше се да работят непосилно с брадва и търнокопи. Силно безпокойство терзаеше Амундсен, но другарите му пееха, уверени, че ще излязат от това опасно положение. Само присъствието на Амундсен беше достатъчно да им вдъхне вяра, че нищо страшно не може да се случи.

Той добре познаваше трудностите, които трябваше да се преодоляват, и по повод доверието, което му засвидетелстваха хората от екипажа, пише: „Колко съм горд, че ръководя такива хора; те правят чест на човешкия род!“

7 юни: „Годишнината от обявяването на независимостта па Норвегия. Из цялата страна весело плющят на вятъра националните знамена. И ние тук празнуваме този велик ден, като издигнахме националния флаг върху нашия хидроплан.“

Докато пишеше тези редове, Амундсен си спомни 7 юни 1905 година, когато, залутан в Северозападния проход, отпразнува с малко закъснение новината за независимостта. Оттогава досега Норвегия беше направила голяма крачка напред и името на Амундсен бе влязло в списъка на прославените ѝ синове.

Вероятността да се построи писта за отлитане върху подвижни ледове над пропасти от 3–4 хиляди метра при -10° студ, никак не беше

насърчаваща. Освен това наложи се да намалят дажбата от храна на 250 грама. За сметка на това можеха без ограничение да пият вода от разтопен сняг.

След като много дни бяха работили и брадвата, и лопатите бяха изиграли важна роля, около самолета остана само разводнена повърхност, тъй като времето бе омекнало.

Какво ли ще стане, когато дойде часът на отлитането? Един от авиаторите се досети да прикачат ски на хидроплана.

Амундсен одобри:

– Хайде, момчета, с всички сили, та дори ако ще и кръв да почнем да храчим!

Четири последователни опита за отлитане и четири неуспеха.

Омдал предложи да натъпчат мекия сняг, в който потъваха, за да се сбие. Докато правеха това, леденият „сал“, върху който се бяха разположили, постоянно се движеше.

От 22 май до 12 юни „салът“ се беше изместил с 3 560 метра. Найсетне на 14 юни пистата беше завършена! До Шпицберген имаше 850 километра. И въпрос не можеше да става да отлетят и двата хидроплана. Пренесоха всичко на № 25. Тъй като в него трябваше да се настанят и двата екипажа, и дума не можеше да става да вземат запаси от храна.

В 8 часа сутринта пускат моторите, хората са се натъпкали в хидроплана. Пълен газ! Пилотът тегли ръчката, хидропланът се разтърсва, откъсва се от ледената писта и се устремява към хоризонта.

Небето е мрачно. Ниските облаци се сливат с плаващия лед. Претовареният хидроплан не може да вземе повече от 120 километра в час. Следователно седем часа ще са нужни да стигнат до брега на Шпицберген. През време на полета тревогата е голяма. Ще стигне ли бензинът? Стигна, но до последна капка. Когато остана гориво само за още 20 минути полет, хората силно се разтревожиха. Но за щастие брегът се виждаше вече. Хубаво слънце посрещна „авантюристите от Полюса“. Те чуваха песните на птиците, които летяха на рояци и сякаш ги поздравяваха със завръщането. Пейзажът беше все още пуст, но присъствието на птиците възвестваше живот.

Всички бяха развълнувани до крайност.

– Станали сме като деца – казва Амундсеи. Дитрихсон уточнява:

– Този бряг наистина е североизточен, брегът на Шпицберген!

Нищо друго не остава, освен да се спуснат. Един кораб е пуснал котва. Хидропланът кацва до него. На туловището на кораба се чете името му: „Съолив“.

Капитанът Нилс Волан, брадат и засмян човек, веднага се досеща, че тези пътешественици не са други, а Амундсен и неговите другари.

– Много неприятности ли имахте? – пита той.

– Не, не много. Не ни достигна бензин, нищо друго. Съгласни ли сте да ни вземете на ремарке до Кралския залив?

– И до Китай, ако искате – отговори учтиво Волан.

С тези думи морякът намекваше за първия успех на Амундсен – откриването на Североизточния проход, пътя към Китай.

Петимата авиатори се качиха на борда на кораба за ловна тюлени.

Каютата от два квадратни метра се стори като земен рай на спасените пътешественици, прекарвали четири седмици сред безкрайните простори върху плаващия лед.

Докато корабът бавно теглеше хидроплана, Амундсен и другарите му непрекъснато си припомняха перипетиите на своята епопея.

Когато „Съолив“ стигна в Порт Вирго, Амундсен запо-вядва да се вдигне норвежкият флаг, защото там на брега се виждаха купища сандъци и дъски, които бяха последните останки от лагера, откъдето през 1897 година бяха излетели със свободен балон шведският инженер Андре и другарят му, загинали при опит да стигнат Полюса.

Оставките им бяха намерени на остров Бели едва тридесет години по-късно.

На 4 юли корабът, с който Амундсен се връщаше, наближи Хортен, арсенала на Норвегия, във фиорда на Осло. Първите думи на Амундсен, когато стъпи на суша, бяха възхвала към другарите му.

– Ако можах да осъществя своята мечта, дължа го на тримата си авиатори: Рийсер-Ларсен, Дитрихсон и Омдал.

Докато корабът „Албрехт В. Селмер“ плаваше към Осло, Амундсен получи телеграма, която дълбоко го развълнува.

Работниците от столицата го канеха да присъства на митинг, свикан на открито, в негова чест на остров Ховедьой, близо до Осло.

На 5 юли Осло посрещна Амундсен с нестихващ възторг. Цял народ се гордееше с подвига му. Триумфално посрещнат, Амундсен сваля черното си бомбе и отговаря на приветствените възгласи, от които кънти целият град. Въпреки присъщото му самообладание, очите на изследователя са плунали в сълзи. Не само той е просълзен.

Амундсен се връща назад в миналото, редуват се спомени: ескимосите и чукчите, преди това – отпътуването на „Йоа“, още по-рано – дните, които бе прекарал край стария Олсен и кърмачката си Бети. Веднаж като дете, когато не знаеше още да плува, тя го бе спасила от удавяне.

Старата жена още живееше в една малка къщичка в неговото имение.

Амундсен направи на родината си най-прекрасния дар, който един син може да направи някога на своята майка. След години на славна борба той ѝ подари цялата вселена. Ето че стана лекар на цял народ, защото можа да пробуди у него най-благородните чувства.

В ресторанта „Спейлен“ в Осло, където се събираха приятелите му, го посрещнаха с разтворени обятия. Оркестърът спря, после по поръчка на Цапфе музикантите изсвириха: „Моят остров на златните мечти“, любимата песен на Амундсен. Всички започнаха да танцуват. Цапфе, който очакваше да види приятеля си във вихъра на танците, трябваше да се разочарова, защото Амундсен се задоволяваше само да гледа. Дали въпреки всичко той не се чувствуваше победен, загдето не беше достигнал Полюса? Не! От скромност Амундсен не желаше да даде външен израз на радостта си. Но когато отиде на митинга в Ховедьой, трябваше да приеме работниците да го понесат тържествено на раменете си. Беше уверен, че почитта на тези работници идва от сърцето им:

– Вашият труд много ми помогна; дано моите пътешествия бъдат полезни за вашите деца!

НИЩО ОЩЕ НЕ Е ЗАВЪРШЕНО

Амундсен беше загубил до известна степен вяра в самолета. Опитът с „Кристина“, „Елизабет“, „Дорние-Вал“ – това беше вече много, твърде много!

Тогава аеропланът беше още твърде неустойчива машина.

Леко пропукана тръба, разхлабена шайба – това беше достатъчно да принуди пилота да се приземи незабавно. Трябваше да се предвиди възможност поправката да се извършва през време на полет, защото принудителното кацане е винаги опасно. Друг е въпросът е дирижабъла. Случи ли се авария е един от моторите, спират го и го поправят във въздуха.

Печатът наблягаше на факта, че експедицията не е стигнала до Полюса. Амундсен не беше постигнал резултата, на който разчиташе, и беше принуден да даде обяснение за нещо, което всички считаха почти като провал.

– Ние не достигнахме Полюса поради повреда на моторите и защото бяхме принудени да помогнем на другарите си, които паднаха върху плаващия лед. Стигнахме до 87° 43' северна ширина, т.е. на 254

километра от Полюса. Не се признаваме за победени. Щом като самолетът все още не е най-доброто средство за полет над Арктика, ще използваме дирижабъл, тъй като между Канадските арктически острови и Беринговия проток се простира непристъпен плаващ лед. От цяло го северно полукълбо там заледяването е най-силно. Затова подходящо е да се организира експедиция, която ще тръгне от Кралския залив в Шпицберген и ще достигне полюса на ледовете – за разлика от географските и магнитните полюси. Може би под тази бяла безбрежност се крият непознати още острови, които са продължение на Канадските арктически острови към запад, или пък това е огромен океан? Един няколкочасов полет ще даде възможност да се отговори на този въпрос – последната важна географска загадка, която Арктика крие. За изпълнението на тази програма Рийсер-Ларсен, специалист по аеронавтика, препоръчва италианския дирижабъл № 1. Според него от всички дирижабли, които сега се използват, той е най-подходящ за тази задача. Затова ние се свързахме с полковник Умберто Нобиле – конструктора на дирижабъл № 1. Отзовавайки се на нашата покана, Нобиле дойде в Осло да беседва с нас. Сведенията, които ни даде за своя дирижабъл, ни убедиха, че той най-добре отговаря на условията на продължително пътуване, което възнамеряваме да предприемем. Освен това полковник Нобиле ни увери, че италианското правителство, което е собственик на дирижабъла, е готово да даде съгласието си, ако ние решим да го купим.

Решението беше взето! Трябваше да се изчака отговор от Рим.

VIII ПОСЛЕДНОТО ГОЛЯМО ПРИКЛЮЧЕНИЕ – „НОРГЕ“

Когато узна, че Амундсен подготвя полет с дирижабъл над Полюса, м-р председателят на Италия Мусолини реши да предостави безвъзмездно на прочутия изследовател дирижабъл № 1, при условие, че ще лети под италианско знаме.

Но Амундсен не можеше да приеме такова предложение. Мечтата си от детските години да прелети над Северния полюс той трябваше да изпълни само под норвежко знаме. Той замина за Рим заедно с Рийсер-Ларсен, да подпише договор за покупката на дирижабъл № 1. Уговорено беше „балонът“ да бъде доставен на Амундсен в началото на 1926 година в летището Чампино²⁰, след като бъдат направени някои подобрения.

За да осигури пари за тази покупка, Амундсен замина за Америка, където изнесе много сказки. Той пише: „Само щедростта на Ейлсуърт ни помогна да излезем от затрудненията, в които затъвахме; неговият чек от 85 хиляди долара ни осигури възможност да извършим първия полет над арктическия плаващ лед. Този път пак същият щедър меценат стана наше провидение: гой ни отпусна 125 000 долара.“

Шпицберген, по-специално Кралският залив със своето „миньорско село“ Ню Олесунд още веднаж трябваше да му послужи за изходна база. Амундсен реши да построи летище, състоящо се от хангар и мачта за привързване. Мачтата трябваше да послужи, в случай че се появи вятър и затрудни вкарването на дирижабъла в хангара.

В Ню Олесунд духат почти постоянни ветрове откъм ледниците в дъното на залива към изхода на фиорда. Мачтата беше 35 метра висока и тежеше 14 тона. Хангарът щеше да бъде 110 метра дълъг, 34 метра широк и 30 метра висок: приблизително 4000 кв. метра площ. Но поради студовите изпълнения на този проект изискваше гигантски усилия.

Как успяваха да изливат бетон при студове от –20 до –30°? Използваха горещата вода от казаните на електрическата станция. Наливаха я в бурета от два куб. метра и с шейна я пренасяха на строежа, където тя пристигаше достатъчно гореща. А пясъка и чакъла загряваха с огън от въглища.

20. Югоизточно от Рим. – Б. пр.

Земята беше покрита със снежна покривка, дебела няколко метра. Групите работеха с рефлектори и бяха изложени на бурите на Арктика, където климатът е тъй капризен. Купища дърва и дъски се издигаха като планини, машини нямаше, заместваха ги човешките ръце. Наредени една до друга, дъските бяха покрили разстояние от 25 километра.

На 29 март в Рим се състоя кръщението на дирижабъла. Наречекоха го „Норге“²¹ и италианският флаг беше заменен с норвежкия. Мусолини лично присъствуваше на тържеството. Рийсер-Ларсен представляваше Амундсен.

По пътя на „Норге“ се предвиждаха спирки за снабдяване: във Фулхем (Англия), в Осло, в Ленинград, във Вадсъо – на северния бряг на Норвегия.

„Норге“ беше 106 метра дълъг и в най-широката си част беше 19,5 метра. Имаше три мотора по 250 конски сили всеки и това му позволяваше да развива скорост 80 километра в час. Обсегът на действие на дирижабъла достигаше 5200 километра. Разстоянието от Шпицберген до Аляска беше само 3200 километра. Но останалите 2000 километра не означаваша много нещо, тъй като всеки миг времето в Арктика се променя и никак не беше сигурно дали някоя буря няма да принуди дирижабъла да остане двойно или тройно по-дълго във въздуха. От Рим до Свалбард трябваше да прелети 7600 километра.

Племенникът на Роалд Амундсен, Густав, корабен капитан, пожела да пътува е вуйчо си, тръгвайки с екипажа още от Рим. Но Амундсен му заяви:

– Знаеш какво мисля за участието на роднините в експедициите ми; но щом като Рийсер-Ларсен те е избрал за сътрудник, приемам избора му.

На 10 април от Рим започна голямото приключение. В 7,30 часа дирижабълът излиза от хангара. Огромен сандък близо до вратичката на пилотската гондола привлича вниманието на присъстващите. В него са специалните облекла: топли дрехи, кожени ръкавици и шапки. В 9 часа „Норге“ потегля. Никакъв полъх: лъчезарно слънце. В 18 часа „Норге“ прелетява над Франция. На 11 април в 1 часа е над Бордо, чудно осветен: необикновена гледка! Настанен в левия борд, полковник Нобиле наблюдава всичко внимателно; апаратите за предаване на заповеди са му под ръка. Само комендантът, пилотите и навигаторът имат достъп до предната част на гондолата. Във второто подразделение – в десния борд

21. Норвегия (норв.). – Б. пр.

– е „стаята с картите“, т.е. мястото на навигатора.

Той лесно може да предава инструкциите си на управляващия пилот. Тук са единствените два стола на „Норге“. Те са постоянно заети от журналистите, които са получили разрешение да участвуват в пътешествието. В задната част, също в десния борд, е радиоапаратът. В левия борд между радиоапарата и стената на гондолата тясно коридорче води към тоалетната, превърната в момента в редакция от представителите на печата.

Клапаните на дирижабъла са цял един свят. Трябва да се наблюдават и често да се проверява как са затворени, за да не стане някое голямо нещастие. Клапаните на „Норге“ са по 30 см в диаметър. Беше възложено на човека, който отговаряше за баласта, постоянно да ги наблюдава. За щастие! Защото, докато „Норге“ беше в хангара в Чампино за поправка, един работник изпуснал един клапан в резервоара. Тъй като не бяха взели резервен клапан, по време на полета започна да излиза много газ. Човекът, комуто бе възложено наблюдението на клапаните, беше сам и не можеше да вика за помощ. Нямаше и време да търси резервна част. Но в това критично положение той запази самообладание, запуши дупката с тялото си и започна да вика за помощ. Тази случка можеше да има трагични последици, но благодарение на съзнателността на работника дирижабълът пристигна здрав и читав.

В Лондон екипажът се настани в двора на една казарма. На сутринта още към 5 часа италианците поведоха шумен разговор помежду си и разбудиха норвежците, които спяха в съседното помещение. Напразно норвежците ги молеха да пазят тишина. Човек не може да спре птиците да поздравят с песните ой появата на новия ден!

Най-сетне пристигнаха в Ленинград, където експедицията предизвика всеобщо любопитство. Отдалеч надойдоха хора да видят това чудо – дирижабъла. Множеството спазваше строга дисциплина. Първия неделен ден 10 000 души се любуваха на „Норге“. Този ден кавалерийски части на прекрасни коне охраняваха летището. При даден знак част от войниците предаваха юздите на конете си на своите другари и идваха да видят дирижабъла. После идваха пък останалите. Екипажът беше настанен в двореца Гатчино. На изненаданите от хубавия прием аеронавти един офицер каза:

– Заради вашия подвиг вие заслужавате да прекарате няколко дни като истински князе.

През свободното си време хората от екипажа разгледаха Ленинград и можаха да проверят правдивостта на репортажите за живота в СССР.

Интересът към експедицията беше толкова голям, че Академията на науките и факултетът по география при университета организираха два приема в честна пътешествениците.

На 5 май в 10 часа „Норге“ отлетя за Вадсъ. Той летеше над железопътната линия от Ленинград към Северния ледовит океан, построена през Първата световна война. Това бе истинска нишка на Ариадна посред огромните самотни гори и големи езера, свързани помежду си. Тук беше границата между Северна Русия и обитаемите райони.

Напушайки Вадсъ, „Норге“ се движеше по северния бряг на Норвегия на запад, после се насочи право на север. Ако небето беше ясно, от 300 метра височина щяха да могат през всичкото време да виждат земята. Но имаше гъста мъгла и те само за миг зърнаха Мечия остров. Тази бегла гледка им помогна да определят къде се намира дирижабълът. Оттам поеха по посока на Шпицберген. Подготвяйки се за кацане, когато минаваха над остров Принц Карл, изхвърлиха няколко торби пясък по 20 килограма. Макар да падаха от 300 метра височина, те не можаха да разчупят леда.

Показа се нос Митра, на полуострова в северния край на Кралския залив. „Норге“ беше над фиорда. Ето и Ню Олесунд, зад него селото, хангара. Два големи бели кита играеха между ледени блокове.

Племенникът на Амундсен Густав описва пътуването на „Норге“ от Рим до Шпицберген така:

„На 7 май в слънчева утрин Амундсен чакаше «Норге». Никакъв полъх на вятъра. Времето е тъй тихо, че димът от лулите се издига право нагоре. На снежната покривка пред хангара, където «балонът» трябва да се приземи, гъмжи от народ. Като прави няколко кръга, за да може комендантът да се запознае с мястото, дирижабълът бавно се спуска. По прозорците иа трите гондоли се показват главите на механиците и на другите членове на екипажа; разменят си поздрави с нетърпеливо чакащите ги другари. Дирижабълът е пред хангара и лесно го прибират вътре. Амундсен и дугарите му извикват три пъти «ура» в чест на екипажа. Оркестърът изпълнява националните химни на четирите страни, които имат свои представители в експедицията – Норвегия, Съединените щати, Италия, Швеция. Норвежкият екип, който не бе спал 44 часа, е облечен в леки дрехи.“

Това празненство не беше тъй весело, както подобаваше да бъде.

От 29 април до пристигането на дирижабъла в Кралския залив съществуваше скрито напрежение. Какво се беше случило? Американският параход „Чентиър“ се беше появил във фиорда. Вестниците от цял свят пишеха, че пристигането му силно изненадало Амундсен и другарите му. Обзело ги и друго голямо разочарование: докато чакали пристигането на „Норге“, Амундсен узнал, че американският авиатор Бърд се готви да го изпревари със самолет тип „Фокър“, кръстен „Джозефин Форд“. Но Амундсен опроверга тази версия на печата. Всички членове от експедицията на Амундсен помагаша на американците с каквото можеха. „Джозефин Форд“ беше поставен на салове. На 3 май Бърд изпробва за първи път самолета си. На фокъра бяха прикачени ски. Опитът излезе несполучлив.

При опита да излети една от ските му се случило. Вторият опит завърши по същия начин. Амундсен започна да се съмнява, че съперникът му ще може да отлеги. След тежък труд американците можаха да построят чудесна равна писта, гладка като пързалка.

Ясно беше, че Бърд се стреми да достигне Полюса, преди „Норге“ да е потеглил. Амундсен имаше голямо желание да отлети един или два дни преди 10 май, но се налагаше дирижабълът да бъде прегледан, а зимореният екипаж имаше нужда от почивка.

Хората изглеждаха обезпокоени от „нелоялната конкуренция“, както казваха те.

– Нашата експедиция няма нищо общо с полета на Бърд – казваше Амундсен пред екипажа, за да го успокои.

И той беше прав: Бърд смяташе да предприеме само едно пътуване до Полюса и обратно. От Ню Олесунд до Полюса имаше 1200 километра. Амундсен пък си беше поставил за цел да стигне до Аляска през Полюса с непрекъснат полет, т.е. да измине 2100 километра повече. Амундсен не искаше да чупи рекорди.

– Да стигна Полюса, само по себе си не е нищо изключително. Повече ме интересуват научните сведения – повтаряше той.

Норвежците си бяха поставили две главни задачи:

1. Да докажат, че е възможно въздухоплаването над Северния ледовит океан, който дотогава не беше прелетяван.

2. Да установят, че по този път има и други земи, непознати на човека.

Предвиждаха се редица други изследвания: неизвестна беше например общата посока на дрейфа на ледовете, които в тези райони причиняват най-опасното задръстване. Затова, преди да излети към

неизвестността, „гигантската пура“ трябваше да бъде съоръжена със специални апаратури.

На 10 май в навечерието на отлитането на „Норге“ в един и петдесет и пет часа Бърд отлетя със своя самолет „Джозефин Форд“ към Полюса. Това ни най-малко не раздразни Амундсен. Напротив, на раздяла той пожела на американеца „пълен успех в смелото начинание“.

Същия ден в 17 часа „Джозефин Форд“ се приземи, след като пръв беше стигнал до Полюса по въздуха. Екипажът на „Норге“ посрещна Бърд с „ура!“ и в знак на кавалерско възхищение Амундсен му изпрати две каси с ракия с надпис „медикаменти“, за да бъдат спазени формално американските закони за забрана на спиртните напитки.

Пътуването на Амундсен се очертаваше като много по-опасно, преди всичко заради разстоянието, което трябваше да изминат отвъд Северния полюс. На дирижабъла имаше храна за 16 души за два месеца – общо 275 килограма или по 350 грама дневно на човек. Тъкмо колкото беше нужно, за да не умрат от глад.

Всичко беше предвидено: слънчеви компаси, магнитни компаси, секстанти, дрейфометри, спиртен нивелир, радиоапарат и други. Водата в радиаторите съдържаше 40% глицерин, за да не замръзва; механизмите на съоръженията бяха намазани със специално масло, за да устоят на студ до -40° .

Екипажът имаше дрехи от овчи кожи и кожуси от еленови и мечи кожи.

Амундсен не беше обикновен изследовател, а „хуманист“ и организатор. За успеха на едно дело от такъв мащаб не му беше достатъчен колектив само от смели хора. В експедицията трябваше да участвуват специалисти, и хора с богато въображение. В подбора на сътрудниците, в прилагането на разумен метод според Амундсен проличава големият ръководител, годен да осигури безупречната работа на всички звена на експедицията.

Екипажът имаше следния състав:

Роалд Амундсен – ръководител на експедицията, Линкълн Ейлсуърт – помощник-ръководител, Умберто Нобиле – комендант на дирижабъла, Рийсер-Ларсен – помощник-комендант, Емил Хорген – пилот, Оскар Уистинг – пилот на дълбочинното кормило, Биргер Готвалт – радиотелеграфист, Фин Малмгрен – от Университета в Упсала – метеоролог, Фредерик Рам – репортер, Оскар Омдал – авиатор, отговарящ за моторите.

ПРЕЛИТАНЕ НА „ЛЕДЕНАТА САХАРА“

– Хвърлете баласта! – заповяда Амундсен. Беше 11 май 1926 година, 8,55 часа сутринта.

Дирижабълът се издигна.

„Кралският залив блести в светлина, пейзажът – чисто бял с огромни ледници и върхове, отрупани в сняг – пише Амундсен. – Долу по безупречно белия килим се движат малки черни точки: това са нашите приятели, които ни изпращат последен поздрав.“

В този миг фокърът на Бърд лети около „балона“, за да му пожелае, на свой ред пълен успех.

Нова ера започваше в историята на световното въздухоплаване; предстоеше да бъде открит най-късият път между Америка и нашия континент през Северния ледовит океан. Световната общественост следеше с вълнение най-смелата инициатива в живота на Роалд Амундсен.

Тя имаше не една причина да се вълнува от първия полет над „Ледената Сахара“, разположена на върха на света. Преди 15 години изследователят беше завладял Южния полюс. Успешното откриване на Северозападния проход (Гренландия–Аляска) – бял път, осеян с трупове на толкова мореплаватели, перипетиите на една драматична четиригодишна одисея по сибирския бряг и полетът с хидроплан по посока на Северния полюс създадоха слава на великия норвежец.

Същия ден в 10,35 часа „Норге“ достигна южната граница на голямата плаваща ледена маса. Тази година границата се намираще на 80-ия паралел. Безкрайна бяла стена на фона на черно-белия полярен пейзаж.

Амундсен и другарите му забелязват сгушени в пукнатините три кита, осъдени да бъдат смачкани между ледовете. Малко по-нататък две бели мечки, подплашени от шума на моторите, се втурват във водата.

Хубаво слънце придружава изследователите. Огромната сянка на дирижабъла се откроява като апокалиптично чудовище върху искрящата повърхност на плаващия лед. Амундсен има чувството, че преживява един от романите на Жул Верн.

Отвъд 83-ия паралел няма никаква следа от живот. „Земята е като угаснала от студ звезда.“ Десет души са се струпали в кабината на коменданта. В 18,40 часа левият мотор спира: тръбите за бензина са се запушили от лед. Всички са заобиколили талисмана на експедицията – един фокстериер, и обръщат очи към богородицата на гондолата. „Четирилистната детелина ще ни донесе щастие.“

Но за ръководителя на експедицията нито горещите молитви, нито суеверията мотат да заместят „петнистната детелина“ – човешката ръка, в случая – ръката на механика. Тя пуска: в действие мотора, поправя дефектите ... След няколко минути повредата е отстранена. Всички си отдъхват с облекчение.

– О, тази ръка, каква магическа пръчка е тя! – отбелязва хвърчащите викинг.

Опитът го е научил, че изключителните дела и откритията не, са плод на някакъв късмет и че големите подвизи никога не идват за гениите като дар от небето. Животът не е случайност, лотария, а непрекъснатата, вечна борба, в която не-бива да се слага оръжието. Колкото повече човек работи, колкото повече воюва, толкова по-щедро е към него природата. В борбата с природата човек трябва да умее да използва и да пести силите и съоръженията си. Ето защо през целия път „Норге“ ще тъгува е двата мотора, третият ще стои винаги готов да замени някой повреден.

В 19 часа Амундсен чува приветствие от родината, което ще го насочва през непознатия свят. „Представям си – пише той тогава, – че се намирам в своята стая и чувам ударите на стенния часовник.“

Когато, планина от мъгла прегражда пътя на дирижабъла, Амундсен заповядва да се издигнат на 1000 метра височина, за да ги огрее слънце.

Към 87-ия паралел една телеграма лично от крал Хокон, с която се присъжда „Кръста на Заслугата“ на радиотелеграфиста Готвалт, развълнува целия екипаж. На 11 май в полунощ „слънцето свети с целия си блясък“.

На 12, в 1 часа и 25 минути, Рийсер-Ларсен уточнява и възкликва:

– Стигнахме! Намираме се на върха на Земята!

Флагчетата на страните, участващи в експедицията, незабавно ще бъдат хвърлени върху плаващия лед.

Амундсен заповядва да слязат на 100 метра височина над плаващия лед. Той взема норвежкия флаг и с всички сили го хвърля в пространството ... Флагът се забива в леда. Ейлсуьрг прави същото и с възторг вижда знамето със звездите да се вее недалеч от норвежкото. Нобиле на свой ред хвърля италианския трицвет. Хората от екипажа стоят мирно със свалени шапки.

Скоро мъглата обгръща със своето було знамената-сим-воли.

Щом прелетяват над северния връх на земната ос, че тирите посоки на света се променят. Тръгвайки от Полюса, от която и да е посока,

човек се движи все на юг, а изток сега остава вляво. Киплинг не беше предвидил този случай, когато писа: „For West is West and East is East and never the twain shall meet.“ („Защото Западът е Запад, а Изтокът е Изток и никога не ще се срещнат.“)

Целта, която трябваше да стигнат, беше нос Бароу, но тук времето е с 11 часа по-назад в сравнение с Шпицберген. За „Норге“ още не беше дошъл 12 май, а беше все 11 – денят на тръгването. Дирижабълът прекарва още една нощ срещу 11 май. В седем часа сутринта не се вижда нищо друго освен ледове. Амундсен непрекъснато следи с бинокъла кога ще се появи суша. Той забелязва дияра от мечки – тези големи скитници на Арктика. Тук-там някакви „призрачни земи“. Всъщност това са плаващи ледени острови. Студът става още по-лют. Скреж и ледени парчета се полепват по въжетата и стените на гондолата. За екипажа на „Норге“ това са крайно опасни минути. Наистина през 1897 година същото явление причини злополука с първия балон, с който шведският изследовател Андре предприе шурма към Полюса. Отчупили се ледени късове падат върху перките, които ги отблъскват към платнената обвивка на дирижабъла. Цепнатините трябва да се закърпват незабавно.

„Когато някой леден къс пробие балона – пише Амундсен, – сякаш се чува изстрел. За щастие нито един леден къс не пробие обвивката на клетките за газа. – И добавя: – Наслоеният по балона скреж предвещаваше гибел не само защото застрашаваше експедицията с неизбежно падане върху плаващ лед, но и защото я лишаваше от необходимите за сигурността й сведения. На 12 май сутринта радиоапаратурата на «Норге» престана да работи поради смущения, причинени от електричеството в атмосферата и от дебелия леден пласт, натрупал се по антената. При тези условия ние не можехме да получаваме метеорологични сведения тъкмо когато бяха особено важни за нашата сигурност.“

На 13 май в 1 часа изтичат четиридесет часа, откак „Норге“ бе напуснал Кралския залив. В 4 часа хората от екипажа проявяват известно смущение, защото още не забелязват земя.

В 6 часа и 46 минути Амундсен известява:

– Земя откъм левия преден борд!

Новината се разнася светкавично. Но мъките още не са се свършили. Едва в 7 часа и 25 минути дирижабълът лети за първи път над американския бряг. Той бе прелетял над целия Северен ледовит океан.

Но целта още не беше достигната. „Норге“ летеше сред мъгла и трябваше да издържи на една страшна буря над бреговете на Аляска. Загубен в облаците, покрит с нов леден пласт, блъскан от ледения вятър,

дирижабълът изживяваше най-драматичните мигове от своето пътешествие. В 16 часа той се отдалечаваше от бреговете на Аляска и се насочваше към Сибир. В 17 часа и 55 минути „Норге“ отново лети над Беринговия проток по посока на Аляска. От време на време гондолите почти докосват върховете на леда и купчините чакъл край брега. Амундсен държи да не се отдалечават от тези височинки, за да не изпусне нишката на Арпана.

Едва на 14 май в 7 часа той забелязва близо до морето едно село, заобиколено от лагуна, покрита с още гладка ледена покривка. Този терен му се стори удобен за приземяване. Дирижабълът имаше бензин още за 7 часа. Амундсен смяташе да стигнат до Ноум. Всички бяха изтощени до краен предел. Повечето от членовете на екипажа не бяха спали близо четири денонощия. Някои имаха кошмари от преумора. Затова ръководителят реши да се приземят колкото е възможно по-близо до суша и да спуснат един гайдроп с половин тон тежест, за да се намали скоростта па балона.

Но тъй като „котвите“ не можеха да се „закачат“ за гладката ледена повърхност, няколко души скочиха на земята и започнаха да теглят гайдропа тъкмо когато „Норге“ щеше да се блъсне в къщите. Заедно с притеклите се на помощ хора от селото приземиха дирижабъла.

– Къде сме? – попита Амундсен туземците.

– В Телър – отговориха му те.

Няколко минути след приземяването излезе неочаквана буря и нанесе тежки повреди на балона. Членовете на екипажа предпочетоха незабавния сън пред топлото ядене, което им сготвиха ескимосите.

Амундсен току-що бе доказал, че е възможно старият и новият континент да се свържат с въздушен мост.

На „Норге“ бяха нужни 64 часа, за да прелети 3000 километра. Опасностите, които екипажът срещна, големите затруднения, предизвикани от скрежа и бурята, внушиха па Амундсен пророческата мисъл:

– Ще дойде ден, когато въздушният път над Северния ледовит океан широко ще се използва, но движението ще трябва да става с осеммоторни или поне с четиримоторни самолети ... Самолетите са по-бързи и по-успешно от дирижаблите устояват на бури.

За кратко време световният печат беше осведомен за несполучливо приземяване и навсякъде по света бяха публикувани снимки от произшествието. В същото време екипажът на „Норге“ полагаше усилия да опаси всичко, което можеше да бъде спасено от разрушения дирижабъл.

Още в Телър, преди да бе започнало победното шествие на

експедицията из Америка и Норвегия, между нейния ръководител Роалд Амундсен и полковник Нобиле възникнаха разногласия. Никой не се съмняваше, че капитан на „Норге“ е прочутият изследовател Роалд Амундсен. Но конструкторът на дирижабъла твърдеше – това трябва да се разбере! – че благодарение на неговия въздушен кораб, и само на него, експедицията е завършила успешно. Още повече разногласия възникнаха във връзка с протокола.

Преминаването през Северна Америка беше същинско тържество. Екипажът пътуваше в специален вагон, прикачен към „Нортън Пасифик“. На всяка гара го приветстваха.

Всички големи вестници по целия свят публикуваха подробни описания за големия подвиг. Още по пътя Амундсен и неговите хора можаха да научат първите новини за експедицията. Но вестниците бяха ненаситни.

В Америка възторгът надмина всички очаквания, по още по-въодушевена беше цяла Норвегия. Хиляди хора бързаха да поздравят Амундсен, когато на 12 юли 1926 година той пристигна в Берген. Градът, в лятна премяна, отпразнува завръщането на полярните изследователи.

След като всички хора от крайбрежието – рибари, моряци, и всички кораби, излезли да ги посрещнат, поздравиха героите, столицата, отско-ро наречена Осло, ги посрещна на свой ред.

„Няма нищо по-трогателно от това да се завърнеш в родината си и да видиш народа си тържествуващ“ – пише победителят. И пак си спомня своята майка. О, ако тя можеше да види колко почитан е моряшкият занаят и колко полезен може да бъде за цял един народ! Колко далеч са норвежците от завоевателския дух на викингите! Те прогласяват една мирна победа!

На тържеството, организирано на кея, Амундсен благодари на съотечествениците си от свое име и от името на другарите си с думите:

– Често са ме питали какво ме тласка към всички тези пътешествия и защо си правя толкова труд! – И разгъвайки норвежкото знаме, което се беше развявало на „Норге“ от тръгването му от Рим до края на експедицията в Телър, той възкликна: – Това знаме е овехтяло и разкъсано. Да! Но по него няма нито едно петно!

Още веднаж героят на Арктика минава между народа, струпай по украсените улици от „Крал Йохан“ до Двореца. Хиляди хора го викат да излезе отново на балкона, когато той се прибира.

Експедицията на Амундсен направи огромна услуга на човечеството. Съществуваха още много погрешни представи за тези райони, дори в

умовете на сведущите хора.

Така например, преди да предприеме своя полет, изследователят бе получил от един държавник телеграма, колкото наивна, толкова и възторжена:

„С вълнение ви приветствам за Вашата смелост да преминете от палещата жега на Южния полюс към нечовешките студове на Северния полюс“.

Вярно е, че и в „Капитан Немо“ Жул Верн наивно описва как капитан Немо открива, че Южният полюс е район с умерен климат! Но най-важното, което установи експедицията, беше, че в Арктика няма неоткрита земя.

През 1927 година Амундсен е поканен в Токио, където води разговори и изнася сказки. Той дословно казва:

– Вече не вярвам в дирижаблите като транспортно средство и съм уверен, че след десетина години самолетът ще бъде най-доброто средство за съобщенията между Европа и Далечния изток, тъй като най-късият път, който свързва тези райони, минава през Полюса.

След пътуването си до Токио Амундсен се среща отново с Бърд и Ейлсуърт и заедно с тях основава в Ню Йорк най-затворения клуб от преди войната. Негови членове могат да бъдат само ръководители на експедиции, посетили един от полюсите.

IX

ИСТОРИЧЕСКИЯ ВЪЗХОД НА СЕВЕРНИТЕ РАЙОНИ И ДРЕБНАВИТЕ СПЛЕТНИ НА ХОРАТА

Да бъдеш добродетелен – казваше Марк Твен, –
е добре, но да учиш другите на добродетел,
е още по-добре... и много по-лесно!

В своя живот Амундсен се беше изградил като ръководител, като демократичен ръководител, като човек, който ръководи другите чрез убеждаване, който потвърждава думите си с дела. На времето той беше изпълнен с въодушевление. У него кипеше пламенното желание да действа. Без това желание няма движение. Нищо не можеше да промени схващанията му: той делеше хората на две групи: знаещи и незнаещи. Знаещи, които с делата си са показали, че владеят някоя област на знанията. Да се оставиш на влиянието на незнаещите, означава да изпаднеш в безпринципност, в слабост, да тръгнеш по лесния път на самохвалковците, на посредствеността, на красноречивия мързел. Амундсен умееше да подбира съветниците и сътрудниците си. Той беше поет по душа, но практичен в своите дела, човек с благородни чувства и с ясна мисъл. От тази противоположност се раждаше хармонично равновесие, годно да въздейства и на широките маси, и на учените. Той вярваше в своето дело, но се чувствуваше смазан от дребнави сплетни и досадни интриги.

Въпреки големия успех на експедицията с „Норге“ Амундсен почувствува крайна умора от разногласията с Нобиле, от направените дългове – цена на многобройните му експедиции, от неотзивчивостта на много официални институции и се оттегли в своя дом в Свартског.

През целия си живот Амундсен чувствуваше силата на истината на Молиеровия Арпагон: пари. Тази дума се чуваше от всяка уста. Хората, които говореха за благородни постъпки, за изкуство, за морал, в подсъзнанието си мислеха само за пари. Парата беше общият знаменател, неизвестното във всички човешки уравнения. Амундсен пък отдаваше цялото си сърце и цялата си вяра на делото, което се готвеше да осъществи; що повечето хора се съгласяваха с него едва след успеха, защото за тях големите дела не бяха проблем на сърцето или смисъл на живота, а въпрос на печалба и оказани начаса почести. Всеки искаше да използва

благородството му и неговата висока принципност, но в името на себичния морал никой не му отговаряше със същото. То е, за щото хората мелят добродетелите в пари, а Амундсен като Сен Симон съдеше за хората по извършения труд. Обвиняваха го в егоизъм или човеконенавист. Той беше роден много рано и нямаше средства да осъществи мечтата си. Все по-разоряващи се финанси задълбочаваха пропастта между блян и действителност.

И въпреки това след пътешествията на Амундсен цял свят се убеди, че географската проекция на Меркатор²² е остаряла. Северният полюс, където се събират всички меридиани, образува с паралелите истинска паяжина, вплела в себе си съдбата на човечеството. Над тази мрежа се носят летящите викинги, защото на дракарите от XX век бяха поникнали криле.

На кого от тримата мъже дължим почит: на Жул Верн, на Нансен или на Амундсен? Жул Верн и Нансен бяха предшественици, а Амундсен – истинският конквистадор на новото време.

НАЙ-СЕТНЕ АМУНДСЕН СЕ НАДЯВА ДА НАПРАВИ РАВНОСМЕТКА НА ЖИВОТА СИ

Величието на Амундсен беше именно в това, че той разбра: невралгичната точка на земното кълбо ще се мести заедно с развитието на техниката и с движението на хората. Делото на Нансен и на Амундсен сложи норвежки печат върху историята на северните райони: почитаемите делегати на мирната конференция след Първата световна война не срещнаха никакво възражение, когато предадоха Шпицберген на Норвегия. Арктическите земи, бреговете и ледниците, които носеха имената на загинали изследователи, вече не бяха пантеон или гробница, а станаха важна за съдбините на света част от нашата планета.

Италия и нейният министър-председател вярваха във важната роля на въздухоплаването и в стратегическото значение на Арктика. Ето защо бе взето решение да се предприеме през 1928 година експедиция през Полюса с дирижабъла „Италия“ и неговия комендант генерал Умберто Нобиле. Италия вярваше, че ще може да намери неоткрити още острови и да ги присвои.

Още след полета с „Норге“ Амундсен знаеше плановете на Нобиле

22. Герард Кремер Меркатор (1512–1594) – фламандски картограф и математик. – Б. пр.

и гледаше на подвизите му като на опасно приключение, защото опитът показва колко неиздръжливи са дирижаблите; освен това той беше убеден, че в Северния ледовит океан няма открити острови или суша.

Той твърдо вярваше в новата ера; старите изследователски методи бяха изживели времето си. След голямото пътешествие с „Норге“ той се готвеше да направи равностметка на своя опит и своя живот. На 55 години може би вече беше късно да мисли за семеен живот; преди да предприеме експедицията с „Норге“, прекалено погълнат от грижите си, беше изпратил своите осиновени ескимосчета в Америка.

За Камила и Каконита, които бе довел от Сибир, той полагаше най-трогателни грижи. Те бяха умни момиченца; в училище получаваха най-хубавите бележки. Двете деца прекараха три години в Норвегия.

След време Камила, израснала много красива девойка, се омъжи за американец и дълго живя в Южна Аляска. Каконита остана дълги години под грижите на Амундсен, а по-късно той винаги знаеше какво става с малката Нита.

Останал сам у дома си, Амундсен не намери покоя, който търсеше. Подтикван от големия исторически възход на Арктика, той искаше да напише спомените си и да обобщи наблюденията от своите пътешествия.

Но освен дълговете и недружелюбността на брат му след „аферата Хамер“ други досадни истории не само смущаваха уединението му, но и заплашваха да опетнят делото на неговия живот. Три неприятни случая и някои безплодни спорове му причиниха голямо огорчение.

СЛУЧАЯТ КУК

През пролетта на 1926 година Амундсен трябваше да изнесе беседа във Вашингтон по инициатива на Нейшънъл джеографикъл сосайъти. Специално обявление известяваше, че изследователят ще разкаже за полета си със самолет към Полюса, който беше извършил заедно с Ейлсуърт.

Амундсен беше много доволен, че ще говори пред членовете на географското дружество във Вашингтон. Това беше блестящ отговор на онези, които го преследваха и му завиждаха. Той много страдаше от дребнавостта на неприятелите си. А те търсеха черен косъм по гърба на тази бяла мечка. Каква беше изненадата му, когато узна, че беседата във Вашингтон безцеремонно е отменена: членовете на географското

дружество били оскърбени от някои изказвания, които се приписваха на Амундсен.

Защо и как?

Пътят към тихоокеанския бряг отведе Амундсен и в Канзъс сити. Той си спомни, че наблизко се намира федералният затвор в Порт Лий вьнуърт. Обзе го неудържимо желание да посети един затворник, задържан за злоупотреба с доверие – доктор Кук. Амундсен се беше запознал, с него преди 20 години на борда на „Белгика“. Старият моряк не мислеше нито за съмнителните сделки, нито за частния живот на д-р Кук по онова време, а си спомняше само за общата им борба в Антарктида и за услугите, които той му беше направил. Но появиха се статии, в които се твърдеше, че журналистите попитали Амундсен дали вярва, че Кук е достигнал Северния полюс преди Пири. Амундсен бил отговорил, че почитаемият Пири не е дал по-убедителни доказателства за завладяването на Северния полюс от „онзи шарлатанин“ д-р Кук. Това беше достатъчно да развихри гнева на уважаемите американски учени.

Ето какво пише сам Амундсен по този въпрос:

„Спомних си, че познавам д-р Кук от белгийската експедиция в Антарктида, продължила две пълни с опасности години, спомних си също, че му дължа признателност за неговото внимание към мен – тогава изследовател-новак; спомних си, че наистина дължа живота си на неговата съобразителност да ни измъкне от опасностите, почувствавах, че най-малкото, което мога да направя, е да го посетя в затвора и да си спомня за своя пръв благодетел в сегашното му нещастие.

Репортерите, които ме заговориха след свиждането, разпространиха една измислица: бил съм заявил, че доказателствата на Пири, че е достигнал Полюса, не били убедителни, а тези на Кук – били. Не съм засягал този въпрос пред никакъв журналист и тези цитати са чиста измислица. Нейшънъл джеографикъл сосайъти ги прие лековерно и отказа да получи телеграмата, в която обяснявах, че думите ми са изцяло изопачени. То грубо отмени своята покана да изнеса беседа пред членовете му.“

Тази случка дълбоко оскърби Амундсен още повече и защото той през целия си живот е изпитвал особено уважение към Робърт Едуин Пири – завоевателя на Северния полюс.

СЛУЧАЯТ ЛОРД КЪРЗЪН

Въпреки неприятните истории с лорд Кързън през 1912 година

Амундсен не беше злопаметен към британците. Да се упреква цял народ за постъпките на отделни хора, би означавало неправилно да се наруши принципът на обективността и научния миروглед, през който всички достойни хора гледат на събитията. Личната му злопаметност беше едно, съдбата на света – съвсем друго.

Когато избухна Първата световна война, Амундсен започна да се пита какъв би могъл да бъде неговият принос за онези, които водеха справедлива война – съюзниците. Той съобрази, че малките кораби трябва да бъдат въоръжени с по едно оръдие за защита от германските подводници, и ние вече го видяхме да се занимава с транспорт по море в полза на съюзниците.

Ръководителите на британската политика винаги са проявявали изключителен интерес към изследванията на земното кълбо. Това се обяснява с островния и морски характер на Великобритания. Трудно е да се мисли за величието на империята, без да се продължава делото на мореплавателите и на пионерите от миналото. Ето защо ръководителите почитат паметта на загиналите за познаването на света, на онези, които дадоха живота си, отнасяйки в непознати страни знамето на Великобритания. Известна е чувствителността им в това отношение.

Амундсен умееше да се владее, но все пак беше човек. Уморен от всички сплетни, той сметна, че е дошло време да каже открито какво го е вълнувало цели петнайсет години. В една статия, поместена в американското списание „Уърлд Уърк“ от юли 1927 година, той описва неприятната случка ка приема на Кралското географско дружество в Лондон през 1912 година и прословутия троен „гост“ за кучетата.

„Защо само големите народи да имат право да стигат първи целта? Състезанието не е привилегия – разсъждаваше Амундсен. – Нека се радваме, ако малките народи могат да изпреварват големите.“

Ето защо в статията, която американците му поискаха, Амундсен се оплака, че бил грубо обиден от лорд Кързън и че англичаните не са толкова добри „спортсмени“, колкото твърдят, и че от цял свят те най-малко умеят да понасят загубите си, щом като не могат да му простят, дето бе стигнал пръв на Южния полюс, и най-вече, че беше стигнал преди Скот.

Статията излезе с подзаглавие „Амундсен отговаря на своите критики“ и беше пропита от горчивина. Това показва, че Амундсен не беше забравил оскърблението, нанесено муша тази вечер в Лондон.

Той пише дословно²³:

„Както по време на война виждаме войниците на двете воюващи

страни да проявяват голяма почит към своите врагове по оръжие, а онези, които са останали в тила, да се смятат длъжни да пеят песни за омразата към неприятеля, така и при експедициите често се случва участниците да проявяват голяма почит към своите съперници, а съотечествениците им, които не полагат никакви усилия, се чувстват задължени да отричат успеха на някой изследовател само защото не е техен съотечественик ...

С този коментар, в светлината на казаното по-горе, искам да покажа, че англичаните са много лоши играчи. Испитах върху себе си последиците от тази черта на характера им по време на завладяването на Северозападния проход и на Южния полюс. Два примера ще са достатъчни, за да стане ясно какво искам да кажа.

Една година след завладяването на Южния полюс синът на виден норвежец се завърна у дома си, след като беше завършил учението си в английско училище в Лондон. В училище го бяха учили – твърдеше той пред баща си, – че Скот открил Южния полюс. От направената проверка се установи, че това упорито пренебрежение към успеха на норвежците е разпространено и в други училища.

Но в Лондон на вечерята, на която бяха поканен от Кралското географско дружество, етана друг случай, по-неприятни и по-оскърбителен, защото беше дело на по-осведомени хора. Вечерята председателстваше лорд Кързън де Кедълстън, председател па дружеството.

Лорд Кързън произнесе реч. Като обясни подробно с подходящи думи темата на моята сказка, наблягайки на значението, което придавам на кучетата за моя успех, лорд Кързън завърши своето слово с думите: «Затова предлагам троен тост за кучетата.» Миг след това той потвърди ироничния и оскърбителен смисъл па своите думи, като се обърна към мен с излишен жест за успокоение и макар че аз не помръднах, разпалено ме увещаваше да не обръщам внимание на това прикрито оскърбление“

Статията на Амундсен предизвика всеобщо възмущение сред членовете на Кралското географско дружество. Като привлича вниманието на автора върху приветствената реч на лорд Кързън, в писмото си от 28 юни 1927 година секретарят на дружеството отбелязва между другото:

„... Натоварен съм да съобщя от името па председателя, че трябва да се извините на дружеството, след като публикувахте толкова неточни данни, с цел да дадете невярна представа за отношението и поведението

23. The Geographical Journal 1927 Лондон, тон XX, юли–декември. – Б. а.

на дружеството към Вас и особено за всички двусмислици, на които тъй изчерпателно отговаря протоколът от събранието, обнародван в «The Geographical Journal».“

На това писмо Амундсен не отговори лично, а чрез своя секретар.

„В отговор на писмото Ви от 28 юли – пише той на 6 август 1927 година – съобщавам Ви, че предадох писмото на капитан Амундсен. Той ме помоли да изразя голямото му учудване от неговото съдържание. Както пишете в писмото си, речта на председателя па вечерята не е протоколирана. Като твърдите това, не разбирам как можете да се съмнявате в думите му. Съвсем естествено е като почетен гост той да си спомня винаги една такава обида, която обаче е могла да остане незабелязана от останалите. Животът и кариерата на Амундсен са достатъчни да ви накарат да разберете, че днес той няма да се откаже от това, което е писал вчера, нито пък ще се извини.“

Последица от това писмо: Амундсен се отказва от почетното си членство в Royal Geographical Society.

СЛУЧАЯТ НОБИЛЕ

Като свършиха приемите, организирани из цяла Америка в чест на Амундсен след пътешествието му с „Норге“, прочутият изследовател прочете във вестниците оскърбителни бележки. Остро го нападаха, че искал да мине за ръководител на експедицията, макар че съвсем не познавал техниката на летенето с дирижабъл. Още веднаж Амундсен се беше излъгал в признателността на хората.

Освен дребните неприятности, свързани с протокола, Нобиле накарни гордостта на Амундсен с изявленията си за предимството на италианската техника в строежа на дирижаблите. Той твърдеше това толкова по-уверено и защото сам беше конструктор на балона. Амундсен пък разсъждаваше така: именно ние се сетихме да прелетим над Северния ладовит океан; пак ние се доверихме на това средство, а освен това го платихме. Само ние познаваме из основи Арктика и като признание на предишните ни усилия, дирижабълът бе наречен „Норге“ и пътуваше под норвежки флаг. И в края на краищата нали самообладанието на Рийсер-Ларсен, който сграби дълбочинното кормило, спаси „Норге“ от гибел? Любопитен съм да видя как някой ден италианците ще прелетят над Полюса със собствени средства.

Още едно доказателство, че Нобиле смяташе норвежците за

незаменими, беше фактът, че три дни след приземяването в Телър италианският комендант замисли нова експедиция и предложи на другарите на Амундсен да го придружат, когато тръгне. Норвежците доловиха в това предложение желанието на Нобиле да изолира Амундсен от най-добрите му сътрудници и го отхвърлиха. Да се отделят от Амундсен, макар и мислено, за тях беше предателство.

Като се има пред вид при какви условия Амундсен организираше своите експедиции, споровете с Нобиле нямаха само морални, но и финансови последици. Те застрашаваха да създадат големи неприятности на изследователя с кредиторите му и с членовете на екипажа. Само благодарение на печалбите, които носеше експедицията, беше възможно да се изплащат дълговете и да се подготвят бъдещите пътешествия. Така например преди потеглянето на „Норге“ Амундсен сключи договор с „Таймс“ за публикуване на един негов репортаж. Но неочаквано редакцията на вестника протестира пред изследователя и му отправи упреци. Защо? Защото екипажът на Нобиле вече бил публикувал репортаж в американските вестници.

Освен това Норвежкят аероклуб можа да продаде филма от експедицията на хидроплан № 24 само за 50 000 долара, тъй като събитието вече беше остаряло, а това означаваше голяма загуба за Амундсен. Дефицитът на „Норге“ достигна 700 000 долара. Но това не беше всичко. Когато се готвеше да предприеме обиколка из САЩ, за да изнася беседи, Амундсен узна, че италианците са го изпреварили. Натъжен, той сподели мъката си със своите другари:

– Той ми причини толкова злини и сега ми пречи да изплатя дълговете си! Свършено е с моята изследователска дейност! Притиснат съм от дълговете ... Собственият ми брат стана мой неприятел!

Обяснимо е огорчението, което обзе Амундсен, когато всички тези сплетни бяха публикувани и когато италианците започнаха психологическа кампания за бъдещата голяма победа на експедицията „Италия“ без участието на норвежците.

По това време, както вече казахме, Амундсен живееше в Бонесфьорд в Свартског, на 20 километра от Осло, с една стара прислужница, която гледаше домакинството му, и верния Уистинг, който оставаше при него за дълго.

– Вече всичко е приключено, оттеглям се завинаги – беше решил прочутият изследовател.

През пролетта на 1928 година му дойдоха на гости неколцина стари другари. Искаха да си поговорят със своя бивш ръководител. Целият

сияещ, Амундсен ги прие на прага на вратата, но не ги покани да влязат.

– Какво ново, приятели? – попита ги той радостен.

– Нищо особено, дойдохме просто да побъбрим с вас.

– Съжалявам, че не мога да ви покания вътре – забеляза Амундсен. –

Нямам прислуга да ви посрещне. Сам съм!

– Знаем и тъкмо затова дойдохме. Вие имате нужда от помощ и от другари – ето ни насреща.

– В такъв случай, ако приемете да ви гостя както мога, добре дошли. Влезте!

Гостите влязоха и се заловиха да приготвят нещо за по-хапване. Работеха заедно и със същата веселост, както някога на корабите, които ги отнасяха към Полюса.

Бяха дошли и Уилкинс и Ейлсън, на връщане от Америка след полета си над Северния ледовит океан през пролетта на 1928 година.²⁴

– Гордея се с вашия успех. Ние всички сме войници на един и същи фронт. Вие защитихте една кауза, която принадлежи на цялото човечество! – им каза Амундсен.

На раздяла той им обеща да присъства на тържеството, което Клубът на норвежката авиация в Осло организираше в тяхна чест.

Останал отново сам, Амундсен продължи да се грижи за своите рози.

Пред всичките си гости той повтаряше: – Оттеглих се, приключи епохата на изследванията. Но всички знаеха, че при пръв случай магнитът на опасността ще го привлече отново към призрачните земи, който през-целия му живот са го очаровали. Така разсъждаваше и неговият другар Уистинг.....

По това време вестниците се занимаваха само с потеглянето на „Италия“ – към Северния полюс.

24. На 15 април 1928 година Уилкинс и Ейлсън отлетяха от нос Бароу към Шпицберген – 3 500 километра. Това беше първото прелетяване на Северния ледовит океан със самолет. – Б; а.

Х СПАСЯВАНЕТО НА „ИТАЛИЯ“ И ТРАГИЧНАТА СМЪРТ НА АМУНДСЕН

Генерал Нобиле предприе нов опит за изследване на Северния ледовит океан с дирижабъл от същия тип като „Норге“, на име „Италия“.

Балонът отлетя на 23 май и по метеорологични причини се насочи към Полюса през Гренландия.

На 24 май в 0,20 часа Северният полюс беше достигнат. Нобиле искаше да се приземи там с помощта на каучукова шамандура. За тази цел беше приготвил торба с припаси и плавателни съоръжения. Но операцията се оказа невъзможна и мисионерите на Дуче трябваше да се откажат от своя проект за приземяване след двучасови напразни усилия да завоеват една победа „де факто“, като стъпят върху въображаемата ос на Земята. Но те хвърлиха там кръста, герба на Милано и трицветното знаме.

Увлечени от въодушевлението си, навигаторите от „Италия“ не се бяха съобразили с предупрежденията на метеоролозите, които предвиждаха мъгла и буря. Норвежките станции предадоха нарочно за тях тези предвиждания.

На 25 май, изненадан от ледения вятър, дирижабълът отчаяно воюва срещу развихрените природни стихии: вятъра и още по-смъртоносна скреж. Екипажът напразно се опитва да очисти „Италия“ от този тежък пласт, който се трупа по стените му. Натезжала, губеща равновесие, задната част на дирижабъла „Италия“ се наклонява към плаващия лед, а предната сочи към небето.

Люшкан в стихията на развилнелия се въздушен океан, дирижабълът напомня отчаяно воюващ за живота си кит или огромен дракон, на който вятърът е изтръгнал крилете. В крехката гондола – мозък на чудовището, откъдето се командва управлението на кормилото, всичко е разстроено: работата на мотора, регулирането на газа, изхвърлянето на баласта. Има мигове, когато природата взема надмощие над волята на хората. И най-гигантската машина тогава е само сламчица, понесена от пороя.

Моторите, кормилата на „Италия“ вече не получават импулси от гондолата, не действат повече. Мастодонът е парализиран.

Страх души персонала. Нобиле заповядва на радиотелеграфиста Биаджи да предаде зова на отчаянието SOS. Дирижабълът бързо губи височина. За малко не се блъска в леда. Задната гондола се удря в грапавините на плаващия лед, а тази, в която се намират Нобиле и деветимата мъже, се откъсва от силен удар в леда. Кабината на моторите също е пострадала; механикът Помела е изхвърлен надалеч.

Голямото тяло на „Италия“ агонизира със зинала на хълбока рана, през която вятърът нахлува на залпове и разкъсва стените му.

Скоро от него ще остане само скелет, който ще бъде схрускаш от Борей – обожествен в древността като двуглав хвъркат дракон, чиито долни крайници са огромни змии. Нека си представим неговата фантастична поява сред мразовития декор, където единственият доловим шум е воят на ледения вятър. Вихрушката отнася мастодонта като платноходка с отскубнати платна.

Откъснатата броня на гоидолите, обхваната във вихрушка ниско над земята, отнася петима нещастника. Обвивката се отдалечава и изчезва... Няколко мига след това към небето се издига стълб от дим, който вятърът огъва.

Равносметката от тази борба за завладяване на Полюса се оказва пагубна. За петимата души, отнесени от бурята заедно е обвивката на дирижабъла, никога нищо не се узна.

Нобиле беше ранен в дясната ръка и десния крак, техникът Цечони – също. Физикът Бехоунек – чех – имаше само леки контузии.

Около ранените се струпяха отчаяни капитаните Мариано и Цапи, лейтенант Вилиери, инженер Трояпи и радиотелеграфистът Биаджи.

Нещастната група се намираще на 81° 14' северна ширина и 25° 25' източна дължина, тоест на 57 километра северно от остров Карл XII от състава на Шпицберген.

Загубени сред ледената пустиня, уморени, изнемощели, италианците не дават признаци на живот. Прострян на леда, Нобиле чувства изведнаж топъл лъх па ръката си. Кучето Титна му ближе ръцете.

Тази скромна изява на животинска обич ободрява човека, той събира последните си сили и заповядва:

– Съберете всичко, каквото намерите: припаси, съоръжения, оръжие!

Хората се подчиняват, по без желание. Те намират една палатка, спални торби, радиопредавател на сигнали за помощ, сандък с 50 килограма саздърма, шоколад, 10 кутии мляко на прах, 3 килограма масло в кутии.

– Имаме с какво да издържим двадесетина дни! Всеки носи, каквото е намерил: секстанти, хронометър. Нобиле казва задъхано:

– Най-наложителното е да се постави в изправност радиоапаратът. Биаджи, заемете се...

Кучето вие на смърт. Всички се обръщат към него. То стои край човек, седнал неподвижно върху ледения блок. Махнал е обувките си. Механикът Помела. Викат го:

– Помела! Помела!

Не мърда. Другарите му приближават до него, разтърсват го. Той пада на леда – мъртъв е... Нобиле казва:

– Трябва да го погребем.

Несръчно дялат леда, дълбаят го, спускат трупа в трапа. Две дървени парчета, сложени на кръст. Молитви. Мариано стои съкрушен, неподвижен. Малмгрен се обръща към Нобиле:

– Ужасно! Вместо да чакаме тук смъртта, по-добре е да сложим край на всичко!

– Вие сте луд!...

Докато в ледената пустиня се разиграва тази драматична сцена, никаква вест от дирижабъла не чуват нито в Кралския залив, нито на корабата „Чита ди Милано“, който трябваше да осигурява връзката с Рим.

Голямо оживление цари в редакциите на столичните италиански вестници, където нетърпеливо чакаха „пресни новини“. Ротативните машини бясно се въртяха. В градовете читателите се трупаха пред павилионите. По големите заглавия се чете само „Все още никакви новини за «Италия».“

На 25 май Амундсен присъства в Клуба на норвежката авиация на приема в чест на изследователите Уилкинс и Нйлсън, които получиха най-високото отличие – златен медал – за прелетяването над Арктика. Тук Амундсен получи телеграмата, в която го молеха да участва в спасителната експедиция.

– Нямаме минутка за губене! – възкликна изследователят и заедно с приятелите си побърза да напусне тържеството.

„За какво отидоха там? Няма какво да открият! Няма дори остров да се основе – малка колония! – мислеше си Амундсен. – Искат да спечелят състезанието с дирижабъл! Все едно с велосипед да искаш да спечелиш състезание с автомобил.“

Изследователят вярваше само в самолета!

Незабавно в Министерството на отбраната се събра комисия от специалисти. В нея участваха Роалд Амундсен, капитан Ото Свердруп,

комендантът Исахсен и капитан Рийсер-Ларсен.

В най-скоро време трябва да се набавят два хидроплана „Дорние-Вал“, като тези, които Амундсен използва в 1925 година, и да се установи връзка с всички кораби, които плават в северните води, специално с ледоразбивача „Красим“ – предвиждаше планът на Рийсер-Ларсен. Екипажът ще бъде поставен под командуването на Свердруп. Но без да се чакат хидропланите, един норвежки самолет от марината трябваше незабавно да отлети към Шпицберген и да проучи района.

Амундсен подкрепи проекта и настоя незабавно да се постави на разположение на Рийсер-Ларсен самолет, с който той да замине за мястото на катастрофата.

Тези мерки бяха одобрени от норвежкото правителство и предадени в Рим с искане да бъдат отпуснати двата големи хидроплана.

Още на 27 май пилотът Люцов-Холм отлетя с малък хидроплан. Уилкинс и Ейлсън предложиха услугите си и своя самолет, но Рим не прие предложението им.

Норвежките власти отлично разбраха, че за да се спасят катастрофиралите, трябва да се подготви по-голяма експедиция от тази, която Рийсер-Ларсен предложи за първа помощ. Но за да се търсят оцелелите чак до Франц-Йосифова земя и да се докара целият екипаж, бяха необходими големи самолети.

Тази експедиция трябва да бъде поставена под ръководството на специалист, най-добре подготвен, да я доведе до успех: Роалд Амундсен. Но финансирането ѝ изискваше големи суми.

Отговорът на Рим беше отрицателен. Съобщаваха, че вложените от норвежките сили са достатъчни и че засега Италия не може да даде повече.

Норвежците обаче не се поколебаха да доставят на Рийсер-Ларсен хидроплан, с който да бъде в помощ на отпътувалия вече Люцов-Холм.

И шведите от своя страна побързаха да се притекат на помощ на пострадалите. Капитанът от шведския флот Торпберг пристигна в Осло на 31 май да се посъветва с Амундсен.

Но главният проблем беше да се намери голям хидроплан тип „Дорние-Вал“. С неговото разрешаване се залови Амундсен.

Той покани лейтенант Дитрихсон да отидат в Германия да преговарят за покупката на хидроплана и предаде постъпки пред Министерството на отбраната да бъдат отпуснати необходимите средства.

Но на 2 юни Амундсен получи следното писмо, подписано лично от министъра:

Както г-н капитанът вече узна от официалното съобщение на норвежкото правителство, при сегашните обстоятелства няма да бъде взето никакво ново решение за организиране на спасителна експедиция за дирижабъла „Италия“ освен изпратените вече два аероплана на флотата.

Пред вид факта, че г-н капитанът подготвя спасителна експедиция на частни начала с два големи хидроплана, правителството ще бъде щастливо да му предаде докладите на пилотите, веднага щом пристигнат.

Благоволете, г-н капитан, да ни съобщите къде да ви ги изпратим – в Свардског или в Осло.

Приемете моите благодарности за готовността ай, Пожелавам успех на вашето начинание и ви моля да приемете уверението в отличните ми чувства.

Подпис: Т. Андерсен-Рист

Амундсен се задоволи да отговори:

До г-н Държавния съветник Андерсен-Рист: Като ви благодаря за писмото от 2 юни, позволявам си да ви уведомя, че ще бъда много щастлив да получа докладите от разузнаването над Свалбард, доклади, които ще ви изпратят двамата авиатори от флота, заминали за този район.

Благоволете да приемете, г-н Дърокавен съветник, уверението в отличните ми чувства.

Роалд Амундсен

Ако писмото на министъра, както се вижда, е малко надменно и сухо, Амундсеновото е още по-сухо.

Въпреки проявената неотзивчивост от страна на норвежкото и италианското правителство Амундсен не губи надежда, че ще може да спаси своя бивш съперник. Световният печат се интересува еднакво от него, както от Нобиле.

Всички връзки с цивилизованите страни са прекъснати, а на плаващия лед изследователите продължават да воюват за живота си. Разтревожени, Нобиле и другарите му нямат друга надежда за спасение освен тази, която могат да получат оттам, от щастливите градове, където хората дръзват да се оплакват, че живеят натясно!

Амундсен на драго сърце прие италианския журналист Джудици,

пристигнал от Свартског, да го интервюира. Дватама разговаряха по проблемите на Арктика, но си поговориха и за някогашното разногласие между Нобиле и ръководителя на „Норге“. Като заключение на разговора Амундсен прави следната забележка:

– Пред страданието враждата трябва да се заличи. Когато човек се намира в бедствие, има право на съчувствие и заслужава да му се помогне. Неприятностите, които се случиха при връщането на „Норге“, и причиненото ми зло са маловажни.

Когато италианският журналист припомни на Амундсен опасностите, на които се излага, морският лъв, познаващ тези опасности, отговори със своя хубав, плътен глас:

– Само да можехте да видите великолепието на полярните райони!... Там искам да умра! Желая да срещна смъртта като рицар, нека ме изненада, когато изпълнявам възвишена задача, бързо и без да ме мъчи.

Скоро Амундсен трябва да посочи хората, които ще го придружат. Той ще избере най-добрите!

– Ако други експедиции желаят да ни окажат помощ, непременно искам да приемем помощта им. Не може да става въпрос за надпреварата, когато трябва да се помогне някому! Мъглата ще започне да завладява тези области и трябва да се бърза!...

Амундсен се опита също да се свърже с Ейлсуърт, който в миналото му беше спътник на „Норге“, а преди една година – на хидропланите № 24 и 25. Обаче преговорите с Ейлсуърт не дадоха никакъв конкретен резултат. Нужни бяха 200 000 крони, а Ейлсуърт можеше да предложи много по-малко, недостатъчно за подготовката на една такава експедиция.

Докато Амундсен търси начин да помогне на „Италия“, той се чувства като селянина на Хезиод, който страда пролет, като гледа нивите си, защото няма нито вол, нито рало да ги разоре.

Двестата пътника на „Чита ди Милано“, пуснал котва в Шпицберген, разсеяно слушаха радиопредаванията и пращаха лични и незначителни телеграми. Нямаха ли те какво да съобщят на близките си от „покрива на света“?

Докато конгресът на „средиземноморските туристи“ се забавляваше в добре затоплените салони на „Чита ди Милано“, деветимата оцелели от злополуката се притискаха един до друг в малката палатка – нищожно червено петънце върху плаващия лед. От часа на първото известие плаващото островче се беше отдалечило с още 60 километра от остров Карл XII.

На 30 май капитаните Мариано и Цапи предложиха да се опитат да стигнат пеш до брега.

Шведецът Малмгрен, като скандинавец, беше избран за „началник на патрула“.

Тримата пътешественици взеха 55 килограма храна.

На 3 юни един млад радиолобител – Николай Шмит – чува в Архангелск вест от Нобиле по радиото:

– Намираме се на 57 километра североизточно от остров Карл XII.

Шмит предава тази вест на Москва.

Съветското правителство незабавно я препраща на италианското и норвежкото правителство.

От мястото на катастрофата Нобиле съобщава:

– Един малък спасителен екип под командването на опитни норвежци би могъл да стигне до нас и да ни помогне да излезем на брега.

Най-сетне радиотелеграфистът на „Чита ди Милано“ влиза във връзка с пострадалите. Запознава Нобиле с приготовленията за спасяването.

– Русите поставят на разположение ледоразбивачите „Малигия“ и „Красим“. Смелост!

Нобиле тревожно наблюдава хоризонта и небето...

Щом научава, че русите участвуват в спасяването, Нобиле се изпълва с надежда.

Случайността пожела Нобиле да падне с екипажа си недалеч от малък остров (80° 40' – 25°), където през 1861 година бе идвал Е. А. Норденскилд. Островът носи името на шведския крал Карл XII (1697–1718).

„Може би – мислеше си Нобиле – русите, които победиха Карл XII при Полтава, ще дойдат да ни спасят със своите ледоразбивачи или със самолет!“

СЪВЕСТИТА НА ФРАНЦИЯ

На 13 юни френските вестници съобщиха, че опитите на Амундсен са се провалили по липса на средства. Но Амундсен продължаваше да се надява. Той знаеше, че капитан Гилбо беше приготвил самолет, за да прелети над Атлантика.

Тогава на сцената се появи Фредрик Пегерсон, председател на Норвежката търговска камара в Париж. Той се свърза с норвежкия министър в Париж Ведел Ярлсберг и с министъра на френския флот г-н Лейг.

Споразумяха се да поверят на Амундсен хидроплана „Латам 47“, който правеше пробни летения в Кодбек ан Ко, преди да прелети Атлантика. Тази машина, армирана със стомана, тежка, не беше удобна за кацане на полярните ледове. Снабден с два мотора „Фармаи“ по 500 конски сили единият и с радиопредавател на дълги вълни – ето единствения самолет на разположение.

Когато узна, че Гилбо и другарите му ще тръгнат на помощ на Нобиле под ръководството на Амундсен, авиаторът дьо Кювервил от екипажа на „Латам“ изказа желание да участва в експедицията, макар че по това време се намираше в болница, където бяха отрязали три пръста от ръката му, ранена при злополука.

За един сърцат човек подобен случай да прояви храбростта си не се удава всеки ден.

Когато Гилбо започна да го разубеждава, той отговори просто:

– Няма що. Решил съм да тръгна и нищо не ще ме спре, нито дори болницата...

Пред неотстъпната му воля склониха да го пуснат да заеме мястото си на „Латам“.

Въпросът със самолета беше разрешен, по пред Амундсен стоеше друг въпрос.

Трябваше да се намерят достатъчно пари за останалите разноски. Амундсен решава да събере бижутата си, ордените, медалите и златните кръстове и да ли продаде на златар, защото освен всичко друго искаше да изплати докрай дълговете си, преди да тръгне. Никой нищо не биваше да загуби заради него. Преди да напусне Осло, разделяйки се със своя адвокат, Амундсен му каза:

– Направете от мен свободен и почтен човек. В последно време работех, за да изплатя дълговете си.

И той му предаде 15 000 крони. Седем хиляди и петстотин крони за изплащане на последните дългове. Дълговете от фалита бяха изплатени 100%.

На 16 юни вечерта Амундсен замина с Дитрихсон и Уи-стинг от Осло за Берген, където Гилбо, Браци, Вилет и дьо Кювервил бяха вече пристигнали в 5 часа сутринта със самолет от Франция.

– Дитрихсон – поздрави горещо френския екипаж, после се обърна към Гилбо:

– Никак не вярвам в хидропланите. Плувците им са прикачени много ниско и при мъглите на Севера могат да се блъснат във вълните или в ледовете, които пътуват по водата.

Гилбо му отговори също тъй ясно:

– Нищо не крия от вас. Ако се наложи да кацнем в бурно море, смъртта ни е сигурна. Няма да можем отново да излетим.

Амундсен обобщи просто:

– Връщане назад няма, главното е да стигнем, След малка поправка на единия плувец хидропланът чакаше само да заработят моторите.

Но когато тримата норвежци заеха места, хидропланът излетя с мъка.

Междувременно катастрофиралите от „Червената палатка“ нетърпеливо наблюдаваха хоризонта и небето. Изведнаж някой се провикна: – Самолети!

Наистина два самолета кръжаха над тях. Викове... Вълнение... Знаци... Но самолетите изчезват ... Отчаяние у хората: – Не ни видяха! Биаджи тича: – Телеграма, генерале! Нобиле чете:

„На 18 вечерта Швеция, Финландия и Италия ще изпратят самолети да ви помогнат.“

Биаджи улавя друго съобщение: „Амундсен идва на помощ.“

Когато Нобиле научи за тази радиограма, сърцето му заби лудо. Той си спомни думите на Амундсен:

„Бих искал да видя как италианците ще прелетят Полюса със свои собствени средства.“

Хидропланът „Латам“ прелита над островите Лофотен, окъпани в блясъка на Арктика.

На 18 юни в 6 часа сутринта той пристига в Тромсьо, откъдето трябваше да потегли още същия ден в 16 часа.

В пристанището бяха кацнали един шведски тримото-рен юнкерс и един финландски хидроплан. Очакваха друг италиански хидроплан, пилотиран от майор Пенсо. Един самолет „Савоя“ с майор Мадалена беше на база във Вадсьо.

Същия ден два шведски кораба – „Куест“ и „Таня“ – пристигнаха в Свалбард на помощ на италианците и пуснаха котва в залива Вирго. „Куест“ беше корабът на прочутия Шекълтън. Шведите разполагаха с осем хидроплана. В Порт Вирго на Датския остров – свидетел на отпусването на шведския изследовател Андре – капитан Лундборг и лейтенант Шиберг установиха база, по-точно в залива Мърчисън.

Всички въздушни операции бяха насочени към Североизточна земя²⁵ – огромно плато, покрито с ледник, който след Гренландия и

25. Остров от Шпицберген. – Б. пр.

Антарктида е най-големият ледник в света.

Амундсен бързаше да тръгне. Малко преди 16 часа, след като разгледа картата, той обясни на Гилбо:

– Първо се насочвате към Мечия остров, после поемате право към Кралския залив в Свалбард.

Амундсен съобщава след това, че държи да остави дъо Кювервил в Тромсьо, за да може „Латам“ да вземе повече припаси. Гилбо се застъпва за него. Той изтъква настойчивото искане на младия лейтенант да участва в експедицията въпреки раните си.

Амундсен е разочувствуван. Спомня си своите първи стъпки и мисли каква мъка би му причинил един отказ да участва в полярна експедиция. Обръща се към Уистинг:

– Този път ти ще останеш ...

Уистинг, който много е пътувал, все пак се чувства оскърбен. Но не иска да противоречи на Амундсен и тъжно отговаря:

– Добре, приемам, но няма да остана тук. Утре тръгвам с кораба и ще ви настигна в Шпицберген.

Моряци и рибари разгорещено спорят в пристанището.

– Утре италианците ще пристигнат в Тромсьо. Амундсен ще ги докара – казваха едни.

Но други, не тъй уверени, възразяваха:

– Мечият остров е островът на нещастieto, не бива да забравяте това. И после хидропланът е тежкотоварен.

Беше точно 16 часът, когато „Латам“ излетя.

Последното съобщение от хидроплана се получи в 18,45 часа. Предаваше, че се намира над околностите на Мечия остров и че ще продължава да предава ... После настъпи мълчание.

На 19 юни се узна, че хидропланът не е стигнал до мястото, където се намираше Нобиле с хората си. Искане да вярват, че Амундсен се е отклонил по на изток да търси групата на Алесандрини, която бе изчезнала с обвивката на „Италия“.

Носеха се слухове, според които Амундсен считал групата на Нобиле за спасена, докато съдбата на групата Алесандрини беше много по-обезпокояваща.

На 20 юни все още нищо. Целият свят, печатът се безпокоят.

Вечерта министърът на отбраната е на съвещание, на което присъствуват Ото Свердруп и Адолф Хоел.

Предполагат, че Амундсен се е насочил веднага да търси групата на Нобиле, но е бил принуден да кацне някъде върху плаващия лед и

предавателят му се е повредил.

Уистинг получи новината на борда на кораба „Ингерен“, който плаваше към Шпицберген. Това го натъжи твърде много. Корабът от охраната на норвежкия флот „Микаел Сарс“ получи заповед да спира всеки рибарски кораб и да иска сведения.

Този кораб се намираше до Мечия остров и беше на разположение на норвежката метеорологическа служба.

И старите моряци от Тромсьо се втурнаха да търсят по море изчезналите. Близо 300 кораба кръстосваха водите между Тромсьо и Шпицберген.

На 21 юни сутринта в Министерството на мореплаването в Осло се състоя друго съвещание; на него присъствуваше племенникът на Амундсен – Густав.

Този ден решиха да помолят съветското правителство да изпрати ледоразбивача „Малигин“ и един кораб за лов на тюлени край източния бряг на Шпицберген.

Може би екипажът на „Латам“ е решил да кацне другаде, а не в Кралския залив. Норвежкото правителство реши да изпрати броненосец „Торденскилд“ на север с два малки хидроплана.

Рийсер-Ларсен и Люцов-Холм получиха заповед да предприемат разузнаване по западния бряг на Шпицберген.

Така всички райони щяха да бъдат „претърсени“.

Корабопритежатели, рибари изпратиха нови флотилии да търсят „Латам“ и неговия екипаж.

Нищо не пожалиха, за да спасят хората.

Франция удвои усилията си.

Така например френският кораб „Куентин Рузвелт“, който беше на посещение в Осло, получи заповед да замине за Тромсьо, а оттам да тръгне на разузнаване към север.

Решиха да изпратят и кръстосвача „Страсбург“.

После бе включен старият параход е платна „Пуркоапа“, който капитан Шарко използваше за своите експедиции в Арктика и Антарктика.

Французите поискаха офицери от норвежкия флот за лоцмани на корабите си в Арктика. Капитан Уистинг тръгна с „Куентин Рузвелт“, а Гунар Ховденак – със „Страсбург“.

Разузнаването около Мечия остров започна веднага. Тъй като търсенето по североизточния и западния бряг на Шпицберген беше безрезултатно, помислиха, че „Латам“ е кацнал във водата някъде край

Мечия остров и че вятърът го е изтласкал към бреговете на Гренландия. Предположиха дори, че може би е качнал в езерото на Мечия остров.

По това време в Тромсьо се намираше мис Бойд, богатата американка. Тя беше наела норвежкия кораб за лов на тюлени „Хоби“ за ловна експедиция в Гренландия. Като чу новината за изчезването на Амундсен, тя веднага постави кораба си на разположение на спасителната експедиция.

Норвежкят печат изпрати експедиция с „Веслекари“ („Малката Кари“). Този кораб за лов на тюлени преплава целия архипелаг Шпицберген, но нищо не намери.

РУСИТЕ СЕ ВКЛЮЧВАТ В „СПАСИТЕЛНИЯ ТУРНИР“

На 11 юни 1928 година италианското правителство реши да поиска от съветското правителство техническа помощ за спасяване на корабкрушенците от дирижабъла „Италия“. Москва реши да изпрати един ледоразбивач. Норвежците споделяха това мнение и искаха Ото Свердруп да бъде ръководител на експедицията. Но русите се задоволиха да отговорят, че той „ще бъде добре дошъл като гост-консултант“. Ото Свердруп се почувствува обиден и не прие предложението им.

Адолф Хоел обаче лично поиска да заеме това място на съветския ледоразбивач.

Правителството в Москва заповяда на ледоразбивача „Красин“, построен през 1917 година, да предприеме търсенето на Амундсен. Корабът, специално съоръжен за плаване сред ледовете, имаше две мачти и два комина. Дълъг 98,60 метра, широк 21 метра, висок 12,96 метра, при пълен товар потопената му част достига 9,15 метра. Той имаше три мотора с 10 000 конски сили общо. Имаше 10 630 тона водоизместимост и скоростта му достигаше 15 възли. Носеше 3 200 тона въглища, имаше 7 680 мили обем на действие и можеше да пътува без прекъсване 32 дни.

„Красин“ можеше да разбива чист леден пласт един метър дебел и да се движи със скорост 1 1/2 морска миля. На борда му имаше тримоторен самолет „Юнкерс“.

Екипажът се състоеше от 116 души и на борда му пътуваха 20 пасажери.

Командантът беше професор Рудолф Самойлович и негов

помощник П. Ж. Орас. Генералният щаб се състоеше от геофизика Беръзкин, геолога Иванов, радиотелеграфиста Ж-В. Екшейн, авиатора Б. Г. Чухновски, корабния капитан Карл Т. Еги, лекаря Антон Владимирович Средневски, една млада жена – Любов Андреевна Воронцова, и италианския журналист Давид Гуйдичи.

Самойлович беше получил заповед да спаси Нобиле и Амундсен.

Първ авиаторът Мадалена откри бивака на Нобиле. На 23 юни вечерта шведите Лундборг и Шиберг се приземиха близо до „червената палатка“.

Самолетът можеше да вземе само един човек, и то лек. По молба на другарите му първ беше качен тежко раненият Нобиле. След това самолетът трябваше да се върне и да спаси останалите. Но след второто приземяване Лундборг повреди самолета си и също остана в плен на плаващия лед.

Нобиле откровено призна, че много е разчитал на Амундсен, когато, загубен върху плаващия лед, е очаквал помощ. В беседа, предназначена за един вестник, излизаш в Осло, Нобиле изрази вълнението и признателността си:

– Преди няколко дни, посред тържественото мълчание на ледовете, радиото ни донесе новината, че Роалд Амундсен се готви да ни търси и да ни спаси. Този жест на великия изследовател дълбоко ме развълнува с възвишения си морален смисъл. И аз веднага почувствувах, че ме напуска не само последната сянка на неприязън, но и споменът за нашите спорове по повод някои неприятни недоразумения.

Ние с тревога чакахме новини за пристигането му, не толкова с надеждата, че ще бъдем спасени, а защото оценявахме значението на факта, че Амундсен лично се е загрижил, че се излага на такава опасност.

Уви, един ден пристигна тъжната новина, че той е изчезнал. Там, под нашата малка палатка, сред ледените простори се молих и още моля божественото провидение да изпрати на норвежците, на самия мене и на всички италианци голямата радост да поздравим и прегърнем Амундсен.

На 6 юли Шиберг се връща да спаси Лундборг.

„Красин“, който плаваше към района на Мечия остров, получи на 28 юни телеграфическа заповед да търси Амундсен.

След няколко дни самолетът на „Красин“ откри върху леда трима души. Чухновски и Щраубе пилотираха самолета. Екипажът се състоеше от наблюдателя Алексей, механика Шелагин и фотографа Блющейн.

Пилотите забелязаха три черни точки ... беше групата на

Малмгрен. Хората стояха прави и държаха знаме, за да ги забележат, но самолетът не можеше да кацне. Той слезе в един близък фюард и на 10 юли изпрати телеграма:

„Групата Малмгрен Карл.“

Това означаваше, че групата Малмгрен е забелязана недалеч от земята Карл XII. Малко преди полунощ руските пилоти изпратиха втора телеграма. Сочеха своето местонахождение:

„На 80° 25' ширина, 23° 30' дължина. Претърпяхме злополука, но можем да издържим, спасете първо италианците.“

На 11 юли авиаторите съобщиха къде се намира групата на Малмгрен: 80° 42', 25° 45', т.е. 5 морски мили югозападно от земя Карл XII. „Красин“ пое тази посока. От време на време като овен, който набира сили, ледоразбивачът дава заден ход и ледът се пръска на хиляди късчета. Но при един силен удар се поврежда кормилото му. Въпреки тези трудности „Красин“ се приближаваше към групата на Малмгрен.

„Красин“ знаеше какво става с групата Колиери – групата на „червената палатка“, с която беше в постоянна радиовръзка, но не знаеше нищо за тримата, които бяха тръгнали на 30 май.

Безпределна беше радостта на двамата италианци, когато забелязаха големия кораб да цепи ледовете към тях. С двата си комина той им напомняше действащ завод.

Те преживяваха незабравим миг – най-хубавия в живота си. Край на тревогата, че са на леден блок, който от ден на ден намалява, че нямат храна и водят непосилна борба със студа, глада, вихрушката и ослепящата мъгла.

На 12 май ледоразбивачът стигна до тях. Но русите намериха само двама души.

Когато ги попитаха кой е Малмгрен, единият от тях отговори:

– Малмгрен умря преди един месец. Аз съм капитан Цапи, а моят болен другар е капитан Мариано.

– Малмгрен умрял преди месец! – учудиха се офицерите от „Красин“. – Но нашите пилоти са забелязали трима души върху плаващия лед!

– За съжаление те са сметнали, че панталонът, който разстлахме върху леда, за да могат пилотите да ни открият, е Малмгрен.

Спасените италианци се качват на борда на ледоразбивача Мариано влачи замръзналия си крак.

Малмгрен паднал изнемошял от умора на 14 юни. Той не можел да продължи пътя.

– Вземете всички припаси и продължете сами! – заповядал той.

После помолил Цапи да изкопае дупка в леда, сгушил се в нея, а Цапи го покрил със сняг...

– Не бяхме извървели и 100 метра и спряхме изнемощели. На другия ден чухме някой да мълви:

– Защо не сте си тръгнали?

Това бил Малмгрен, който излязъл от своята дупка, а след това се обърнал и се свлякъл в „своя гроб“ като болен човек, който ляга в леглото си.

Същия ден в 17 часа „Чита ди Милано“ съобщи на „Красни“ къде се намира „червената палатка“ – 10 километра на югозапад.

На 12 юли е 21 часа русите забелязаха дим. Половин час по-късно, сред неопишуема радост, стигнаха ледения бряг на Бялата мечка – 80° 38' и 29° 13'.

Тук бяха капитан Вилиери, инженер Трояни, професор Бехоунек, Печони и радиотелеграфистът Биаджи, който предаде последното съобщение:

„Напускайки ледения блок, с признателност отправяме мислите си към всички, които взеха участие аз спасяването ни. Поздрав на нашия любим генерал Набиле.“

На ледения блок от 350 м/120 м не остана нищо, нито дори повреденият самолет на Лундборг. Русите бяха натоварили всичко.

Самойлович изпрати две телеграми – едната до Москва, другата до Нобиле.

На борда на „Красни“ спасените се подкрепиха с хубаво ядене и водка, която им поднесоха келнери в бели сака. Бехоунек благодари от името на всички оцелели от италианската експедиция. Той изрази голямата им скръб за изчезването на Амундсен и горещо благодари на професор Самойлович. За съветския учен норвежкият изследовател не бе загинал, той бе влязъл в Пантеона на големите пионери-изследователи. Влязъл бе там като борец за разбирателство между хората. Той вечно ще живее. Бъдещите поколения ще тачат неговото дело и той ще бъде фактосеец на учените, които ще се впуснат към нови завоевания.

Световната общественост не искаше да повярва, че Амундсен е загинал – този ас, излизал като победител от всички състезания. Не беше ли издържал той през 1925 година три седмици върху плаващия лед заедно със своя екипаж, когато се опита да стигне до Полюса с хидропланите № 24 и № 25?

Приятелите на Амундсен прожектираха филмите, направени по

време на това приключение. От тях лъхаше оптимизъм. Търсенията щяха да продължат.

Мусолини изпрати на Самойлович най-гореща благодарност, а италианският печат изливаше гнева си върху Нобиле и го обвиняваше, че е извършил шантаж към режима, като е организирал експедицията за Северния полюс.

Както корабните капитани се явяват на съд, когато корабът им потъне, така и Нобиле трябваше да отговаря за загубата на „Италия“ пред комисия, председателствувана от адмирал Умберто Гани. Трябваше да се намери изкупителна жертва за тази... арктическа Полтава.

Комисията изказа трогателна почит към паметта на всички, които дадоха живота си по време на експедицията и по време на спасяването.

Но цялата отговорност бе хвърлена върху Нобиле, като че италианското правителство, Ватикана и град Милано не бяха одобрили предварително този „парад“! Фашистките вестници получиха нареждане да не свързват името на Дуче с експедицията, която завърши с пълен провал. Но ако беше излязла сполучлива – каква чест за режима щеше да бъде!

Вестниците твърдяха дори, че Мусолини бил против изпълнението на този проект. Но ние знаем добре, че той настоя Амундсен да тръгне под италианско знаме и че лично присъствуваше на тържеството при предаването на „Норге“ на норвежците и помним шумната пропаганда на италианския печат по случай отпътуването на „Италия“.

„От тръгването до окончателната катастрофа около нас витаеше някаква злокобна съдба. Цялото ни пътешествие беше верига от злополучни събития и период на несрета“ – пише чешкият физик Бехоунк. Тази констатация дава поразителна картина за трудностите и несигурността на летенето с дирижабъл.

В същото време продължаваше търсенето на „Латам“. Пред неуспешните усилия да го открият някои предположиха, че „Латам 47“ е навлязъл в зона на мъгли северно от Тромсьо. Макар че хидропланът беше пригоден да лети и да плава без видимост, съоръженията му далеч не можеха да се сравнят с днешните. При мъгла ориентирането представляваше допълнителна трудност.

Дълго време след изчезването на „Латам“ специалистите се бяха вкопчили в надеждата, че при по-усилено търсене може би ще открият останките на Амундсен и другарите му.

Нали Нансен беше прекарал години наред върху плаващия лед?

Но великият изследовател се върна в чудесно физическо състояние: беше станал по силен, по-мускулист, благодарение на лова и на

припасите, с които бе разполагал.

Амундсен и неговите хора са по-добре екипирани и може би са още някъде по леда. Други специалисти смятаха, че хидропланът е паднал в морето между Шпицберген и Тромсьо и че няма никаква надежда да се намерят телата на нещастниците. Подхвърляни от вълните, отвлечени от теченията, те може би са потънали в морските глъбини.

Невъзможно беше хората да са имали щастието да се заловят за някоя отломка от хидроплана. Но и в такъв случай би им липсвала вода за пиене и храна и те биха станали жертва на морските птици, които се стрелват от небето, щом забележат плячка. Ако се приеме, че са могли да стигнат брега на Шпицберген, носени от течението, тогава, изтощени и без оръжие, са били изядени от мечките. Може би някой ден ще се намерят костите им, разпръснати по бреговете на Шпицберген.

В отговор на една нота от 29 август до морските власти, в която командантът на „Страсбург“ твърди, че лошото време е станало причина за гибелта на хидроплана и че това е станало северозападно от Тромсьо, на 1 септември консулт на Франция в Тромсьо съобщи, че близо до Тарсваг, северно от Тромсьо, риболовният кораб „Брод“ е открил и прибрал част от хидроплана – един плувец.

Тази останка беше прикачена към транспортния кораб „Дюранс“ и откарана в Берген. Там специалистите я разпознаха. Върху плувца те откриха следа от поправката на „Латам“, извършена преди отлитането му за Тромсьо в норвежките арсенали в Маринхолмен близо до Берген. Тази експертиза показа, че вече няма никаква надежда да се намерят изчезналите. Но на 13 октомври капитанът на риболовния кораб „Лайф“, наблюдавайки хоризонта, забелязва една черна точка. Развълнуван, той насочва своя кораб към загадъчния предмет все е надеждата да намери корабкрушенците от „Латам“. Колкото повече приближаваше към плаващия предмет, толкова по-малко надежда му оставаше. Накрая корабът пристигна до брега: черната точка се оказа бензинов варел, запушен с дървена запушалка. Намираще се на 64° 5' северна ширина и 8° 50' източна дължина, на запад от Намсос. Познаха, че е от „Латам“.

Специалистите започнаха да се питат: как ли е станала злополуката?

Налагаше се първият извод: хидропланът вероятно е паднал с все сила в морето, щом като горната част на металния плувец беше смачкана като калник на лека кола от удар. Но изкривяването на обтежките показваше, че плувецът се е откъснал под напора на сили, действащи отзад.

Как да се обяснят тези два противоречиви факта: смачканият отпред плувец и изкривените отзад напред, обтежки?

Дали хидропланът не е плувал известно време по повърхността на морето и при последния опит за спасение авиаторите не са изкъртили плувца, за да го използват като шамандура? Или пък корабокрушенците са искали да подменят повредения плувец с бензиновия варел?

Освен намерената дървена запушалка, по варела, особено около тръбата, личаха дракотини от остър предмет, като че тръбата е била откъртела с нож от стената, към която е била прикована.

Знаеше се, че преди време при едно принудително кацане в морето дьо Кювервил беше видял да сменят плувец на хидроплан с бензинов варел. Всички бяха поразени от смелостта и ловкостта на майстора.

Друг, по-скръбен извод за „Латам“: както изглежда, корабокрушенците са имали време да изпразнят варела, после да го запушат, за да го използват ката плувец. Възможно е също да са се вкопчили в тази шамандура – да са се опитали да се задържат колкото е възможно по-дълго пад водата. Ако са се бранили срещу стихииите и са очаквали помощ или знак, че ги търсят, можем да си представим при какви злокобни обстоятелства тези герои са воювали за живота си. Възможно е спасителните самолети да са прелитали над тях, но полярната мъгла не им е позволила да ти открият. Откаченият плувец и запушеният резервоар показват, че тези мъже не са се били отказали от надеждата да спечелят битката срещу смъртта. И в това положение – най-трагичното в живота му – Амундсен не е изоставил своя принцип: трябва да се воюва до последния дъх.

След тези покъртителни изводи трябва да кажем, че към мартирологията на полярните изследвания се прибавят още шест имена. Съдбата не пожела един човек като Амундсен да умре от обикновена смърт в леглото си. Той падна като рицар, изпълнявайки вдъхновен дълг сред великолепие то на полярните райони, които го бяха привличали през целия му живот.

На 14 декември 1928 година – годишнина от най-големия съвременен географски подвиг – откриването на Южния полюс – всички научни дружества в света се присъединиха към вълнуващия призив на Норвегия. Вестниците във всички страни поместиха възхвала за прочутия изследовател. Този ден цялото човечество славеше героя.

Мислите на всички хора единодушно се насочиха към Норвегия, земя на мислители, писатели, хора на делото, изпълнени с човечност. Норвежците бяха приели съдбата, която им налагаше географското

положение на родината – изложена на бурите и насочена като нос на кораб към Северния полюс.

Загадката остава, все така жестока, все така тягостна. Но спомените за подвизите и за саможертвата ще пребъдат.

Видях паметната плоча в Ню Олесунд на мястото, откъдето през 1925 година тръгна „Норге“. Тук няма нищо освен останки от въжа и от гниещия скелет на хангара, в който бяха подслонили дирижабъла.

Видях и паметника в Хромсьо е посвещението, чиято простота възпява характера на самия Амундсен и напомня последното му пътуване:

Норвегия–Франция. За да помогне на експедицията на Нобиле, загубена върху плаващия лед, хидропланът „Латам 47“ отлетя от това място. Няколко мига по-късно потъна във вълните. На борда му се намираща Амундсен, Дитрихсон, Гилбо, дъо Кювервил, Вийет и Браци.

Друга плоча в парка Голден Гейт, където през 1906 година беше изложен корабът „Йоа“, след като преплава Северозападния проход, е възпоминание за първия му успех.

Недалеч от Диксон, където беше закотвен „Мод“, един паметник сочи мястото на лагера на Амундсен, открит от Самойлович. Когато някой от малкото пътници пристигне на сибирския бряг и спре в Диксон, наблюдателите от метеорологичната станция не пропускат да го отведат на това място, за да почете паметта на изследователя на северния морски път.

Но от всички паметници, издигнати в чест на Амундсен, най-вълнуващият е в Уейнрайт Инлет, на брега на фиорда, близо до нос Бароу, където Омдал и „Капитанът“ прекараха зимата на 1922–1923 година и откъдето не можаха да излетят с „Елизабет“ към Северния полюс и да го завладеят.

Това е обикновена пирамида от камъни; всеки камък е донесен от ескимосите – ловци на тюлени, като свидетелство за преклонението на тези простодушни същества пред Амундсен. Те смътно чувстваха значението на научните изследвания, на които се беше отдал „великият магьосник“, но бяха уверени в неговата обич към тях и никога не го забравиха.

Амундсен помнеше, че е минал своя стаж при обикновените хора и затова винаги се отнасяше към тях като към свои другари в труда и нещо повече – като към свои приятели и братя.

Животът научи този велик норвежец, че човек не може да постигне нищо без помощта и любовта на други хора.

Амундсен – последният викинг – приключи епохата на старите и новите саги. Той беше последният от плеядата на великите скандинавци. С него започна новата ера, когато амундсеновците от различни страни ще се впуснат да завладяват безбрежните пространства и ще отворят за хората вратите към Космоса, за да опознаят още по-добре нашата малка Земя – този атом на вселената, – дом на народите, които се стремят към мир и братство!

КРАЙ

© Едуар Калик

Сканиране, разпознаване и редакция: unicode, 2007

Публикация:

ЕДУАР КАЛИК

АМУНДСЕН – ПОСЛЕДНИЯТ ВИКИНГ

Редактор Цветана Узунова

Художник Иван Кьосев

Худ. редактор Васил Йончев

Техн. редактор Олга Стоянова

Коректори Надежда Добрева, Лили Малякова

Дадена за печат на 31. V. 1965 г. Печатни коли 15г/3.

Издателски коли 12–81. Формат 59×84/16.

Издат. № 90 (1913).

Поръчка на печатницата № 1303

Л Г IV

Цена 1,22 лв.

Държ. полиграф. комбинат Димитър Благоев

Народна култура – София, ул. Гр. Игнатиев 2-а

Свалено от „Моята библиотека“ [<http://purl.org/NET/mylib/text/3220>]